

A medieval manuscript illustration. On the left, a man in a yellow and red robe and a red cap looks towards the right. On the right, a woman in a grey and yellow robe looks towards the man. The background is a textured, brownish-gold surface.

BELIZNAI KINGA

„**M**ily esetekben
tartozik a bíró
felelősséggel?”

GONDOLAT

Jogtörténeti
Értekezések 63.

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 63.

Sorozatszerkesztő
MEZEY BARNA

BELIZNAI KINGA

„Mily esetekben tartozik
a bíró felelősséggel?”

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 63.

A kötet a Magyar Kutatási Hálózat tagjaként az ELTE Magyar Állam- és Jogi történelmi Tanszékén működő HUN-REN–ELTE Jogi történelmi Kutatócsoport programja keretében jelenik meg.

mtajogtortenet.elte.hu

A kötetet lektorálta
STIPTA ISTVÁN

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes, írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Szerző, 2024

A borító a portugáliai Reguengos de Monsarazban található 15. századi régi városháza és bíróság épület „a jó és rossz bíró” allegóriáját megjelenítő freskója részletének felhasználásával készült.

www.gondolatkiado.hu

facebook.com/gondolatkiado

A kiadásért felel: Bácskai István
Borítót tervezte Lipót Éva
Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 556 569 6

ISSN 0134-0026

TARTALOM

I. BEVEZETÉS	9
II. A BÍRÓI FELELŐSSÉG FOGALMA ÉS SZABÁLYOZÁSA A MAGYAR JOGBAN A 19. SZÁZAD KÖZEPÉIG	13
1. A bírói felelősség fogalma. Bevezető gondolatok	13
2. A bírói felelősség szabályozása. Előzmények	15
III. A BÍRÁK ÉS A BÍRÓSÁGI HIVATALNOKOK FELELŐSSÉGÉNEK SZABÁLYOZÁSA (1871–1936)	22
1. A magyar bírósági szervezet a 19. század második felében	22
2. „Mily esetekben tartozik a bíró felelősséggel?”	26
2. 1. A törvényjavaslat	28
2. 2. <i>A törvényjavaslat országgyűlési vitája</i>	29
3. A bírói felelősség tartalma	32
4. A felügyeleti úton érvényesített felelősség	35
5. A bíró bűnvádi felelőssége	49
6. A bíró fegyelmi felelőssége	51
6. 1. <i>A fegyelmi vétség fogalma</i>	51
6. 2. <i>A fegyelmi büntetések</i>	61
6. 3. <i>A fegyelmi eljárás</i>	68
7. A bírák vagyoni felelőssége	98
7. 1. <i>A vagyoni és a fegyelmi felelősség elhatárolása</i>	98
7. 2. <i>A vagyoni (kártérítési) felelősség tartalma</i>	99
7. 3. <i>A kárkereseti eljárás</i>	103
7. 4. <i>Az állam kártérítési felelőssége</i>	109
8. A községi bíró (kerületi városbíró) felelőssége	112

IV. A BÍRÓI FELELŐSSÉG SZABÁLYAINAK MEGÚJÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEK AZ 1900-AS ÉVEK ELEJÉN	114
1. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület előterjesztése (1910)	114
2. A bírói felelősség és a szabadkőművesség a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslat tárgyalása kapcsán (1910)	118
3. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület újabb előterjesztése (1917)	120
4. Az 1871. évi VIII. tc. módosításai, kiegészítései (1881–1936)	121
4. 1. <i>1881. évi XXXIV. tc.</i>	121
4. 2. <i>1896. évi XXVI. tc.</i>	122
4. 3. <i>1912. évi VII. tc.</i>	123
4. 4. <i>1920. évi V. tc.</i>	123
4. 5. <i>1933. évi XX. tc.</i>	124
V. A BÍRÁK ÉS A BÍRÓSÁGI TISZTVISELŐK FELELŐSSÉGÉNEK SZABÁLYOZÁSA (1936)	125
1. A törvényjavaslat az igazságügyi bizottság előtt. A magyar bírói kar észrevételei, kifogásai a javaslattal kapcsolatban	127
2. A törvényjavaslat országgyűlési vitája	139
2. 1. <i>A törvényjavaslat a képviselőház előtt</i>	139
2. 2. <i>A törvényjavaslat felsőházi vitája</i>	146
3. Az 1936. évi III. tc. a kir. ítéldbíráknak és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről	149
3. 1. <i>A fegyelmi vétség fogalma</i>	153
3. 2. <i>A fegyelmi büntetések</i>	155
3. 3. <i>A fegyelmi eljárás</i>	158
3. 4. <i>Áthelyezés és nyugdíjazás</i>	171
VI. A BÍRÓI FEGYELMI FELELŐSSÉG SZABÁLYOZÁSA 1945 UTÁN AZ 1954. ÉVI II. TÖRVÉNY	172
1. Változások a bírósági szervezetben 1945 után	172
2. A bírói fegyelmi felelősség szabályozása az 1954. évi II. törvény alapján	178
2. 1. <i>A fegyelmi vétség fogalma</i>	178
2. 2. <i>A fegyelmi büntetések</i>	178
2. 3. <i>A fegyelmi bíróság és illetékessége</i>	179
2. 4. <i>A fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályok</i>	180
2. 5. <i>A bíró vagyoni felelőssége</i>	182

VII. BÍRÓI FELELŐSSÉG A GYAKORLATBAN	183
1. Felügyeleti úton érvényesített felelősség	183
1. 1. <i>Eljárási szabályok figyelmen kívül hagyása</i>	183
1. 2. <i>A felügyeleti hatóság hatáskörtúllépése</i>	184
2. Jogesetek a bünvádi felelősség köréből	185
2. 1. <i>Rágalmazó eljárásbíró</i>	185
2. 2. <i>Soós Kálmán bíró ügye</i>	186
2. 3. <i>Törvényszéki bíró a vádlottak padján</i>	197
3. Jogesetek a bírói fegyelmi felelősség köréből	219
3. 1. <i>A párbajozó bíró</i>	219
3. 2. <i>Egy kis botrány a Szegedi Királyi Ítéltáblán</i>	220
3. 4. <i>„Nem ittunk brúdert”</i>	225
3. 5. <i>Téves bírói intézkedés</i>	226
3. 6. <i>Asztalosműhelyt üzemeltető járásbíró</i>	226
3. 8. <i>„Járásbíró a főnöke ellen”</i>	228
3. 9. <i>„Szerelem és bor iránti szenvedély”</i>	231
3. 10. <i>A fiumei kártyaper</i>	231
3. 12. <i>A mulatozó járásbíró</i>	239
4. Jogeset a bírói vagyoni felelősség köréből	240
VIII. ÖSSZEGZÉS	241

I. BEVEZETÉS

„Egy bíró tisztessége felelősségétől függ.” – fogalmazott Jeremy Bentham.

Monográfiámban a bírói felelősség valamennyi formájának, azaz a felügyeleti úton érvényesített, a bűnvádi (büntető), a fegyelmi és a vagyoni (kártérítési) felelősség 19–20. századi szabályozását, azaz az 1869 és 1954 közötti időszak e kérdéskörrel kapcsolatos jogszabályi háttérét és annak társadalmi és jogi megítélését, valamint értékelését mutatom be. 1869 a bírói hatalom gyakorlásáról szóló, többek között a bírói függetlenséget deklaráló törvény megszületésének éve. Kiindulópontként szerepel, mivel számos rendelkezése révén kapcsolódik az első, az 1871-ben kiadott fegyelmi törvényhez. A bírói felelősség jogintézményének fejlődését az 1954. évi II. törvény, illetve a bírói fegyelmi eljárás szabályait rendező 1.051/1954. (VI. 30.) MT határozat kibocsátásáig követem nyomon.

A bíró fegyelmi és kártérítési felelősségét hatályos jogunkban a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2001. évi CLXII. törvény VIII. és IX. fejezetének rendelkezései, valamint az ezekhez kapcsolódó OBH (Országos Bírósági Hivatal) utasítások szabályozzák, a büntetőjogi felelősségre vonásra pedig a büntető törvénykönyv (2012. évi C. törvény) alapján kerül sor. A bírói magatartás fő irányelveit határozzák meg a 2002-ben a Bírói Integritás Munkacsoport (*Judicial Group on Strengthening Judicial Integrity*) által – az emberi jogok egyetemes nyilatkozatával és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával összhangban – kidolgozott Bangalore-i Alapelvek (*Bangalore Principles of Judicial Conduct*),¹ valamint a Bírák Etikai Kódexe.²

¹ A Bangalore-i Alapelvek teljes szövegét lásd www.judicialintegritygroup.org/jig-principles.

² 16/2022. (III. 2.) OBT határozat a Bírák Etikai Kódexéről és annak elfogadásáról. <https://birosag.hu/obt/birak-etikai-kodexe>.

A bíró felelősségre vonásának csíráival már a középkori magyar jogban találkozunk. Egységes törvényi szabályozás híján a helyi statútumokból ismerhetjük meg a korai századok ebbéli szabályozását. Monográfiám középpontjában a 19–20. századi fejlődés áll, amikor az első átfogó törvény, az 1871. évi VIII. tc. kibocsátásra került. Az ún. fegyelmi törvény nemcsak a bírák és bírósági hivatalnokok fegyelmi felelősségét, hanem a felügyeleti úton érvényesített, a bűnvádi és a vagyoni (kártérítési) felelősségét is rendezte. A törvény egyes rendelkezéseit a bírói ügyviteli szabályzatok tárgyában kiadott igazságügy-miniszteri rendeletek részletező, pontosító intézkedései tették teljessé. A fegyelmi törvény kisebb-nagyobb módosításokkal és kiegészítésekkel hatvanöt éven át, 1936-ig, illetve egyes rendelkezései 1954-ig voltak hatályban. Az 1936. évi III. tc. a felügyeleti úton érvényesített, továbbá a vagyoni (kártérítési) felelősség addigi szabályait nem érintette, a büntetőjogi felelősségre vonásra pedig 1880-tól, az akkor hatályba lépett Csemegi-kódex (1878. évi V. tc.) hivatali bünteteket rendező passzusait kellett alkalmazni. Az 1936. évi törvény tehát az időközben bekövetkezett igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok változásaihoz igazodva gondolta végig és szabályozta újra a bírók (és ügyészek), valamint a bírósági (és ügyészségi) tisztviselők fegyelmi felelősségének problémakörét, kiegészítve az áthelyezéssel és a nyugdíjazással kapcsolatos szabályokkal, mivel meghatározott feltételek megléte esetén az áthelyezés és a nyugdíjazás elrendelése a fegyelmi ügyekben eljáró bíróság hatáskörébe tartozott.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a bírói felelősség nem csak a jogásztársadalmat érintő kérdéskörként jelent meg a 19–20. században. A felelősség valamennyi formájának problematikája voltaképp a társadalom egészét érintette (és érinti ma is), és jól látható, hogy a jogszabályi változásokat ösztársadalmi érdeklődés kísérte. Ezt bizonyítja, hogy egy-egy új törvényjavaslat formálódásának állomásairól, a tervezetek bizottsági, majd országgyűlési általános és részletes vitájáról pontosan és kimerítően számoltak be törvénykezési rovataikban a szakfolyóiratokon kívül az országos és helyi napilapok egyaránt. A napilapok szerepe kifejezetten fontos volt 1935 és 1946 között, amikor az egyik legmértékadóbb jogi szakfolyóirat, a *Jogtudományi Közlöny* megjelenése szünetelt. A téma megismeréséhez alapvető forrásként szolgáltak többek között a képviselőházi, illetve felsőházi (főrendiházi), majd nemzetgyűlési, utóbb országgyűlési naplók, valamint irományok, a kúriai teljes ülési jegyzőkönyvek, továbbá a döntvénytárakban fellelhető fegyelmi bírósági ítéletek.

Jóllehet vizsgálódásom középpontjában a bírói felelősségre vonatkozó hazai szabályozás feltárása áll, elengedhetetlen a kitekintés a korabeli európai országok jogszabályi hátterére és gyakorlatára. Márkus Dezső álláspontját megfontolva és saját kutatási eredményeimre támaszkodva, az angol fejlődést nem tárgyalom. Ennek oka, hogy a szigetország bíróságainak felépítése és bírói karának szervezete és működése meglehetősen eltért a hazai gyakorlattól.

A magyar jogalkotó számára mintául szolgáló porosz és osztrák bírói felelősségi rendszeren kívül a bajor, a francia (utalással a belga) és az olasz sajátosságokat ismertetem, valamint a magyar fejlődéssel párhuzamba állítható és a magyar szakirodalomban eddig fel nem dolgozott, horvát–szlavón szabályozást.

Célom a bírói felelősség intézményének komplex bemutatása az 1871-től 1954-ig tartó időszak jogszabályainak és bírói gyakorlatának tükrében. Elsősorban a fegyelmi felelősség kérdéskörét járom körül, többek között arra keresem a választ, hogy a fegyelmi vétség fogalma, a fegyelmi büntetések köre, a fegyelmi bíróság összetétele és megalakításának módja, a fegyelmi eljárás megindítása és menete mennyiben hasonlított és mennyiben tért el az 1871., az 1936. és az 1954. évi törvényekben. Emellett részletesen foglalkozom a bíróságok feletti felügyeleti jog gyakorlásával és az ebből következő felelősség szabályozásával, amely – mint látni fogjuk – 1871 és 1954 között nem sokat változott, ellentétben a bűnvádi (büntető) és a vagyoni (kártérítési) felelősséggel. A tételes szabályozás mellett nagy hangsúlyt helyezek a jogszabályi változásokat kísérő szűkebb és tágabb szakmai körök észrevételeinek és felvetéseinek összegzésére. Mivel a bírói felelősségre vonatkozó rendelkezéseket már 1871 után kiterjesztették többek között az ügyészekre, a bírósági végrehajtókra és a választottbírákra, érthető, hogy a bírói kar tagjain kívül ezzel kapcsolatosan folyamatosan véleményt formáltak a rokon szakmák képviselői is, így például a közjegyzők és az ügyvédek is, hiszen a későbbiekben kidolgozásra kerültek a közjegyzők, illetve az ügyvédek felelősségét rendező jogszabályok is.

Az 1945 utáni szabályozás – bár az 1936. évi III. tc. még 1954-ig hatályban maradt – élesen különbözik a korábbi rendelkezésektől. Ennek oka természetesen a megváltozott politikai és társadalmi viszonyokban és ezeknek a bírósági szervezet kialakítására és a bírósági személyzet összetételére gyakorolt hatásában keresendő. Ami nem változott, az az, hogy a jogalkotó – a korábbihoz képest tágabb hatáskörrel – továbbra is az igazságügy-minisztert ruházta fel a bíróságok feletti felügyeleti jog gyakorlásával.

Fleck Zoltán *Bíróságok mérlegen* című munkájában úgy fogalmaz, hogy a bírói függetlenség nem áll feltétlenül szemben a bírói felelősség érvényesítésével. Mint írja, „a kontrollált bíróság függetlenség nélkül gyenge, egy független bíróság felelősség nélkül pedig veszélyes; egyik sem szolgálja az alkotmányosságot”. És hozzáteszi azt is, hogy a bíróság „az államszervezet része, a függetlenség nem csorbul azzal, hogy fontossá válik a számonkérhetőség”.³

Ehhez a megállapításhoz kapcsolódva vizsgálom azt is, hogy az 1871 és 1954 közötti időszak (jog)politikai változásai mennyiben módosították, mennyiben alakították át az egymástól elválaszthatatlan és kétségtől elválasztó bírói függetlenség és felelősség, az igazságszolgáltatás „jóságát” célzó

³ FLECK Zoltán: *Bíróságok mérlegen*. Budapest, 2008. Pallas Kiadó, 29. p.

természetesnek tartott, és a bírói kar által megkívánt, illetve elvárt egyensúlyát. Bár monográfiám fókuszában a bírói felelősség szabályozási környezetének feltárása áll, csak akkor kaphatunk átfogó képet, ha ezzel együtt a bírói függetlenség tartalmát és határait, valamint a felelősség és a függetlenség egymásra hatását és összefüggéseit sem tévesztjük szem elől.

II. A BÍRÓI FELELŐSSÉG FOGALMA ÉS SZABÁLYOZÁSA A MAGYAR JOGBAN A 19. SZÁZAD KÖZEPÉIG

1. A bírói felelősség fogalma. Bevezető gondolatok

„A bírói függetlenségnek szükséges ellensúlya a bírói felelősség, mert nem volna jó, ha a bíró függetlenségében valakit le is nyakaztathatna anélkül, hogy ítéletéért felelni tartoznék.” – fogalmazott Vimmer Imre budapesti ügyvéd a *Jogtudományi Közlönyben* egy semmítőszéki ítélet kapcsán írt cikkében, a 19. század derekán. A szerző a bírói felelősség biztosítékaként tekintett a bíró törvényben foglalt kötelezettségére, miszerint határozatait – amelyekkel „vélt vagy igaz jogot érvényre emel” – indokolnia kell.⁴

A 19. század uralkodó eszméiről írt terjedelmes munkájában Eötvös József a bírói felelősség kérdésével is foglalkozott. Eötvös kiemelte, hogy a bírakkal szemben elvárásként nemcsak a „minden idegen befolyástól” való függetlenség fogalmazódik meg, hanem az is, hogy a bíró „a törvénytől mindig függőnek érezze magát”, ami csak akkor valósulhat meg, ha „azon eszközökön kívül, mikkel a bírót idegen befolyásoktól megóvni törekszenek, egyszersmind motívumokról gondoskodunk, melyek kötelessége teljesítésére buzdítsák”. Ilyen „motívum” a felelősség.

Eötvös szerint a bírót a megvesztegetésen kívül csak akkor lehet felelősségre vonni és szankcionálni, ha „szemlátomást megsértette a törvény által megszabott formákat”. A kérdés az, hogy ezekben az esetekben mely hatóság legyen jogosult eljárni. „Legkevésbé alkalmas erre a törvényhozó hatalom” – szögezi le Eötvös, mivel a bíró függetlenségét bizonyos esetekben „éppen az ellen kell leginkább védeni”.⁵ Az ún. törvényes felelősséget így nem fogadja el, viszont elengedhetetlennek tartja a bíró erkölcsi felelősségének követelményét. E kérdést illetően Jeremy Bentham gondolatait idézi, miszerint egy bíró „tisztessége felelősségétől függ, akár a közvélemény ítélőszéke, akár a törvények

⁴ VIMMER Imre: A semmítőszék a törvény felett. *Jogtudományi Közlöny*, 1874. 29. sz. 189. p.

⁵ EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra*. II. kötet (Ötödik könyv XI. Egy legfőbb törvényszék szükségé). Budapest, 1870. Ráth Mór, 519. p.

ítélőszéke irányában álljon fenn az. Ez a felelősség a maga egészében csupán egy egyedülálló bíróra nehezül [...] létezik az erényhez való, de egyáltalán nem létezik a becstelenséghez való ragaszkodás.”⁶

A bírói – különösen a fegyelmi – felelősség és a bírói függetlenség összefüggését hangsúlyozta Csemegi Károly is a Magyar Jogász Egylet 1889. január 9-i teljes ülésén mondott beszédében. Úgy fogalmazott, hogy

„a bírói fegyelmi törvény nem lehet más, mint bővebb kifejtése, mint korolláriuma a bírói függetlenségnek, mely annak alapja s mely az a kiindulási szempont, a melyből mindaz, a mi a bírói intézményre vonatkozik, megállapítandó és megítélendő”.⁷

És hogy a bíró felelőssége a bírói függetlenség mellett miért feltétele a jó igazságszolgáltatásnak? Jogállamban minden hatalom, így a bírói hatalom gyakorlásával is együtt jár az azért való felelősség. Ahogy Henri François d’Aguesseau (1668–1751), a párizsi parlament ügyésze fogalmazott 1699 áprilisában, „elegendő gyakran egyetlen bíró gyanús volta az egész testület hírnevének sárba vonására”.⁸ A bíró elsődleges kötelessége igazságot szolgáltatni, a második megőrizni méltóságát, megbecsülni önmagát, és nem utolsósorban „tisztelni hivatása szentségét”.

A bírói kar méltóságának, tisztességének és tekintélyének fenntartása elképzelhetetlen, ha a bíró, illetve a bírósági hivatalnok visszaél hatalmával, hanyagul látja el ítélkező tevékenységét, vagy éppen kötelességszegést követ el. Egy erős, képzett és független ítésztestület csak úgy működhet, ha a törvényalkotó a felelősség szabályait is rögzíti. A bírói felelősség biztosíték a bíróra nézve, de „a bíró ellen” is: garancia arra, hogy a bíróval „ne járjanak el önkényesen” és arra is, hogy a bíró „ne bánják el önkényesen” a féllal – fogalmazott Stiller Mór.⁹ Külön okfejtést nem kíván, hogy e két „állapot” megrendíti a jobbiztonságot, hosszú távon kiszámíthatatlanná teszi az igazságszolgáltatást, és végső soron a jogállam tagadásához vezet. Egy alaposan kimunkált és a gyakorlatban is működő bírói felelősségi törvénnyel mindez elkerülhető.

⁶ BENTHAM, Jérémie: *De l’organisation judiciaire et de la codification*. Paris, 1828. Librairie de Hector Bossange, 50. p.

⁷ CSEMEGI Károly: A bírói fegyelmi törvény és a bírói függetlenség. In EDVI ILLÉS Károly – GYOMAI Zsigmond (sajtó alá rend.): *Csemegi Károly művei*. I. kötet. Budapest, 1904. Franklin Társulat, 404. p.

⁸ D’AGUESSEAU, Henri François: La censure publique (Deuxième Mercuriale). In PARDESSUS, Jean-Marie (éd.): *Œuvres complètes du chancelier d’Aguesseau*. Tome I (Nouvelle édition). Paris, 1819. Fantin et Compagnie, Libraires, 64. p. archive.org/details/oeuvrescompl01ague

⁹ STILLER Mór: A bírói felelősség új rendezése. *A Jog*, 1888. 46. sz. 379. p.

Előljáróban érdemes Vavrik Béla szavait is idézni, aki 1910-ben kúriai másodelnökké való kinevezésekor, székfoglaló beszédében a bírói felelősséggel kapcsolatban a következőkre hívta fel a figyelmet:

„[...] a bíró iránti tisztelet teljessége csak akkor igazán kiérdemelt, ha az a bíróban erkölcsi integritása címén az embert is megilleti; mert nem a fegyelmi törvények, hanem a bíró erkölcsi integritása szentesíti azt a nagy hatalmat, amely a bíró kezeibe letéve van, ez szüli az erkölcsi felelősségnek azt a fennkölt érzetét, mely kell, hogy hivatásában a bíró minden cselekedeteit áthassa. Ez az a nagy felelősség, mely nincs törvénybe iktatva, de erősebb minden írott törvéynél, mert azok az ítélőszékek, amelyek előtt a bírónak ennél az erkölcsi felelősségnél fogva tetteiért számolnia kell: Isten, a nemzet és saját lelkiismerete. Ezt tekintem én a bírói felelősség koronájának, amelyet a legmélyebb bölcsesség és a legalaposabb tudás és semmi más nem pótolhat.”¹⁰

2. A bírói felelősség szabályozása. Előzmények

A több évszázados rendi jogfejlődésben a közigazgatás és a bíraskodás nem vált el teljesen egymástól. Míg Mohács előtt a Királyi Kúria különböző bíróságai, a Habsburgok alatt pedig a Hétszemélyes és a Királyi Tábla csak a jogszolgáltatás funkcióját gyakorolták, alsóbb fokon a vármegyékben, a városokban és a falvakban egy és ugyanazon testület látta el az igazgatási és a bírósági teendőket.¹¹ A település élén álló bíró vagy polgármester, illetve a városi tanács vagy a községi előljárárság egyaránt végzett bíraskodási és igazgatási feladatokat is.

A 19. század közepéig, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló, az igazságszolgáltatást a közigazgatástól elvben elválasztó 1869. évi IV. tc. megalkotásáig a törvénykezéssel megbízott tisztviselőkre a közigazgatási tisztviselők felelősségére vonatkozó általános szabályok voltak az irányadóak. Mindezzel együtt a bírói felelősség határait már korai törvényeink is igyekeztek megvonni.

A bíróval, a jog kimondójával (*jus dicens*)¹² szemben követelményként nemcsak az fogalmazódott meg, hogy igazságos, becsületes és feddhetetlen, valamint jogban jártas legyen, hanem az is, hogy a törvény ismerőjeként a

¹⁰ Vavrik Béla székfoglaló beszéde. *Jogtudományi Közlöny*, 1910. 15. sz. 127. p.

¹¹ BÓNIS György: *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után. 1686–1708*. Budapest, 1962. Akadémiai Kiadó, 41. p.

¹² HK Előbeszéd. 13. cím, 1. §

törvények – és a szokások – szerint járjon el, a jog szerint bíraskodjon. A bírói munka legteljesebb műveléséhez, az ítélkezési jog gyakorlásához elengedhetetlen az is, hogy a bíró rendelkezzen a törvényértelmezés képességével.¹³ Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a középkorban a bíró gyakorta szembesült azzal a helyzettel, hogy az elé kerülő ügyekre nézve hiányosak vagy éppen egymásnak ellentmondóak voltak a törvényi rendelkezések. Ez a fajta szabályozatlanság, illetve adott esetben a megfelelő törvényi előírás hiánya olyan szabad döntési, tág mérlegelési jogot biztosított a bírónak, amelynek korlátait a jogalkotó nem mindig határozta meg szigorúan.¹⁴

„Akit megválasztottak [bíróvá], az igazságosan ítéljen s ha kell, irgalmat is gyakoroljon. Kivételt ne tegyen, mert Isten előtt mindenki egyenlő. Amilyen mértékkel mér, olyannal mérnek vissza. Ha az igazságos téved, megbocsátják neki, de az igazságtalan embert gyermekeivel együtt elszélesztik. [...] Az olyan igazság, melynek rugója a szeretet, félelem vagy a kegyelés, az nem ér semmit. Azért e földön semmi se térítse el az embert az igazság gyakorlásától.”

– áll a budai városi jogkönyvben.¹⁵

Újlakon elvárták, hogy a bíró az ügyeket „nagy tisztességgel és becsülettel” tárgyalja, „nem pedig gúnyolódva”, és hogy „tisztá és méltányos igazságot” szolgáltatson. Megkövetelték azt is, hogy a bíró ne legyen „egyik nemnek se rágalalmazója és kigúnyolója”.¹⁶

Husztly István a *Jurisprudentia practica*ban kiemelte, hogy a bíró legyen jártas a törvényekben, legyen „bölc, tudományokban gazdag, mert a bíró tudatlansága káros a perlekedőkre”. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a bíró ne legyen kapzsi, mert „a kapzsiság ajándékokra áhítozik és amerre a vágy vezet, ott az ész és a belátás letér a helyes útról”. Hangsúlyozta, hogy az ítélkezésben

¹³ VUCHETICH, Matthias: De potestate iudicis circa poenas irrogandas (Caput VIII.). 86. § In specie circa legum interpretationem. In VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis hungarici in usum academiaram Regni Hungariae*. Budae, 1819. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 173–175. p.

¹⁴ BELLÉR Judit: A bíró hatalma és felelőssége a késő-feudális jogtudományban. A *jogi felelősség- és szankciórendszer elméleti alapjai* 5. Budapest, 1989. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 36. p.

¹⁵ NÉDA RELKOVIC, Davori: *Buda város jogkönyve (Ofner Stadtrecht)*. Művelődéstörténeti Értekezések 12., Budapest, 1905. Stephaneum Nyomda R. T., 156. p.

¹⁶ *Népelet és jogalkotás a középkori Újlakon* (ford. HEGEDŰS Antal). Újvidék, 1983. Forum Könyvkiadó, 102–103. p.

„az irgalom és az igazságosság legyen összekötve”, mivel ezek összekapcsolásából áll a méltányosság.¹⁷

1791. december 12-én Torda vármegye főispánja, Monostori B. Kemény Sámuel a bíróválasztásra készülődve a jó bíró és ennek alapulvételével a peres felek megelégedésére szolgáló igazságszolgáltatás jellemzőit szedte csokorba a vármegye közgyűlésén.

Az első és legfontosabb jellemvonásként és egyúttal követelményként „a' tökéletes Lelki esméret”-et említette, amely kiterjed arra, hogy a bíró részrehajlás nélkül, egyik félnek sem kedvezve, „megadja kinek-kinek azt, a' mit a' törvényes igazság szerint tulajdonának vél lenni”. A jó bíró második fő tulajdonsága az „Egyenes Ítélet”. Az ítélezés során elengedhetetlen a bíró „Álhatatossága a' Törvény mellett”, azaz

„Meg kell erre nézve a' Bírónak a' maga Gondolatait, képzelt vélekedéseit tagadni, le kell azokról egészszen mondani, hogyha szintén azok valamit igazságosabbnak sűgallanának is lenni az ollykor igazságtalannak tettző törvénynél, meg-maradhasson még-is tétovázás nélkül a' Törvények mellett, mellyeknek szoross meg-tartására meg-esküdt.”¹⁸

Fontos az ítéski „Kételkedés”, azaz „Nem kell a' Bírónak senki szavának hitelt adni próba nélkül, mellyel a' vizsgálásban részessé tétetődnek, függőben kell a dolognak tökéletes meg-vizsgálásáig hitét 's ítéletét tartani”. A jogkereső közönséget csak „fáradhatatlan szorgalmatos” munkával tudja szolgálni a bíró, az elé terjesztett ügyeket a legapróbb részletekig meg kell vizsgálnia, „'s éppen fenekéig által nézni törekedjék”. Az adott ügy alapos és körültekintő feltárásához és a döntéshozatalhoz Kemény Sámuel szerint a bírónak a következő tulajdonságokkal is rendelkeznie kell: „a' mindenekhez viseltető betsület, nyájjasság, szakadatlan figyelmetesség, a' Titoknak megtartása 's az ítéletben elő fordult Dologoknak szoross el halgatása”. A bíró „nevezetes” tulajdonsága továbbá „az indulatoknak szívében ki-irtása és az ezzel együtt járó Hideg-vér”, távol kell tartania magától a „gyűlölséges irigységet”, a félelmet, „a vétkes nyereség kívánást”, továbbá „minden más az emberi szívet alatonított indulatokat”, úgyszintén a szeretetet és a barátságot. „Tudomány”, tudás nélkül azonban ezek az erkölcsi tulajdonságok mit sem érnek, hiszen „tudatlan, csácsogó,

¹⁷ CSIZMADIA Andor: A hazai jog oktatása a XVIII. század második felében és Huszty István *Juris practica*-ja. In Uó: *Jogi emlékek és hagyományok*. Budapest, 1981. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 221. p.

¹⁸ *Magyar Kurír*, 1791. 2. sz. 26–29. p.

figyelmezni nem tudó, vagy nem akaró személyekre” senki sem bízna peres ügyének vitelét.¹⁹

A 11. századtól kezdve főként tiltó és fenyítő szabályok születtek, amelyek elsősorban a hatáskörét – nem feltétlenül bűnös szándékkal – túllépő bíró megbüntetésére irányultak. Bűnhődnie kellett annak a bírónak is, aki a dekrétumokban meghatározott díjaknál magasabb összeget fogadott el a peres felektől. A dekrétumok szóltak azokról a büntetésekről is, amelyeket a hatalmukkal visszaélő, illetve a perlekedő feleknek kárt okozó bírókkal szemben kellett kiszabni.

A bírói önkény ellen már Szent László király fellépett: ha a bíró ártatlan embert akasztatott fel, akkor „száztiz pénzt” kellett fizetnie, és az elítélt „minden javait” vissza kellett adnia családjának (II:6.). Megcsapással rendelte büntetni azt a bírót, aki valamely pert „harmincz napon tul” halogatott (III:24.), az igazságtalanul ítéelő bírót pedig kétszeres büntetéssel szankcionálta (III:25.).

Az igaztalanul eljáró bírót a királyi jelenlét bírósága előtt vonták felelősségre (Kálmán I:23.). Ha a bíró segédje, a poroszló (*pristaldus*) „méltatlanul” kárt okozott valakinek, akkor a kárt a bíró vagyonából kellett megtéríteni (Kálmán II:31.).

Bár e korai, 11–12. századi dekrétumokban megtaláljuk a bírói felelősség szabályozásának csíráit, mégsem garantálták teljes mértékben, hogy a kötelességét megsértő bírót valóban felelősségre vonják. Ennek oka egyszerű, hiszen a bírókat a király nevezte ki és mozdította el, és előfordulhatott, hogy az igazságtalan ítélet épp a király érdekében – vagy utasítására – született.²⁰ Így a büntetés elmaradt.

A bírói felelősség „valósággá” csak az 1231:3. tc.-kel vált, amely az ország – a király utáni – legfőbb bírójának, a nádornak a felelősségre vonásáról rendelkezett. E szerint, ha a nádor „rosszul intézné a király és az ország ügyeit, könyörögni fognak nekünk, hogy helyére hasznosabbat állítsunk, akit akarunk, és mi az ő kéréseiknek engedni fogunk”.

A 14. században a bíró felelősségét megalapozhatta, ha a bíró érdekelt (*iudex suspectus*) volt az előtte folyó perben. A „gyanúság” különös esetének tekintették a saját perben való ítélezést, ami szintén visszaéléshez vezethetett. Néhány évtizeddel később, 1421-ben Zsigmond ezért a Pozsony vármegye

¹⁹ Uo.

²⁰ A bírói függetlenség alapjait megteremtő jogszabályok megjelenésével ez a gyakorlat – bár hosszú folyamat eredményeként, de – megszűnt. A bíró „felfelé” való függetlenségéről szóltak már a 15. században. Az 1492:10. tc. értelmében „a királyi felség vagy a főpap urak és bárók egy bírót se szorítsanak és kényszerítsenek arra, hogy valakinek kedvére a szokásokat és a közönséges bírói gyakorlatot meg a törvény rendét megmátsa vagy megzavarja.” Hasonló és részletesebb rendelkezést olvashatunk ezzel kapcsolatban a Werbőczy-féle Hármaskönyvben (1514).

számára tartott bírói közgyűlésen általános érvénnyel kijelentette, hogy senki sem lehet bíró és felperes ugyanabban az ügyben.²¹

A Kézdi, Orbai és Sepsi székeknek (Háromszék) 1466-ban Zabolán kiadott és Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda és székely ispán által megerősített *constitutió*k a bírósági szervezet szabályozásához kapcsolódóan a bírói felelősség kérdését is rendezték. Eszerint, ha a bíró „a törvénykezési eljárás ellen dolgoznék, méltó legyen az országglakosok [azaz a székely nemzetgyűlés] közszavazatával megnyúztatásra és bőrének szalmával való kitömetésére.”²²

Az 1486. évi *Decretum maius* olyan szolgabírák megválasztásáról intézkedett, akiknek az esetében nem kellett arra számítani, hogy „félelemtől, kedvezésből és fizetésért” valamely „haszontalanságot” követnek el. A bírók a 18. század elejéig nem kaptak rendszeres fizetést, jövedelmük a bírságpénzekből és a peres felek ajándékaiból származott. A Mátyás-féle törvény a bírók megvesztegetését úgy találta elkerülhetőnek, ha szolgabírákká minden vármegyében az ott élők közül nemcsak „derék és érdemes”, hanem „jómódú”, azaz vagyonos, birtokkal rendelkező férfiakat választanak meg (1486:9. tc.).

Ha a vármegyei ítélkezésben tevékeny ispán „a kezéhez szolgáltatott” gonosztevőt „el hagyná menni”, akkor bírságot kellett fizetnie, és annak, aki neki a gonosztevőt átadta, „megfizetni és a sérelmeseknek káraikra nézve eleget tenni” tartozott (1492:80. tc.).

A 15. század végén hivatalának elvesztését kockáztatta az a bíró, aki nem a törvényes rend szerint szolgáltatott igazságot a perlekedő feleknek, vagy nem gondoskodott kellő módon az ítélet végrehajtásáról, illetve a fellebbezést a „szokott módon” nem küldte fel a Királyi Kúriába (1498:71. tc.).

Pozsony város jogkönyve szerint, ha a tisztében eljáró bíró „hivatalos titkot” árult el, akkor kizárták őt a városi tanácsból, a törvényszegő bíró által hozott döntések azonban, akár polgári, akár büntetőügyben születtek, „megtartották erejüket”. A bíró valamennyi rendelkezéséért felelősséggel tartozott, és ha kiküldetése alkalmával őt helyettesítették, akkor a bírói felelősség a helyettes bíróra szállt. Ha azonban utóbb a „rendes” bírót a helyettes ügymenetére nézve kérdőre vonták, akkor jogában állt a felelősséget a helyettes bíróra hárítani.²³

Bírságot és az okozott kár megtérítését szabták ki azzal az ispánnal és alispánnal szemben, aki bármely nemes előtte indított perében hozott ítélet végrehajtását elmulasztotta. A kötelességét megsértő ispánt vagy alispánt

²¹ BÓNIS György: *Középkori jogunk elemei*. Budapest, 1972. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 106. p.

²² KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*. I. kötet. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1885. M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 5. p.

²³ KIRÁLY János: *Pozsony város joga a középkorban*. Budapest, 1894. Magyar Tudományos Akadémia, 74. p.

felelősségre vonták, „a királyi curiába, tudniillik az ország rendes birái elébe törvényesen perbe kell hivni”. Ha bűnösséget megállapító ítélet született, akkor az elmarasztalt ispánnak és alispánnak egyfelől száz aranyforintot kellett fizetnie, másfelől „az ilyen eljárás által okozott s a miatt szenvedett, és csakis a felperes részére fizetendő költségekben és károkbán” marasztalták őket (1504:9. tc.).

Az 1505. évi Székely nemzeti *constitutio* szerint, ha

„a Bírák közül valamelyik Istenit elfelejtván és a maga üdvösségét is hátra hadván, vagy könyörgésért, vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamelyfelé kitérne, az olyan mindgyárt örök számkivetésre sententiaztassék, minden ingó-bingó marháját és örökségit is elveszesse, és annak utánna, mint olyan hamishitű és Névbeli személy Székelyországban ne maradhasson s lakhassák.”²⁴

Werbőczy a Hármaskönyvben a bíró erkölcsi felelősségét említi: „Mert a bíró, ha mindjárt igazságos ítéletet mond is, felelős a lelkiismeret ítélő széke előtt, ha azt inkább gyűlölségből, mint az igazság szeretetéből tette.”²⁵

Modor 1619-ben, majd 1640-ben kiadott statútumai a bírókra vonatkozó szabályokat is tartalmaztak (*Ordo judiciorum dominum judicem concernentium*). Többek között felhívták a városi bíró figyelmét arra, hogy életvitelével, magaviseletével példát kell mutatnia a városi polgároknak, így a kocsmáktól – 1664-től a játékkermekektől is²⁶ – és a részegségtől távol kell tartania magát.²⁷ Hasonlóképpen rendelkeztek Máramaros megye statútumai 1650-ben. Ha a bíró vagy a bírósági ülnök „részegen megyen” a vármegyei törvényszék ülésére, 24 forintot kellett büntetésként fizetnie.²⁸

1619. január 26-án a győri úriszék hozott ítéletet Somogy Miklós ménfőcsanakai bíró ügyében, aki az egész falut szidalmazta és „tiszteletlen szóval illette”, mondván „minniajyon disznok vattok”. A bíró azzal védekezett, hogy Nagy György falubeli adott erre okot, aki azt mondta neki, hogy ő „nem bíró”,

²⁴ KOLOSVÁRI-ÓVÁRI (szerk.) 1885. 14. p.

²⁵ HK Előbeszéd. 14. cím, 4. §

²⁶ KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*. IV. kötet 2. fele. A Dunán inneni törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1897. M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 485. p.

²⁷ KOLOSVÁRI-ÓVÁRI (szerk.) 1897. 308. és 409. p.

²⁸ KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*. III. kötet. A tiszántúli törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1892. M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 117. p.

hanem a falu szegényfoltja, és még fejszével is rátámadt. Az úriszék végül 40 forint bírságban marasztalta Somogy Miklóst.²⁹

1720-ban lennersbergi Lenner János pesti bírót hivatalvesztésre és polgárjogának elvesztésére ítélték, mivel a várostól kilencezer forintot sikkasztott. A bíróság ítéletében az elsikkasztott összeg megtérítésére is kötelezte. Az ítélet végrehajtására végül nem került sor, mert Lenner később kiegyezett a városi magisztrátussal.³⁰

Az 1723:9. tc. szerint hűtlenséget követett el az a hiteles pecséttel eljáró bíró, aki „hamis leveleket” készített.

²⁹ VARGA Endre: *Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek*. Budapest, 1958. Akadémiai Kiadó, 317. p.

³⁰ PÁSZTOR Mihály: Buda és Pest a törökuralom után. *Budapesti Statisztikai Közlemények*, 1935. 73/1. sz. 202. p.

III. A BÍRÁK ÉS A BÍRÓSÁGI HIVATALNOKOK FELELŐSSÉGÉNEK SZABÁLYOZÁSA (1871–1936)

1. A magyar bírósági szervezet a 19. század második felében

Az októberi diplomához (1860) kapcsolódó, gróf Bernhard Rechberg miniszterelnökhöz írt legfelsőbb kéziratban Ferenc József deklarálta, hogy „az igazságügyi tárgyak és az igazságszolgáltatásra nézve Magyarországon elhatároztam a királyi Curiát az országbíró elnöklete alatt Pesten ismét helyreállítani”, és „a magyar igazságügynek képviselote a miniszteri tanácsomban az országbíró által teendő javaslatok alapján magyar udvari kancellárom által fog eszközölni”.³¹

Vay Miklóshoz intézett legfelsőbb kéziratában pedig úgy nyilatkozott, hogy

„minekutána szándékom Magyarországon összes törvénykezési ügyét ismét ezen ország határai közé visszahelyezni, – ennél fogva országbíróam Nékem több alkalmas egyéniséget fog kijelölni a királyi Curia tagjaiul, kik elnöklete alatt más alkalmas egyéniségek közbejöttével mindenekelőtt a magyar igazságszolgáltatásnak szervezése felett tanácskozándván, ebbeli javallataikat magyar kir. kancelláriám útján haladéktalanul Elém terjesztendik [...].”³²

1861. január 7-én kelt legfelsőbb kéziratával gróf Apponyi György valóságos belső titkos tanácsost

³¹ Allerhöchstes Handschreiben vom 20. Oktober 1860 an den Ministerpräsidenten. In BERNAUZZIK, Edmund (hg.): *Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen*. Wien, 1911. Manz Verlag, 229. p.; MÁRKUS Dezső: Az Országbírói Értekezlet emléktünnepe. *Jogtudományi Közöny*, 1911. 4. sz. 33. p.

³² *Politikai Ujdonságok*, 1860. (október 24.) 43. sz. 675. p.
www.verfassungen.at/at-18/oktoberdiplom-handschreiben.htm.

„az országbírói méltósággal feldiszíteni,³³ továbbá ugyancsak 1861. január 20-án, illetőleg márczius hó 29-én és 30-án kelt legfelsőbb határozmányjaival nagyméltóságú magyar királyi Hétszemélyes tábla, s váltóosztályának, valamint a tekintetes kir. ítélőtábla és váltófeltörvényszéknek többi elnökeit s előadó bíráit kinevezni, végre 1861. évi április hó 2. napján [...] az addig létezett cs. kir. törvényszékek feloszlását és az alkotmányos hazai bíróságoknak visszaállítását elrendelni kegyeskedett [...]”³⁴ 1861. január 20-án kinevezték a Hétszemélyes Tábla bíráit, és 1861. február 1-jén megszűnt a bécsi *Oberster Gerichtshof* magyar osztálya.

Apponyi György országbíró 1861. január 23-án hatvan jeles férfit hívott tanácskozásra, az Országbírói Értekezletre,³⁵ amelynek feladata a magyar törvénykezés ideiglenes megszervezése volt. A tanácskozások eredménye az „Országbírói Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok”, amelyet a képviselőház 1861. június 22-i, a főrendiház pedig 1861. július 1-jei ülésén fogadott el. A királyi jóváhagyást követően a Kúria 1861. július 23-i teljes vegyes ülésén „határozatilag ünnepélyesen” kijelentette, hogy „az Országbírói Értekezlet által ideiglenesen javaslatba hozott törvénykezési

³³ Elfeledett momentum, hogy 1860. november 25-én az uralkodó gróf Cziráky Jánost, Fehér vármegye főispánját országbíróvá nevezte ki. Cziráky azonban a kinevezést nem fogadta el, mivel „a magyar törvények még nincsenek helyreállítva s osztrák törvénykezés uralkodik”. Országbírói kinevezés. *Politikai Ujdonságok*, 1860. (november 29.) 48. sz. 751. p.; Fehérmegye rendezése. *Politikai Ujdonságok*, 1861. (január 10.) 2. sz. 22. p.; A főrendiház új elnökei. *Vasárnapi Ujság*, 1883. (június 3.) 22. sz. 350. p.

Cziráky felmentéséről 1861. január 7-én döntött Ferenc József: „Ő cs. k. Apostoli Felsége f. évi jan. 7-ről kelt legfelsőbb határozatával, gróf Cziráky Jánost a magyar királyság országbírójának reáruházott méltósága alól fölmenteni s ezen méltóságot az alábbi legmagasb sajátkezű irattal, legkegyelmesebben gróf Apponyi György, saját titkos tanácsosára ruházni méltóztatott.” Legfelsőbb kézirat. *Politikai Ujdonságok*, 1861. (január 17.) 3. sz. 36. p.

³⁴ Jegyzőkönyve a kir. Curriának 1911. április hó 3-án – visszaállításának 50-ik évfordulója megünneplésére – tartott teljes üléséről. *A m. kir. Kúriának és a m. kir. Kúria polgári szakosztályának az 1909–1917. évben tartott teljes üléseiről készült jegyzőkönyvek*, 306–307. p.; Amtlicher Theil. *Wiener Zeitung*, 12. Januar 1861. Nr. 10. 141. p.

³⁵ Az Országbírói Értekezletről és az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokról lásd többek között KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó; Uő: „Amikor a közjogi tekintetek a magánjogi érdekekkel összeütközésbe hozattak” – szuverenitáskérdések az Országbírói Értekezlet ülésein. *Jogtörténeti Szemle*, 2019. 3–4. sz. 23–29. p.; Uő: Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok elfogadásának egy elfeledett mozzanata. In MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások – Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Jogtörténeti Értekezések 50. Budapest, 2021. Gondolat Kiadó, 167–174. p.; Uő: Kérdések az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegét illetően. In PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére – Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest, 2021. Ludovika Egyetemi Kiadó, 607–617. p.; SZABÓ István: Az Országbírói Értekezlet történelmi gyökerei. *Kúriai Döntések*, 2021. 6. sz. 950–951. p.; BELIZNAI BÓDI, Kinga: Aus einer 160-Jahres-Perspektive... Die Judexcurialkonferenz und die Provisorischen Justizregeln 1861. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs* (BRGÖ), 2022. 1. sz. 5–18. p.

szabályokat addig, amíg az alkotmányos törvényhozás másképp nem rendelkezik, azonnal mindennemű törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követendi”. A Kúria határozatát az országbíró még ugyanazon a napon körlevéllel tudatta az ország összes törvényhatóságaival. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat a bírói gyakorlat 1868-ig alkalmazta.

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok szerint „a volt magyar bíróságok visszaállíttatnak”, mégpedig az 1848-ig „fennállott váltótörvényszékek és kerületi táblák törvényszerű helyeiken és területeikkel”. A Kúria „és pedig a királyi tábla egyúttal mint első folyamodású bíróság is mindazon perekben, a melyek a magyar törvények szerint korábban is idetartoztak, a mennyiben ezek későbbi törvények által meg nem szüntetvék”, valamint a Hétszemélyes Tábla „egyedül mint főlebbviteli legfőbb bíróság, az ügyek szaporodása által igényelt azon módosítással: hogy mint eddig a váltó-, ügy ezentul a fenytő és urbéri ügyek is külön szakosztályokban legyenek elintézhetőek”.

Az ország legfőbb ítélkező fóruma az 1861. április 3-án ünnepélyesen visszaállított Királyi Kúria lett két táblával.

A magyar kormány előtt az 1860-as évek elején nem kisebb feladat állt, mint az, hogy az osztrák neoabszolútizmus éveit követően új hazai jogrendszert teremtsen, amely alapjaiban és részleteiben is megfelel az akkori jogtudománynak és a hazai viszonyoknak.

1867 júniusában a képviselőház ülésén Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter arról beszélt, hogy

„a közigazgatás egyik ágában sem érezhető annyira a reform szüksége, mint az igazságszolgáltatás terén. Törvénykezésünk hiányai általánosan ismeretesek. E hiányoknak megvolt eddig azon mentségük, hogy az alkotmány nem volt helyreállítva, hogy az országgyűlés nem élhetett törvényhozási jogával. Midőn azonban az alkotmány visszaállítatott, [...] és az országgyűlés törvényhozói jogába visszahelyeztetett: e pillanattól fogva minden mulasztás sajtát erkölcsi reputationk rovására esnék.”³⁶

A kiegyezést követően az Andrassy-kormány elsődleges feladata egy olyan államszerkezet kiépítése volt, amely szorosan kapcsolódik az Ausztriával fennálló viszonyhoz, valamint oltalmazza az 1848 előtti bírósági szervezet „maradványait”, és segíti beilleszkedésüket az új társadalmi rendbe, és új, korszerű intézmények létrejöttét is lehetővé teszi.³⁷

³⁶ *Képviselőházi napló*, 1865. IV. kötet, 1865. március 22.–július 2. Ülésnapok 1865–141. 265. p.

³⁷ MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875*. Budapest, 1982. Akadémiai Kiadó, 25. p.

Az 1868 decemberében kihirdetett polgári törvénykezési rendtartás (1868. évi LIV. tc.) – osztrák mintára – állította fel az új bírósági szervezetet.

A régi Kúriát, amely három önálló hatáskörű bírói testület együttes megjelölése volt, megszüntette. Az 1868. évi LIV. tc. 4. §-a kimondta, hogy „a legfőbb bírói hatóságot mind a két királyi ítélőtábla [Pest és Marosvásárhely] egész területére nézve magyar királyi curia név alatt a legfőbb törvényszék gyakorolja Pesten”.

A Kúria nevet az új rendszerben a Hétszemélyes Tábla helyére lépő és – az igazságügy terén teljesen önálló lett Horvát–Szlavónországot (báni tábla) kivéve – az ország egész területére kiterjedően illetékes legmagasabb szintű bírói fórum vette fel. A királyi (ítélő)tábla – amely 1870-ben átvette a feloszlatott Váltófeltörvényszék hatáskörét is – Pesti Királyi Ítélőtábla néven önállósult,³⁸ és a Marosvásárhelyi Királyi Ítélőtáblával együtt másodfokú bíróságként járt el. A Kúria új névvel – Magyar Királyi Kúria elnevezéssel – harmadfolyamodású ítélőszék lett: tizenegy tagú Semmitőszéki Osztálya a felterjesztett ügyek alakításának felülvizsgálatát látta el, míg a héttagú tanácsban eljáró Legfőbb Ítélőszéki Osztály a fellebbvitel során érdemi elbírálásra kerülő kérelmekről döntött.

A Kúrián³⁹ kívül általános hatáskörű bíróságok voltak a városi (kerületi) bírók, a szolgabíró, a megyei és a városi törvényszékek és az ítélőtáblák. Kivételes (speciális) hatáskörben jártak el a vásárbíróságok, a váltó- és kereskedelmi törvényszékek (1870-ig), a bányabíróságok, továbbá a választottbíróság, valamint házassági köteléki perekben az egyházi bíróságok.

Mivel a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztása még nem történt meg, a vármegyéknek, a szabad királyi városoknak és a kiváltságos kerületeknek mint a közigazgatási hatalom gyakorlóinak a hatáskörébe tartozott annak megállapítása, hogy a bíróságokon kiből és hány főből áll az eljáró ítélkező testület.⁴⁰

Bár – ahogy Antal Tamás fogalmaz – „rést nyitott a közigazgatás és a bíráskodás elválasztását szavatoló 1869. évi IV. tc. közjogi pajzsán”, meg kell emlékeznünk a községi bíráskodásról, amelyet a szóbeli perek bíróságairól szóló 1836. évi XX. tc., majd az 1868. évi LIV. tc., végül a kisebb polgári

³⁸ BOGNÁR Iván (összeáll.): *Igazságügyminisztériumi levéltár*. Budapest, 1962. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya–Levéltárak Országos Központja, 63. p.

³⁹ Ma Magyarországon a rendes bírósági hierarchia a polgári korszakban kialakított modellt követi: az igazságszolgáltatást általános hatáskörben a Kúria, az ítélőtáblák, a törvényszékek és a járásbíróságok gyakorolják. [Magyarország Alaptörvénye, 25. §; A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.), 16. §].

A Kúria történetéhez részletesen lásd BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest, 2023. Kúria–Prime Rate Kft.

⁴⁰ HOMOKI-NAGY Mária: A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján. *Acta Universitatis Szegediensis. FORVM. Acta Juridica et Politica*, Szeged, 2017. 1. sz. 47. p.

peres ügyekben való eljárásról szóló 1877. évi XXII. tc. vezetett be és szabályozott.⁴¹ A községi bíráskodást Budapesten – a bírói hatáskörében a kerületi előljárótól független, de szolgálati tekintetben neki alárendelt – kerületi városbíró, a törvényhatósági jogú, a rendezett tanácsú és az egyéb szabad királyi városokban a közgyűlés által e jogkörrel felruházott közigazgatási tisztviselők, nagyközségekben a községi bíró, kisközségekben pedig az előjáróságot vezető bíró látta el.⁴²

A dualizmus kori fejlettebb, a polgári fejlődés követelményeihez jobban igazodó bírósági szervezet kiépítése az 1868. évi LIV. tc. alapján a felsőbb bíróságok átalakításával indult meg és csak 1871 végére fejeződött be.

2. „Mily esetekben tartozik a bíró felelősséggel?”

Az igazságot szolgáltató bíró, a bírói függetlenség és a bírói felelősség összekapcsolódásának magyar helyzetképét „festette le” a *Budapesti Hírlap* 1888-ban, de az akkor megfogalmazottak egészen 1869-ig vezetnek vissza bennünket:

„Csak a valóban művelt s hivatásával ellenkező teendőikkel meg nem terhelt, e mellett pedig állásához méltóan javadalmazott bíró lehet minden tekintetben független és megbízható s csupán az ily bíró elég erős arra, hogy a reá háruló és hárítható felelősség terhét viselhesse.

Aki a teendőikkel és restanciákkal túlterhelt, a kvalifikáció kisebb mértéke alá eső és szegényesen fizetett bíróra a felelősség egész mértékét kívánja alkalmazni: az aránytalanul sokat kíván attól, kinek aránylag keveset nyújt; s habár kétségtelen, hogy a közszolgálat érdekében a bíró felelősségét nem volna szabad különböző mértékkel mérnünk: mindazáltal oly államban, ahol a bíró szellemi és anyagi függetlenségének garanciái még nagyon fogyatékosak, a felelősség mértékét is ehhez kell szabni s a

⁴¹ ANTAL Tamás: A magánjogi községi bíráskodás Magyarországon, különös tekintettel Hódmezővásárhelyre 1877–1944. *A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2011.* Hódmezővásárhely, 2012. 25. p.

⁴² Az 1911. évi polgári perrendtartás az önálló békebírói intézményt tulajdonképpen megszüntette azzal, hogy a békebírókat a sommás perekre szorította, kinevezésük jogát pedig a belügyminiszterre ruházta. Ezzel teljes mértékben egyértelművé vált, hogy a községi bíráskodást végzők közigazgatási, és nem igazságügyi tisztviselők voltak. A községi hatóságok bíráskodási tevékenysége 1945-ig a már kialakult keretek között zajlott, érdemi változás csak 1950-ben, a tanácsok megszerzésével következett be: a községi bíráskodás intézményesen megszűnt. BEÉR János: A községi bíráskodás ügyéről. *Állam és Igazgatás*, 1966. 2. sz. 107. p.

legszigorúbb felelősségi törvény behozatala előtt az említett állapotokon kell javítani, a bíróság szellemi nívóját és anyagi függetlenségét kell magasabb fokra emelni.”⁴³

Ferenc József az 1869. április 24-re meghirdetett országgyűlést megnyitó trónbeszédében kiemelte, hogy „a jó, gyors és részrehajlatlan igazságszolgáltatás a rendezett államélet első kellékei közé tartozik”. A bírói hatalom gyakorlásával kapcsolatban a függetlenség elvének és garanciáinak megvalósításáról szolt:

„[...] szükséges, hogy egyrésztől az, akire a nagy horderejű bírói hatalom gyakorlása bízva van, mind egyesek, mind a közhatalom irányában a függetlenség minden biztosítékával elláttassék, másrésztől viszont mindenki biztosítva legyen a bírói hatalom túlterjeszkedése ellen. [...] Kormányom tehát javaslatokat fog Önök elé adni a bírói hatalom gyakorlásáról, s a bírói felelősségről. Ezzel kapcsolatban áll az első bíróságok szervezéséről szóló törvényjavaslat, amely arról intézkedik, hogy az elsőfolyamodású bírósági közegek állandó székhelyekhez legyenek kötve, s hogy e székhelyek a népesség, s a közforgalom igényeihez képest állapíttatván meg, mindazok, akiknek bírói segílyre van szükségük, azt biztosan és gyorsan feltalálhassák.”⁴⁴

Magyarországon a bírói felelősség részletes szabályait, amelyet a bírói hatalom gyakorlásáról szóló, a bírói szervezet alapjogait tartalmazó 1869. évi IV. tc. 24. §-a külön törvénynek tartott fenn, az 1871. évi VIII. tc. foglalta magában. Bár a törvény átfogóan szabályozta a bírói felelősséget, annak leghangosabb részei a fegyelmi felelősségre vonatkozó paragrafusok voltak. Ezzel magyarázható, hogy az új jogszabályt nemcsak a jogkereső közönség, hanem a jogtudomány képviselői és a jogalkalmazók is, egyszerűen bírói fegyelmi törvény elnevezéssel illették.

Az ún. fegyelmi törvény a bírói felelősség tartalmát nem terjesztette ki a bírói tevékenység valamennyi elemére, hanem csak azokra a funkciókra, amelyek a bíraskodással álltak szoros kapcsolatban. A kezelés és az adminisztratív teendők tekintetében a felügyeleti úton érvényesített felelősség szabályainak alkalmazását – a korábbi szabályoknak megfelelően – érintetlenül hagyta.

⁴³ Bírói felelősség. *Budapesti Hírlap*, 1888. (november 7.) 308. sz. 1. p.

⁴⁴ *Képviselőházi irományok*, 1869. I. kötet, Irományszám 1869–1. 1–3. p.

2. 1. A törvényjavaslat

Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter a bírói felelősségről szóló törvénytervezetet – összhangban az 1869. évi IV. tc. 16. és 17. §-ával⁴⁵ (és az 1869. április 24-i trónbeszéddel) – a bírák áthelyezésére és nyugdíjazására vonatkozó törvénytervezettel együtt nyújtotta be országgyűlési tárgyalásra.

A két törvénytervezet alapos előkészítése után a miniszterelnökségi, a minisztertanácsai, valamint az osztályok és a központi bizottság előtti tárgyalások, majd az országgyűlési viták következtek. A képviselőház összesen huszonöt, a főrendiház pedig négy ülésben tanácskozott a javaslatokról.

A képviselőházi elfogadást követően mindkét javaslatot két-két alkalommal a főrendiház módosítványára, egyes szakaszait illetően ismét megvitatták. Míg a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvény megalkotása mindössze három hónapot vett igénybe, addig a bírói felelősségről, illetve a bírák áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló törvények kihirdetését nyolc hónap igazságügyi kormányzati és országgyűlési munka előzte meg.

Elgondolkodtató, hogy Horvát Boldizsár az országgyűlés mindkét háza által 1870 májusában elfogadott tervezeteket miért csak 1871. március 1-jén küldte meg Andrassy Gyula miniszterelnöknek, csatolva a tárgyakra vonatkozó összefoglalóját.⁴⁶

A két törvényjavaslat szentesítését gátolta, hogy azok olyan rendelkezéseket is tartalmaztak, amelyek később létrehozandó intézményekre vonatkoztak. A bírói felelősségről szóló tervezetben többek között „a még nem létező ügyészek⁴⁷ nem létező hatáskörét formulázták.”⁴⁸ Bár még hiányzott az egységes bírósági szervezet szabályozása,⁴⁹ a javaslat már meghatározta a fegyelmi vétségek felett ítéelő bíróságok felépítését és feladatait.

⁴⁵ 16. § A bírót a törvényben meghatározott eseteken kívül csak saját akaratával lehet székhelyéről más bírósághoz vagy más hivatalba áttenni vagy előléptetni.

17. § [...] A nyugdíjrendszert a bírákra nézve külön törvény határozza meg.

⁴⁶ MÁTHÉ 1982. 53. p.

⁴⁷ Az ügyészségekkel kapcsolatos rendelkezéseket is tartalmazó, az elsőfolyamodású királyi törvényszékek és járásbíróóságok életbeléptetéséről szóló 1871. évi XXXII. tc.-et, valamint a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. tc.-et 1871. június 10-én hirdették ki.

⁴⁸ MÁTHÉ 1982. 54. p.

⁴⁹ Az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről szóló 1871. évi XXXI. tc.-et 1871. június 10-én hirdették ki.

2. 2. A törvényjavaslat országgyűlési vitája

Az országgyűlés 1869 októberében kezdte meg a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat általános vitáját, amelynek során számos kritika is érte a tervezetet.

A kormánypárti és az ellenzéki képviselők között nézeteltérés alakult ki a törvényjavaslat 3. §-át illetően, amely szerint a törvény hatálya kiterjedt volna az esküdtszék⁵⁰ tagjaira is. Az ellenzék álláspontja az volt, hogy ez összeegyeztethetetlen az intézmény lényegével. Bár Horvát Boldizsár igyekezett kiigazítani az ezzel kapcsolatos félreértéseket: „hivatali büntettek tekintetében a jelen törvény hatálya az esküdtszék tagjaira is, de csakis hivatali büntetteknel, ki van terjesztve, ellenben fegyelmi eljárás az esküdtek ellen nincs”.⁵¹ Ennek ellenére Nyáry Pál azt hangoztatta, hogy „semmiféle törvény az esküdtet nem kötelezi arra, hogy valakit bűnösnek vagy nem bűnösnek nyilatkoztasson. Ez tökéletesen tőle függ.”⁵² Magyarozatként hozzáfűzte azt is, hogy azokban az országokban, ahol az esküdtszék megfelelő módon működik, ott az „a törvényhozásnak némi correctivumát szolgáltatja, mert nem lévén kötelezve arra, hogy ő törvény szerint ítéljen, ha valamely törvény rossz, ő nem ítél a szerint”. Úgy vélekedett, hogy az esküdtszéki bírákat épp ezért „ne alacsonyítsuk le a közönséges [...] bírói intézmény niveaujára”. Nézete szerint, „ha most mindjárt oly törvényt alkotunk, mely [...] sehol a világon nem létezik, [...] mellyel végképp megsemmisítjük azon eszmét, félek, hogy Magyarországon az esküdtszék eszméje soha sem fejlesztetik ki”.⁵³

Végül a gyakorlatban követendő visszavetési (*recusationalis*) jog létre utalva elegendő garanciát találtak, hiszen az esküdtek kizárólag a tény felett ítélnek. Ha ennek során visszaélést követnek el, csak a „közönséges” törvények alapján lehet felelősségre vonni őket.⁵⁴ Ezt a felfogást elfogadta a főrendiház is. A főrendiház jogügyi bizottságának 1870. május 9-én kelt jelentésében az állt ugyanis, hogy

⁵⁰ A sajtótörvény (1848. évi XVIII. tc.) 17. §-a kimondta, hogy „a sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdtszék ítél”. Részletes szabályait az 1848. április 29-én kelt igazságügy-miniszteri rendelet a sajtóesküdtszékéről tartalmazta. Az 1852. május 27-én kelt sajtórendtartás az esküdtszékek működését megszüntette. Az intézményt – először csak a nyomtatványok útján elkövetett büntetendő cselekményekre nézve – az 1867. május 17-én kelt igazságügy-miniszteri rendelet újította fel. СТИПТА István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1997. Multiplex Média–Debrecen U. P. 132–133. p.

⁵¹ *Képviseelőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–58. 61. p.

⁵² Uo. 62. p.

⁵³ Uo.

⁵⁴ MÁTHÉ 1982. 55. p.

„az esküdtszéki tagok által elkövetett bűntettek magánjogi, megítélésének mindenesetre súlyosbító körülményül fog szolgálni, ha azokat bírói működésük alkalmával követték el, és semmi sem áll annak útjában, hogy a károsodott fél az esküdt bírón, mint magánegyéne, keresse azt, a mit mint bírón nem kereshet”.⁵⁵

Tovább vizsgálva a javaslatban foglaltakat, kiemeljük Ghyczy Kálmán képviselő felszólalását, aki nem értett egyet azzal, hogy a fegyelmi ügyek elbírálására mindössze egy, még hozzá Pesten működő fegyelmi bíróság felállításáról szolt a javaslat. Költségesnek és hosszadalmasnak vélte a fegyelmi vizsgálat, illetve az eljárás lefolytatását úgy, hogy „a királyi táblának kebléből fognak az ország legszűz vidékeire kiküldetni a vizsgáló közegek, és ha a bíróság előtt lesznek a tanuk kihallgatandók, akkor azok az ország széléről is ide Pestre fognak idéztetni”.⁵⁶

Ludvigh János aggályosnak tartotta, hogy a szabályellenesen eljáró bírót a tervezet szerint ugyanazon bíró perli be, „ki érdemleges ítéletet hoz” ügyében. Ez véleménye szerint „az igazságszolgáltatás elvének egyik megsértése”. A korábbi szabályok szerint a vármegyék közgyűlései, illetve központi bizottságai határoztak a bíró beperléséről büntető és fiskális ügyekben egyaránt.⁵⁷

Észrevételeket fogalmaztak meg a képviselőház tagjai az igazságügyi felügyeleti jog gyakorlásával kapcsolatban is. A bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényben foglaltakhoz igazodva, a bírói felelősségről szóló javaslat az igazságügy-miniszter felügyeleti jogának kereteit hangsúlyozta. A főrendiházi vita során ugyanakkor az ezzel kapcsolatban indítványozott módosítások eredményeként a végleges szövegben a király legfőbb felügyeleti joga nyert kifejezést. E módosító javaslat elfogadását a képviselőházban az ellenzéki Tisza Kálmán igyekezett megakadályozni. A polgári liberális elveknek megfelelő államszerkezeti modell kialakítása és végrehajtása érdekében⁵⁸ kiemelte, hogy

„a törvényhozói jogot [...] gyakorolják az országgyűlés s a fejedelem együtt; a végrehajtó hatalmat a törvények korlátai közt s a törvényszabta módon gyakorolja a fejedelem; az igazságszolgáltatás pedig gyakoroltatik a törvényekben megállapított, s ha jó igazságszolgáltatást akarunk, a végrehajtó hatalomtól függetlenné teendő testületek, vagyis törvényszékek által”.⁵⁹

⁵⁵ *Főrendiházi irományok*, 1869. II. kötet, Irományszámok 1869–155. 172. p.

⁵⁶ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–58. 50. p.

⁵⁷ Uo. 51. p.

⁵⁸ MÁTHÉ 1982. 55. p.

⁵⁹ *Képviselőházi napló*, 1869. VIII. kötet, 1870. április 8.–június 21. Ülésnapok 1869–169. 83. p.

Tiszához csatlakozva az ellenzéki felszólalók többsége a törvényhozás következetességét követelte. Ha az 1869. évi IV. tc. a bírákat „lefelé” teljesen függetlenné tette, akkor a további cél az, hogy „felfelé”, azaz a kormány irányában is megvalósuljon a függetlenség.

Simonyi Ernő, aki szintén elengedhetetlennek tartotta a bíró felfelé és lefelé való teljes függetlenségét, már korábban felvetette, hogyha

„ezen törvény szerint fog elintéztetni a bírói felelősség, akkor a bíró bármely visszaélést követ is el a kormány érdekében, miután az ellene megindítandó kereset a kormány által kinevezett, a kormánytól függő és általa előmozdítható közzédlő által indítható csak: igen természetes, a kormánytól fog függni, vajon kereset indítható-e, vagy nem?”⁶⁰

Az ellenzék megoldása a probléma feloldására, amint ezt Ghyczy Kálmán tolmácsolta a képviselőház ülésén, az lett volna, hogy a bírósági szervezetben, „annak felsőbb fokozatában oly orgánumot” kell megállapítani, amely „felügyeletet gyakorolni képes” az alsóbb fokú bíróságok felett, a legfőbb bíróságok pedig „az országgyűlésnek kívánatára hivatalaiktól elmozdíthatók legyenek”.⁶¹

Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter a tervezetet támogató, illetve kifogásoló felszólalásokra reflektálva, emlékeztetett arra, hogy „roppant hatalom az, amit a független bíró kezébe leteszünk”. A jogkereső közönséget pedig biztosítani kell arról, hogy a bíró ezzel a hatalommal ne éljen vissza, „gondoskodni kell arról, hogy azon hatalom, melyet a bíró gyakorol, ne az önkény, ne a szeszély, hanem a törvény hatalma legyen”. Hozzátette azt is, hogy a bírói felelősséget követeli „alkotmányunk szelleme, mely a személyes felelősség elvén alapszik”.⁶²

A főrendiház 1869. december 10-i ülésén az igazságügy-miniszter kitért arra, hogy a tervezet kidolgozása során a leglényegesebb kérdés, amelyre választ kívánt adni, az volt, hogy „mily esetekben tartozik a bíró felelősséggel?” Mint mondta, „valamely jogi kérdésnek netáni téves megoldása, valamely törvénynek netaláni hibás alkalmazásáért a bírót coram foro fori” felelősségre vonni nem lehet, mivel „ezért csak istennek és saját lelkiismeretének tartozik számot adni”. Szólt arról is, hogy „a felelősséget ezen térre átvinni nem lehet, mert akkor a legfelső bíró fölé ismét bírót kellene állítani”, és „a fellebbvitelnek végtelen fokozata állana elő, úgyszólván Jákob lajtorjája, mely végtelenül

⁶⁰ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–58. 52. p.

⁶¹ Uo. 49. p.

⁶² Uo. 55. p.

felnýúlnék az égbe anélkül, hogy ez úton az ég megnyugtató végítéletével találkoznék”. A bírót csak azokért a cselekményekért, illetve mulasztásokért lehet felelősségre vonni, amelyek

„már természetüknel fogva sem vehetik igénybe a subjectiv felfogás immunitását. Továbbá felelős a bíró oly törvények vagy rendeletek megszegéséért, melyekre nézve, habár [...] a subjectiv nézetek egymástól eltérhetnek is, de a fennforgó körülmények kézzelfoghatólag igazolják, hogy a cselekvésben vagy mulasztásban a bíró nem meggyőződésének, lelkiismeretének, hanem nemtelen ösztönöknek sugalmát követte.”⁶³

3. A bírói felelősség tartalma

Az 1871. évi VIII. tc. a bírói felelősség tartalmát illetően kimondta, hogy a bírák és a bírósági hivatalnokok hivatali köteleességük szándékos vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megszegéséért felelősséggel tartoznak, úgyszintén azokért a károkért is, amelyeket hivatali köteleességük megsértésével okoztak. A javaslatnak a hivatali büntettekkel – és a fegyelmi vétségekkel – foglalkozó fejezeteit a parlamenti vita során jelentősebb lényegi változtatás nélkül fogadta el a két ház.

A bírói felelősség fogalmkörét a jogalkotó általános körülírással adhatta meg csupán, amelynek egyik oka az volt, hogy a bírói hivatal működésével járó szerteágazó kötelezettségeket nem egy törvény foglalta magában, hanem különböző jogszabályi rendelkezések írták elő. Másfelől a dolog természeténél fogva lehetetlen lett volna azokat a cselekményeket taxatív felsorolni, amelyek a bírói, illetve a bírósági hivatalnoki állás tekintélyét csorbíthatják. Ebből adódóan a felelősség szükségességének elvét szem előtt tartva „a megtorlást igénylő esetek” csupán egyes csoportjai voltak megjelölhetők és körülhatárolhatóak a törvényben.⁶⁴

Azokat a legfőbb irányelveket és cselekményeket, amelyek megsértéséért a bíró felelősséggel tartozik, elsősorban az 1869. évi IV. tc. állapította meg. Idetartozik a 19. §-nak az a rendelkezése, amely szerint a bíró „a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni”, valamint „a rendesen kihirdetett törvény érvényét” kétségbe nem vonhatja. E törvény 5. §-a rögzítette, hogy a bíró „a

⁶³ *Főrendiházi napló*, 1869. I. kötet, 1869. április 24.–1870. augusztus 3. Ülésnapok 1869–24. 105. p.

⁶⁴ Bírói felelősség. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. II. kötet. Budapest, 1899. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 14. p.

törvényben meghatározott illetékeken és díjakon kívül ingyen tartozik” a peres felek ügyében eljárni. Az 1869. évi törvény kimondta továbbá azt is, hogy a bíró „senkitől meg nem tagadhatja, ki illetősége körében hozzá folyamodik” az igazságszolgáltatást, valamint azt is, hogy a hivatalával együtt járó feladatok ellátását nem utasíthatja vissza (22. §). A bírót a törvény kötelezte a más bíróktól, illetve bíróságoktól érkezett megkeresések teljesítésére, és köteles volt „általában az igazságszolgáltatás tárgyában kölcsönösen segédkezet nyújtani” (23. §).

A bíró azonban nemcsak hivatali ténykedéseiért felelt, hanem a hivatalán kívül tanúsított magatartásáért is. Az 1869. évi IV. tc. erre nézve is megjelölt bizonyos szempontokat. Így felsorolta azokat az állásokat és foglalkozásokat, amelyek a bírói állással összeférhetetlenek, továbbá megjelölte azokat a jövedelmeket, illetve javadalmazásokat, amelyeket a bíró állásánál fogva nem fogadhatott el (8–13. §). Ezeket a rendelkezéseket a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc. 39. §-a a bírósági hivatalnokokra is kiterjesztette.

A bírói ügyviteli szabályokban, szolgálati utasításokban foglalt és részletesen körülírt kötelességek megszegéséért szintén – általában fegyelmi – felelősséggel tartoztak a bírák, illetve a bírósági hivatalnokok. E helyütt csak néhány példát említünk szerteágazó kötelezettségeik közül. Az 1869. április 29-én kiadott bírói ügyviteli szabályzat értelmében egy bíró sem utasíthatta vissza azokat az ügyeket, amelyek elintézésével őt felettese megbízta (2. §). Ha ennek ellenére a bíró megtagadta a jogszolgáltatást, felelősséggel tartozott mulasztásáért. Az 1872. április 4-i szolgálati utasítás szerint a bírónak és a bírósági hivatalnoknak a felekkel szemben „illemteljes, nyugodt, higgadt és előzékeny bánásmódot” kellett tanúsítaniuk, és „kérdőzködés esetében” felvilágosítási vagy útbaigazítási kötelesség terhelte. „Többszöri ismétlés vagy durvaság” esetén az e rendelkezés ellen vétő bírósági hivatalnok ellen fegyelmi eljárás megindításának is helye lehetett (28. §). De a kötelességszegésért felelnie kellett az 1874. október 15-én kelt bírói ügyviteli szabályzat értelmében annak a bírósági hivatalnoknak is, aki a szabályzatban foglaltak ellenére a feleket bíróság vagy hatóság előtt képviselte, „bírói elintézését vagy intézkedését igénylő ügyekben az ellenfélnél vagy az érdekeltknél” közbenjárt, vagy a felek érdekében kérvényeket vagy periratokat szerkesztett (21. §). Az 1891. augusztus 19-én kibocsátott bírói ügyviteli szabályzat az eddig említettek esetekhez hozzáfűzte még azt is, hogy az ítéldbírók a szóbeli tárgyalásra kerülő ügyekre vonatkozóan „értesítést”, információt a felektől nem fogadhatnak el (35. §).

Az 1871. évi törvény hatálya kiterjedt valamennyi bíróra, a bírósági segéd-személyzetre – beleértve a joggyakornokokat és a díjnokokat is⁶⁵ –, valamint

⁶⁵ A m. kir. igazságügyminiszternek 4192/I. M. E. sz. rend. a bírósági joggyakornokok és aljegyzők minősítésének, valamint ezek és a bírósági jegyzők szolgálati viszonyainak, gyakorlati

a bíróságoknál alkalmazott ügyészekre és a koronaügyészre, a kezelőszemélyzetre és a bírósági állandó szakértőkre.

A törvény hatályát kiterjesztették a királyi ügyészség tagjaira,⁶⁶ a birtokrendezésnél, illetve a tagosítási eljárásoknál – a bírósági szakértőknek minősülő – működő és hitelesítő mérnökökre,⁶⁷ a Budapesti Áru- és Értéktőzsde, továbbá a vidéki termény- és gabonacsarnokok különbíróságainak bíráira,⁶⁸ a telekkönyvi betétek szerkesztésénél alkalmazott bírókra,⁶⁹ a Szabadalmi Tanács elnökeire és ülnökeire,⁷⁰ a Közigazgatási Bíróság ítéldbíráira,⁷¹ valamint az Igazságügyminisztériumban ideiglenesen alkalmazott bírósági és ügyészégi tagokra.⁷² Hivatali büntettek tekintetében az 1871. évi VIII. tc. hatálya a választottbírákra is kiterjedt (3. §). A törvény hatálya alá tartoztak a bírósági végrehajtók is.⁷³

A bírák és a bírósági hivatalnokok felelősséggel tartoztak azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak. A törvény a vagyoni (kártérítési) felelősséget a felsoroltakon kívül mindazokra a törvényhatósági és községi hivatalnokokra is kiterjesztette, akik állásuknál fogva peres vagy perenkívüli eljáráshoz tartozó polgári vagy büntetőügyekben valamely hatósági cselekmény teljesítésére vagy bírói meghagyás, illetve megkeresés foganatosítására hivataluknál fogva kötelezettek (67. §).⁷⁴

kiképzésének és működési körének szabályozása tárgyában. (1891. augusztus 11.) 47. § [...] Amennyiben a jelen rendelet eltérőleg nem intézkedik, az aljegyzők és a joggyakornokok szolgálati viszonyaira a törvénynek és a vonatkozó rendeleteknek a bírósági hivatalnokok, illetőleg a bírósági segédszemélyzet szolgálati viszonyait tárgyzó általános szabályai alkalmazandók.

⁶⁶ 1871. évi XXXIII. tc. a királyi ügyészségről (8. §); 1891. évi XVII. tc. a bírói és ügyészi szervezet módosításáról (64. §).

⁶⁷ 1880. évi XLV. tc. az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és a volt Kővárvidék területén a birtokrendezési, arányosítási és tagosítási ügyekben követendő eljárásról (14. §); 1892. évi XXIV. tc. az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és a volt Kővárvidék területén a birtokrendezési, arányosítási és tagosítási ügyekben követendő eljárásról szóló 1880:XLV. tc. némely határozatainak módosításáról és kiegészítéséről (14. §).

⁶⁸ 1881. évi LIX. tc. a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868:LIV. törvény cikk módosítása tárgyában (99. §); 1891. évi XVII. tc. a bírói és ügyészi szervezet módosításáról (2. §).

⁶⁹ 1886. évi XXIX. tc. a telekkönyvi betétek szerkesztéséről (78. §).

⁷⁰ 1895. évi XXXVII. tc. a találmányi szabadalmakról (26. §).

⁷¹ 1896. évi XXVI. tc. a magyar királyi közigazgatási bíróságról (6. §).

⁷² 1899. évi XLVIII. tc. a királyi bíróságok és ügyészségek tagjainak az Igazságügyminisztériumban való ideiglenes alkalmazásáról (3. §).

⁷³ 1871. évi LI. tc. a bírósági végrehajtókról (20. §).

⁷⁴ SÖLYOM Andor: *Fegyelmi jog az igazságügyi szakban*. Budapest, 1901. Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, 28. p.

A törvényt kisebb módosításokkal és kiegészítésekkel 1936-ig, a királyi ítélőbírának és a királyi ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a királyi bírósági és királyi ügyészégi tisztviselők fegyelmi felelősségéről szóló 1936. évi III. tc. hatálybalépéséig alkalmazták.

4. A felügyeleti úton érvényesített felelősség

A bírák (és a bírósági hivatalnokok) feletti felügyeletet az egyik legnehezebben gyakorolható jognak tekinthetjük, hiszen a bírók ítélkező tevékenységüket minden más hatalmi ágtól függetlenül végzik, így „az adminisztratív hatóságnak minden beavatkozása könnyen annak sérelmével járhat”. A bírói függetlenség csak akkor érvényesülhet, ha az ítélkezés és a felügyeleti joghatóság teljes mértékben elkülönül egymástól. A felügyeleti jog gyakorlását megnehezíti adott esetben az is, hogy nem könnyű elhatárolni, hogy „hol ér véget a felsőbb bíróság bírói tevékenysége”, és hogy hol kezdődik „az adminisztratív hatóság beavatkozási köre”.⁷⁵

A bírói függetlenség és a bírók (bíróságok) felett gyakorolt felügyelet összefüggésére utalt az 1791:12. tc. második bekezdése, amely többek között arról rendelkezett, hogy

„a bíróságoknak törvénnyel megállapított vagy megállapítandó szervezete királyi hatalommal nem fog megváltoztattatni; sem a törvényes ítéletek végrehajtása parancsokkal gátoltatni, sem hogy azt mások gátolják, megengedtetni nem fog; sem pedig a bíróságok törvényes ítéletei megmássítatni, vagy akár a királynak, avagy valamely politikai kormányzéknek felülvizsgálata alá vonatni nem fognak, hanem a valláskülönbség nélkül választandó bírák az országnak érvényben álló, vagy ezután hozandó törvényei és bevett szokásai szerint tartanak törvényszékeket [...]”

A 19–20. században a bíróságok felett a legfőbb felügyeleti jogot – igazságügy-minisztère útján – a király gyakorolta. De a bíró felett felügyeleti jogot gyakorolt saját ítélkező fórumának elnöke, valamint a szervezetben felette álló bíróság elnöke is, aki kisebb szabálytalanságokért rendreutasíhatta, megint-hette a bírót.⁷⁶

⁷⁵ REINER Ignác: A bírói és ügyészi szervezet módosítása. *Jogtudományi Közlöny*, 1890. 37. sz. 292. p.

⁷⁶ CSÁNK Béla: *A bírói függetlenség hazánkban és külföldön*. Budapest, 1942. Urbányi István Könyvnyomdai Műintézete, 212. p.

Juhász Andor királyi törvényszéki jegyző (1925-től a Kúria elnöke) szerint a bíróságok feletti felügyelet csak abban különbözött valamely más hatóság feletti felügyelettől, hogy míg az utóbbinál a felügyeleti jogot ellátó felettes hatóság az ügyek elintézésére vonatkozóan is utasítást adhatott a felügyelete alatt álló hatósági közegeknek, addig a bíró – az 1869. évi IV. tc.-ben foglaltaknak megfelelően – „a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni”, utasítást csak „saját lelkiismeretétől és meggyőződésétől fogadhatott el”.⁷⁷

1834. február 13-án a bíróságok rendezéséről szóló törvényjavaslatot tárgyaló kerületi ülés „a bírói parancsolatok” eltörléséről intézkedett, és azt javasolta, hogy a *renovatorio executorium* (ún. végrehajtás-újító) utasításokat kivéve, a felek kérelmére *cum clausula salvificatoria* (felhagyási záradékkal) kiadott minden más bírói parancsot szüntessenek meg. Deák Ferenc ezzel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy bár örömmel támogatja a bíróknak címzett utasítások eltörlését, de szükségesnek látja „valamely intézetről gondoskodni, hogy a törvénykezési formalitást megsértő bíró ellen a hon polgára oltalomra találjon”.⁷⁸

A 19. század első felében megfogalmazott kívánalomnak az 1869. április 29-én a bírói ügyvitel tárgyában kiadott igazságügy-miniszteri rendelet, valamint az 1871. évi VIII. tc. is eleget tett.

Az igazságügy-miniszteri rendelet kimondta, hogy a bíróságok felett „a legfelsőbb felügyeletet” az igazságügy-miniszter gyakorolja, aki szükség esetén – „a tapasztaltakhoz képest” – vizsgálatot rendelhetett el, vagy az ügyviteli szabályok betartása érdekében intézkedhetett. A királyi törvényszék az elnök közvetlen felügyelete alatt működött, akinek felelőssége kiterjedt az ügyvitel minden ágában „a rendre és pontosságra, a törvények megtartására”, valamint „a visszaélések eltávolítására és orvoslására szakadatlan figyelmet fordítani”. A felügyeleti jog nem terjedt és nem is terjedhetett ki a peres ügyek érdemébe való beavatkozásra, utasításadásra.

Az 1871. évi törvény deklarálta, hogy az uralkodó

„felelős igazságügyi minisztere által a bíróságok pontos és szabályszerű ügykezelése fölött őröködik, [...] a tapasztalt hiányok orvoslásáról gondoskodik, az igazságügy általános érdekében vagy egyes panaszok esetében a szükséges adatok felterjesztését elrendeli, a visszaélések megvizsgálása és megtorlása iránt intézkedik, jövőre is érintetlenül marad”.

⁷⁷ JUHÁSZ ANDOR: A bírói és ügyészi szervezetről. *A Jog*, 1890. 50. sz. 427. p.

⁷⁸ A bírói parancsok eltörléséről. In KÖNYI Manó (összegegyűjtötte): *Deák Ferencz beszédei*. I. kötet (1829–1847). Budapest, 1882. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 47. p.

Azonban „bármely hivatali büntett, vagy vétség megfenyítése” esetén csak az e törvényben szabályozott úton és módon járhatott el (5. §).

Míg az osztrák és – a központosított osztrák bírósági rendszer „örökségeként”⁷⁹ – a magyar, valamint a porosz szabályozás az igazságügy-miniszter felügyeleti jogáról rendelkezett, addig a 19. századi Franciaországban és Németországban a bíróságok felett a felügyeleti hatáskört az államügyész (*ministère public; Staatsanwalt*) gyakorolta.⁸⁰

Poroszországban a hazai rendelkezésekhez hasonlóan az 1878. április 24-én kiadott *Ausführungsgesetz zum Deutschen Gerichtsverfassungsgesetz* értelmében az igazságügy-minisztert illette a főfelügyeleti jog valamennyi bíróság felett. Az *Oberlandesgericht* és a *Landesgericht*, valamint az illetékességi területükhöz tartozó ítélkező fórumok bírói és bírósági hivatalnokai felett a felügyeleti jogot a bírósági elnökök gyakorolták.⁸¹

Az 1871. évi törvény elég szűkszavúan szólt a miniszteri felügyelet tartalmáról. A jogalkalmazás során kialakult praxis szerint az igazságügy-miniszter megvizsgálta a hozzá beérkezett panaszokat, szükség esetén a törvényszéki elnöktől vagy a járásbírótól jelentést kért azokkal kapcsolatban. Ha a jelentés „a kételyeket el nem oszlatta”, akkor bekérhette a vonatkozó iratokat, és ha azok megtekintése után meggyőződött a panasz alaposágáról, az ügyet a szükséges fegyelmi intézkedések megtétele, illetve megintés céljából áttette az illetékes ügyészhez. A törvény hiányosságának tekintették, hogy érdemi intézkedést az igazságügy-miniszter tulajdonképpen nem foganatosíthatott, például még arra sem volt joga, hogy kevésbé súlyos szabálytalanság esetén a bepanaszolt bíróval szemben rosszállást szabjon ki, mert az már a fegyelmi bíróság hatáskörébe tartozott.⁸²

Az 1872. április 4-én az elsőfolyamodású bíróságok számára 4010. sz. a. kelt igazságügy-miniszteri rendelettel kiadott szolgálati utasítás 15. §-a részletezte a törvényben foglaltakat. Rögzítette, hogy a bíróságok ügykezelése felett az igazságügy-minisztert illette meg a főfelügyeleti jog, amelyet személyesen, de megbízottja útján is gyakorolhat. Emellett a bíróság elnöke rendelkezett felügyeleti joggal a vezetése alatt álló királyi törvényszék, valamint az annak kerületében működő járásbíróóságok személyzete, illetve ügykezelése felett.

⁷⁹ BALOGH Judit: A bírák jogállása az állami (királyi) bíróságokon. In BÓDINÉ BELIZNAI–MEGYERI-PÁLFFI (szerk.) 2023. 176. p.

⁸⁰ CSATSKÓ Imre: *A francia polgári törvénykezés, különösen a bírósági szervezet és annak alapelvei*. Pest, 1867. Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda (Fanda és társai), 91. p.

⁸¹ Ausführungsgesetz zum Deutschen Gerichtsverfassungsgesetz vom 24. April. In SYDOW von, Reinhold: *Die Preußischen Ausführungsgesetze und Verordnungen zu den Reichs-Justizgesetzen. Text-Ausgabe mit Anmerkungen und Register*. Berlin, 1895. Guttentag, 35–99. p.

⁸² REINER 1890. 292. p.

Az elnök felelt azért is, hogy a bíróság valamennyi alkalmazottja „pontosan és buzgón” teljesítse hivatali kötelezettségeit.

Imling Konrád budapesti királyi ítélőtáblai bíró a törvényszéki elnökök határozott fellépését szorgalmazta a felügyeleti jog gyakorlását illetően. A felügyeleti jog ugyanis csak akkor szolgálja az igazságszolgáltatást, ha „ezen jog tényleg, és pedig szigorral gyakoroltatik”, és az elnök – ha ennek törvényi feltételei fennállnak – az általa tapasztalt hibák és visszaélések esetén nem csupán „a szép barátságos négy szem közti megintéssel” él, hanem kezdeményezi a fegyelmi eljárás megindítását. Ha az elnök nem lép fel kellő szigorral, akkor „a kényelemre, gondatlanságra hajló bírót és bírósági hivatalnokot még kényelmesebbé s gondatlanabbá” teszi.⁸³

A felügyeleti úton érvényesített felelősség körében, ha valamelyik bíró vagy bírósági hivatalnok magatartásával „a közhivatallal járó tiszteletet és bizalmat megsértette” [1871. évi VIII. tc. 20. § b) pontja], vagy hivatali köteleességét megszegte, akkor az elnök „a csekélyebb beszámítás alá eső esetekben” figyelmeztette vagy megintette őt, súlyosabb esetekben a fegyelmi eljárás megindítása érdekében értesítenie kellett a közvádlót. A különösen sürgős esetekben pedig a bírói felelősségről szóló törvény 63. §-ában foglaltaknak megfelelően kellett eljárnia, azaz írásbeli és részletes indokolást is tartalmazó végzéssel felfüggeszthette hivatalából a köteleességszegő bírót vagy bírósági hivatalnokot. A szolgálati utasítás ehhez hozzáfűzte még azt is, hogy az elnöknek figyelemmel kell lennie arra, hogy „egyrészt alap nélkül senki ne üldöztessék, másrészt pedig a rendtelenségek eltűrése által a törvénykezéshez bizalmat aláásni nem engedje”.

Az 1869-ben, illetve az 1872-ben kiadott ügyviteli szabály, illetve szolgálati utasítás rendelkezéseit az 1875. január 1-jétől érvényes 3436/1874. I. M. E. számú rendelet hatályon kívül helyezte. Az új bírói ügyviteli szabályzat az 1871. évi VIII. tc. 5. §-ában foglaltaknak megfelelően fenntartotta az igazságügy-miniszter főfelügyeleti jogát, amelyet továbbra is személyesen vagy megbízottjai útján gyakorolt.

A korábbi szabályozáshoz hasonlóan a rendelet kimondta, hogy a törvényszéki elnök gyakorolja a felügyeletet a vezetése alatt álló törvényszék és az illetékességébe tartozó járásbíróságok személyzete és ügykezelése felett. Az új jogszabály az igazságügyi igazgatási felügyelet mellett szolt a felügyeleti jog gyakorlásáról az igazságszolgáltatás, az ítélkezés tekintetében. E szerint az elsőfolyamodású bíróságok a királyi ítélőtáblának, illetve a Kúriának alárendelten végezték ítélkezési tevékenységüket. Az alsóbb fokú bíróságoknak a felsőbb fokú ítélkező fórumok határozatait foganatosítaniuk kellett, és azok

⁸³ IMLING Konrád: Igazságszolgáltatásunk és ennek javítása. *Jogtudományi Közlöny*, 1881. 45. sz. 376. p.

utasításainak megfelelően kellett eljárniuk munkájuk során. A felettes bíróságoknak „jogukban állt” törvénykezési ügyekben az alsóbb fokú bírói fórumoknál „az ügyviteli szabályok pontos megtartására ügyelni”, és előfordult, hogy egyes esetekben „a tapasztaltakhoz képest” intézkedniük is kellett.

1888. november 5-én Fabiny Teofil igazságügy-miniszter törvényjavaslatot nyújtott be a hatályban lévő bírói felelősségi törvény „fogyatkozásainak” orvoslására.⁸⁴ Az 1871. évi törvény a fellebbviteli bíróságoknak nem adott felüyeleti jogkört, jóllehet valamely bíró, illetve bírósági hivatalnok hanyagságát, mulasztásait vagy gondatlanságát ezek az ítélkező fórumok is tapasztalták. Az 1888. évi tervezet ezt a hiányosságot igyekezett pótolni, amikor nemcsak „a hivatalfőnököket”, hanem másodsorban a fellebbviteli bíróságokat is felruházta a felüyeleti jog gyakorlásával. A legfőbb felüyeleti jog gyakorlója pedig a javaslat kidolgozója szerint is, az igazságügy-miniszter volt.⁸⁵

A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc. az egész bírói és ügyészi szervezetre érvényes felüyeleti jog összefüggő szabályozását tartalmazta, fenntartva az igazságügy-miniszter főfelüyeleti jogát, ami magában foglalta a felüyelet körébe tartozó valamennyi intézkedés közvetlen megtételének jogát is. A főfelüyelet utalt a felüyelet fokozatos gyakorlására, azaz minden bíróság és ügyészség a saját főnökének (elnök, járásbíró, koronaügyész, királyi főügyész, királyi ügyész) vezetése és közvetlen felüyelete alatt teljesített szolgálatot.⁸⁶

Az 1891. évi törvény novumokat is tartalmazott. Részletes indokolásából kiderül, hogy a jogalkotó a felüyeleti jogkör szabályozásánál azt az elvet követte, hogy a felüyeleti jog szerve ne a fellebbviteli bíróság, hanem az elnökség legyen. A törvényjavaslat tárgyalásakor Jellinek Artúr, a tervezet előadója (igazságügyi bizottság) kiemelte, hogy „a felügyelő közegek” meghatározásánál két rendszer közül kellett választania a jogalkotónak. Az egyik szerint a bíróság mint testület gyakorolta volna a felüyeleti jogot, a másik szerint a felüyelet gyakorlása kizárólag a királyi törvényszék vagy a királyi ítélőtábla elnökét illette volna. Ez utóbbi előnyei közé tartozik, hogy egy személy kezében összpontosul a felüyelet és az ellenőrzés, és hatékonyabb garanciát jelent a köteleesség teljesítése és az abból fakadó felelősség szempontjából. Ha a felüyeleti jogot „alkatelemeire” bontjuk, akkor látható, hogy olyan feladatokat ölel fel, amelyek ellátása „kizárólag meghatározott személy tevékenységét tételezi fel”. A két alternatívát mérlegelve a jogalkotó a két rendszerben rejlő előnyöket igyekezett

⁸⁴ A törvényjavaslatot az országgyűlés végül nem tárgyalta.

⁸⁵ Indokolás „a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérések szabályozásáról” intézkedő törvényjavaslatához. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 204. p.

⁸⁶ ANTAL Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). *Dél-alföldi Évszázadok* 23. Szeged, 2006. Csongrád Megyei Levéltár, 155. p.

egyesíteni és érvényre juttatni, és ebből következően a közvetlen felügyelettel nem a bíróságokat mint testületeket, hanem azok vezetőit ruházta fel. A felügyeleti közegként eljáró fellebbviteli bíróságok, tehát a királyi törvényszékek, a királyi ítélőtáblák és a Kúria hatáskörét ezen a téren csak szűkkörűen szabályozta a törvény, összhangot teremtve e bíróságok ítélkezési és felügyeleti teendői között. A bírósági szervezetet, az ítélkezés mechanizmusát ismerve nem is lehetett kérdés a fellebbviteli bíróságok szerepvállalása a felügyeleti jog gyakorlásában.⁸⁷

A jogszabály lehetőséget adott a fellebbviteli bíróságoknak arra, hogy az addigiaknál hatékonyabb eszközökkel őrködhessenek az alsóbb fokú bíróságok ügyvitelére felett.⁸⁸ Így a királyi ítélőtábla elnökének felügyelete kiterjedt a vezetése alatt álló királyi ítélőtábla kerületében működő királyi bíróságokra, a kerület békebíráira, a kisebb polgári peres ügyekben eljáró szolgabírákra, valamint az áru- és értéktőzsde, illetve a termény- és gabonacsarnokok külön-bíróságaira. A királyi törvényszék elnöke felügyeleti joggal bírt a vezetése alatt álló királyi törvényszék kerületébe tartozó királyi járásbíróságok bírái, a békebírák és a kisebb polgári peres ügyekben hatáskörrel rendelkező szolgabírák felett. A legfontosabb újítás a királyi ítélőtábla elnökének felügyeleti joggal való felruházása volt, hiszen ennek révén a korábbihoz képest jóval hatékonyabban valósulhatott meg a felügyelet. Az ítélőtáblák decentralizációjának köszönhetően a korábbi kettő helyett, immár tizenegy királyi ítélőtáblai elnök jogköre terjedt ki az igazságügyi igazgatás megfelelő ellenőrzésére.

A korábbi gyakorlat módosítását indokolta az is, hogy az országban működő 66 törvényszék és 385 járásbíróság felett tulajdonképpen az igazságügy-miniszter volt az egyedüli felügyeleti hatóság, ami nyilvánvalóan megkérdőjelezi a felügyeleti jog gyakorlásának hatékonyságát. Az 1891. évi törvény a királyi ítélőtáblai elnökök felügyeleti jogának szabályozásával kétségtávolú elősegítette nemcsak az alsóbb fokú bíróságok szabályszerű ügyvitelének hatékony, szakszerű ellenőrzését, hanem a kinevezési és az előléptetési rendszer alapjainak megteremtését is.⁸⁹

A felügyeleti jog tartalmát illetően a törvényhozó a felügyelet „folytonos, állandó és felvigyázó jellegét” emelte ki. A felügyeletet ellátó ítélőtáblai, illetve törvényszéki elnökök e feladatuk teljesítése során az igazságügy-miniszter főfelügyelete és ellenőrzése alá tartoztak.

⁸⁷ A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása. *Képviselőházi napló*, 1887. XXIII. kötet, 1891. április 13.–június 4. Ülésnapok 1887–479. 25–26. p.

⁸⁸ Indokolás „a bírói és ügyészi szervezet módosításáról” szóló törvényjavaslatához. *Képviselőházi irományok*, 1887. XXVI. kötet, Irományszámok 1887–995. 21. p.

⁸⁹ Uo. 27. p.

A törvényjavaslat általános vitája során Jellinek Artúr szólt arról, hogy a felügyeleti jog két fő elemből áll: az észlelésből és az intézkedési jogból. A felügyelet körében észlelt törvénysértéseket és egyéb rendellenességeket „a fegyelmi eljárás van hivatva megtorolni”. A jogalkotó ebben a kérdésben is két alternatíva közül választhatott. Az egyik, hogy minden rendellenességet, az eljárási és az ügyviteli szabályok minden vétkes megszegését a fegyelmi eljárás körébe utalja, és azt a törvényben meghatározott módon szankcionálja. A másik lehetőség, hogy a fegyelmi vétség fogalmát nem terjeszti ki „minden rendes ügyvitellelles eljárásra”, hanem olyan megoldási eszközöket talál, amelyek ezeket az eseteket sem hagyják büntetlenül, és bár a fegyelmi eljárás alakszerűségeit mellőzik, a bírónak, illetve a bírósági hivatalnoknak mindazokat a biztosítékokat nyújtja, amelyeket „az eset csekélyebb volta s az alkalmazásba vett fenyték indokoltá tesz”.⁹⁰

Az 1871. évi VIII. tc. az utóbbi rendszert választotta. A törvény 28. §-a szerint „csekélyebb rendetlenségek” esetén a bíróság elnöke hivatalosan megintette a törvényszéknél vagy annak területén alkalmazott bírákat és bírósági hivatalnokokat. A 29. § pedig előírta, hogy a megintés előtt az illető bírót, illetve bírósági hivatalnokot nyilatkozattételre kell felszólítani. A megintés írásban történt, amely ellen a fegyelmi bírósághoz fordulhatott jogorvoslatért az a bíró vagy bírósági hivatalnok, aki „a megintésben sérelmet lát”.

Jellinek a „csekélyebb rendetlenségek” kapcsán úgy fogalmazott, hogy

„a rendellenességek egy különleges neméről van szó: olyanokról, amelyeknek természete kizárja, hogy a fegyelmi eljárás körébe utasíttassanak; amelyek az ügy felülbírálata vagy felülvizsgálata alkalmával derítettnek ki; amelyek ismérve kétségre nem adhat alkalmat, amennyiben az ügyviteli szabályok be- vagy be nem tartása forog szóban; amelyeket az ítélő közeg állapít meg az ítéleti functio gyakorlása alkalmából s amelyeket ily körülmények között ezen közeg látszik hivatva megtorolni”.⁹¹

Tételes szabály tehát nem született arra nézve, hogy mi különbözteti meg egymástól a „csekélyebb rendetlenséget” és a „fegyelmi vétséget”, a jogalkotó a bírói megítélésre és a felügyeleti hatóságok belátására bízta a határvonal meghúzását a csekélyebbnek, illetve a súlyosabbnak talált mulasztások közé. Ahogy ezt már az 1869-ben kiadott bírói ügyviteli szabály is megfogalmazta, kétség esetén „a tapasztalt rendellenességeket” a felügyelő hatóság közölte a közvádlnal. Amennyiben a közvádló fegyelmi panaszt nem emelt, úgy a

⁹⁰ A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása. *Képviselőházi napló*, 1887. XXIII. kötet, 1891. április 13.–június 4. Ülésnapok 1887–479. 26. p.

⁹¹ Uo.

felügyeletet gyakorló felettes bírói fórum járt el saját hatáskörben. A joggyakorlat arra törekedett, hogy a valóban csekélyebb jelentőségű szabálytalanságokkal kapcsolatos döntéshozatalra felügyeleti úton kerüljön sor.⁹²

A fegyelmi bíróságok gyakorlata egységesnek tűnik abban, hogy az esetek jó részében fegyelmi vétségnek minősítették, ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok olyan hivatali kötelességet szegett meg, amelyet törvény, rendelet, utasítás vagy ügyviteli szabály írt elő, amelyet tehát nemcsak ismernie kellett, hanem szigorúan be is kellett tartania ítélkező tevékenysége során. A kötelességszegést szinte kivétel nélkül fegyelmi vétségnek tekintették, ha az a felekre, harmadik személyekre vagy az ügymenetre nézve káros következménnyel járt, és ezt a hátrányt jogorvoslattal sem lehetett elhárítani. Ebben az esetben már felmerült a bíró vagyoni felelősségének kérdése is.

Ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok nem a tételes szabályokból fakadó kötelességét szegte meg, hanem a mulasztás az állandó gyakorlat vagy az ügyek természete szerint teljesítendő kötelességek elhanyagolásából adódott, és kárt vagy hátrányt nem okozott, vagy ha mégis, az jogorvoslattal elhárítható lett volna, „csekélyebb rendetlenséget” állapított meg a felügyeleti hatóság. Felügyeleti úton igyekeztek eljárni akkor is, ha a bíró nem tett eleget a felekkel szemben tőle megkívánt „higgadt és előzékeny bánásmódnak”, hanem a szokottnál, a tőle a társadalom, illetve a peres felek által elvárhatónál ingerültebben vagy hevesebben viselkedett a tárgyalás folyamán, ha az nem merítette ki a fegyelmi törvényben szabályozott „botránys magatartás” esetkörét. A fegyelmi bíróság „bölcssége” e tekintetben azért is különösen fontos, mert a felügyeleti úton történő felelősségre vonás nem járt együtt a bírói állás becsületének, illetve a bíróba vetett közbizalom megingásának kockázatával, nem veszélyeztette a bírói tekintélyt.

Az 1891. évi XVII. tc. módosította, illetve kiegészítette a „csekélyebb rendetlenségekre” vonatkozó korábbi szabályokat. „Csekélyebb rendetlenségek” esetén a megintés jogát a királyi törvényszék elnöke gyakorolta a törvényszék, valamint a felügyelete alatt álló bíróságok alkalmazottai esetében, a királyi ítélőtábla elnöke a vezetése alatt álló királyi ítélőtábla kerületében lévő királyi bíróságok alkalmazottai, a békebírók, a kisebb polgári peres ügyekben eljáró szolgabírák, valamint a Budapesti Áru- és Értéktőzsde, továbbá a termény- és gabonacsarnokok különbíróságainak tagjai tekintetében. A segéd- és kezelőszemélyzet tagjait az adott bíróság vezetője inthette meg. A megintést kimondó határozat ellen a közvetlen felsőbb felügyeleti hatósághoz benyújtott felfolyamodással élhetett az elmarasztalt bíró vagy bírósági hivatalnok.

⁹² SÓLYOM Andor: Megintés. In MÁRKUS Dezső (szerk.) *Magyar Jogi Lexikon*. V. kötet. Budapest, 1904. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 380. p.

Ha az írásbeli megintés ellenére az alapjául szolgáló „rendellenesség” nem szűnt meg, és „a megintett javulása” sem történt meg, vagy a megintett bíró újabb szabálytalanságot követett el, fegyelmi eljárás megindítására kerülhetett sor. Ha a segéd- vagy kezelőszemélyzet tagjával szemben kirótt megintés nem vezetett eredményre, akkor fegyelmi eljárás helyett vagy azt megelőzően, rendbírságot szabhatott ki a felügyeleti hatóság.⁹³

A felügyeleti jogot gyakorló bíróság rendbírságot szabhatott ki abban az esetben, ha valamely bírót vagy bírósági hivatalnokot az ügyviteli szabályok meg nem tartása miatt súlyosabb, de fegyelmi vétségnek nem tekinthető „rendetlenség, mulasztás vagy késedelem” terhelt. A rendbírságot kizárólag súlyosabb és tisztán ügyviteli természetű „rendetlenségek” esetében lehetett alkalmazni.⁹⁴ Megítélésére csak a terhelt meghallgatását követően kerülhetett sor, külön indokolt határozattal.

A bíróknak az ügyvitel és az igazságügyi igazgatási teendők tekintetében a felettes felügyeleti hatóság utasításait kellett követniük. A felügyeleti hatóság utasításai – a bírói függetlenség elvét tiszteletben tartva – nem vonatkozhattak a bíró előtt elbírálásra váró ügy érdemére.

Az ügyvitel vizsgálatánál gondoskodni kellett arról, hogy ne csak „a kezelési könyvek, jegyzékek, kimutatások, gazdasági és számviteli ügyek képezze a megvizsgálás tárgyát”, hanem hogy a felügyeleti hatóság a törvénykezés színvonaláról is „kellő meggyőződést szerezzen”, és a bírói függetlenség „teljes megóvása mellett mindent el kellett követnie, hogy figyelmeztetéseivel és utasításaival a törvényszékek és járásbíróóságok judicaturai színvonalát is emelje”.⁹⁵

A felügyeleti jog keretében a felügyeletet gyakorló hatóság kötelessége volt ügyelni arra, hogy az ügyvitel – tehát az ítélezési ügymenet, valamint az ügykezelés és az ezzel kapcsolatos valamennyi számviteli és gazdasági ügykör is – törvényes, szabályszerű és általában véve pontos és gyors legyen. De őrködött az alkalmazottak működése, így a hivatali állásuknak megfelelő magaviselet felett is [1871. évi VIII. tc. 20. § b) pontja].⁹⁶ A felügyeleti hatóság kötelessége volt felderíteni, hogy a bíró vagy a bírósági hivatalnok magaviselete nem indokolja-e fegyelmi eljárás indítványozását. Ezeken kívül a felügyeleti hatóság vizsgálta meg a szabálytalan vagy késedelmes ügyvitel miatt tett panaszokat, és „rendetlenség, késedelmeskedés és visszaélés megszüntetése, valamint azoknak megtorlása iránt” intézkedhetett.⁹⁷

⁹³ Uo. 382. p.

⁹⁴ ANTAL Tamás: A bírói jogviszony reformja Magyarországon a dualizmus korában (1891). *Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica. Publicationes doctorandorum juridicorum*, 2003. 3. k. 8. p.

⁹⁵ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. XXVI. kötet, Irományszámok 1887–1895. 30. p.

⁹⁶ „[...] ki botránys magaviselete miatt tiszteletre s bizalomra méltatlanná válik”.

⁹⁷ ANTAL 2006. 156. p.

„A bíróságok főnökei” tehát a tulajdonképpeni adminisztratív felügyeletet gyakorolták, a kúriai, illetve a királyi ítélőtáblai elnököknek e feladatuk ellátásában az újonnan szervezett elnöki tanácsok segédkeztek. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület 1917-ben közzétett „a bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és ügyészségek szervezetéről” készült törvénytervezet módosításáról szóló előterjesztésében a felügyeleti jog hatékonyabb gyakorlása érdekében célszerűnek látta, hogy a felügyelettel kapcsolatos intézkedési joggal ne kizárólag az elnököt, hanem az elnöki tanácsot is ruházzák fel.⁹⁸

Jellinek Artúr summázata szerint a felügyeleti jog szervezetének és tartalmának az 1871. évi törvényben foglaltaktól némileg eltérő és megújult formában történő szabályozásával az 1891. évi XVII. tc. elérte azt, hogy a bíróságok addig

„tisztán formális egymás fölé helyezése helyett egy valódi materiális kapcsolatot létesítenek, biztosítva lesz a vezetés és felügyelet egyöntetűsége s így az ítélkezési szabadsága mellett a jogszolgáltatás amaz egyöntetűsége is, amelyet a bírói függetlenség örve alatt lehetetlenné tenni annyit jelent, mint a bírót, ki a törvény orgánuma, nem a törvény mellé és alá, hanem a törvény fölé helyezni”.⁹⁹

Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter megfogalmazásában a felügyelet célja nemcsak „a megtorlás, hanem kellő időben való intézkedés a baj megszüntetésére. E nélkül a panaszlónak az az érzete van, hogy a felsőbb felügyelet hatálytalan, hogy ki van szolgáltatva.”¹⁰⁰

A királyi ítélőtáblák és a királyi főügyészségek szervezéséről szóló 1890. évi XXV. tc., valamint az 1891. évi XVII. tc. hatálybalépése elengedhetetlenné tette a bírói ügyviteli szabályok módosítását és kiegészítését. A 4291/1891. I. M. E. számú rendelettel 1891. augusztus 19-én kiadott bírói ügyviteli szabályok az 1891. évi XVII. tc.-ben foglaltakhoz igazodva részletesen szövegezték a felügyeleti jogot gyakorló hatóságok teendőiről.¹⁰¹

⁹⁸ Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek előterjesztése „a bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és az ügyészségek szervezetéről” készült törvénytervezet módosítása iránt. *Bírák és Ügyészek Lapja*, 1917. 69–70. sz. 545. p.

⁹⁹ A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása. *Képviselőházi napló*, 1887. XXIII. kötet, 1891. április 13.–június 4. Ülésnapok 1887–479. 27. p.

¹⁰⁰ A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat általános és részletes tárgyalása. *Képviselőházi napló*, 1887. XXIII. kötet, 1891. április 13.–június 4. Ülésnapok 1887–480. 60. p.

¹⁰¹ A bíróságok büntető ügyviteléről tárgyában 1892. október 22-én kiadott 4510/1892. I. M. E. sz. rendelet kimondta, hogy a 4291/1891. I. M. E. sz. rendeletben közzétett általános bírói ügyviteli szabályokat a büntetőügyekben is alkalmazni kell, amennyiben „nem vonatkoznak kizárólag a polgári szakhoz tartozó ügyekre”, és, ha „a jelen szabályok eltérőleg” nem intézkednek. A felügyelettel kapcsolatos részletes rendelkezéseket a jogszabály 159–173. §-ai tartalmazták.

Az új szabályozás alaptétele is az volt, hogy a felügyeleti hatáskör gyakorlása nem sértheti a bírói függetlenséget. A felügyeleti hatóság nem befolyásolhatja és nem vizsgálhatja felül a bírónak a konkrét jogvitában a törvény, a rendeletek és a törvényes szokás alkalmazásával, mérlegelés útján meghozott döntését. Ebből következik az is, hogyha adott esetben nem lehetett megállapítani, hogy „hol kezdődik” a bírói függetlenség, illetve a felügyeleti hatáskör, akkor akár a felügyeleti jog sérelmével is, de a bírói függetlenség „javára” kellett az esetet eldönteni.¹⁰²

A felügyeleti hatóság feladatai közé tartozott a bírák és a bírósági hivatalnokok által végzett „közzolgálat” előmozdítása, amelynek eszköze lehetett a bírók közötti egyetértés és egymás kölcsönös támogatása, valamint a hivatali fegyelemből fakadó követelmények maradéktalan teljesítése. Felügyeleti joguknál fogva a királyi ítélőtáblai elnökök és a királyi törvényszéki elnökök kötelesek voltak időszaki felügyeleti vizsgálatot tartani a bíróságoknál, amely elsősorban az iratkezelésre és a határidők betartására terjedt ki. Ha egy ítélkező fórum vagy annak bírója ellen „sűrűbben érkezett panaszokból kitetsző, akár hivatalos eljárás közben észlelt szabálytalanságok, rendtelenségek vagy visszaélések” merültek fel, szintén vizsgálatot lehetett elrendelni. Az elnök betekinthetett a bíró által felvett jegyzőkönyvekbe és az ítéletekbe, személyesen meghallgatott tárgyalásokat, és véleményt formált a kinevezett bírák ítélkező tevékenységéről is.¹⁰³

A felügyeletet gyakorló hatóság az adott eset körülményeit mérlegelve többek között „oktató figyelmeztetésben” részesíthette a bíróság alkalmazottját, amellyel az ügyek „alaposabb, könnyebb vagy gyorsabb elintézését” vagy „helyesebb kezelését” eredményező eljárás lefolytatását szorgalmazhatta. A felügyeleti intézkedések keretében a felügyeleti hatóság szóban megintthette a bírót vagy a bírósági hivatalnokot „a hivatalos kötelesség teljesítésében észlelt csekélyebb rendtelenség” vagy a hivatali állással össze nem egyeztethető magatartás vagy életmód miatt. A szóbeli megintést a felügyeleti hatóság a felügyelete alatt álló összes hivatali közeggel szemben alkalmazhatta kisebb szabálytalanság vagy kifogás alá eső magaviselet miatt. Ez a büntetés az írásbeli megintésnél enyhébbnek minősült, így a személyi táblázatba sem vezették be, és megtörténtéről a felettes felügyeleti hatóságot sem kellett tájékoztatni.¹⁰⁴

¹⁰² KRENEDITS Ernő: Bírói függetlenség és fegyelmi hatáskör. *Jogtudományi Közöny*, 1906. 44. sz. 376. p.

¹⁰³ BALOGH Judit: A felügyeleti vizsgálatok funkciója és módja a két világháború közötti magyar igazságszolgáltatásban. In KARLOVITZ, János Tibor (szerk.): *Jogok és lehetőségek a társadalomban*. Komárom, 2020. International Research Institute, 7. p.

¹⁰⁴ A személyi táblázatokkal kapcsolatban lásd még SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírák személyi táblázatainak szabályozása 1872 és 1900 között. In MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.) *XXII. Jogász*

A bíró írásbeli megintést is kaphatott, a kezelőszemélyzet tagjaival szemben pedig rendbíróság kiszabására is sor kerülhetett.

A felügyeleti hatóság fegyelmi eljárás megindítását is kezdeményezhette a közvádlnál (1871. évi VIII. tc. 39. §). Ha ennek törvényi feltételei fennálltak, akkor a bírót hivatalából felfüggeszthette. Súlyosabb esetekben, hivatali bűntett vagy vétség elkövetése (1878. évi V. tc. XLII. fejezet) esetén pedig kérelmezhetette bűnvádi eljárás „folyamatba tételét”.

Fegyelmi, illetve büntetőeljárás kezdeményezése az igazságügy-miniszteren kívül csak a Kúria elnökét, a királyi ítélőtáblai, illetve a királyi törvényszéki elnököket illette meg a felügyeletük alá tartozó bíróságok személyzete körében. A járásbíróknak haladéktalanul értesítenie kellett a törvényszéki elnököt, ha a járásbíróság valamelyik tagja ellen fegyelmi, illetve bűnvádi eljárásnak volt helye. Az eljárás megindításáról a felügyeletet gyakorló hatóságnak értesítenie kellett az igazságügy-minisztert.

A napilapok és a szakfolyóiratok tudósításai is megerősítik, hogy a királyi ítélőtáblai elnökök lelkesen fogtak hozzá felügyeleti joguk gyakorlásához. Az *Ügyvédek Lapja* adta hírül 1891 novemberében, hogy az elnökök „a legnagyobb erélyvel vizsgálják a felügyeletük alá tartozó bíróságokat és többnyire személyesen és nem kiküldöttek által akarnak megismerkedni a kerületükben lévő bíróságoknak ügykezelésével”. A felügyeleti vizsgálatot, főként vidéken, alkalomadtán „bankett” is követte, amelyet a közvélemény nem igazán nézett jó szemmel:

„épenséggel nem tartjuk a dekorummal összeférhetőnek, hogy ugyanaz az elnök az általa megvizsgált bírákkal fraternizáljon és inter pocula folytasson eszmecserét, mert megtörténhetik, hogy egy hét vagy egy hónap múlva dorgatoriumban kell részesítenie ugyanazt a bírót vagy jegyzőt, kivel a banket alkalmával oly jól elmulatott”.¹⁰⁵

A *Budapesti Hírlap* közlése szerint az 1891. november 26-án törvényszéki felügyeleti vizsgálatra, Nagykanizsára érkező pécsi királyi ítélőtáblai elnök, Blaskovich István tiszteletére „este kivilágítás volt”. A felügyeleti vizsgálat második napján Cseresnyés Sándor törvényszéki elnök díszében látta vendégül Blaskovichot, a harmadik napon pedig a város „adott lakomát” az ítélőtáblai elnök tiszteletére.¹⁰⁶

Doktoranduszok Konferenciája. Budapest, 2022. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 171–184. p.

¹⁰⁵ ANTAL 2003. 9. p.

Felügyeleti jog gyakorlása és – banket. *Ügyvédek Lapja*, 1891. 47. sz. 1. p.

¹⁰⁶ A pécsi kir. tábla elnöke Nagykanizsán. *Budapesti Hírlap*, 1891. (november 27.) 326. sz. 7. p.

A 39162/1903. I. M. sz. rendelet a „csekélyebb rendetlenségek”¹⁰⁷ vonatkozásában egészítette ki az 1891. évi bírói ügyviteli szabályokat. E szerint a bíróság vezetője felügyeleti úton – a fegyelmi eljárás mellőzésével – 1 koronától 20 koronáig terjedő rendbíróságot szabhatott ki a vezetése alatt álló ítélkező fórum hivatal-, illetve segédszolgáira, ha a korábban közölt szóbeli intés nem volt eredményes. A határozat ellen „egyfokú felfolyamodással” élhetett az elmarasztalt bírósági alkalmazott.

Felfolyamodásnak az eddig vizsgált bírói ügyviteli szabályok alapján csak megintés és rendbíróság kiszabása esetén volt helye, jöllehet a bírói kar képviselői szerint „a körütekintő s szigorúan meghatározandó alaki jogszabályok” szerint lefolytatott felügyeleti eljárás adott esetben a fegyelmi eljárás alapja. Koncz Mihály csongrádi királyi albíró ennek jelentőségére azzal a párhuzammal kívánt rávilágítani, hogy ugyanúgy, ahogy a bűnvádi perrendtartás megadja a jogot a gyanúsítottnak, hogy már a nyomozás során előterjeszthesse védelmét, igénybe vehesse védő közreműködését, betekinthesen az iratokba, a felügyeleti eljárás során a bírósági hivatalnoknak szintén meg kell adni ugyanezt a jogot. Arra a következtetésre jutott, hogy a fegyelmi eljárást minden esetben felügyeleti eljárásnak kell megelőznie, és a felügyeleti hatóság azon határozata ellen, amely a fegyelmi eljárást megalapozná, felfolyamodásnak legyen helye.¹⁰⁸

Az 1891. évi XVII. tc.-ben foglaltak szerint a felügyeleti hatósághoz benyújtott panaszról a bepanaszolt fél csak akkor szerzett tudomást, ha ellene fegyelmi eljárást indítottak, illetve előzetes nyilatkozattételre szólították fel.

¹⁰⁷ Csekélyebb rendetlenségként értékelte a fegyelmi bíróság például Gál Lajos bazini királyi járásbírói albíró tettét, aki 1906 decemberében a *Budapesti Napló* hasábjain megjelent cikkében „Magyar tisztviselői párt” szervezésére hívta fel a bírókat, a tisztviselőket és a tanítókat. A királyi főügyész az 1869. évi IV. tc. 11. §-ára, amely kimondta, hogy a bíró „nem lehet tagja valamely politikai vagy munkás-egyletnek, illetőleg gyülekezetnek; nem vehet részt azok gyűléseiben; nem folyhat be sem közvetve, sem közvetlenül azok működéseibe, s nem járulhat az ily egylet vagy gyülekezet határozatához vagy kérvényéhez”. Az első fokon eljáró Pozsonyi Királyi Ítéltábla a fegyelmi eljárást mellőzte, ám „a fenforogni látszó csekélyebb rendetlenség megtorlása végett” az ügy iratait a törvényszék elnökéhez rendelte áttenni. Az ítélet indokolásában szerepelt többek között: „Nevezett albíró nem valamely politikai kérdéssel foglalkozó párt szervezésére hívta fel a bírókat, tisztviselőket és tanítókat, hanem a cikk szerint a szervezendő pártnak csak az volna a feladata, hogy a bírák, tisztviselők és tanítók jogos érdekeit szívükön viselő képviselők jussanak be a képviselőházba, arról azonban, hogy az így szervezendő pártnak politikai kérdések tekintetében bizonyos irányba legyen, az említett cikkben szó sincs. [...] Minthogy azonban a panaszolt albíró a kérdéses cikkben általában véve és különösen a kormányra és a hivatal főnökökre vonatkozólag oly hangot és kifejezéseket használ, amelyek a bírói állás komolyságával össze nem férőnek látszanak, ennek, mint csekélyebb rendetlenségnek saját felügyeleti hatáskörében leendő megtorlása végett az iratok a pozsonyi törvényszék elnökéhez voltak átteendők.” Bíró agitálhat-e magyar tisztviselői párt alakítása érdekében. *Jogtudományi Közlöny*, 1907. 28. sz. 234. p.; Egy bíró fegyelmi egy ujságcikk miatt. *Pesti Hírlap*, 1907. (július 14.) 167. sz. 20. p.; Szókimondó eljárásbíró. *Pesti Napló*, 1907. (július 14.) 167. sz. 19. p.

¹⁰⁸ KONCZ Mihály: A bírói pragmatika alapelveiről. Felügyeleti és fegyelmi eljárás. *A Jog*, 1908. 11. sz. 91. p.

A bepanaszolt bírónak vagy bírósági hivatalnoknak joga volt tudni, hogy a panasz milyen eredménnyel végződött, ugyanakkor minden panasz elintézését nem kellett tudomására hozni. A törvény indokolása szerint esetenként a panasz „teljes alaptalansága” kiderült magából „a panaszkérvényből”, de előfordult az is, hogy „az alaptalanságot” meg lehetett állapítani a bepanaszolt fél meghallgatása nélkül is. Ilyen esetben „teljesen fölösleges a panaszlottat azzal nyugtalanítani, hogy az ily panaszok tudomására hozzassanak”.¹⁰⁹

Koncz albíró vélekedése szerint a bíróval szemben a megintés nem helyénvaló, mivel „olyan magas állású s fontos hivatást betöltő tisztviselővel szemben mint a bíró, az intő cédula küldése kicsinyes”, illetve azért sem, mert a megintés „nem bírói cselekmény, hanem a közigazgatási hatalmat képviselő felügyeleti hatóságok cselekménye”. Helytelenítette azt is, hogy a megintés bekerült a bíró (bírósági hivatalnok) személyi táblázatába. Ezt egyenesen igazságtalannak tartotta, mivel a törvény a megintéshez semmiféle különösebb joghatályt nem fűzött, és a bejegyzés a hivatali állásra pályázó bírót szükségtelenül hátrányosan érinthette.

A személyi táblázatba való bevezetéssel kapcsolatban ugyanezt az álláspontot képviselte Márkus Dezső kúriai bíró, az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület főtitkára is, aki nemcsak a megintés, hanem általában az elévült fegyelmi büntetés személyi táblázatból (és annak másolataiból) való törlését szorgalmazta: „ez annyira magától értetődő, hogy ezt nem is kellene törvénybe foglalni” – írta.¹¹⁰

Koncz Mihály a bíró felügyeleti hatósága általi megbírságolását sem tartotta helyesnek, mondván, hogy az csorbítja a megbírságolt bíró tekintélyét a peres felek és jogi képviselőik előtt. Meglátása szerint a 19. századi magyar bírói kar „igen magas színvonalon áll”, így nem is lehet szükség a rendbírság alkalmazására.¹¹¹

A fellebbviteli bíróságok rendbírságolási joga tekintetében már az 1891. évi törvény tárgyalása során aggályok merültek fel, hiszen „az önérzetes bíró a fellebbviteli bíróságoknak egyszerű figyelmeztetés alakjában alkalmazott megrovásait büntetésnek” tekintette. Az a bíró, aki hivatását tisztességgel és becsülettel végzi, a felügyeleti hatóság figyelmeztetését rendbírság kiszabása nélkül is, a jövőre nézve irányműnek tartja.¹¹²

¹⁰⁹ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. XXVI. kötet, Irományszámok 1887–995. 29. p.

¹¹⁰ MÁRKUS Dezső: A bírói felelősségről szóló törvény módosítása. In Uő: *Az államszolgálat reformkérdései. Bürokratizmus, illetmények, végellátás, fegyelmi eljárás*. Budapest, 1911. Franklin-társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 80. p.

¹¹¹ KONCZ 1908. 92. p.

¹¹² PÉCS Imre: A bírói és az ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslathoz. *A Jog*, 1891. 15. sz. 114. p.

Bár a felügyeleti jog gyakorlása és a felügyeleti úton érvényesített – és ezzel együtt a fegyelmi – felelősség részletes szabályozást nyert a bírói ügyviteli szabályokban és a hazai törvényekben, annak eredményességét és hatékonyságát sok esetben megkérdőjelezték a kortársak. Balog Arnold ügyvéd, a *Jogtudományi Közlöny* egyik szerkesztője a 20. század elején azt a véleményét osztotta meg olvasóival, hogy a királyi ítélőtáblák elnökei felügyeleti jogukat „igazságos szigor” nélkül és rendszertelenül gyakorolják. Balog szerint a kezelés és a statisztikai adatgyűjtés ellenőrzése helyett az ítélőtábláknak a bíróságok teljes ügymenetének komoly vizsgálatára kellett volna helyezniük a hangsúlyt. Csak így érhető el – folytatta –, hogy „a rendtelenségek és visszaélések” nem fajulnak odáig, hogy „kínos, feltűnést keltő, végletes intézkedéseket” kell alkalmazniuk a felügyeletet gyakorló ítélkező fórumoknak. A nem igazán megnyugtató helyzet kialakulását azonban nemcsak a felügyeleti hatóságoknak, hanem a fegyelmi bíróságoknak is felróta, mert „rendkívül enyhe, kegyelmes gyakorlatuk nem bírhat valami nagy visszatartó erővel”.¹¹³

Az igazságügy-miniszter felügyeleti jogán a bíróságok általános működése felett az elkövetkezendő évtizedek bírói szervezeti törvényei és az 1936. évi III. tc., az új fegyelmi törvény sem változtattak. A Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló 1954. évi II. törvény is megerősítette, hogy „a bíróságok működése felett a felügyeletet az igazságügy-miniszter látja el” (17. §). A felügyeleti jog gyakorlása nem sérthette a bírói függetlenséget. Az igazságügy-miniszter biztosította a bíróságok működésének személyi és anyagi feltételeit, figyelemmel kísérte az ítélkezést, annak társadalmi hatását, és a korábbi gyakorlatnak megfelelően intézkedéseket tett vagy kezdeményezett.

5. A bíró bűnvádi felelőssége

Az 1871. évi VIII. tc. fenntartotta azt a törvényes és alkotmányos elvet, hogy a hivatali büntettek elkövetése esetén rendes bíróság járjon el „a szokott bűnvádi eljárás mellett”. Az esetlegesen kárt szenvedett peres fél pedig magánkereset útján kártérítési igényt nyújthatott be a bírósághoz. A bírák és a bírósági hivatalnokok bűnvádi felelősségét a törvény II. fejezete (A hivatali büntettek, 6–19. §) szabályozta. Ha a bíró kötelességét oly módon sértette meg, hogy tette az érvényben lévő büntetőtörvények rendelkezéseibe ütközött, büntetőeljárás keretében kellett felelnie.

Hivatali büntett valósult meg, ha a bíró hivatali kötelességét „cselekvőleg vagy mulasztólag” azért sértette meg, hogy magának vagy másoknak

¹¹³ B.[ALOG] A.[rnold]: A fegyelmi judikatura és a bíróságok feletti felügyelet. *Jogtudományi Közlöny*, 1902. 8. sz. 69. p.

illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon. Hivatali büntettnak minősült különösen a hivatali titok közlése, a megvesztegettetés, a zsarolás, az erőszak, a hamisítás, illetve a sikkasztás. A hivatali köteleességét szándékosan megsértő bírót rendes bűnvádi eljárásban vonták felelősségre, és a törvény értelmében megállapított büntetésen felül elveszítette hivatalát, hivatalos címét, fizetését, nyugdíját és általában minden igényét bármely egyéb javadalomra, amelyet szolgálata alapján igénybe vehetett volna.

A fegyelmi törvény módosítására irányuló 1888. évi javaslat nem tárgyalta az 1871. évi törvény hivatali büntettekre vonatkozó intézkedéseit, hiszen ezeket ekkor már az 1880. szeptember 1-jén hatályba lépett büntető törvénykönyv (1878. évi V. tc.), a Csemegi-kódex szabályozta. A korábbi rendelkezéseket hatályon kívül helyezte a jogalkotó.¹¹⁴

A bíró bűnvádi és az abból fakadó esetleges vagyoni (kártérítési) felelősségre vonása a büntető törvénykönyv anyagi szabályai alapján, rendes bűnvádi eljárás keretei között történt.

A Csemegi-kódexben szabályozott hivatali büntettek közül azokkal foglalkozunk részletesebben, amelyeket a törvény külön minősített, vagy súlyosabban büntetett akkor, ha elkövetőjük bíró. Így a bírót a többi közhivatalnoktól eltérően akkor is megvesztegetés büntette miatt kellett elítélni, ha a megvesztegető ajándékát vagy jutalmát valamely hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért fogadott el – vagy az ez iránti ígéretet nem utasította vissza – ugyan, de hivatali köteleességét nem szegte meg, valamint akkor is, ha „az ajándék vagy jutalom az ő beleegyezésével harmadik személynek adatott vagy ígértetett” (468–469. §).

Hivatali hatalommal való visszaélés büntettét követte el a bíró, ha „olyan személyt, kinek ártatlansága előtte tudva van, bűnvádi vizsgálat alá helyez”, továbbá, ha a vádlottól, a tanútól vagy a szakértőtől vallomást vagy nyilatkozatot „csikar ki”, vagy a felsorolt személyek ellen bármilyen törvényellenes kényszereszközt alkalmazott. Hivatali hatalommal való visszaélés büntettét követte el a bíró akkor is, ha azzal a céllal, hogy valakit „a törvényes büntetés alól elvonjon”, a büntetőeljárással kapcsolatos hivatali köteleességének teljesítését elmulasztotta, vagy a büntetőeljárás eredményének megghiúsítását célzó cselekményt vagy intézkedést tett (475–478. §).

A bíró bűnvádi felelősségét megalapozhatta még a hivatali sikkasztás, az okirat-hamisítás, a hivatali működés során elkövetett tetteleges bántalmazás, továbbá valakinek jogtalanul valaminek az eltűrésére vagy elhagyására kényszerítése, a hivatali titok elárulása, valamint a hivatali köteleesség teljesítésének a megtagadása.

¹¹⁴ 1880. évi XXXVII. tc. a magyar büntető-törvénykönyvek (1878:V. törvénycikk és 1879:XL. törvénycikk) életbeléptetéséről, 2. §.

Hivatali büntettek esetén a törvényben megállapított büntetésen kívül mellékbüntetésként hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is kimondhatta az elmarasztaló bírói ítélet (484. §).

6. A bíró fegyelmi felelőssége

6. 1. A fegyelmi vétség fogalma

A bírói fegyelmi felelősség az államnak a bírakkal szemben is kétségtelenül érvényesíthető fegyelmi jogára vezethető vissza. Az állam a jogi rend épsége érdekében – a bírókkal szemben is – megtorlással élhetett minden olyan cselekedet vagy mulasztás elkövetése miatt, amelynek büntetőjogi felelősségét ugyan nem állapíthatta meg, de a bírói hatalom gyakorlásának körébe tartozó valamely lényeges szabály megsértésében vagy olyan magatartásban nyilvánult meg, amely a bírói állás tekintélyével és méltóságával nem fért össze, illetve a jogkereső közönség bírók iránti bizalmát megingathatta. A bírói fegyelmi felelősséget megalapozta a bíró közhivatalnoki jellege, valamint a szolgálati szerződés természetével bíró jogviszonya is, amelyhez állami tisztének elfoglalásával jutott. Kötelességének maradéktalan teljesítését hivatali esküjének letételével kifejezetten meg is fogadta.¹¹⁵

A fegyelmi felelősség az alapjául szolgáló kötelességszegés jogi természetén és csekélyebb súlyán kívül leginkább a gyakorlati alkalmazásban tért el a bűnvádi felelősségtől, amennyiben más bíróság más eljárás keretében állapította meg, valamint más jellegű büntetéseket vont maga után.¹¹⁶ Míg tehát a hivatali büntett elkövetéséhez cselekvő, károkozó magatartás volt szükséges és elbírálására büntetőperben került sor, addig a fegyelmi vétség elkövetőjét nem motiválta vagyonszerzés vagy károkozás, a felelősségre vonás pedig fegyelmi eljárás keretei között zajlott a fegyelmi bíróság előtt.¹¹⁷

A hazai jogalkotók által is részletesen tanulmányozott német szakirodalomban nem alakult ki egységes álláspont arra vonatkozóan, hogy különbséget lehet-e, különbséget kell-e tenni hivatali büntett és fegyelmi vétség között. August Wilhelm Heffter¹¹⁸ nem látott elvi, fogalmi különbséget a hivatali büntett

¹¹⁵ Bírói felelősség. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. II. kötet. Budapest, 1899. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 15. p.

¹¹⁶ CSÁNK 1942. 214. p.

¹¹⁷ PATYI Zsófia: A bírák fegyelmi felelősségének bő évszázados alakulása 1868–1954. *Acta Universitatis Szegediensis. FORVM. Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, Szeged, 2016. 151. p.

¹¹⁸ August Wilhelm Heffter (1796–1880) jogi tanulmányait követően a kölni *Appellationsgericht* ülnöke, majd a düsseldorfi *Oberlandesgericht* tanácsosa volt. A bonni, majd az 1836/37. tanévben a berlini Friedrich Wilhelms (ma Humboldt) Egyetem rektora. 1833-tól büntetőjogot,

és a fegyelmi vétség között, hiszen mindkét cselekmény végső soron a szolgálati viszony megsértéséből fakad. Úgy vélte, hogy a hivatali büntettet a fegyelmi vétségtől csak az elkövetett tette kiszabott büntetés határolja el.¹¹⁹ Hasonlóan vélekedett Paul Laband¹²⁰ is, aki azzal indokolta az elhatárolás lehetetlenségét, hogy a hivatali büntetés és a fegyelmi vétség is a közrendet sérti, voltaképpen mindkettő az állam jólétét és biztonságát veszélyezteti, valamint mindkét cselekmény elkövethető szándékosan és gondatlanságból is.¹²¹ Laband, bár a bűnvádi, illetve a fegyelmi eljárás közötti hasonlóságot nem vitatta, arra hívta fel a figyelmet, hogy a fegyelmi jog egyes szabályozási kérdései sokkal inkább magánjogi jellegűek. A hivatali kötelesség megszegésének fegyelmi következményei ugyanis nem az állam büntetőhatalmán, hanem az állam és a közhivatalnok közötti hatalmi viszonyon alapszanak. Ebből következik, hogy a fegyelmi büntetés büntetőjogi szempontból nem büntetés, hanem a fegyelem és a rend fenntartásának (kényszer)eszköze, amelynek célja a hivatali kötelességek teljesítésének biztosítása.¹²²

Hugo Hälschner¹²³ büntetőjogi kézikönyvében – bár a fegyelmi vétség pontos definícióját nem adta meg – úgy fogalmazott, hogy „a fegyelmi vétség megbüntetése tekintetében a bírói mérlegelésnek azon kérdés megoldásánál, hogy vajon a hivatalnoknak meghatározott magaviselete fegyelmi vétségnek tekintendő-e, tág tér nyitandó”.¹²⁴

Franz von Liszt szerint a fegyelmi vétség nem más, mint a szolgálati kötelesség megszegése, hivatali büntettről pedig akkor beszélünk, ha a hivatalnok „a közjogrendet” sértette meg.¹²⁵

büntetőeljárás-jogot és nemzetközi jogot oktatott Berlinben. Tagja volt a porosz parlament felsőházának.

¹¹⁹ HEFFTER, A(ugust) W(ilhelm): *Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts*. 5. Aufl. Braunschweig, 1854. C. A. Schwetschke und Sohn, 28. p.

¹²⁰ Paul Laband (1838–1918) jogi tanulmányait követően a heidelbergi egyetemen államjogot oktatott. 1864-től a königsbergi egyetem nyilvános rendkívüli, 1866-tól nyilvános rendes tanára. 1872-től a strauburgi egyetem professzora. Az elzász-lotaringiai tartományi gyűlés első kamarájának, valamint 1880-tól haláláig az elzász-lotaringiai államtanácsnak a tagja volt.

¹²¹ LABAND, Paul: *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*. I. Band. Freiburg i. B. und Leipzig, 1895. Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr, 440. p.

¹²² Uo. 441. p.

¹²³ Hugo Hälschner (1817–1889) bár a breslauer és a berlini egyetemen is jogot oktatott, szívesen foglalkozott filozófiával és matematikával is. 1843-tól a bonni egyetem magántanára, 1847-ben nyilvános rendkívüli, 1850-ben pedig nyilvános rendes tanárrá nevezték ki. 1868-ban a porosz parlament felsőházának tagja lett. Az 1857/58. tanévben a bonni egyetem rektora volt.

¹²⁴ HÄLSCHNER, Hugo: *Das gemeine deutsche Strafrecht*. II. Band 2. Abtheilung. Bonn, 1887. Verlag von Adolf Marcus, 1023. p.

¹²⁵ SZÉKELY Miksa: A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, XLIII. V. kötet 2. füzet, Budapest, 1889. Franklin-Társulat Könyvnyomdája, 42. p.

A fegyelmi vétség magyar törvényjavaslat szerinti definícióján a képviselők csupán kisebb változtatásokat javasoltak. Általános volt az egyetértés abban, hogy a bíróságok számára taxatív felsorolást adni nem lehet. A képviselőház 1869. október 26-i ülésén Ghyczy Kálmán is megerősítette, hogy a tervezetben a fegyelmi vétségek

„oly meghatározása [...] foglaltatik, melynek alapján magát minden bíróság kellően tájékozhatja; s én azon véleményben vagyok, hogy minél tovább megyünk ezen téren a casuistikában, annál inkább össze fogjuk zavarni az igazságszolgáltatást”.¹²⁶

Az október 27-i ülésen Horvát Boldizsár ezt még kiegészítette azzal, hogy a magyar jogalkotási megoldás nem egyedi, mivel egy olyan európai kódex sincs, amely a fegyelmi vétségeket *per enumerationem partium* képes lenne felsorolni.¹²⁷ És e kérdés kapcsán a főrendiház december 10-i tanácskozásán kitért arra, hogy a javaslatban megfogalmazottakon túl a fegyelmi vétségek sorába fel kellett volna még venni

„különösen némely cselekményeket, melyek a gyakorlati élet tanúságai nyomán a bírói kar tekintélyét és hitelét veszéllyel fenyegetnék, s megrendítenék azon tiszteletet és bizalmat, amelyet a bíróságok irányában fenntartani életkérdésnek tekintek”.¹²⁸

Az 1871. évi VIII. tc. értelmében fegyelmi vétséget követett el az a bíró, aki hivatali kötelességét vétkesen, de „nem azon bűnös czélból” szegte meg, hogy magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen vagy valakinek jogtalan kárt okozzon, továbbá az, aki botrányos magaviselete miatt „tiszteletre s bizalomra méltatlanná” vált. A törvényjavaslat eredeti szövege szerint ehelyütt csak annyi szerepelt volna, „ki viselete által tiszteletre s bizalomra méltatlanná válik”.¹²⁹ Szakácsy Dániel képviselő indítványa nyomán került kiegészítésre e rendelkezés a „botrányos magaviselet” jelzővel:

„A központi bizottság szövegezése szerint azt is gondolhatná az ember, hogy a bíró ruházata által is követhet el fegyelmi vétséget. Tehát kérném

¹²⁶ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–58. 67. p.

¹²⁷ Uo. 77. p.

¹²⁸ *Főrendiházi napló*, 1869. I. kötet, 1869. április 24.–1870. augusztus 3. Ülésnapok 1869–24. 106. p.

¹²⁹ Törvényjavaslat a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről. *Képviselőházi irományok*, 1869. I. kötet, Irományszám 1869–19. 50. p.

a szöveget oda módosíttatni, hogy »botrányos magaviselete által« helyébe tétessék: »botrányos magaviselete miatt«. Vagyis az »által« szó cseréltessék föl e szóval: »miatt«.¹³⁰

Szakácsy módosítványát a képviselőház vita nélkül elfogadta.

A fegyelmi vétség tehát csak vétkesen elkövetett kötelességszegés lehetett. Így például – e helyütt csak egy esetet említve – nem minősítette hivatali kötelesség megszegésének a fegyelmi bíróság a büntetőbírónak „a bűnvádi perrendtartás alapos ismeretének híján járatlanságból elkövetett” mulasztását. (66/1902. Dt. 3.f. XXII. 219.)¹³¹ Viszont kimondta a fegyelmi vétség elkövetését annak a bírónak az esetében, aki a tárgyalás folyamán szándékosan mellőzte a hivatalos magyar nyelv használatát.¹³²

Fegyelmi vétség valósult meg különösen akkor, ha a bíró olyan ügyben, amelyben az eljárás és a határozathozatal azt a bíróságot illette, amelynek ő tagja

- a) valamely fél részére per- vagy emlékiratot szerkesztett, a más által szerkesztett iratot helybenhagyás vagy megváltoztatás céljával átvizsgálja, vagy a törvény által szabályozott hivatali működésen kívül, a per mikénti vitelére útmutatást vagy tanácsot ad;
- b) a folyamatban levő ügy mikénti elintézése vagy egyéb bírói cselekmény tekintetében, az eljáró bíróság valamelyik tagjára „érdekeltségből vagy ellenszenvből hatni törekszik”;
- c) a bírósági személyzethez nem tartozó egyének által „használat végett ítéleti vagy érdemleges határozati tervezetet készített vagy elfogad”.

Az a) és b) pont szabályai alól kivételt képezett, ha a bíró az abban megjelölt cselekményeket saját vagy vele harmad ízig rokonságban vagy másod ízig sógorságban levő személyek ügyében követte el.

A törvény hatálybalépését követően az azt méltató hosszabb-rövidebb tanulmányok mellett a jogtudomány és a joggyakorlat képviselői az új szabályozás kritikáját is megfogalmazták. Singer Ignác trencsényi királyi törvényszéki bíró úgy vélte, hogy a jogszabály nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert

¹³⁰ SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírák fegyelmi felelőssége 1936 és 1948 között. In JAKAB Éva – MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.) XXIV. *Jogász Doktoranduszok Konferenciája*. Jog és Állam 45. Budapest, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 279. p.; *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–60. 118. p.

¹³¹ SZLADITS Károly – FÜRST László (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat*. Magánjog. II. kötet. Budapest, 1935. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 652. p.

¹³² TATICS Péter – SÁNDOR Aladár (szerk.): *Összefoglaló döntvénykönyv. A felsőbbbírói határozatokban levő elvi kijelentések rendszeres foglalata. A közhasználatú gyűjteményes munkák alapján, a forráshelyek részletes megjelölésével*. IV. kötet. Budapest, 1911. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 432. p.

azt nem alkalmazták „kellő komolysággal és szigorral”. Mint írta, „általános a panasz, hogy a bíróságok a fegyelmi törvényt túl enyhe szellemben kezelik”, mivel Magyarországon „a pajtáskodási szellem, a baráti és rokoni összeköttetés és mindenféle »tekintet« még hatalmas befolyást gyakorol a törvények mikénti alkalmazására”. Szomorúan állapította meg, hogy „a bírói hivatalokban meg nem gyökeredzván a tudat, hogy minden tényéért felelős, a kötelességérzet fejletlensége mellett könnyen vetemedik törvényszegésekre azon, az előzmények által igazolt meggyőződésben, hogy azok megtoroltatni nem fognak”.

Egy törvényszéki telekkönyvvezető ellen 1875 áprilisában indított fegyelmi eljárás kudarcát felelevenítve mutatott rá az 1871. évi törvény egyik komoly hiányosságára: az egyáltalán nem rendezte a hivatal elhagyásának, a székhelyről való eltávozásnak és a hivatali kötelességek ebből adódó elmulasztásának következményeit.

A kérdéses telekkönyvvezető ellen fegyelmi és – sikkasztás és hamisítás elkövetése miatt – bűnvádi eljárás is indult. A törvényszéki elnök a telekkönyvvezetőt az 1871. évi VIII. tc. alapján hivatalából felfüggesztette. A bepanaszolt hivatalnok azonban még mielőtt fegyelmi úton történő meghallgatására vagy esetleges letartóztatására sor került volna, hivatalából és lakhelyéről távozott, és az ellene kiadott országos körözés sem vezetett eredményre. A fegyelmi bíróság a telekkönyvvezető ellen megindított fegyelmi eljárást felfüggesztette, és az ügy iratait „a szökött lábón lévő hivatalnok megkerüléséig irattárban elhelyeztetni rendelte”. A törvényszéki elnök megkeresésére az igazságügy-miniszter a felfüggesztett telekkönyvvezető fizetését a felére csökkentette, amelyet feleségének – egyszerű folyamodványára – kiutalványoztak.¹³³

Singer Ignác az ilyen esetek elkerülésére követendő példaként hivatkozott a korabeli osztrák szabályozásra. Ausztriában az 1868. május 21-i fegyelmi törvény kimondta, hogyha a bíró vagy a bírósági hivatalnok hivatalából „önhatalmúlag” három napnál hosszabb időre távozik, vagy szabadságának letelte után három nappal később jelenik meg munkahelyén anélkül, hogy távollétét igazolni tudná – eltekintve a rá kiszabott rendbüntetéstől –, a távollét idejére elveszíti hivatali járandóságát. Ha pedig az engedély nélküli távollét 14 napnál hosszabb volt, vagy ha „a közszolgálatra nézve különös hátrányokkal volt összekötve”, illetve a bírót korábban már büntették „tilos távollétért”, akkor az esetet a fegyelmi bíróságnak kellett jelenteni, amely az eset körülményeinek gondos számbavételét követően dönthetett a tilos távollét tartamára a járandóságok megvonásáról.¹³⁴

¹³³ SINGER Ignác: A fegyelmi törvény hiányai. *Jogtudományi Közlöny*, 1875. 45. sz. 385–386. p.

¹³⁴ Lásd Gesetz vom 21. Mai 1868 betreffend die Disciplinarbehandlung richterlicher Beamten und die unfreiwillige Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand. *RGBl.* 46/1868

A hivatal elhagyása, a székhelyről való eltávozás és a hivatali kötelességek ebből adódó elmulasztása a magyar szabályozás szerint nem adott alapot arra, hogy a távollévő telekkönyvvezető ellen kihallgatása nélkül meg lehessen indítani és le lehessen folytatni a fegyelmi eljárást, és a bepanaszolt fél igazolatlan távolléte sem volt elegendő ahhoz, hogy állásából eltávolítsák, és helyére új hivatalnokot nevezzenek ki.¹³⁵

A Singer Ignác által felvetett kérdés megoldása valóban hiányzott a törvényből, csupán egy ezzel kapcsolatos részletszabályt találunk az 4010/1872. I. M. számú rendeletben, az elsőfolyamodású bíróságok szolgálati utasításában. E szerint a bíró a törvényszéki elnök, illetve a járásbíró engedélye nélkül hivatali székhelyét nem hagyhatta el, illetve fegyelmi vizsgálatot vont maga után, ha a bíró „az engedélyezett szabadságidőn túl” igazolatlanul távolmaradt munkahelyéről, mert ezzel megsértette hivatali kötelességét. Az 1874. évi bírói ügyviteli szabályok hasonló rendelkezést tartalmaztak: a bírók (bíróági hivatalnokok) a bíróság elnökének engedélye nélkül hivatali székhelyükről „el nem távozhatnak”, illetve „az engedélyezett szünidőn túl el nem maradhatnak”. Igazolás híján ezek az esetek fegyelmi eljárás alapjául szolgálhattak.

6. 1. 1. A fegyelmi vétség az 1888. évi tervezetben

Az 1888. évi törvényjavaslat kidolgozói az 1871. évi törvény komoly hiányosságának tekintették, hogy az nem határozta meg elég egyértelműen az egyes fegyelmi vétségek tényállását, az ott körülírtak „tág teret” engedtek a bírói felfogásnak, és megnehezítették „a fegyelmi ítélkezés egyöntetűségének meghonosodását”.¹³⁶

A tervezet szerint fegyelmi vétséget követ el a bíró, ha hivatali kötelességét nem vagy hanyagul teljesíti. Ez a rendelkezés azonban nem állt összhangban az 1878. évi büntető törvénykönyvvel, amelynek 480. §-a szerint hivatali hatalommal való visszaélés vétségét követi el az, aki hivatali kötelességének teljesítését megtagadja. A javaslat definíciója pontatlan volt, mivel hiányzott a meghatározásnak az az eleme, amely a fegyelmi vétséget megkülönböztette volna a Csemegi-kódexben szabályozott vétségtől, azaz, hogy a bíró nem azzal a bűnös céllal szegte meg hivatali kötelezettségét, hogy ezzel magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, illetve hogy másnak jogtalan kárt okozzon.¹³⁷

Az 1871. évi törvényben meghatározott eseteket kibővítve – feltehetőleg az 1868. évi osztrák rendelkezés mintájára és a fegyelmi törvény hatálybalépését

¹³⁵ SINGER 1875. 386. p.

¹³⁶ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887–305. 204. p.

¹³⁷ SZÉKELY 1889. 68. p.

követően kiadott ügyviteli szabályokhoz igazodva – az 1888. évi tervezet értelmében fegyelmi vétségnek minősült az is, ha a bíró hivatali kötelességét szándékosan vagy gondatlanságból megszegi, ha magaviseletével megsérti állásának tekintélyét vagy botrányos magaviseletet tanúsít, továbbá, ha hivatali székhelyéről felettes bírója engedélye nélkül eltávozik, vagy ha hivatali székhelyét a számára biztosított szünidő (szabadság) leteltével nem foglalja el.

A javaslatot ért egyik kritika túlzónak vélte ezt a szabályozást. „Vajon kinek jutna eszébe egy kúriai bíró ellen” – tették fel a lakonikus kérdést, fegyelmi eljárást indítani amiatt, hogy a Budapesten szolgálatot teljesítő bíró ülésnapon kívül „falura megy üdülni”? A tervezet szerint viszont kimerítené a fegyelmi vétség fogalmát, ha a kúriai bíró távozását nem jelentette be az elnöknek.¹³⁸

A törvényjavaslat új eleme volt, hogy a fegyelmi vétséggel egyenlőnek tekintette, ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok járandóságai – könnyelmű és pazar életmód miatt – egyévi javadalmazást meghaladó összeg erejéig hat hónapnál tovább bírói lefoglalás alatt álltak. Ez a rendelkezés csak azokra érvényesült volna, akiket könnyelmű és tékozló életmódjuk, tehát saját hibájuk „sodort a vagyoni romlás örvényébe”, így nem várható el tőlük a közügyek megbízható elintézése, a hivatali teendők maradéktalan elvégzése, különösen a bírói ítékezés „megnyugtató betöltése”.¹³⁹

Ennek a rendelkezésnek az eredményességét vitatta Székely Miksa ügyvéd.¹⁴⁰ Véleménye szerint ugyanis adott esetben a hitelező gondoskodni fog arról, hogy megszakítsa a foglalást „hat hónap elérkezte előtt”, de ha a pazar életvitel mellett „a bírónak nem több, csak egyévi hivatali járandósága foglaltatik le, hat hónapon túl is maradhat a fizetés foglalás alatt, pedig ez nem igen emeli a bírói tekintélyt”.¹⁴¹

Imling Konrád budapesti királyi ítélőtáblai bíró többek között elhatárolási problémákat vetett fel az 1888. évi törvényjavaslattal kapcsolatban. A tervezet ugyanis a rendbüntetést nemcsak a büntetés külön nemeként tárgyalta, hanem az ez alá tartozó cselekmények és mulasztások fogalmát „egészen külön” állította fel, miszerint a fegyelmi vétségnek minősülő tette vagy mulasztásra rendbüntetés nem lehetne kiszabható, azokra viszont, amelyekre „fegyelmi eljárás nélkül megintésnek vagy rosszallásnak van helye”, fegyelmi büntetést nem lehetne alkalmazni. És mi a különbség a kettő között? A javaslat szerint – mint fentebb láttuk – fegyelmi vétséget követ el, aki hivatali kötelességét szándékosan vagy gondatlanságból megszegi, vagy botrányos magaviseletet tanúsít,

¹³⁸ Bírói felelősség. *Budapesti Hírlap*, 1888. (november 7.) 308. sz. 1. p.

¹³⁹ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887–305. 205. p.

¹⁴⁰ A nyíregyházi származású, de Budapesten élő Székely (Stern) Miksa (1854–1922) fiatal ügyvédként Eötvös Károly, Friedmann Bernát, Funták Sándor és Heumann Ignác mellett védőügyvéd volt a tiszzaeszlári perben.

¹⁴¹ SZÉKELY 1889. 69. p.

rendbüntetés pedig a hivatali kötelesség „csekélyebb beszámítás alá eső” megsértéséért, illetve „az illetlen magaviseletért” jár. A kötelesség megsértésénél tehát „a beszámíthatás mérve”, a magaviseletnél pedig annak botrányos, illetve illetlen volta szolgálna irányadóul annak megítélésére, hogy valamely cselekmény vagy mulasztás fegyelmi vétség-e vagy csupán rendbüntetéssel sújtandó.

Imling szerint a súlyosabb vagy enyhébb beszámítás teljesen alkalmatlan lenne arra, hogy a törvénybe foglalt különböző vétségek közötti „határvonalat” képezzen. A hivatali kötelesség hanyag teljesítése például fegyelmi vétségnek lenne minősíthető, de rendbüntetést is vonhatna maga után, ha „csekélyebb beszámítás” alá esne. Hol a határ a kettő között? A kérdés, hogy „mikor lesz a hivatali kötelesség hanyag teljesítése fegyelmi vétséggé, mikor az illető a hivatalos munkaidőből naponta fél órát, mikor egy órát avagy mikor két órát mulaszt?”

Felhívta a figyelmet egy másik elhatárolási problémára is: mikor tekintjük a bíró magaviseletét „botrányosnak”, és mikor „illetlen” a magatartása, hiszen „senki sem mondhatja meg a priori, a concret esetnek és az eset körülményeinek figyelembe vétele nélkül, hogy mikor szűnik meg valakinek viselete illetlen és mikor kezdődik botrányos lenni.”¹⁴²

De nemcsak a bíró „botrányos magatartásának” vagy „illetlen magaviseletének” pontos körülhatárolása, jogi definíciója okozhat nehézséget a döntéshozó jogalkalmazó számára, hanem a tervezetben használt olyan kifejezések is, mint „az állás tekintélyét sértő viselet”, „a bíró tekintélyének aláásása”, a „hanyagság”, illetve a „könnyelmű és pazar” vagy „tékozló életmód”. Az ezekből fakadó pontatlanság, félremagyarázhatóság ugyanis a bírói függetlenséget „veszélyeztető befolyásokra kedvező alkalmat s ürügyet” nyújthat.¹⁴³

A „könnyelmű és pazar életmód” értelmezésének nehézségére Székely Miksa is felhívta a figyelmet, hiszen mást jelent „a pazar fogalom”, ha olyan bíróról van szó, aki „nagy földbirtokos”, és mást annál, aki csak „fizetésére van utalva”.¹⁴⁴

¹⁴² IMLING Konrád: Észrevételek a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslatra. *Jogtudományi Közöny*, 1888. 48. sz. 390. p.

¹⁴³ A bírói felelősség rendszere. *Jogtudományi Közöny*, 1888. 50. sz. 407. p.

¹⁴⁴ SZÉKELY 1889. 69. p.

6. 1. 2. A fegyelmi vétség fogalmának meghatározásával kapcsolatos fontosabb észrevételek 1888 és 1936 között

Bár a fegyelmi törvényt modifikálni szándékozó tervezet a fegyelmi vétség fogalmát is igyekezett pontosítani, az elkövetkezendő években sem került sor jogszabály-módosításra. Az 1900-as évek elején Márkus Dezső az államszolgálat reformkérdéseivel foglalkozó írásaiban a bírói felelősségről szóló törvénnyel kapcsolatban is kifejtette álláspontját. A fegyelmi vétség fogalmának megállapítására és kiegészítésére nézve úgy fogalmazott, hogy az eredetileg az 1871. évi VIII. tc.-ben szabályozott hivatali bűncselekmények büntető törvénykönyvbe emelése (1878. évi V. tc. 461–481. és 484. §) korántsem merítette ki azoknak a cselekményeknek, illetve mulasztásoknak teljes körét, amelyeket a bíró vagy a bírósági hivatalnok működése során elkövethet. Hozzátette azt is, hogy Magyarországon csak a bírósági szervezeti hierarchia csúcsán ítélkezési tevékenységet gyakorlókkal szemben lehetett volna eltekinteni a külön fegyelmi szabályok alkalmazásától.

E kérdés megvilágítására az 1877. január 27-én kibocsátott német birodalmi bírói szervezeti törvényre (*Gerichtsverfassungsgesetz*) hivatkozott, amely a Birodalmi Törvényszék (*Reichsgericht*) bíraira vonatkozóan nem ismerte a külön fegyelmi eljárást. A bírói szervezeti törvény¹⁴⁵ 128. §-a szerint, ha a *Reichsgericht* valamely tagját becstelenítő cselekményért (*entehrende Handlung*) jogerősen egy évnél hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélik, akkor vele szemben a Birodalmi Törvényszék teljes ülési határozatban hivatalának és illetményeinek elvesztését mondhatja ki. Szintén teljes ülési határozattal ideiglenesen felfüggeszthető volt a legfőbb ítélkező fórumnak az a bírója is, aki ellen büntett vagy vétség miatt bűnvádi eljárás indult, illetve akivel szemben vizsgálati fogságot rendeltek el. A felfüggesztés a bíró illetményre való jogosultságát nem befolyásolta. (129. §)

Márkus úgy vélte, hogy a német szabályozáshoz hasonló, a legfőbb bírói hatóság tekintélyét óvó, de egyben a bírók „önbecsülését is a legmagasabb fokra emelő szabályozás” a magyar bírói (és ügyészi) kar esetében is „méltó és elégséges” lett volna.¹⁴⁶

Az európai országok bírói felelősségi törvényei – hasonlóan a magyar szabályozáshoz – a fegyelmi vétség definícióját¹⁴⁷ „csak a legáltalánosabb kifejezésekkel” írták körül, hiszen sokszor csak a konkrét eset egyéni megítélése adott

¹⁴⁵ THILO, Gustav: *Das Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich nebst Einführungsgesetz vom 27. Januar 1877*. Neunter Teil. Reichsgericht. Berlin, 1879. Carl Heimann's Verlag, 179. p.

¹⁴⁶ MÁRKUS 1911. 68. p.

¹⁴⁷ A bírói fegyelmi felelősség kérdésének – ezen belül a fegyelmi vétség fogalmának – 19–20. századi európai szabályozását a III. 6. 4. fejezetben tárgyaljuk részletesen.

választ arra, hogy fegyelmi vétség történt-e vagy sem. „A rugalmas meghatározás” csak előnye lehet a bíráskodásnak, mert „az alá minden képzelhető eset sorozható” – érvelt Márkus,¹⁴⁸ a bírót pedig „a legmesszebb menő individualizációra képesíti”, ami szükségszerű garanciája az igazságos ítélkezésnek és támasza a bírói függetlenség érvényesülésének.

Meglátása szerint „a hivatali kötelesség megszegése” nem hiányozhat a fegyelmi vétségek közül, hiszen a kötelesség „lelkiismeretes teljesítését az állam föltétlenül megkövetelheti minden alkalmazottjától”, a bírónak pedig, akinek éppen az a feladata, hogy a szabályok megszegését megtorolja, a hivatali kötelesség „kifogástalan teljesítése körül is példás magatartást kell tanúsítania”.¹⁴⁹

Felhívta továbbá a figyelmet arra a nyilvánvaló tényre, hogy a bírótól „általában emberi kötelességei körül is” mintaszerű viselkedést vár el a jogkereső közönség és a tágabb közvélemény. Ha a bíró életvitele nem felelt meg „e legszigorúbb zsinórmértéknek”, akkor a fegyelmi vétséget cselekményével vagy mulasztásával akkor is kimerítette, ha magaviselete nem volt „botrányos”.

Márkus a fegyelmi törvény 20. §-át a fentiek értelmében a következők szerint javasolta módosítani: „Fegyelmi vétséget követ el az a bíró vagy bírósági hivatalnok, aki

- 1) hivatali kötelességét súlyosan megszegi, vagy
- 2) hivatali méltóságával össze nem férő életmódot folytat.”

Magyarázatként utalt arra, hogy így a fegyelmi bíróság „tág és mégis objektív kriteriont” kapna, amely elősegíti az adott eset „egyéni megítélését” és a megfelelő fegyelmi büntetés kiszabását. Fegyelmi eljárásnak pedig azért csak a súlyos hivatali kötelességszegés esetén adott volna helyt, mert a „botrányos” jelző híján előfordulhatott volna, hogy a bírói ügyviteli szabályzatban vagy a szolgálati utasításban foglaltaknak a legjelentéktelenebb megsértése okot adott volna a fegyelmi eljárás megindítására. A kialakult gyakorlatot követve a csekélyebb kötelességszegések esetén való eljárást felügyeleti útra terelte volna, a fegyelmi eljárás teljes kizárásával.¹⁵⁰

Az 1871. évi VIII. tc. nem tartalmazott rendelkezést a fegyelmi vétség elévüléséről. E hiányosságot is pótolni javasolta Márkus Dezső. A fegyelmi vétség elévülésének idejét – a büntethetőség és a büntetés hatályának megszűnése közti „szükséges kongruencia” érdekében – három évben határozta volna meg.¹⁵¹ Vétségekre nézve ugyanis a Csemegi-kódex (106. §) három évben állapította meg az elévülési időt, illetve a fegyelmi törvény a kiszabott

¹⁴⁸ MÁRKUS 1911. 71. p.

¹⁴⁹ Uo. 72. p.

¹⁵⁰ Uo. 73. p.

¹⁵¹ Uo. 79. p.

fegyelmi büntetés erkölcsi hatályának elenyészését szintén legfeljebb három esztendőben jelölte meg. (A fegyelmi vétség elévülésére vonatkozó javaslat bekerült az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület által 1910-ben az igazságügy-miniszterhez benyújtott, a fegyelmi törvény módosítása iránti előterjesztésbe is.)¹⁵²

6. 2. A fegyelmi büntetések

A német szakírók egy része, így például Karl Binding,¹⁵³ a fegyelmi büntetést jogi értelemben nem büntetőszankciónak, hanem pedagógiai nevelési eszköznek tekintette, amely nem jogi természetű „erkölcstelenség” vagy egyéb szabálysértés esetén is alkalmazható.¹⁵⁴

A magyar jogban az 1871. évi törvény alapján a fegyelmi vétség büntetése a vétség nagyságához, ismétléséhez és az abból származó hátrányokhoz képest rosszallás, feddés, pénzbüntetés vagy hivatalvesztés lehetett. A pénzbüntetés a bírák, illetve a bírósági hivatalnokok évi fizetésének egyharmadánál nem lehetett magasabb összeg. A fegyelmi határozatban kimondott hivatalvesztés maga után vonta az illető címének, fizetésének, valamint nyugdíjának és „mindazon előnyöknek elvesztését is, melyeket az szolgálata alapján” az államtól igényelhetett volna.

Roszzallás, feddés, illetve pénzbüntetés kiszabása esetén a fegyelmi büntetés erkölcsi hatályának időtartama alatt az elmarasztalt bíró (bírósági hivatalnok) nem tölthetett be magasabb hivatali állást, illetve nem lehetett magasabb fizetési fokozatba sem előléptetni. A fegyelmi büntetés e súlyos következményét a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc. ekként fogalmazta meg: „Ha az előléptetésre jogosult ellen fegyelmi eljárás van folyamatban, előléptetése az eljárás jogerős befejeztéig függőben marad.” (48. §) Viszont ez nemcsak azt jelentette, hogy „a ranghelyénél fogva előléptetésre soron lévő”, de fegyelmi büntetés hatálya alatt álló bíró vagy bírósági hivatalnok meghatározott ideig „a magasabb fizetés élvezetébe nem léphet”, hanem azt is, hogy addigi „ranghelyét” mindenképpen elveszíti, mert „elébe kerülnek

¹⁵² A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügy-miniszter úrhoz. 3. rész. *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 6. sz. 60. p.

¹⁵³ Karl Lorenz Binding (1841–1920) jogot és történelmet hallgatott a göttingeni egyetemen. Büntetőjogot, büntetőeljárás-jogot és államjogot oktatott 1865-től Baselen, majd a freiburgi, utóbb a strasbourggi egyetemen. 1873 és 1913 között a lipcsei egyetem professzora, az 1892/93. és az 1908/1909. tanévben az egyetem rektora.

¹⁵⁴ BINDING, Karl: *Grundriss zur Vorlesung über Gemeines Deutsches Strafrecht*. Leipzig, 1879. Verlag von Wilhelm Engelmann, 111. p.

az előlépők”.¹⁵⁵ Az erkölcsi hatály kihatott a bírák és bírósági hivatalnokok törvényben (1871. évi XXXI. tc. az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről; 1871. évi XXXIII. tc. a királyi ügyészségről) biztosított tized- és ötödéves korpótlékaira. A fegyelmi büntetés ugyanis nemcsak az erkölcsi hatály tartamára akasztotta meg, illetve szüntette meg a korpótlék megszerzéséhez szükséges tíz, illetve öt év folyamatát, hanem „az ebből a büntetést megelőzően már eltöltött részt teljesen elenyészteti”, úgy, hogy a tíz-, illetve az ötévi időtartam a büntetés erkölcsi hatályának elteltét követő nappal újra előlről kezdődik.¹⁵⁶

A nyugdíjazott bíróval vagy bírósági hivatalnokkal szemben kizárólag a pénzbüntetés és a nyugdíj elvesztésével járó hivatalvesztés „bír gyakorlati hatással”, mert a rosszallás és a feddés erkölcsi hatálya őket nem érinti.¹⁵⁷

Ha az elsőfolyamodású fegyelmi bíróság a bírót hivatalvesztésre ítélte, és ez ellen az elmarasztalt bíró fellebbezést nyújtott be, a fegyelmi bíróság öt hivatalából felfüggesztette. Felfüggesztésnek volt helye akkor is, ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok ellen a büntetőbíróság vizsgálatot rendelt el, illetve, ha a felfüggesztést a feljelentett fegyelmi vétség súlyos mivolta indokolta, valamint akkor is, ha a bíró ellen „csőd nyitattott”, vagy pazarlás miatt gondnokság alá helyezték. (62. §)

A bíró, illetve bírósági hivatalnok felfüggesztésének tartama alatt semmiféle hivatali teendőt nem végezhetett, nem lehetett sem áthelyezni, sem magasabb rangba vagy magasabb fizetési fokozatba léptetni. Ha a felfüggesztést a fegyelmi bíróság szabta ki, akkor a felfüggesztett bíró, illetve bírósági hivatalnok fizetésének csak a felét, csőd esetén pedig csak annak egyharmadát kapta meg.

A felfüggesztés megszűnt, és a felfüggesztett bírót hivatalába visszahelyezték, ha a büntetőtörvényszék jogerős ítéletében „bűntelennek” nyilvánította, vagy csak kihágás miatt ítélték el, és a fegyelmi bíróság a fegyelmi eljárást mellőzte. Ugyancsak visszakerült hivatalába a felfüggesztett bíró, ha őt a fegyelmi bíróság felmentette, vagy ha felelősségét megállapította ugyan, de nem hivatalvesztésre ítélte. A bíróság elnöke által kiszabott felfüggesztés pedig megszűnt, ha a fegyelmi bíróság ekként rendelkezett. A felfüggesztés megszűntével a bírónak vagy bírósági hivatalnoknak meg kellett téríteni fizetése visszatartott részét.

A fegyelmi büntetés erkölcsi hatálya alatt a bíró vagy a bírósági hivatalnok nem részesült jutalomban, segélyben vagy fizetési előlegben. A rosszallás erkölcsi hatályát a fegyelmi törvény egy, a feddését két, a pénzbüntetését pedig három évben állapította meg (24. §).

¹⁵⁵ KELETI Ferenc: Fegyelmi büntetés. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. III. kötet. Budapest, 1900. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 472. p.

¹⁵⁶ Uo.

¹⁵⁷ Uo.

„Csekélyebb rendetlenségek” esetén fegyelmi eljárás nélkül a bírósági elnök hivatalosan meginthette a törvényszéknél vagy annak területén alkalmazott bírákat és bírósági hivatalnokokat. (Erről részletesen szoltunk a felügyeleti úton érvényesített felelősség kifejtésénél.)

1878 februárjában Perczel Béla igazságügy-miniszter nyújtott be törvényjavaslatot¹⁵⁸ az elsőfolyamodású bíróságokra vonatkozóan, amelynek néhány rendelkezése a fegyelmi törvényt is érintette, annak „a gyakorlat által kitüntetett hiányait” orvosolandó.

A Perczel-féle tervezet a fegyelmi büntetések közé sorolta a rosszallást, a feddést, a pénzbüntetést, az áthelyezést és a hivatalvesztést. Az áthelyezést önállóan, de a rosszallással, a feddéssel vagy a pénzbüntetéssel együtt is kiszabhatja a fegyelmi bíróság. Áthelyezésre akkor kerül sor, ha az elkövetett vétség természete indokolja az elmarasztalt bíró addigi működési köréből való eltávolítását. Ha az áthelyezésre az ítélet jogerőre emelkedésétől számított hat hónapon belül nem kerül sor, akkor az ítéletnek az áthelyezésre vonatkozó része hatályát veszti. Az áthelyezéssel járó költözködési költségek az elmarasztalt bírót terhelik, ugyanakkor a fegyelmi bíróság meghatározhatja a bírót terhelő költségek maximális összegét.

A javaslat indokolásában az igazságügy-miniszter hangsúlyozta, hogy bár az áthelyezés mint fegyelmi büntetés bekerült a tervezetbe, „önmagában véve nem tekinthető megtorlási eszköznek”, valamint egyik bíróság sem lehet „alkalmas testület arra, hogy kebelében egy áthelyezendő bíró büntetését állja ki”. Hozzáfűzte azt is, hogy az áthelyezés tulajdonképpen „egy igazságügyi politiko-administrationalis tény, melynek szüksége esetleg a bíró fegyelmi vétsége következtében állhat be”. A büntetés tulajdonképpen nem az áthelyezés, hanem az azzal járó anyagi hátrányok.¹⁵⁹

A tervezet új szabályozását az 1871. évi fegyelmi törvény hatálybalépését követő évek bírói gyakorlata vetette fel. A jogalkalmazói tapasztalatok ugyanis azt

¹⁵⁸ Perczel Béla 1878. február 21-én nyújtotta be a törvényjavaslatot a képviselőházban: „Egy törvényjavaslatot van szerencsém a t. ház asztalára letenni; a törvényjavaslat szól az 1875:XXXVI. t.-cikk hatályon kívül tételéről, valamint az 1871:8. és 9. t.-cz. némely intézkedésének módosításáról. Kérem a t. házat, méltóztassék e törvényjavaslat kinyomatását és szétosztását elrendelni, s azt előzetes tárgyalás és véleményadás végett az igazságügyi bizottsághoz utasítani.” *Képviselőházi napló*. 1875. XV. kötet, 1878. február 5–22. Ülésnapok 1875–356. 364. p.

A „bírói függetlenségről szóló”, illetve „a bírói függetlenség visszaállítását célzó” törvényjavaslatot az igazságügyi bizottság 1878. március 23. és április 8. között három ülésben tárgyalta. A javaslat rendelkezéseinek megfelelő módosítása és elfogadása után a bizottság úgy döntött, hogy az eredeti elképzelésekkel ellentétben nem egy, hanem három törvényjavaslat kerül előterjesztésre. Bár az országgyűlés ekkor a proposíciókat nem tárgyalta, az 1878. évi tervezetben foglaltak egy része bekerült a későbbi törvényjavaslatokba, illetve törvényekbe.

¹⁵⁹ Indokolás, az 1875:XXXVI. törvénycikk hatályon kívül tételéről, valamint az 1871:VIII. és IX. törvénycikk némely intézkedéseinek módosításáról szóló törvényjavaslatához. *Képviselőházi irományok*, 1875. XXIII. kötet, Irományszámok 1875–765. 7–8. p.

mutatták, hogy a bíró kisebb, így hivatalvesztéssel nem járó fegyelmi vétségek elkövetése esetén is kerülhet olyan viszonyba hivatalfőnökével, bírótársaival vagy éppen a felekkel, hogy „bírói hivatásának üdvös gyakorlásában tetemesen korlátozva van”, azaz ítélkező munkáját nem képes megfelelően ellátni. Ezekben az esetekben – az igazságügyi politika céljait is szem előtt tartva – jöhet szóba az áthelyezés.

A bírói ítélet viszont csupán a bíró „áthelyezhetőségét” mondhatja ki, a büntetés foganatosítása, az áthelyezésről való gondoskodás az igazságügyi tárca hatáskörébe tartozik. A határidő megszabása a bírói függetlenség érdekében tűnt elengedhetetlennek. Az „áthelyezhetőség” kimondásával ugyanis az elmarasztalt bíró „rendelkezés alatti állapotba helyeztetik, függetlensége garanciáinak egy része bíróilag felfüggesztetik”.¹⁶⁰

Az 1888. évi törvényjavaslat lényeges újításokat tartalmazott a fegyelmi büntetésekkel kapcsolatban. Egyfelől az 1871. évi törvényben szabályozott „rosszallást” mellőzte, másfelől új büntetési nemeket is megállapított. Az írásbeli feddés, illetve a pénzbírság kiszabásán túl lehetővé tette a szolgálati idő egy részének mellőzését a nyugdíj vagy végkielégítési díj meghatározásánál, az áthelyezést, a kényszervégellátást, illetve a hivatalvesztést.

A rosszallás mellőzését azzal indokolták, hogy a rosszallás és a feddés között fennálló különbség, amely „a büntetési nem fokozatán felül abban összpontosul”, hogy a rosszallás egy év elteltével, a feddés pedig két elteltével veszíti el erkölcsi hatályát, a gyakorlatban „elég jelentőséggel bírónak nem bizonyult”.¹⁶¹

Az új büntetési nemek közül a szolgálati idő egy részének – legfeljebb öt évnek – a nyugdíj vagy a végkielégítési díj meghatározásánál való mellőzését a jogalkotó azzal indokolta, hogy e büntetés alkalmazása „jótékony hatást” fog gyakorolni a bíró jövőbeni magaviseletére, amennyiben a nyugdíjaztatásig tanúsított kifogástalan magatartás – feltéve, hogy a bíró a fegyelmi bírósági ítélet jogerőre emelkedése után még tíz évig szolgált –, e büntetést tényleges hatályától megfosztja.¹⁶²

Az áthelyezésre fegyelmi büntetésként akkor kerülhetett sor, ha a fegyelmi vétségre a vétkesnek hivatali székhelyén fennálló viszonyok vagy körülmények adtak alkalmat vagy okot, vagy ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok tekintélyét az elkövetett fegyelmi vétség annyira aláasta, hogy „eredményes működés addigi székhelyén tőle nem várható”.¹⁶³

Az áthelyezés mint fegyelmi büntetés megjelenése komoly aggályokat vetett fel, hiszen az 1869. évi IV. tc. – a bírói függetlenség egyik biztosítékaként

¹⁶⁰ Uo. 9. p.

¹⁶¹ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 206. p.

¹⁶² Uo.

¹⁶³ Uo.

– világosan megfogalmazta, hogy a bírót a törvényben meghatározott eseteken kívül „csak saját akaratával lehet székhelyéről más bírósághoz vagy más hivatalba” áthelyezni. A törvény pedig két esetet sorolt ide: az egyik, amikor az áthelyezés a bírói szervezet változása miatt történik, a másik pedig, amikor a bíró családjának valamely tagja ugyanazon törvényszéken nyert alkalmazást.

Az áthelyezés a tervezet szerint nemcsak fegyelmi büntetésként, hanem „a közszolgálat érdekében” – fegyelmi eljárás nélkül – is elrendelhető. A kérdés, hogy mi a különbség a kettő között, és hogy az áthelyezés mindkét neme összeegyeztethető-e az igazságszolgáltatás érdekeivel. Vitán felül áll, hogy családi és egyéb körülmények vagy éppen a botrányos magaviselet olyan helyzetbe hozhatja a bírót, ami szolgálati helyén való további maradását, „a közérzület” és a közszolgálat érdekeit egyaránt sértheti. Ilyen esetben módot kell adni az igazságügy-miniszternek a bíró áthelyezésére, de az ne büntetésből történjen. Kézenfekvő ugyanis az ellentmondás: valószínűsíthető, hogy egyetlen bíróság sem fogad „örömmel” egy olyan bírót, akit büntetésből helyeztek át, „egy bíróságot sem lehet megalázni azzal, hogy »stráfkolóniának« tekintessék” – érvelt a *Budapesti Hírlap* hasábjain a bírói felelősségről szóló cikk írója.¹⁶⁴

A kényszer-végellátásnak pedig akkor lehetett helye, ha a csődbe jutott bíró vagy bírósági hivatalnok igazolni tudta, hogy nem könnyelmű vagy tékozló életmódja miatt vált „közadóssá”.

A tervezet részletesen foglalkozott a fegyelmi büntetések erkölcsi hatályával és következményeivel. Az írásbeli feddés két év elteltével, a pénzbírság, a szolgálati idő egy részének mellőzése és az áthelyezés három év elteltével, a kényszervégellátás a csőd megszűntével, a hivatalvesztés pedig öt év elteltével veszítette el erkölcsi hatályát. A büntetés erkölcsi hatályának tartama alatt a bíró, illetve a bírósági hivatalnok nem részesülhetett jutalomban, nem léphetett magasabb fizetési fokozatba, illetve magasabb hivatali állásba. A kényszervégellátással büntetett személyt, ha a hivatali állásra még alkalmas volt, az ellene elrendelt csőd megszűnte után, korábbi állásával hasonlóra ki lehetett nevezni. A hivatalvesztésre ítélt személyt a fegyelmi büntetés erkölcsi hatályának tartama alatt állami hivatalra kinevezni nem lehetett, és kereskedelmi ülnökként vagy választottbíróként sem tevékenykedhetett.

A javaslat újdonságként fogalmazta meg azt, hogy a bírót vagy a bírósági hivatalnokot állásából fel kell függeszteni, ha hivatali székhelyéről engedély nélkül eltávozott, felhívásra sem tért vissza, és távolmaradásának okát sem igazolta, vagy tartózkodási helyét eltitkolta.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Bírói felelősség, *Budapesti Hírlap*, 1888. (november 7.) 308. sz. 1. p.

¹⁶⁵ Törvényjavaslat a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról 96. §. *Képviseleti irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887–305. 195. p.

Az 1888. évi proposíció a fegyelmi büntetések sorában ugyan mellőzte a rosszallást, ám a hivatali kötelesség csekélyebb súlyú megsértése vagy illetlen magatartás esetén – fegyelmi eljárás nélkül – a bíróság elnöke megintést vagy rosszallást mondhatott ki a bíró vagy a bírósági hivatalnok ellen. A miniszteri indokolás szerint a megintés és a rosszallás nem fegyelmi bírósági büntetések, hanem „közigazgatási fenyíték jellegével” bírnak (rendbüntetések).¹⁶⁶ Ha „a fellebbviteli bíróság az általa felülvizsgált ügyekben azt tapasztalja”, hogy a bíró vagy a bírósági hivatalnok megsértette az ügyviteli, illetve az ügykezelési szabályokat, vagy a kiadott utasításnak „kétszeri sürgetés dacára” sem tesz eleget, de ezekkel a cselekményekkel nem merítette ki a fegyelmi vétség fogalmát, akkor rendbírságot kellett vele szemben kiszabni.

A fegyelmi büntetési rendszer hiányosságainak orvoslását sürgette 1903-ban Grecsák Károly kúriai bíró. Az 1871. évi szabályozásban foglaltakat – az 1888. évi tervezet nyomán – a büntetésből való áthelyezés, illetve a büntetésből való nyugdíjazás szankciójával javasolta kiegészíteni. Felvetését azzal indokolta, hogy előfordulhatnak olyan esetek, amikor a rosszallás vagy a feddés kevésnek bizonyulna, különösen egy olyan fegyelmi vétségért, amely „a nagy közönséget közvetlenül érinti”, mint például a botránys magaviselet, míg a fegyelmi úton történő áthelyezés „nem csupán az ügy, hanem a megfenyített bíró érdekében” is állna. Felhívta a figyelmet arra is, hogy lehetnek olyan esetek, amikor az elkövetett fegyelmi vétség „tényálladékaival” nem áll arányban a hivatalvesztés szankciója, így ezt a leghigorúbb fegyelmi büntetési nemet a fegyelmi bíróságok csak a legkirívóbb esetekben szabták ki. A hivatalvesztést kimondó ítélet adott esetben évek, akár egy élet munkáját is derékba törheti „az illető valamely pillanatnyi megtévelyedése folytán”. A hivataltól való megfosztás helyett Grecsák észszerűbbnek találta a fegyelmi úton való kényszernyugdíjazás büntetésének elrendelését.¹⁶⁷

A fegyelmi büntetések közé Márkus Dezső is javasolta beilleszteni a nyugdíjazást, amelynek elrendeléséről a fegyelmi bíróság dönthetett a fegyelmi eljárás keretében. A hivatalvesztés következményeként pedig azt találta elfogadhatónak, hogyha az elmarasztalt bírót továbbra is megilleti nyugdíjának fele része, és a büntetés végellátásra jogosult hozzátartozóinak igényét nem befolyásolja.¹⁶⁸ Ez utóbbi alátámasztására az 1908. december 5-én kiadott bajor fegyelmi törvényben (*Disziplinargesetz für richterliche Beamte vom 5. Dezember 1908*) foglalt szabályozást ismertette alkalmazandó alternatívaként. A törvény 7. cikkének értelmében a hivatalvesztéssel sújtott bíró elveszítette címét, nyugdíjigényét és hozzátartozói sem voltak jogosultak végellátásra.

¹⁶⁶ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 208. p.

¹⁶⁷ GRECSÁK Károly: A fegyelmi törvény revíziója. *Jogtudományi Közlemény*, 1903. 11. sz. 94. p.

¹⁶⁸ MÁRKUS 1911. 82. p.

Méltánylást érdemlő esetekben azonban a fegyelmi bíróság kimondhatta, hogy a megszerzett nyugdíjigény egészben vagy részben tartásdíjként érvényesíthető, úgyszintén dönthetett a hozzátartozók végellátási igényének épségben tartásáról.¹⁶⁹ A méltányos eljárást kezdeményezhette az uralkodó is. „A királyi kegyelemből” indított eljárást Márkus nem vélte helyesnek, mivel azt csak „a legkritkább esetekre szabad fönntartani, mind a királyi kegyelem értéke, mind pedig a bírói határozatok tekintélye érdekében”.¹⁷⁰

A méltányos eljárást nem tekintette a fegyelmi vétségek legüdvösebb megoldási módjának. Ellentmondásosnak találta, hogy akár a legsúlyosabb fegyelmi ügyekben „a legelemibb emberi érzésre” hivatkozással szülessen ítélet. „A törvény kerülje a határozatlanságot és legyen meg benne a meggyőződés egész bátorsága, viszont ne jutassa a bírót szükség híján kínos helyzetbe és oda, hogy ő neki módjában legyen kegyelmet gyakorolni vagy megtagadni.” – vonta le a következtetést.¹⁷¹

Az 1888. évi tervezettel és Grecsák Károly felvetésével ellentétben Márkus óva intett az áthelyezés fegyelmi büntetésként való alkalmazásától. Indokai hasonlatosak voltak azokhoz, amelyeket a kortársak már 1888–1889-ben közreadtak a javaslat szövegének megismerését követően.

Márkus a büntetésből történő áthelyezést gyakorlatilag az illető bíró vagy bírósági hivatalnok „megbélyegzésének” tartotta. Félő ugyanis, hogy az új, idegen környezetben, az új szolgálati helyen a fegyelmi ügyet adott esetben csak hírből ismerők még jobban éreztetik a bíróval bűnösségét. És a jogszolgáltatás tekintélyét is csorbítja, ha „az ilyen megbélyegzett bíró oszt igazságot”. Ha pedig a szóban forgó bíró valóban súlyos fegyelmi vétséget követett el, akkor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy miért lesz alkalmasabb ítélkező tevékenységének ellátására egy másik bíróságon. Ahogy Márkus fogalmazott,

„semmiképp nem méltányos valamelyik bírói [...] székhelyet büntetőgyarmattá tenni meg, és kijelenteni, hogy X. ugyan nem méltó arra, hogy eddigi székhelyén bíraskodjék, de új székhelye erre elég jó”.¹⁷²

Bíróság és bíróság között „hivatali tekintély és méltóság dolgában” botor dolog lenne különbséget tenni.

¹⁶⁹ Disziplinalgesetz für richterliche Beamte in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 1908. In METZ, Matthias: *Das bayerische Beamtengesetz*. Berlin, 2021. De Gruyter, 98–128. p.

¹⁷⁰ MÁRKUS 1911. 83. p.

¹⁷¹ Uo.

¹⁷² Uo. 84. p.

Az áthelyezésre nézve viszont elfogadta az 1888. évi javaslatnak azt a rendelkezését, amely szerint, ha a fegyelmi bíróság a fegyelmi eljárás során ugyan a terhelt felmentéséről határoz, de a bírónak „családi összeköttetéseinél vagy a helyi viszonyokkal kapcsolatban álló egyéb körülményeknél fogva székhelyén maradása az igazságszolgáltatás követelményeivel össze nem egyeztethető”, akkor őt „a közszolgálat érdekében” át lehet helyezni (95. §).

6. 3. A fegyelmi eljárás

6. 3. 1. A fegyelmi bíróság

Az 1871. évi VIII. tc. alapján a fegyelmi vétségek felett fegyelmi bíróság, gyakorlatilag minden bíró felett a nála egy fokkal magasabb bíróság ítél, összhangban a polgári törvénykezési rendtartás bírói illetőségről szóló szabályaival (1868. évi LIV. tc., 56–57. §).

A törvényjavaslat tárgyalása során eleinte nem alakult ki egységes álláspont arra nézve, hogy milyen testület járjon el fegyelmi bíróságként. A tervezet szerint a fegyelmi eljárást a bíróság tagjai felett a felsőbb fokú bíróságok gyakorolják. Volt azonban olyan vélemény is, amely – Angliához hasonlóan – esküdtszék elé utalta volna a felelősségre vonást.¹⁷³

A javaslatban megfogalmazottak szerint az elsőfokú bíróságok tagjai felett a királyi ítélőtábla, az elsőfokú bíróságok elnökei és alelnökei, valamint a királyi ítélőtábla tagjai felett a Kúria, a Kúria bírái felett pedig fele részben a Kúria, fele részben a felsőház tagjaiból választott különbíróság ítél.

A rendes bíróságok illetékességét bírói felelősségi kérdésekben a tervezet mellőzte. Horvát Boldizsár ezt egyrészt azzal indokolta, hogy mivel a fegyelmi vétségeket taxatív felsorolni nem lehet, elengedhetetlen, hogy a bíróság „bizonyos discretionális hatalommal ruháztassék fel”. Hozzáfűzte azt is, hogy a fegyelmi vétségek sok esetben oly csekély súlyúak, hogy csak feddést vonnak maguk után, így „a bírói tekintély érdekében soha sem lesznek az esküdtszék fóruma elé állíthatók”. Harmadik érve pedig az volt, hogy

„nem tehettem le a bíráskodást azok kezeibe, akik a vádlottal collegiális viszonyban állanak, s akik ellen majd minden egyes esetben azon alapos

¹⁷³ Ghyczy Kálmán, illetve Horvát Boldizsár felszólalása. *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–61. 125–126. p.

aggály merülhetne fel, hogy azon rokon- és ellenszenv, melyet az együttlét kifejtési szokott, háttérbe szorítaná ama részrehajlatlanságot és elfogulatlanságot, mely az igazságszolgáltatásnak első és alapkelléke”.¹⁷⁴

Tisza Kálmán erőteljes kritikával illette azt a felvetést, hogy a fegyelmi bíróság tagjai fele részben a felsőház tagjai közül kerüljenek ki. Elképzelhetetlennek tartotta ugyanis, hogy egy olyan bíróság, ahol a póttagokkal együtt 24 felsőházi tagnak kell jelen lennie, működhessen, még akkor is, ha nem is „folytonosan”, de „mindig oly állapotban kell lennie, hogy bármely percben megjelenhessék”. Úgy látta, hogy „számtalanszor be fog állni azon eset, hogy midőn e bíróságnak össze kellene jönni, a bíróságok tagjainak egy részét Európának szerte fekvő fürdőiből kellene hazatelegrafirozni”. És a felsőházi tagok ellen tiltakozott azért is, mert „a törvény szellemével” összeegyeztethetetlennek tartotta, hogy „éppen a legfőbb törvényszékek tagjai fölött mint bírák ítéljenek olyanok, kik kinevezett és elmozdítható hivatalnokok”.¹⁷⁵ Ez a felvetés főként a főispánok ellen szólt. Horvát Boldizsár ezt csak látszólagos problémának tartotta, hiszen a felsőház szabad és független tagjaiból választhatta meg a fegyelmi bíróság tagjait, és „nincs éppen szorítva a főispánokra”.¹⁷⁶

Az 1871. évi VIII. tc. értelmében a királyi törvényszékeken alkalmazott bírósági hivatalnokok és szakértők felett az elsőfokú királyi törvényszékek mint fegyelmi bíróságok jártak el. Az elsőfokú bíróságok alelnökei és ítélobírói felett annak a királyi ítélőtáblának öttagú fegyelmi bírósága járt el, amelynek területén a bíróság székhelye volt. Az elsőfokú királyi törvényszékek elnökei, valamint a királyi ítélőtáblák bírói felett a legfőbb ítélőszék héttagú fegyelmi bírósága gyakorolta a fegyelmi jogot.

A királyi ítélőtáblák elnökeinek és alelnökeinek, a Kúria elnökeinek, másodelnökeinek és ítélobíróinak, – továbbá a szabadalmi tanács elnöke és ülnökei (1895. évi XXXVII. tc.), valamint a Közigazgatási Bíróság (1896. évi XXVI. tc.) ítélobíráinak, valamint az Állami Munkásbiztosítási Hivatal elnökének és másodelnökének (1907. évi XIX. tc.) – fegyelmi ügyeit külön fegyelmi bíróság, a Királyi és Országos Legfőbb Fegyelmi Bíróság tárgyalta. Ez a külön fegyelmi bíróság 36 rendes és 12 póttagból állt, tagjainak felét az országgyűlés felsőházából, felét pedig a Kúria alelnökei és bírói közül választották. Az országgyűlés felsőházáról szóló 1926. évi XXII. tc. utóbb annyiban egészítette ki ezt a rendelkezést, hogy kimondta, a legfőbb fegyelmi bíróságba a felsőházi tagokat

¹⁷⁴ *Főrendiházi napló*, 1869. I. kötet, 1869. április 24.–1870. augusztus 3. Ülésnapok 1869–24. 106. p.

¹⁷⁵ *Képviselelőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–71. 310. p.

¹⁷⁶ Uo. 313. p.

lehetőleg a felsőház bírói, ügyvédi vagy jogtanári képesítésű tagjai közül kell megválasztani (49. §).

A fegyelmi bíróság elnöke a felsőház elnöke vagy másodelnöke volt. A felsőházi tagoknak bírói esküt kellett tenniük. A fegyelmi bíróság tizenkettes tanácsban járt el. Tagjainak névjegyzékét a közvádolóval és a vádlottal a tárgyalás előtt legalább 24 órával közölni kellett. Mind a közvádoló, mind a vádlott a felsőházi és a bírói tagok közül is – indokolás nélkül – hat tag „kihagyását” kérhette. A fegyelmi bíróság határozata ellen fellebbezésnek nem volt helye.

A Királyi és Országos Legfőbb Fegyelmi Bíróság első ülését 1873. március 1-jén tartotta, ülései ezt követően sem váltak rendszeressé, ami a csekély számú fegyelmi ügyvel magyarázható.¹⁷⁷

Az 1878-ban benyújtott Perczel-féle javaslat szerint az 1871. évi törvényben foglaltaktól eltérően a fegyelmi bíróságok illetékessége és a fegyelmi eljárás hatálya csak az 1869. évi IV. tc.-ben meghatározott bírói jogokban részesülő bírókra (és királyi ügyészekre) terjed ki. A bírói segéd- és kezelőszemélyzet, valamint a bírósági végrehajtók feletti fegyelmi hatóságot a királyi törvényszékek, illetve a felsőbb bíróságokon saját kezelő- és segédszemélyzetükre nézve „a kebelükben alakítandó közigazgatási fegyelmi tanácsok” gyakorolják. E fegyelmi tanácsok határozatai ellen fellebbezésnek közigazgatási úton, közvetlenül az igazságügy-miniszterhez van helye. A királyi törvényszékek fegyelmi tanácsának illetékessége a törvényszék területén működő járásbíróságok segéd- és kezelőszemélyzetére is kiterjed.

E szabályozás célja, hogy a bírói segéd- és kezelőszemélyzetre, valamint a bírósági végrehajtókra nézve a többi, „bírói jellemmel nem bíró” államtisztviselőkre irányadó eljáráshoz hasonló, külön adminisztratív természetű fegyelmi eljárás kerüljön bevezetésre. Perczel ennek kapcsán utalt arra, hogy a korábbi szabályozáshoz képest visszalépésnek tűnhet a tervezetben foglalt intézkedés. A módosítás magyarázataként azzal érvelt, hogy nem méltányos és nem indokolt a segéd- és kezelőszemélyzet vonatkozásában ugyanazokat a szigorú felelősségi és fegyelmi eljárási szabályokat alkalmazni, mint a bírók esetében. A gyakorlat oldaláról megközelítve pedig kétség sem fért ahhoz, hogy a hatályos rendszer nagy terhet rótt a bíróságokra azzal, hogy „el vannak halmozva az aprólékos és jelentéktelen fegyelmi ügyek tömegével, melyek aránytalanul nagy részét veszik igénybe drága munkaerejüknek és idejüknek”. Rendkívüli idő, illetve munkaerő- és pénzvesztéssel járt az is, amikor például egy vidéki

¹⁷⁷ BOGNÁR Iván (összeáll.): *Igazságügyminisztériumi levéltár. Repertorium*. Budapest, 1962. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya – Levéltárak Országos Központja Budapest, 40. p.

A legfőbb fegyelmi bírósághoz többnyire a számukra kedvezőtlen ítéletet hozó bírák ellen nyújtottak be kártérítésre irányuló kérelmet a pervesztes felek. A bíróság elé kerülő fegyelmi panaszok általában elutasításra kerültek.

járásbíróvági írnök megfeddése „a kir. táblákat is mozgásba hozza”. A változtatást sürgette az is, hogy „ezen formaságos eljárás mellett, melynél a büntetést a vétségtől gyakran hosszú időköz választja el, a rendesen csekély büntetés is hatását veszti, és a fegyelem fenntartása azon hivatalnokoknak csekélyebb értelmi képzettséggel bíró részével szemben rendkívül megnehezítettik”.¹⁷⁸

A segéd- és kezelőszemélyzet fegyelmi ügyeiben eljáró fegyelmi tanácsok felállításánál és eljárásrendjénél pedig „igen egyszerű szabályok” kialakítását irányozta elő a jogalkotó.

A polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868:LIV. tc. módosítása tárgyában kiadott 1881. évi LIX. tc. annyiban változtatott a fegyelmi törvény rendelkezéseiben, hogy az elsőfolyamodású királyi törvényszékek elnökeinek, a királyi ítélőtáblai bírának (kivéve az elnököt és az alelnököt), a királyi ítélőtáblák mellett alkalmazott királyi ügyészeknek és helyetteseiknek, valamint a Kúria segéd- és kezelőszemélyzetének fegyelmi ügyeiben a fegyelmi bíraskodást a Kúria másodelnökének vezetésével a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa gyakorolta. A kisebb fegyelmi tanács hat bírói tagot számlált.

A kisebb fegyelmi tanács járt el másodfokon azokban az ügyekben, amelyekben első fokon a királyi ítélőtábla fegyelmi bírósága hozott döntést. A fellebbezési fegyelmi ügyeket egyébként a Kúria nagyobb fegyelmi tanácsa tárgyalta a Kúria elnökének vagy alelnökének irányításával. A nagyobb fegyelmi tanács nyolc bírói tagból állt.¹⁷⁹

A Budapesti Központi Királyi Járásbíróság felállításáról és egyéb szervezeti szabályokról szóló 1913. évi XXV. tc. 6. §-a módosította ezt annyiban, hogy az új szabályoknak megfelelően a fegyelmi bíraskodást első fokon a Kúria másodelnökének elnökletével a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa, másodfokon a Kúria elnökének irányításával a Kúria nagyobb fegyelmi tanácsa gyakorolta.

Márkus Dezső a francia, a német és az osztrák bírói szervezeti, illetve felelősségi törvények rendelkezéseit példaként említve, az országos legfőbb fegyelmi bíróság összetételének újragondolását javasolta. Azzal érvelt, hogyha

„képtelenség az, hogy valakit éppen csak a születés a törvényhozás alkalmas tagjává tehessen, még nagyobb képtelenség az, hogy valakit pusztán a születés vagy a főrendiház tagjává kinevezés a bíró nehéz és felelősséggel teljes tisztének gyakorlására tegyen alkalmassá”.

Az 1871. évi szabályozás e tekintetben véleménye szerint sértette a bírói függetlenség alapelvét, mert a főrendiház tagjainak bevonása a fegyelmi

¹⁷⁸ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1875. XXIII. kötet, Irományszámok 1875–765. 10. p.

¹⁷⁹ GAÁR Vilmos: *Igazságügyi szervezet. Telekkönyvi eljárás*. Budapest, 1929. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 152. p.

bíraskodásba azzal a kockázattal jár, hogy az ítélezésbe „pártpolitikai szempontok vegyülnek”. Ennek kiküszöbölésére megoldásként azt javasolta, hogy hasonlóan a bírói szervezet reformja tárgyában 1883. augusztus 30-án kiadott francia törvény,¹⁸⁰ az 1877. január 27-i német *Gerichtsverfassungsgesetz* és az 1868. május 21-én kibocsátott osztrák bírói fegyelmi törvény¹⁸¹ rendelkezéseivel, a magyar szabályozás a Kúria, illetve a Közigazgatási Bíróság teljes tanácsulását nyilvánítsa a legfőbb fegyelmi hatóságnak.¹⁸²

6. 3. 1. 1. A FEGYELMI BÍRÓSÁG MEGALKÍTÁSA. SORSHÚZÁS VAGY VÁLASZTÁS?

A fegyelmi bíróság függetlenségét garantálta, hogy annak alakítása sorshúzás útján történt, minden naptári év elején az adott bírói testület külön e célból tartott teljes ülésén. A rendes tagok mellé ugyanolyan számban póttagokat is sorsoltak, akik a rendes tagokat az év folyamán akadályoztatásuk esetén „a sorshúzás rendje szerint” voltak hivatva helyettesíteni.

Az 1878. évi Perczel-féle tervezet deklarálta, hogy a fegyelmi bíróságok megalakításaként alkalmazott sorshúzás a gyakorlatban „helytelennek bizonyult”. Az igazságügy-miniszter e helyett arra tett javaslatot, hogy a fegyelmi bíróságot az elnökök alakítsák meg a vezetésük alatt álló ítélező fórum bírái közül, a szükséges számban rendes és póttagokat kijelölve, méghozzá „minden év végén a következő egész év tartamára”.

Az indokolás szerint

„e mód mellett lehetetlen, hogy az elnök a következő év folyamán felmerülhető fegyelmi esetekre nézve részrehajlólag alakítsa meg a bíróságot, míg viszont el van hátrítva az a baj is, hogy egyéniségüknél és hajlamaiknál fogva a büntető szaktól, tehát a fegyelmi ügyektől idegenkedő, s így esetleg túlságos engedékenységre hajló bírák ítéljenek ezen ügyekben, melyeknek szigorú kezelése az igazságügyi organismus helyes fejlődésének egyik fő feltétele”.¹⁸³

¹⁸⁰ Loi du 30 août 1883 sur la réforme de l'organisation judiciaire. *Journal Officiel de la République Française*, 1883. 25. sz. 4570. p. www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000692162.

¹⁸¹ *Das Gesetz vom 21. Mai 1868*, betreffend die Disziplinarbehandlung der Richter und die unfreiwillige Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand. § 8. *RGBl.* 46/1868.

¹⁸² MÁRKUS 1911. 87. p.

¹⁸³ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1875. XXIII. kötet, Irományszámok 1875–765. 11. p.

Az 1888. évi tervezet a fegyelmi törvény egyik hiányosságának szintén azt tartotta, hogy a fegyelmi bíróság felállítását a sorshúzás „véletlenére” bízta. A javaslat a fegyelmi bíróságokkal kapcsolatban több lényeges módosítást tartalmazott:

- a) az elsőfokú fegyelmi bíróság háromtagú tanácsban határoz a királyi törvényszékeken, az ítéletáblákon és a Kúrián is;
- b) a fellebbviteli fegyelmi tanács öt tagból áll a királyi ítéletáblákon és a Kúrián is;
- c) az országos fegyelmi bíróság – nem 12 tagból, hanem csak – 9 tagból áll;
- d) a Kúria fellebbviteli fegyelmi tanácsa nemcsak a Kúria elsőfokú fegyelmi bírósága felett, hanem a királyi ítéletáblák fegyelmi bírósága felett is gyakorolja a fellebbviteli bírászkodást;
- e) a fegyelmi tanácsokat évente nem sorshúzás útján alakítják meg, hanem a bíróság teljes ülésben titkos szavazással választja meg azok tagjait.

Az a), b) és c) pontban feltüntetett változtatások a célszerűséget szolgálták, hiszen e szerint a fegyelmi tanácsok működése a korábbi szabályozásnál kevesebb bírót von el egyéb ítélkező tevékenységétől. A célszerűséget szolgálta az is, hogy szakítva az addigi gyakorlattal, a javaslat szerint a magasabb hivatali állásban szolgáló bírák és bírósági hivatalnokok fegyelmi ügyeiben ugyanannyi tagból álló tanács dönt, mint az alsóbb rangú bírák és bírósági hivatalnokok ügyeiben. Az indokolásban foglaltak szerint „a magasabb hivatali állás követelményeinek teljesen elég van téve azáltal, hogy az ezen állásbeliek fölött ítélmi hivatott fegyelmi bíróságok a felsőbb fokú bíróságok tagjaiból alakíttatnak”.¹⁸⁴

A Kúria fellebbviteli fegyelmi bíróságának szerkezeti egyszerűsítésével a fellebbviteli bírászkodás egységét, „egyöntetűségét” kívánták előmozdítani a tervezet kidolgozói.

A fegyelmi bíróság sorshúzással történő összeállítását a törvény hatálybalépésétől kezdve számos esetben érte kritika, és a tapasztalatok egyértelműen azt támasztották alá, hogy a fegyelmi bíróság alakítását „a sors véletlenére bízni” nem célszerű. A sorshúzás ugyanis nem nyújt biztosítékot arra nézve, hogy a bíróság „szakavatott” és „az ezen közérdekű ügyek elintézésénél kívánatos igazságos szigor szempontjából a fegyelmi bírászkodás gyakorlására leghivatottabbnak mutatkoznak”. És nem biztosíthatja „az állandóság jellegét” sem, ami pedig az ítélkezés, az ítélelhozatal egységét is szolgálja. Ezek figyelembevételével került be a javaslatba az, hogy „az egymást ismerő bírók a fegyelmi ügyekben való bírászkodásra leginkább hivatott bírótársaikat válasszák meg”. A választás garantálja a fegyelmi tanácsok összeállításának függetlenségét is,

¹⁸⁴ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 209. p.

hiszen arra titkos szavazással az adott bíróság teljes ülésén kerül sor. A tervezet szerint a fegyelmi bíróság tagjait egy évre választják.

A mindössze egy évre történő megválasztást azonban a jogban jártas szakemberek nem tartották megfelelőnek. Székely Miksa szerint a minden évben megújuló választás „a fegyelmi gyakorlat állandóságát, egyformaságát meg nem erősítheti”, ő a három évre történő választást tartotta volna elfogadhatónak és célszerűnek.¹⁸⁵

1896 júniusában a kúriai bíraskodásról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásakor Visontai Soma országgyűlési képviselő a fegyelmi bíróság megalakításának módjaként a sorshúzás mellett érvelt. Szerinte ugyanis a választás során – akár titkos, akár nem –, a választók „hatalmi körébe esik”, hogy „azon tagokból alakítsák meg a [fegyelmi] tanácsot, akiből ők akarják”, viszont sorshúzás esetén „sem egyik, sem másik bírónak ismert politikai vagy társadalmi felfogása szerint nem lehet a tanácsot megalakítani”.¹⁸⁶

Visontai érvelésével szemben Erdély Sándor igazságügy-miniszter azt hangsúlyozta, hogy éppen a sorshúzás az egyik ok, amely miatt az 1871. évi törvény módosításra szorul. Az igazságügy-miniszter szerint a gyakorlatban az ügyek elintézéséhez szakképzett bírókra van szükség, akik nem sorshúzás, hanem választás útján kerülnek a fegyelmi bíróság tagjai közé. Véleménye szerint ezzel elejét lehet venni annak, hogy olyan bírók vegyenek részt a fegyelmi ügyek elbírálásában, akik „oly szakkörbe deszignáltak, mellyel nem foglalkoztak”.¹⁸⁷

A sorshúzás mellőzését szorgalmazó törekvésekkel találkozunk a későbbiekben is. A fegyelmi törvény revízióját sürgető Grecsák Károly kúriai bíró 1903-ban úgy vélte, hogy választás útján kell betölteni a fegyelmi bírósági helyeket. A sorshúzás nem szolgálhatta a fegyelmi bíróság hatékony működését, mivel tagjai „folyton változtak”, és „csak mellékesen foglalkoztak szakreferádájuk mellett fegyelmi ügyekkel”.¹⁸⁸

Márkus Dezső szintén helytelennek találta a sorshúzás alkalmazását. Sokkal megfelelőbbnek tartotta, hogyha a fegyelmi bíróság tagjait titkos szavazással az adott bíróság teljes ülésén választják meg. A választás eredményességét a szavazatok kétharmadának megszerzéséhez köthette volna, mert ez „megnyugtató biztosítékot nyújtana abban az irányban”, hogy a bírák többsége azok közül választotta meg a fegyelmi bíróság tagjait, akiket erre a legalkalmasabbnak talál. Megfontolás tárgyává tette – hiszen a megválasztottak a törvény rendelkezésénél fogva sohasem bíraskodnak a választó bírák felett – azt, hogy „vajon nem

¹⁸⁵ SZÉKELY 1889. 72. p.

¹⁸⁶ *Képviselőházi napló*, 1892. XXXIII. kötet, 1896. május 11.–június 30. Ülésnapok 1892–637. 313. p.

¹⁸⁷ Uo. 314. p.

¹⁸⁸ GRECSÁK 1903. 93. p.

mindazok a bírák [...] legyenek-e jogosultak részt venni ebben a választásban, akikre az illető fegyelmi bíróság hatásköre kiterjed”, ami bizonyos szempontból „az önválasztotta jury” jelleggel ruházná fel a fegyelmi bíróságot.¹⁸⁹

Zehery Lajos szegedi egyetemi tanár¹⁹⁰ szerint a jól működő fegyelmi bíráskodáshoz elengedhetetlen „szakszerűség, rátermettség, állandóság és egyöntetűség biztosítása érdekében” a fegyelmi bíróságot nem sorshúzás útján kell megalakítani, hanem tagjait – három évre – választani kell.¹⁹¹

Az 1871. évi törvény hatálybalépését követően felmerült joghézagokat a gyakorlat igyekezett pótolni. 1897-ben egy konkrét jogeset kapcsán született meg az a döntés (1625/1897. I. M. sz.), amely szerint törvényszéki fegyelmi tanács tagja királyi ítélőtáblai bírói címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bíró is lehet, viszont a királyi ügyészség vezetőjével unokatestvéri viszonyban álló bíró nem.

Az Igazságügyminisztériumtól kérte a következő kérdések eldöntését az egyik királyi törvényszék:

1. A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc. 27. § 2. pontja alapján lehetnek-e a királyi ítélőtáblai bírói címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bírók a törvényszék fegyelmi tanácsának kisorsolt tagjai?
2. Lehet-e a fegyelmi bíróság tagja olyan királyi törvényszéki bíró, aki a törvényszék székhelyén működő királyi ügyészség vezetőjének unokatestvére?

Az Igazságügyminisztérium az első kérdésre nézve rögzítette, hogy az 1891. évi XVII. tc. értelmében a királyi ítélőtáblai bírói címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bírókra – ha törvény vagy rendelet kivételt nem tesz – a törvényszéki bírókra vonatkozó jogszabályok irányadók. Mivel nem volt olyan hatályos törvény vagy rendelet, amely a törvényszék fegyelmi tanácsában való részvétellel kapcsolatban kivételt állapított volna meg az ítélőtáblai bírói címmel és jelleggel felruházott bírókra nézve, nem lehetett akadálya annak, hogy ők is kisorsolhatók legyenek a törvényszék fegyelmi bíróságának tagjaivá. A fegyelmi törvény 36. §-a alapján a törvényszék fegyelmi bíróságát sorshúzás útján kellett megalakítani, ahhoz a jogalkotó külön feltételt vagy kivételt nem fűzött.

Az Igazságügyminisztérium válaszában kitért arra is, hogyha

¹⁸⁹ MÁRKUS 1911. 86. p.

¹⁹⁰ 1939-től az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályához beosztott kúriai bíró.

¹⁹¹ ZEHERY Lajos: A bírói fegyelmi jog reformja. In *Polner Ödön-émlékkönyv: dolgozatok Polner Ödön egyetemi ny. r. tanár születésének 70. évfordulójára*. II. kötet. Szeged, 1935. Szegedi Városi Nyomda és Kiadó, 333. p.

„a fegyelmi bíraskodásra jogosított bírák valamelyike vagy többen a sorsolásból kihagyatnának: a fegyelmi bíróság nem a sors döntésétől függene, és a fegyelmi bíróság tisztán tetszése szerint volna megalakítható, amennyiben t. i. azok nevei, akiknek a fegyelmi bíróság tagjai közé való nem jutása céloztatik, a sorshúzásra rendelt edénybe nem tétetnék, ami a törvénynek világos értelmével ellenkeznék”¹⁹².

A második kérdéssel kapcsolatban a minisztérium felhívta a figyelmet arra, hogy a fegyelmi törvény 37. §-ának értelmében a közvádloi teendőket a törvényszék fegyelmi bírósága mellett az annál alkalmazott királyi ügyész teljesíti, valamint arra, hogy az 1891. évi XVII. tc. 44. §-a szerint az unokatestvéri viszonyban lévő bírók és ügyészek még az ebben a törvényszakaszban adott felmentés esetén sem működhetnek egy tanácsban. Hivatkozott továbbá a királyi ügyészségek számára kiadott 1586/1872. I. M. számú utasításra, amely kimondta, hogy a királyi ügyészség tagjainak a hivatalfőnök utasításai szerint kell eljárniuk, tehát a királyi ügyészség vezetőjének és az ugyanott lévő királyi törvényszéknél alkalmazott törvényszéki bírónak az együttműködését kizáró akadály nem szüntethető meg oly módon, hogy a törvényszék fegyelmi bírósága által tárgyalt ügyekben a közvádloi teendőket a királyi alügyész lássa el. Mindebből következik, hogy aki a törvényszék székhelyén lévő királyi ügyészség vezetőjének unokatestvére, az illető királyi törvényszéknél a fegyelmi bíraskodást mindaddig nem gyakorolhatja, amíg a királyi ügyészség vezetője az ő unokatestvére, így a törvényszéki bírót a sorsolásból ki kellett hagyni.¹⁹³

A fegyelmi bíróság tagjainak összeférhetetlenségére vonatkozóan a fegyelmi törvény az 1868. évi polgári törvénykezési rendtartásban szabályozott kizáró okokat alkalmazta.

6. 3. 1. 2. A FEGYELMI BÍRÓSÁG ILLETÉKESSÉGE

A királyi ítélőtáblákon és a törvényszékeken alakított fegyelmi bíróságok illetékességét a fegyelmi törvény csak annyiban határozta meg, hogy azt mindig az adott ítélőtábla vagy törvényszék területére, illetve azokra terjesztette ki, akiknek hivatali székhelye az adott területen volt. A jogalkotó nem szólt arról, hogy melyik fegyelmi bíróság illetékes annak a fegyelmi úton felelősségre vont bírónak vagy bírósági hivatalnoknak az ügyében, akit a fegyelmi eljárás megindítását követően (de nem azzal összefüggésben) egy másik ítélőtáblára vagy törvényszékre helyeztek át.

¹⁹² Törvényszéki fegyelmi tanács tagja. *Igazságügyi Közlöny*, 1897. 2. sz. 93. p.

¹⁹³ Uo. 93–94. p.

A fegyelmi bíróságok gyakorlata e kérdés megoldására nézve nem volt egységes.

Voltak bíróságok, amelyek az illetékességen a törvény szó szerinti értelmezését alapul véve, a szolgálati, az alkalmazási helyet értették, és ebből kiindulva minden olyan esetben, amikor a vádlottat más ítélkező fórumhoz helyezték át – tekintet nélkül arra, hogy az áthelyezésre a fegyelmi eljárás mely szakaszában került sor –, fegyelmi ügyét az új szolgálati hely szerinti illetékes fegyelmi bírósághoz delegálták.

Voltak ugyanakkor olyan bíróságok, amelyek a fegyelmi vétség elkövetésének helyét tekintették irányadónak. Ezt az álláspontot képviselte a Kúria az elé terjesztett fellebbezteli fegyelmi ügyek elbírálásánál. Ezekben az esetekben a Kúria maradt az illetékes fegyelmi bíróság akkor is, ha a vádlottat akár az eljárás megindítása előtt, akár azt követően más fegyelmi bíróság területére helyezték át bírói vagy bírósági hivatalnoki szolgálatának teljesítésére.¹⁹⁴

A fegyelmi bíróság illetékességére vonatkozóan 1907-ben a Kúria kisebb fegyelmi tanácsának teljes ülési határozata kimondta, hogy a bíró vagy a bírósági hivatalnok által elkövetett fegyelmi vétség elbírálására az a fegyelmi bíróság illetékes, amelynek területén a panasz fegyelmi bírósághoz történt benyújtása idején a bepanaszolt bíró (bírósági hivatalnok) szolgálatát teljesíti.

A határozat indokolásában a Kúria kitért arra, hogy az 1871. évi VIII. tc. 31. és 32. §-ainak értelmében a bírák és a bírósági hivatalnokok fegyelmi ügyekben az illetékesség kérdését a bepanaszolt alkalmazási helye, illetve hivatali székhelye dönti el. A fegyelmi vétség elkövetésének helyét tehát nem lehet elfogadni az illetékesség megállapításának alapjául. A fegyelmi törvény szerint a fegyelmi panaszt is annál a királyi törvényszéknél vagy ítélőtáblánál kellett, illetve lehetett benyújtani, amelynek a területén a panaszlott alkalmazásban állt. A megállapított bírói illetékességet ugyanakkor nem befolyásolhatta, ha a bepanaszolt bíró hivatali viszonyaiban a fegyelmi panasz beadását követően változás történt. Ilyen irányú rendelkezést a fegyelmi törvény egyáltalán nem tartalmazott.

Mindebből következően alakította ki állásfoglalását a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa, miszerint a fegyelmi eljárás elrendelésére és lefolytatására az a fegyelmi bíróság illetékes, amelynek a területén a bepanaszolt bíró a panasz benyújtásakor alkalmazásban állt.¹⁹⁵

¹⁹⁴ KELETI Ferenc: Fegyelmi bíróság. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. III. kötet. Budapest, 1900. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 464. p.

A Kúria 1883. december 12. 425. fegy. sz.; 1891. október 31. 337. fegy. sz.; 1895. február 23. 66. fegy. sz. határozata alapján.

¹⁹⁵ A m. kir. C. kisebb fegyelmi tanácsának 2983. sz. összülési határozata (1907. december 27.). In GRECSÁK Károly – GYOMAI Zsigmond: *Grill-féle döntvénytár*. XV. kötet. 1908. Budapest, 1909. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 680–681. p.

Ha azonban a bíró vagy a bírósági hivatalnok székhelyváltoztatásával magasabb, illetve olyan állást nyert, amelyre nézve az elkövetési hely szerinti illetékes fegyelmi bíróságnál magasabb elsőfolyamodású fegyelmi bíróság rendelkezett hatáskörrel, akkor az ügy elbírálását ez utóbb fegyelmi fórum látta el.¹⁹⁶

A bírói gyakorlat által kialakított és alkalmazott illetékességi szabályokat nem befolyásolta, ha a vádlott időközben nyugalomba vonult.

Nyeviczkey Antal, a budapesti királyi ítélőtábla fogalmazója a fegyelmi bíróság illetékességével kapcsolatosan azt a kérdést feszegette, hogy mely bíróság illetékességébe tartozik a kiegészítő bíró ellen benyújtott fegyelmi panasz elbírálása. A fegyelmi törvény ugyanis nem tért ki külön a kiegészítő bírákra. Nyeviczkey nem tartotta összeegyeztethetőnek sem a bírói állás tekintélyével, sem a fegyelmi eljárás „komolyságával” azt a lehetséges megoldást, hogy az esetlegesen bepanaszolt kiegészítő bíró fegyelmi ügyében „a rendes állomása” szerint illetékes fegyelmi bíróság járjon el. Egyszerűbbnek – és a fegyelmi törvényhez illeszkedőnek – tartotta volna azt, ha az illetékesség kérdése ahhoz igazodik, hogy az illető kiegészítő bíró a panasz tárgyává tett cselekményt vagy mulasztást „minő fokon működő bíróképpen” követte el. Irányadónak tekintve ezzel együtt a panasz benyújtásának, nem pedig a panaszolt cselekmény vagy mulasztás elkövetésének idejét. Mivel a fegyelmi törvény nem határozott meg elévülési időt a fegyelmi vétségek tekintetében, előfordulhatott, hogy az elkövetés, illetve a panasz beadása között hosszabb idő telt el. Így történhetett meg például az, hogy a királyi ítélőtábla fegyelmi bírósága döntött annak a vádlottnak az ügyében, aki a fegyelmi vétséget még királyi törvényszéki kötelekben és nem bírói állásban követte el.

Fejtegetéseit összegezve Nyeviczkey arra jutott, hogy az 1871. évi törvény alapján

„alig lehetne indokolni, hogy a kiegészítő bírónál legyen csak kivétel s velük szemben ne az állapítsa meg a fegyelmi bíróság illetékességét, hogy hol működnek a panasz emelésekor, hanem az, hogy hol működtek akkor, midőn a panaszra alappal vagy alaptalanul okot szolgáltatnak”.¹⁹⁷

¹⁹⁶ KELETI Ferenc: Fegyelmi bíróság. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. III. kötet. Budapest, 1900. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 464. p.

A Kúria 1881. január 28. 32. fegy. sz. határozata alapján.

¹⁹⁷ NYEVICZKEY Antal: Melyik a kiegészítő bírák illetékes fegyelmi bírósága? *A Jog*, 1889. 38. sz. 320. p.

Bár a 19. század második felében több törvényi rendelkezés¹⁹⁸ is érintette a kisegítő bírák alkalmazását, a Nyeviczkey által felvetett kérdésre¹⁹⁹ egyik jogszabály sem adott választ.

Az Igazságügyminisztériumba berendelt bírák és bírósági hivatalnokok fegyelmi ügyeiben az eredeti szolgálati helyüknek megfelelő fegyelmi bíróság döntött.²⁰⁰

A fegyelmi bíróságok kivételes illetékességéről rendelkezett a 4957/1919., illetve az 1180/1923. M. E. számú rendelet. A kivételes hatalom gyakorlásáról szóló törvény (1912. évi LXIII. tc.) felhatalmazása alapján az 1919. évi rendelet rögzítette, hogyha megszállás vagy a rendkívüli viszonyokból adódó más körülmény miatt a fegyelmi törvény szerint első fokon eljárásra hivatott fegyelmi bíróság akadályoztatva van, akkor az eljárásra a hasonló hatáskörű fegyelmi bíróságok közül kivételesen az az illetékes, amelyikhez a vád képviselője fordul. Hasonló körülmények között a fellebbviteli fegyelmi bíróságok közül az volt jogosult eljárni az adott ügyben, amelyiket az első fokon eljárt fegyelmi bíróság székhelyéről a legkönnyebben meg lehetett közelíteni.

Az 1923. évi rendelet alapján, ha a fegyelmi eljárás megindítása vagy lefolytatása az 1871. évi törvény szerinti illetékes fegyelmi bíróságnál az 1920. évi trianoni békeszerződés rendelkezéseivel kapcsolatos valamely körülmény miatt nem volt lehetséges, akkor az eljárásra az igazságügy-miniszter által kijelölt fegyelmi bíróság előtt került sor. Ha a fegyelmi törvény szerinti illetékes bíróság eljárásának akadálya elhárult, akkor az elsőfokú fegyelmi tárgyalás elrendelése előtt előterjesztett indítvány alapján az igazságügy-miniszter által kijelölt fegyelmi bíróságnak át kellett adnia az ügyet a rendes szabályok szerint illetékes fegyelmi bíróságnak.

¹⁹⁸ 1871. évi XII. tc. a pesti kir. ítélőtábla bírának szaporítása tárgyában; 1877. évi V. tc. az 1870. évi XVI. és 1871. évi XII. törvénycikk módosításáról; 1880. évi LXIV. tc. az 1870:XVI. és az 1877:V. törvénycikk pótlásáról; 1888. évi IX. tc. a budapesti királyi ítélőtáblánál kisegítő bírák alkalmazásáról.

¹⁹⁹ A *Jog* 1889. 40. számában Vasdényey Géza, a Kúria segédjegyzője több ponton megkérdőjelezte, illetve cáfolta a királyi ítélőtáblai fogalmazó által leírtakat. Nyeviczkey néhány héttel később egy újabb cikkben reflektált Vasdényey állításaira, megerősítve és további példákkal alátámasztva mindazt, amit korábban megfogalmazott. VASDÉNYEY Géza: Melyik a kisegítő bírák illetékes fegyelmi bírósága? A *Jog*, 1889. 40. sz. 337–338. p.; NYEVICZKEY Antal: Melyik a kisegítő bírák illetékes fegyelmi bírósága? A *Jog*, 1889. 47. sz. 394–396. p.

²⁰⁰ SÓLYOM 1901. 32. p.

6. 3. 2. A fegyelmi eljárás menete

A fegyelmi eljárás az 1871. évi VIII. tc. alapján a közvádlo (a fegyelmi bíróságnál alkalmazott ügyész) „hivatalos kívánatára” vagy a magánfél kérelmére (panaszára) indult, azt a vádlott és a közvádlo meghallgatása után, az illetékes fegyelmi bíróság rendelte el.

A magánpanasz alakiságára vonatkozóan a Kúria 1887. december 24-én hozott határozatában (661. sz.) kimondta, hogy bár a fegyelmi panasz beadása nincs ügyvédi képviselőhöz kötve, az esetleges „koholt panaszok” megghiúsítása érdekében a magánpanaszt benyújtó fél személyazonosságát „két tanú általi előttemezéssel” kell igazolni. E rendelkezéshez kiegészítésként hozzá kell fűznünk, hogy a bírói gyakorlatban, ha a panaszos magánfél a bíróság „állítóan mulasztással terhelt tagjait” nem jelölte meg név szerint, akkor a panasz nem nyújtott törvényes alapot a fegyelmi eljárás „szorgalmazására” (1891).²⁰¹

A Kúria 1888. szeptember 15-én hozott határozatában kimondta, hogy a bíró valamely sérelmesnek vélt intézkedése miatt csak az emelhet panaszt, aki az illető eljárásban félként érdekelt volt. Így a fél ügyvédje mint „perben nem álló egyén” még akkor sem léphetett fel magánvádlóként, ha a közvetlenül érdekelt peres fél a per tárgyát képező követelés egy részét az ügyvédnek „jutalomdíj fejében” felkínálta.²⁰²

Ha a fegyelmi bíróság vizsgálatot tartott szükségesnek, annak lefolytatására bírót küldött ki, aki kihallgatta a vádlottat, a panaszost és a tanúkat, továbbá megvizsgált minden olyan körülményt, amely az ügy feltárására szolgált, és valamennyi iratról tájékoztatta a közvádlót. A közvádlo – és a vádlott is – szükség esetén a vizsgálat kiegészítését kérhette.

Közvádlo alkalmazására a felügyeleti úton érvényesített felelősség körében nem volt szükség, ilyen esetekben ugyanis, ahogy Törek Gyéza budapesti királyi ítélőtáblai bíró fogalmazott – szimbolikusan – 1920-ban, „a családfő intézkedik a családbeliek kifogás alá eső dolgában”. Hivatali kötelességszegés esetén viszont indokolt az ügy jelentőségénél, az eljárás bonyolultabb meneténél, valamint az ítélkező fórum szervezeténél fogva bizonyos teendők ellátására kiegészítő szervek (vizsgálóbíró, vádló) igénybevétele.²⁰³

A közvádlo a vizsgálat lezárultát követően nyolc napon belül köteles volt indítványát – az ügyiratokkal együtt – a fegyelmi bíróság elnökének benyújtani.

²⁰¹ A kir. Curia fegyelmi judikaturájából. *Jogtudományi Közöny*, 1896. 24. sz. 192. p.

²⁰² Kúria, 1888. szeptember 15. 404. és 405/88. sz. határozatok. TATICS-SÁNDOR (szerk.) 1911. 441. p.

²⁰³ A közvádlo a legtágabb hatáskörrel hivatali bűncselekmények esetén rendelkezett, amikor az ügy elbírálása bünvádi eljárás, azaz a közönséges bíraskodás körébe került.

TÖREKY Géza: A bírósági fegyelmi törvény vádrendszeréről. *Magyar Jogi Szemle*, 1920. 6. sz. 346. p.

Ha a fegyelmi bíróság vádhatározatot hozott, akkor az elnök az ügy tárgyalására határnapot tűzött, amelyre mind a közvádlót, mind a vádlottat beidézte.

A fegyelmi tárgyalás szóbeli és nyilvános volt, de a fegyelmi bíróság az 1868. évi LIV. tc. 103. §-a alapján elrendelhetette „a közönség kizárását” egyfelől a felek előterjesztésére vagy hivatalból, ha azt „a közérkölcsiség tekintetéből” szükségesnek tartotta, másfelől, ha a perben „olyan viszonyok érintetnek, melyeknek nyilvánosságra hozatala egyik vagy másik fél jó hírét vagy érdekét veszélyeztetné”.

A fegyelmi tárgyalást az elnök nyitotta meg, majd felolvasta a vizsgálati iratokat, kérdéseket intézett a vádlotthoz és a tanúkhöz, a szakértőkhöz, illetve a panaszos félhez. Ezután a bírók, valamint a közvádló és a vádlott is tehettek fel kérdéseket. A tanúk kihallgatását követően a közvádló előterjesztette a vizsgálat eredményét, és indítványt tett a vádlott felmentésére vagy elmarasztalására. Az indítványra a vádlott és – amennyiben a tárgyaláson jelen volt – védője is válaszolhatott. Ha a kérdések és az arra adott feleletek, illetve a tanúk és a szakértők kihallgatása nem vezetett elégséges eredményre, a fegyelmi bíróság a tárgyalás elhalasztása mellett további vizsgálat lefolytatását, illetve tanúk kihallgatását rendelhetette el.

A fegyelmi bíróság határozata „vagy felmentésre vagy vétkesre” szólt; ez utóbbi esetben a határozat tartalmazta a bíróság által kiszabott büntetést és a fegyelmi eljárás vádlottat terhelő költségeit is.

Ha a fegyelmi bíróság a vádlottat felmentette, és úgy látta, hogy a magánfél által emelt panasz hamis állításokon vagy a tények „szándékosan elferdített előadásán” alapult, a panaszlót 500 forintig terjedő pénzbírságra büntette.

A fegyelmi bíróság határozata ellen a közvádló és a vádlott is fellebbezést nyújthatott be.

Ha a tárgyaláson a vádlott szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg, és távolmaradását sem igazolta „alapos okokkal”, és a tárgyalásra maga helyett jogi képviselőt sem küldött, illetve „védelmét” írásban sem terjesztette elő, makacssági eljárásra került sor,²⁰⁴ azaz a fegyelmi bíróság a vizsgálat eredményéhez képest a vádlott távollétében hozott határozatot. A tárgyalásra új határnapot kellett tűzni, ha a vádlott alapos oknál fogva nem jelent meg a fegyelmi bíróság előtt.

A fellebbezett fegyelmi ügyekben hozott határozatot is mind a közvádlónak, mind a vádlottnak írásban ki kellett adni. A határozatot közölni kellett azzal a törvényszékkal is, ahol a vádlott bírói (bíróági hivatalnoki) szolgálatát teljesítette. Ha a fegyelmi bíróság hivatalvesztésről döntött, arról az

²⁰⁴ ANTAL Tamás: *A Szegei Királyi Ítéltábla története 1914 és 1921 között. Fejezetek a Szegei Ítéltábla történetéből II.* Budapest–Szeged, 2015. OBH–Magyar Igazságügyi Akadémia, 148. p.

igazságügy-minisztert is tájékoztatni kellett. A fegyelmi bíróság jogerős ítélete ellen csak perújítást lehetett igénybe venni.

Amennyiben a fegyelmi eljárás a magánfél kérelmére indult, akkor – a törvényben foglalt kivételekkel (59. §) – a közvádoló „jogaiba lépett”.

Ha a fegyelmi bíróság meglátása szerint a panasz tárgyává tett cselekmény vagy mulasztás büntettnek minősült, az iratokat további eljárásra az illetékes büntetőbírósághoz kellett áttennie. Ha a fegyelmi törvény hatálya alá tartozó bírák és bírósági hivatalnokok ellen akár a fegyelmi eljárás alatt, akár azt megelőzően bűnvádi eljárás indult, a bíróság köteles volt a büntetőper befejeztével az összes iratot a jogerős ítélettel együtt a fegyelmi bírósághoz áttenni, még akkor is, ha a vádlottat felmentette.

Ha a büntetőperben valamely büntettre nézve megállapították a vádlott bűnösségét, de hivatalvesztésre nem ítélték, a fegyelmi bíróságnak – a vádlott minden további kihallgatása nélkül – intézkednie kellett az ellene megindítandó és lefolytatandó fegyelmi eljárásról. Ha a büntetőperben a vádlottat felmentették vagy csak valamely kihágás miatt szabtak ki ellene büntetést, a fegyelmi bíróság – a közvádoló meghallgatása után – a fegyelmi eljárás megindításáról vagy mellőzéséről hozott határozatot.

Mivel a fegyelmi törvény hatálybalépésekor Magyarországon még nem volt büntetőeljárás kódex, a fegyelmi eljárásra vonatkozó rendelkezések kiegészítő jogforrásaként a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. tc. megfelelő paragrafusaira hivatkozott a jogalkalmazó, különösen a bíróság tagjainak mellőzése, illetve a bíróküldés kérdésében (38. §), a tárgyalás nyilvánosságára nézve (46. §), valamint a tárgyalásra megidézett tanú meg nem jelenésének következményeit illetően (47. §).

Miután a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi 1. tc. életbelépésével az 1868. évi törvény hatályát veszítette, és a Pp. életbeléptetéséről szóló 1912. évi LIV. tc. 9. §-a értelmében mindenütt, ahol korábbi jogszabály a hatályon kívül helyezett polgári törvénykezési rendtartásra hivatkozott, az 1911. évi 1. tc. megfelelő rendelkezését kellett érteni, a bírói fegyelmi törvény említett szakaszainak korlátai között kiegészítő jogforrásként továbbra sem az akkor már érvényes bűnvádi perrendtartást, hanem a Pp. megfelelő szabályait alkalmazták annak ellenére, hogy ezekről a kérdésekről az 1896. évi törvény önállóan rendelkezett, méghozzá részben a polgári perrendtartástól eltérően.²⁰⁵

²⁰⁵ BOROSS Dezső: A bírósági fegyelmi eljárás köréből. *Magyar Jogi Szemle*, 1926. 4. sz. 154–155. p.

6. 3. 3. A fegyelmi eljárásra vonatkozó rendelkezések hiányosságai az 1871. évi szabályozásban

Amint láttuk, az 1871. évi VIII. tc. kimondta, hogyha a fegyelmi bíróság a vádlottat felmentette, és úgy látta, hogy a magánfél panasza „hamis állításokra vagy a tényeknek szándékosan elferdített előadására alapított”, a panaszlót 500 forintig terjedő pénzbírságra büntette. Ha a bírságot nem lehetett behajtani, fogságra kellett átváltoztatni, „egy napot 5 forintra számítva”.

E rendelkezés célja nyilvánvalóan az volt, hogy az eljáró bíró ellen minden alap nélkül panaszt benyújtó felet megbüntessék. Kérdésként merült fel azonban, hogy a gyakorlatban hogyan és miként hajtható végre ez a törvényi rendelkezés.

A fegyelmi törvény szerint ahhoz, hogy az alaptalan panasszal élő magánfél megbüntethető legyen, a vádlott bírót vagy bírósági hivatalnokot a fegyelmi tárgyalás folyamán fel kellett menteni. És mi történt az alaptalan panaszlóval akkor, ha a bepanaszolt bíró vagy bírósági hivatalnok ellen a fegyelmi eljárás keretében lefolytatott fegyelmi vizsgálat arra az eredményre jut, hogy éppen a panasz alaptalansága, és így a fegyelmi vétség tényállásának hiánya miatt nem hoz vádhatározatot a fegyelmi bíróság, és a törvény 43. §-a alapján a fegyelmi eljárás megszüntetéséről határoz? Székely József, a marosvásárhelyi királyi főügyészség főügyész-helyettese hívta fel a figyelmet arra, hogy a törvény nem rendelkezik arról, hogy ebben az esetben miként bűnhődik a bíróval vagy bírósági hivatalnokkal szemben hamis állításokat felsorakoztató magánszemély.²⁰⁶

A megoldás nehézsége abban állt, hogy egy panasz alaptalanságáról vagy alaposságáról csak a fegyelmi eljárás elrendelése után lefolytatott vizsgálat során lehet kellő bizonyossággal nyilatkozni, és csak ekkor lehet megállapítani azt is, hogy az alaptalan panasz nyomán a bírót fegyelmi vétség elkövetésével nem lehet vádolni. Helyes-e – teszi fel a kérdést Székely – megindítani a fegyelmi eljárást úgy, hogy a panasz alapossága megállapítást nyert volna?

A dilemma kézenfekvő, hiszen sem a közvádoló, sem a fegyelmi bíróság sem vállalhatta annak felelősségét, még legjobb meggyőződése ellenére sem, hogy a panaszt egyszerűen elutasítja. A fegyelmi törvény értelmében elsősorban a közvádoló feladata volt az, hogy a benyújtott panaszt megvizsgálja, és döntsön arról, hogy azt alaposnak találja-e egészben vagy részben, és az abban foglaltak kimerítik-e a fegyelmi vétség fogalmát, és mint ilyen, fegyelmi eljárás tárgyát képezik-e. Mindezzel együtt a közvádoló ugyan indítványozhatja a panasz elvetését, de mit tegyen abban az esetben, ha a panasz tényszerűségének megállapítása olyan bizonyítékoktól függ, amelyek csakis vizsgálat útján

²⁰⁶ SZÉKELY József: A fegyelmi törvény revisiójának szükségessége. *Magyar Igazságügy*, 1874. 2/1. sz. 4–5. p.

szerezhető be. A közvádlo ebben az esetben akkor járt el lelkiismeretesen és jogszerűen, ha indítványozta a fegyelmi eljárás megindítását, hogy sor kerülhessen a vizsgálatra.

A kérdésfelvetés jól mutatja az ezzel kapcsolatos jogszabályi hézagot. A törvény 39. §-a szerint a fegyelmi eljárás a közvádlo indítványára vagy a magánszemély kérelmére rendelhető el, „de mindig a vádlott és a közvádlo meghallgatása mellett”. Érdemes kiemelni, hogy a törvény „vádlottként” nevezte meg a bepanaszolt bírót, holott a fegyelmi eljárás még meg sem indult az ügyében.

Vajon miért nem a meghallgatás során rendelte el a jogalkotó a panasz alaposságának megvizsgálását? A gyakorlatban egy fegyelmi panaszban a fegyelmi vétséget megvalósító tényállási elemek szerepelhetnek úgy, hogy a panasz tartalmával szemben a bíró vagy a bírósági hivatalnok valamely írásbeli igazoló nyilatkozattal – még ártatlansága esetében – sem képes igazolni magát, hiszen a panaszban feltüntetésre kerülhetnek olyan körülmények, amelyeket csak előzetes vizsgálattal lehetne feltárni. A bíró tagadása tehát nem elegendő a panasz elutasításához. Az 1871. évi törvény értelmében a fegyelmi vizsgálat során van lehetőség arra, hogy a fegyelmi bíróság által kiküldött bíró kihallgassa a vádlottat, a panasztevő magánszemélyt és a tanúkat, illetve, hogy feltárjon minden olyan körülményt, amely az ügy felderítésére szolgál (40. §).

Mindezek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az alaptalanul panaszló magánféllel szemben nem volt kiszabható semmiféle szankció, ha a fegyelmi bíróság a vizsgálat eredményéhez képest az eljárás megszüntetéséről döntött.

Székely József szerint tehát – és véleményével magunk is egyetértünk – a törvény komoly hiányossága volt, hogy a fegyelmi eljárást azokban az esetekben, amelyekben a bíróval vagy a bírósági hivatalnokkal szemben benyújtott panasz megalapozottsága kétségeket vetett fel, nem előzte meg előzetes vizsgálat vagy – ahogy ő fogalmaz – „előnyomozat”. Ezzel ugyanis elejét lehetett volna venni annak a hosszadalmas, időt és költséget is felemésztő procedúrának, amely adott esetben a vádlottal, a bepanaszolt bíróval szembeni eljárás megszüntetésével végződött, mert a panasz alaptalannak bizonyult, és annak alapján fegyelmi vétség megállapításának nem volt helye.²⁰⁷

A törvény ebbéli hiányossága sajnálatos módon – még ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok ártatlanságát, becsületességét igazolja is a fegyelmi bíróság döntése „az alaptalan fegyelmi zaklatással” szemben – alkalmas arra, hogy a jogkereső közönség bizalmát megingassa a bírói karral szemben.

Imling Konrád meglehetősen lesújtó képet festett a fegyelmi eljárás működéséről. Bár a fegyelmi eljárás megindítását a közvádlo és a magánszemély is

²⁰⁷ Uo.

kérhette, ez a gyakorlatban vajmi kevéssé bizonyult működőképes rendelkezésnek. Véleménye szerint ugyanis a közvádoló, a közte és a bíróságok közötti viszonynál fogva a legkritikább, illetve a legkirívóbb esetekben fogja csak „saját észleletei alapján” kezdeményezni a fegyelmi eljárás megindítását, a magán-személyekre nézve pedig még inkább igaz, hogy nem túl gyakran kérelmezik az eljárás megindítását, hacsak panaszukat valóban alapos indokokkal alátámasztani nem tudják.

Imling szerint

„a legtöbb fél és a legtöbb ügyvéd inkább tűr és vár, mintsem, hogy illetékes helyen panaszra fakadjon; és ha ezt végre kényszerültségből teszi is, teszi ezt olyképp és oly czélből, hogy egyes, meghatározott ügyet lendítsen, nem pedig hogy a hiba gyökerében és általánosságban megszüntethessék”.

A tapasztalat azt mutatta, hogy a peres fél csupán azért emelt panaszt az eljáró bíró ellen, mert ügyét – szerinte – a bíróság nem elég gyorsan intézte el.²⁰⁸

6. 3. 4. A fegyelmi eljárás tervezett szabályozása az 1878. és az 1888. évi törvényjavaslatokban

A Perczel-féle javaslat egyik célja az addigi hosszadalmas, idő-, munkaerő- és költségpazarló fegyelmi eljárás egyszerűsítése és észszerűsítése volt.

A tervezet szerint a fegyelmi eljárás rendszerint a közvádoló „hivatalos kívánatára” indul meg. Mielőtt a fegyelmi eljárás megindítására vonatkozó indítványát megtenné, a közvádoló jogosult a bírót, aki ellen az eljárás irányulna, közvetlen főnöke útján nyilatkozattételre felszólítani. A közvádólónak jogában áll továbbá előzetesen mindazon tényekről felvilágosítást és adatokat kérni, amelyek „az illető bíróságok belső ügykezelése körében a bíróság elnöke által hivatalosan végrehajtható vizsgálat segítségével beszerezhetők”.²⁰⁹ A közvádoló indítványáról való határozathozatalt megelőzően, amennyiben szükségesnek látja, a bíróság a vádlottat ismételten meghallgathatja. A határozat ellen három napon belül fellebbezéssel élhet a közvádoló.

A javaslat lehetőséget adott arra is, hogyha a közvádoló a magánfeljelentést nem találja elég alaposnak vagy komolynak arra, hogy arra közvádat alapítson,

²⁰⁸ IMLING 1881. 376. p.

²⁰⁹ Törvényjavaslat, az 1875:XXXVI. t.-cikk hatályon kívül tételéről, valamint az 1871:VIII. és IX. t.-cikknek némely intézkedéseinek módosításáról. *Képviseelőházi irományok*, 1875. XXIII. kötet, Irományszámok 1875–765. 4. p.

akkor – az 1871. évi törvényben foglaltakhoz hasonlóan – a bíróság a fegyelmi eljárást magánvád alapján is elrendelhesse.

„Oly magán-feljelentés esetében, melynek alapján a közvádló a vádin-dítást magától elutasítja, a fegyelmi bíróság, amennyiben a feljelentést mint szemlátomást alaptalant, közvetlenül a beadvány alapján hozandó határozattal vissza nem utasítja, a vádlott és közvádló meghallgatása után határoz. A határozat a magánvádlónak is kézbesítendő.”²¹⁰

„A teljesen alaptalan és kicsinyes feljelentések” ügykezelésének meggyorsítása érdekében a bíróságot továbbra is megilleti az a jog, hogy amennyiben „a beadványból is meggyőződhetik a vád szembeötlő alaptalanságáról”, azt a vádlott meghallgatása nélkül is, egyszerűen visszautasíthatja.²¹¹

Az 1871. évi törvény hiányosságaként rótták fel a kortársak, hogy sem a magánszemélyek, sem a hatóságok panasz-, illetve vádjogát szabatosan nem szabályozta, és hogy a fegyelmi eljárás szabályai nem feleltek meg sem „az igazságos szigor”, sem a gyorsaság követelményeinek.²¹²

A Fabiny-féle javaslat az 1871. évi fegyelmi törvényhez hasonlóan fenntartotta a fegyelmi eljárás közvetlen és szóbeli jellegét, a korábbi szabályozástól eltérő rendelkezéseket a tervezet kidolgozói „az alapos és igazságos eljárás követelményeinek megóvása mellett” a fegyelmi ügyek „szigorúbb és gyorsabb elintézése” érdekében tartották elengedhetetlennek.²¹³

Fegyelmi vétség miatt a magánfél akár szóban, akár írásban panaszt emelhet a bepanaszolt bíró felett felügyeleti jogot gyakorló bírónál, a fegyelmi bíróság elnökénél, a közvádlói teendőket végző ügyésznél, a főügyésznél, a korona-ügyésznél, a fellebbviteli fegyelmi bíróság elnökénél, illetve az igazságügy-miniszternél. Ha valamely hatóság az előtte folyamatban lévő ügyben „bíróvagy bírósági hivatalnokot terhelő fegyelmi vétségnek jelenségeit” észlelte, köteles haladéktalanul értesíteni erről a közvádlót vagy erről jelentést tenni az igazságügy-miniszternek.²¹⁴

Székely Miksa a javaslat egyik komoly hibájának tartotta, hogy a fegyelmi eljárás tekintetében az ügyészeket a bírók közé sorolta, és a bírók mellé rendelte az alsóbb fokon szolgálatot teljesítő hivatalnokokat. Következetlenségnek

²¹⁰ Uo. 4–5. p.

²¹¹ Indokolás. *Képviseleti irományok*, 1875. XXIII. kötet, Irományszámok 1875–765. 11–12. p.

²¹² Indokolás. *Képviseleti irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 202. p.

²¹³ Uo. 210. p.

²¹⁴ Törvényjavaslat a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról 96. §. *Képviseleti irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887–305. 210. p.

minősítette – hiszen a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. tc. 5. §-a értelmében az ügyészség a bíróságtól független –, hogy az ügyészi kar, illetve az alsóbb hivatalnokok fegyelmi eljárása „a bíróságnak legyen alávetve”.²¹⁵ Követendő példaként a francia szabályozást említette, amely az ügyészséget kivette a bírók fegyelmi eljárása alól. Ugyanakkor megadta a bíróságnak azt a jogot, hogy az ügyész vétkes eljárásáról felettesének vagy az igazságügy-miniszternek jelentést tegyenek.

Az 1888. évi tervezet újítása volt a korábbi szabályozáshoz képest az, hogy a közvádltót feljogosította arra, hogy a további intézkedések megtétele előtt saját hatáskörében lefolytatott „előnyomozással” a tényállásra nézve „tüzetesebb tájékoztatást szerezhessen”. Ennek érdekében a panaszos felet nyilatkozattételre és esetleges bizonyítékainak előterjesztésére hívhatja fel, a bíróságoktól vagy más hatóságoktól hivatalos iratok megküldését kérheti, valamint a bepanaszolt bírót vagy bírósági hivatalnokot nyilatkozatadásra hívhatja fel.

A tervezet kidolgozóinak reményei szerint az előnyomozás elejét vette volna annak, hogy a bíró vagy a bírósági hivatalnok ellen „kellő alap nélkül” induljon fegyelmi eljárás. A közvádlnak jogában áll ugyanis adott esetben a további eljárás mellőzése iránt saját hatáskörben intézkedni. Ha pedig az előnyomozás eredménye nyomán fegyelmi indítvány benyújtására kerül sor, az a fegyelmi ügy sikeres lefolytatását segíti elő, illetve megkönnyíti a fegyelmi bíróság munkáját is.

A fegyelmi vizsgálat lefolytatásával kapcsolatban az alábbi módosításokat fogalmazta meg a tervezet:

- a) a fegyelmi bíróság utasításokat adhat a vizsgálóbírónak (a kiküldött bírónak);
- b) a vizsgálóbíró eljárása és intézkedései ellen előterjesztésnek van helye a kiküldő fegyelmi bírósághoz;
- c) a vizsgálóbíró 1–50 forintig terjedő bírságot szabhat ki, ha a beidézettek nem jelentek meg előtte. Ha a bepanaszolt bíró vagy bírósági hivatalnok „a pénzbírság kétszeri alkalmazása dacára” sem jelent meg, akkor a vizsgálat és az eljárás e körülményre tekintet nélkül folytatódhatott;
- d) a közvádltó és a bepanaszolt bíró a vizsgálóbíró által foganatosított valamennyi kihallgatáson megjelenhet, és a kihallgatott személyekhez „a panasz felderítése végett” kérdéseket intézhet;
- e) ha a vizsgálat lezárását, illetve kiegészítését követően a közvádltó a fegyelmi eljárás folytatásától eltekint, akkor erről a panaszos magánfelet értesíteni kell.²¹⁶

²¹⁵ SZÉKELY 1889. 72. p.

²¹⁶ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 211. p.

Új szabályként került megfogalmazásra, hogy a fegyelmi eljárással kapcsolatban álló bűnügyek befejezéséig a fegyelmi eljárás rendszerint szünetel ugyan, de ha a büntettet vagy a hivatalból üldözendő vétséget képező cselekmény feltehetőleg fegyelmi szempontból is hivatalvesztést vonna maga után, akkor a fegyelmi eljárás a már megindított vagy egyidejűleg megindítandó büntetőeljárásra tekintet nélkül lefolytatható és befejezhető. Ennek érdekében a büntetőbíróságoknak a szükséges adatokat át kell adniuk az illetékes fegyelmi bíróságnak, az adott büntetőügyet pedig soron kívül kell tárgyalniuk. E rendelkezés mintájául a községekről szóló 1886. évi XXII. tc. (106. §), valamint a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXIII. tc. (16. §) szolgált.²¹⁷

A fegyelmi eljárás korábbi szabályozásának hiányát volt hivatva pótolni az a rendelkezés, amely kimondta, hogyha a vádlott tartózkodási helye ismeretlen, akkor a tárgyalásra a hivatalos lapban közzétett hirdetmény útján kell beidézni, és számára „a meg nem jelenés esetére” a fegyelmi bíróság székhelyén lakó ügyvédek közül védőt kell kirendelni.

Főszabály szerint a fegyelmi bíróság közbenszóló végzései rendszerint nem támadhatók meg fellebbviteli jogorvoslattal. Mindezzel együtt a törvényjavaslat kivételesen lehetőséget adott a felfolyamodásra az alábbi esetekben:

- a) ha a fegyelmi bíróság a hatáskörébe vagy az illetékességébe tartozó ügyet hatáskörén és illetékességén kívül esőnek minősítette;
- b) ha a fegyelmi bíróság valamely hatáskörébe és illetékességébe nem tartozó ügyet „hatósága vagy illetősége körébe bevont”;
- c) ha a fegyelmi bíróság a fegyelmi eljárás és vizsgálat elrendelésére tett közvádloi előterjesztést visszautasította, vagy a közvádloi indítvánnyal ellentétben megszüntető határozatot hozott;
- d) a fegyelmi bíróság azon határozata ellen, amellyel az első fokon eljáró fegyelmi bíróság a benyújtott felfolyamodást vagy fellebbezést elutasította.

A fellebbvitel korlátozása a tervezet indokolása szerint nagymértékben előmozdította volna a fegyelmi ügyek elintézésének gyorsaságát anélkül, hogy „az alaposságot veszélyeztetné”, mert az érdemi ítélet elleni fellebbezésben mindazon sérelmek orvoslása kérhető, amelyek a fellebbvitellel meg nem támadható végzésekből, valamint az eljárás során tett intézkedésekből származnak.²¹⁸

Az 1871. évi szabályozás értelmében a fellebbviteli fegyelmi bíróság – az elsőfolyamodású fegyelmi bírósághoz hasonlóan – nyilvános, szóbeli tárgyaláson döntött az elé terjesztett valamennyi ügyben. A tervezet ezen a rendelkezésen annyit módosított, hogy a fellebbviteli fegyelmi bíróságra bízta, hogy az adott ügyben szükségesnek tartja-e a szóbeli tárgyalás – ismételt – megtartását vagy

²¹⁷ Uo.

²¹⁸ Uo. 212. p.

sem. Az indokolás szerint a felsőbbíróvási szóbeli tárgyalás sok időt és költséget emészt fel, és gyakran, főként akkor, ha a ténykérdést illetően lényeges eltérés nem merül fel, a szóbeli tárgyalás a jogbiztonság sérelme nélkül mellőzhető. Ha a fellebbviteli fegyelmi bíróság eltekint az ügy tárgyalásától, akkor érdemi határozatot hoz az ügy előadása után. A vádlott ugyanakkor ebben az esetben is előadhatja védelmét előszóiban, és a közvádlo is megteheti nyilatkozatát.

A nyilvános és szóbeli tárgyalás fenntartását Székely Miksa nem tartotta elfogadhatónak. Véleménye szerint a bírói tekintély megóvását, a közérdeket, illetve a hivatali titok védelmét is az szolgálná, ha a tárgyalás zárt ajtók mögött zajlana.²¹⁹

6. 3. 5. A fegyelmi eljárás szabályozásával kapcsolatos észrevételek a századfordulón

Márkus Dezső az 1871. évi fegyelmi törvény lényeges hiányosságának tartotta, hogy a bíró vagy a bírósági hivatalnok önmaga ellen nem kérhette fegyelmi eljárás megindítását. Célszerűnek tartotta volna e lehetőség jogszabályi szintű rendezését, főként azért, mert erre egyéb állami alkalmazottak, illetve törvényhatósági tisztviselők esetében sor kerülhetett.²²⁰ Csak néhány példát említve: a M. Kir. Állami Számvevőszék elnöke által kiadott 1451/1898. sz. rendelet 2. §-a szerint a fegyelmi eljárás megindítható volt „saját kérelemre, öngazolás céljából”; a Budapest fő- és székesvárosi m. kir. államrendőrség fegyelmi szabályairól és fegyelmi eljárásáról szóló 114.534/1896. B. M. sz. rendelet 3. §-a szerint a fegyelmi eljárást vizsgálat előzte meg, amely akár hivatalból, akár feljelentésre, „akár az illetőnek saját kívánságára” rendelhető el; a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1907-ben 73.776 sz. rendeletével kiadott, az állami elemi népiskolai tanítók, tanítónők és gazdasági szaktanítók, szaktanítónők fegyelmi szabályzatának 10. §-a alapján feljelentés nélkül a fegyelmi vizsgálatot el lehetett rendelni a tanító indokolt kérelmére, öngazolás céljából.

²¹⁹ SZÉKELY 1889. 73. p.

²²⁰ MÁRKUS 1911. 74. p.

6. 4. A bírói fegyelmi felelősség szabályozása a korabeli Európában

Az európai kitekintésben mellőzöm az angol törvénykezési viszonyok és a bírói fegyelmi felelősségének ismertetését, mivel az angol szabályozás annyira eltért a magyartól, hogy az összehasonlítás nagyon nehézkes lenne, illetve a 19–20. századi hazai elméleti és gyakorlati jogászok elsősorban az osztrák, a porosz, a német, illetve a francia szabályozást tekintették irányadó „mintának”.

6. 4. 1. Az osztrák szabályozás (1868)

Ausztriában az 1867. december 21-én kiadott *Staatsgrundgesetz über die richterliche Gewalt* deklarálta az igazságszolgáltatás és a közigazgatás szétválasztását (14. cikk). A bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvény értelmében a bírák és a bírósági hivatalnokok hivatali eljárásukban „önállóak és függetlenek”,²²¹ állásukból csak a törvényben meghatározott esetekben mozdíthatók el. A bírót akarata ellenére más szolgálati helyre áthelyezni, illetve nyugdíjazni csak bírósági végzéssel és csak a törvényben szabályozott módon és esetben lehetett.

A bírák és a bírósági hivatalnokok fegyelmi felelősségét az 1868. május 21-i törvény szabályozta.²²² A fegyelmi törvény különböző szolgálati kategóriákat ismert, így különbséget tett bírósági elnökök, alelnökök és tanácsosok, járásbírók, valamint azok között, akiket valamely ítélkező fórumnál szavazati joggal ruháztak fel. Csak ezek a „független bírósági hivatalnokok” minősültek „bíróknak” a bírói hatalomról szóló törvény értelmében. Hivatalukat tehát minden más hatalmi ágtól függetlenül látták el, és áthelyezésükre – kivéve, ha ezt bírósági szervezeti változás indokolta – csak fegyelmi határozat alapján kerülhetett sor.²²³ A kezelő- és segédszemélyzet tagjai a titkárok, a joggyakorlók, a jegyzők és az ülnökök voltak.²²⁴

A bíró (bírósági hivatalnok) megszegte kötelességét, ha eljárása során szabályt sértett vagy fegyelmi vétséget követett el. Azokat a bírósági hivatalnokokat, akik megsértették a hivatalukból vagy szolgálati esküjükből fakadó

²²¹ Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die richterliche Gewalt. *RGBl. 144/1867*

²²² Gesetz vom 21. Mai 1868, betreffend die Disciplinarbehandlung richterlicher Beamten und die unfreiwillige Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand. *RGBl. 46/1868*

²²³ KOHL, Gerald: Zur Entwicklung der richterlichen Unabhängigkeit bis zum Bundes-Verfassungsgesetz 1920. In HELIGE, Barbara – OLECHOWSKI, Thomas (Hrsg.): *100 Jahre Richtervereingung. Beiträge zur Juristischen Zeitgeschichte*. Wien, 2007. Linde Verlag, 22. p.

²²⁴ KOHL, Gerald: Richter in der Habsburgermonarchie. In KOHL, Gerald – REITER-ZATLOUKAL, Ilse (Hrsg.): *RichterInnen in Geschichte, Gegenwart und Zukunft. Auswahl, Ausbildung, Fortbildung und Berufslaufbahn*. Wien, 2014. Verlag Österreich, 73–74. p.

kötelezettségeiket, rendbüntetéssel vagy fegyelmi szankcióval sújtották, attól függően, hogy a köteleességszegés „csekélyebb rendetlenségnek” vagy olyan súlyosabb, illetve ismételt köteleességszegésnek minősült-e, amely esetlegesen már kimerítette a fegyelmi vétség fogalmát. A bírónak nemcsak ítélkező tevékenysége során, hanem munkahelyén kívül is bírói állásához – közbizalomra – méltó magatartást kellett tanúsítania.

A fegyelmi törvényjavaslat képviselőházi részletes vitája során 1868. március 18-án Leopold von Mende alsó-ausztriai képviselő felszólalásában a tervezet anyagi részét, azaz a fegyelmi vétség, illetve a „csekélyebb rendetlenség” pontos körülhatárolását hiányolta. Véleménye szerint „a homályos megfogalmazás” tág teret enged „az önkényes felfogásnak”, ha a törvény nem tartalmaz pontos definíciókat, akkor a köteleességszegés elbírálásakor a döntéshozó bíró kerül rendkívül nehéz helyzetbe.²²⁵ Eduard Herbst igazságügy-miniszter ugyanakkor úgy vélekedett, hogy „egyszerűen nem lehetséges” a fegyelmi vétség minden részletre kiterjedő, kimerítő fogalmát megadni. Meglátása szerint „épp, hogy a bíróságoknak kell megítélniük”, hogy melyek azok a cselekmények vagy mulasztások, amelyekkel a bíró hivatali köteleességét megszegi.²²⁶ A javaslat előadója, Ritter von Kremer utalt arra, hogy a törvényjavaslatban a köteleességszegésre vonatkozóan valóban csak egy általános megfogalmazás szerepel, így meglátása szerint „a hangsúlyt inkább két másik mozzanatra kellene helyezni, egyfelől arra a bíróságra, amely az általános megfogalmazás alapján mérlegelési jogkörét alkalmazva dönt a vitás esetekben, másfelől a bírósági eljárásra”.²²⁷

A fegyelmi törvény értelmében köteleességszegés esetén megintést (*Mahnung*), illetve feddést (*Verweis*) szabhatott ki a fegyelmi bíróság. Legenyhébb rendbüntetésként – a rosszallás (*Rüge*) helyett – a megintést alkalmazták, mivel nyelvi szempontból maga a „megintés” szó jobban kifejezte a cselekmény csekélyebb büntethetőségét.²²⁸

Herbst igazságügy-miniszter szerint a megintés valójában nem más, mint „a hivatalfőnök vezetői jogának szükségszerű következménye”, és helytelenül sorolták a rendbüntetések közé.²²⁹ A megintéssel szemben jogorvoslatnak nem volt helye, feddés esetén viszont a bíró (bírósági hivatalnok) panasszal élhetett a felügyeletet gyakorló felsőbíróságnál.²³⁰

²²⁵ *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichrathes*, Legislaturperiode 79. Sitzung der 4. Session (20. Mai 1867–15. Mai 1869) am 18. März 1868. 2213–2217. p.

²²⁶ Uo. 2214. p.

²²⁷ Uo. 2215. p.

²²⁸ Uo. 2216. p.

²²⁹ Uo. 2217. p.

²³⁰ GUMFLOWICZ, Ludwig: *Das Österreichische Staatsrecht. Verfassungs- und Verwaltungsrecht*. Wien, 1907. Manz'sche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 192. p.

A fegyelmi büntetések a következők voltak: *a)* áthelyezés más szolgálati helyre hasonló rangban, az áthelyezéssel járó költségeket az érintettnek kellett viselnie; *b)* határozatlan időre történő nyugdíjazás a nyugdíjellátás csökkentésével; *c)* hivatalvesztés a cím és a nyugdíjjogosultság elvesztésével. Ezeket a szankciókat fegyelmi eljárás keretében a fegyelmi bíróság szabhatta ki.

Az *Oberster Gerichtshof* és az *Oberlandesgerichte* minden év elején egyévi időtartamra választottak meg a fegyelmi tanácsok tagjait. A fegyelmi eljárás a szóbeliség elvét és a vádelvű eljárás szabályait követte. Az *Oberlandesgericht* fegyelmi tanácsának ítéletével elmarasztalt bíró vagy bírósági hivatalnok az *Oberster Gerichtshof*hoz fordulhatott jogorvoslatért.²³¹ Ha a fegyelmi bíróság úgy vélte, hogy a bírónak felrótt köteleességszegés kimeríti a hivatali bűncselekmény fogalmát, akkor ügyét az illetékes büntetőbírósághoz kellett felterjeszteni.

6. 4. 2. A bajor Disziplinargesetz (1881)

Az 1881. március 26-án kiadott bajor *Disziplinargesetz für richterliche Beamte* hatálya kizárólag a bírókra (beleértve a kereskedelmi törvényszék és a közigazgatási bíróság bíráit is) terjedt ki. Fegyelmi úton történő felelősségre vonásra akkor került sor, ha a bíró szolgálati kötelességét vétkesen megszegte. A felügyeleti jogot gyakorló bírósági elnök kisebb köteleességszegés esetén szóban vagy írásban meginthette (*Mahnung*) vagy figyelmeztethette (*Warnung*) a bírót. Fegyelmi eljárást kellett indítani súlyos fegyelmi vétség esetén, illetve akkor, ha a megintés vagy a figyelmeztetés nem vezetett eredményre.

Fegyelmi büntetésként alkalmazták a feddést (*Verweis*); a pénzbüntetést, amelynek összege legfeljebb egyhavi bírói fizetés lehetett; az áthelyezést; a hivatalból való elbocsátást, amely a rang és a cím, valamint a nyugdíjigény elvesztésével járt. Enyhítő körülmény fennállta esetén a fegyelmi bíróság dönthetett úgy, hogy a nyugdíj egy része életfogytig vagy meghatározott ideig megilleti a bírót, illetve akként is, hogy az elbocsátott bíró gyermeke vagy özvegye jogosult marad a nyugdíjra egészben vagy részben, határozott vagy határozatlan időre.

A legsúlyosabb fegyelmi büntetést, az elbocsátást akkor szabta ki a fegyelmi bíróság, ha az eset körülményei alapján egyértelműen meg lehetett állapítani, hogy a hivatali köteleességszegés a jóerkölcsbe ütközik, vagy a szolgálati vétség alkalmas arra, hogy a bíró iránti tiszteletet, a bíróba vetett bizalmat teljes mértékben lerombolja. Elbocsátásnak lehetett helye akkor is, ha a bíró „hitelt érdemlően tudomást nyert” valamely bűncselekmény közeljövőben történő

²³¹ Uo. 193. p.

elkövetéséről, és bár hivatalánál (szolgálatánál) fogva a cselekmény megvalósítását meg kellett volna akadályoznia, azt nem tette meg. Ha a bíró valamely büntetendő cselekményről tudva, nem tett eleget feljelentési kötelezettségének, szintén el lehetett bocsátani. Ha szolgálati kötelességét szándékosan megszegte, hogy ezzel másnak kárt okozzon, vagy magának vagy másnak jogtalan hasznot szerezzen, feltéve, hogy cselekménye nem tartozott más eljárás alá, ugyancsak elbocsátásról dönthetett a fegyelmi bíróság. A hivatalvesztés esetei közé sorolta még a jogalkotó a hivatali titok megsértését, valamint azt is, ha a bírót korábban már háromszor fegyelmi úton elmarasztalták, és ezt követően újabb fegyelmi vétségben találták vétkesnek. Elbocsátásról határozhatott a fegyelmi fórum, ha a bíró engedély nélkül távozott hivatalából, vagy ha távozási engedéllyel rendelkezett ugyan, de az abban megjelölt időpontban nem tért vissza szolgálati helyére, továbbá ha áthelyezés esetén nem foglalta el időben állását, és az írásbeli megintés nem érte el célját.²³²

Fegyelmi ügyekben első fokon a Főtörvényszék (*Oberlandesgericht*) kebelén belül, a bíróság elnökének – akadályoztatása esetén a szolgálati idő szerinti legidősebb tanácselnöknek – a vezetése alatt működő öttagú fegyelmi kamara (*Disziplinar-kammer*) járt el, másodfokon pedig, a Legfőbb Törvényszék (*Oberster Gerichtshof*) elnökének vagy elnökhelyettesének irányítása alatt ítélkező héttagú fegyelmi törvényszék (*Disziplinarhof*). A fegyelmi kamara, illetve a fegyelmi törvényszék tagjait a király nevezte ki, élethossziglan.

6. 4. 3. A porosz bírói fegyelmi törvény (1851)

Az 1851. május 7-én kiadott porosz *Gesetz, betreffend die Dienstvergehen der Richter und die unfreiwillige Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand* értelmében fegyelmi vétséget követett el a bíró, ha hivatali kötelességét megszegte, vagy ha hivatásához méltatlan magatartást tanúsított akár szolgálati helyén, akár hivatalán kívül (1. §). Ha cselekményével vagy mulasztásával a büntető törvénykönyvben szabályozott hivatali bűncselekményt követett el, akkor az illetékes büntetőbíróság vonta felelősségre a bírót.

Elbocsátásnak volt helye, ha a bíró engedély nélkül több mint nyolc hétig távol maradt hivatalától. Ha a bírót a visszatérésre felszólították, és annak nem tett eleget, akkor már négy hét elteltével fegyelmi eljárás indult ellene (10. §).²³³

²³² KOTULA, Michael: *Deutsches Verfassungsrecht 1806–1918. Eine Dokumentensammlung nebst Einführungen*. 2. Bd. (Bayern). Berlin–Heidelberg, 2007. Springer Verlag, 348–349. p.

²³³ *Gesetz, betreffend die Dienstvergehen der Richter und die unfreiwillige Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand vom 7. Mai 1851*. Berlin, 1851. Verlag

Csekélyebb kötelelességszegés esetén az ítélkező fórum elnöke a bírót írásban meginthette. Ha a megintés (*Mahnung*) a fegyelmi vétség súlyosabb volta miatt nem bizonyult elégséges büntetésnek, akkor fegyelmi büntetés kiszabására került sor. A porosz fegyelmi törvény értelmében a fegyelmi bíróság fegyelmi büntetésként (15. §) kiszabhatott figyelmeztetést (*Warnung*); feddést (*Verweis*), amelyet egyhavi fizetésig terjedő pénzbírsággal lehetett „összekötni”; ideiglenes felfüggesztést minimum három hónapra, de legfeljebb egyévi időtartamra, valamint hivatalból történő elbocsátást. A fegyelmi törvény 1856. március 26-i módosítása²³⁴ az ideiglenes felfüggesztés helyett az áthelyezést illesztette a fegyelmi büntetések sorába.²³⁵ Az elbocsátás a cím és a nyugdíj-jogosultság elvesztésével járt. Enyhítő körülmények fennállta esetén a fegyelmi bíróság határozhatott a nyugdíj egy részének életfogytig vagy meghatározott időre történő folyósításáról.

Fegyelmi büntetést csak szóbeli fegyelmi eljárás során szabhatott ki a fegyelmi bíróság. A fegyelmi eljárást szükség esetén egy bírói biztos (*Richter-Kommissar*) által irányított ún. elővizsgálat előzte meg.

A Felsőbíróság (*Obertribunal*) járt el tagjainak, illetve a fellebbviteli bíróságok elnökeinek és igazgatóinak fegyelmi ügyeiben. A Rajnai Felülvizsgálati és Semmítőszék (*Rheinische Revisions- und Kassationshof*) hozott döntést a tagjai, a Rajnai Fellebbviteli Bíróság (*Reinischer Appellationsgerichtshof*) elnökei, továbbá az Ehrenbreitsteini Igazságügyi Tanács (*Justizsenat zu Ehrenbreitstein*) igazgatója ellen indított fegyelmi eljárás során. A fellebbviteli bíróságok – beleértve a Kölni Fellebbviteli Bíróságot (*Appellationsgerichtshof zu Köln*) és az Ehrenbreitsteini Igazságügyi Tanácsot – jártak el tagjaik (kivéve az elnököket és az igazgatókat) és valamennyi, az illetékességi területükhöz tartozó ítélkező fórum bírójának fegyelmi ügyeiben (18. §).

A fegyelmi ügyeket plenáris ülésen tárgyalta a héttagú (1856-tól 15 tagú) fegyelmi bíróság. A kisebb létszámú fellebbviteli bíróságokon elegendő volt az elnökkel együtt öt tag jelenléte az eljárás lefolytatásához és a döntéshozatalhoz.

der Deckerschen Geheimen Ober-Hofbuchdruckerei, 5. p. <https://digital-beta.staatsbibliothek-berlin.de/>

²³⁴ *Gesetz, betreffend einige Abänderungen des Gesetzes über die Dienstvergehen der Richter vom 7. Mai 1851, vom 26. März 1856*

²³⁵ FIDLER, FRANZ: *Der Amtsrichter in Preußen. Darstellung der Amtsgerichtsverfassung, der Stellung des Amtsrichters und des Verfahrens*. 1. Bd. h. n. 1881. 18. p.

6. 4. 4. A francia szabályozás (1810, 1852, 1883)

A 19. század első felében három jogszabály foglalkozott Franciaországban a bírói fegyelmi felelősség kérdéskörével: az igazságszolgáltatás szervezetéről és az igazságügyi igazgatásról szóló 1810. április 20-i törvény (*Loi du 20 avril 1810 sur l'organisation de l'ordre judiciaire et l'administration de la justice*), a császári bíróságok, az esküdttbírók és a különös bíróságok szervezetéről és működéséről szóló 1810. július 6-i dekrétum (*Décret du 6 juillet 1810 contenant règlement sur l'organisation et le service des cours impériales, des cours d'assises, et des cours spéciales*) és a bírók nyugdíjazásáról és fegyelmi felelősségéről szóló 1852. március 1-jén kibocsátott dekrétum (*Décret sur la mise à la Retraite et la Discipline des Magistrats*).

Az 1810. április 20-i törvény szerint a hivataluktól engedély nélkül távolmaradó bírókat távollétük idejére meg kellett fosztani fizetésüktől. Amennyiben távolmaradásuk meghaladta a hat hónapot, úgy kellett tekinteni, hogy állásukból kiléptek. Egy hónap engedély nélküli távollétet követően a főügyész felszólíthatta a bírókat, hogy térjenek vissza szolgálati helyükre. Amennyiben a felhívástól számított egy hónapon belül nem foglalták el állásukat, az igazságügy-miniszter (*grand-juge*) javaslatot tehetett a császárnak a hivataláról *quasi* lemondott bíró szolgálati helyének betöltésére.

Az elsőfolyamodású bíróságok és a császári bíróságok elnökei kötelesek voltak figyelmeztetésben (*avertissement*) részesíteni minden olyan bírót, aki magatartásával megsértette a bírói méltóságot (*la dignité de son caractère*). Ha a figyelmeztetés nem vezetett eredményre, a bíróval szemben fegyelmi eljárás keretében a következő fegyelmi büntetéseket lehetett alkalmazni: feddés (*censure simple*), feddés pénzbüntetéssel (*censure avec réprimande*) vagy ideiglenes felfüggesztés (*suspension provisoire*). Ha a fegyelmi bíróság pénzbüntetéssel járó feddés kiszabásáról döntött, a bírót egyhavi fizetésétől fosztották meg. Ideiglenes felfüggesztés esetén annak tartamára nem illette meg díjazás a bírót.²³⁶

Az elsőfolyamodású bíróságok mint fegyelmi bíróságok jártak el saját bíráik, valamint az illetékességükbe tartozó békebírók, illetve rendőrbírók ügyeiben. A császári bíróságok, az esküdttbírók, valamint a különös bíróságok tagjainak fegyelmi ügyeit a császári bíróságok tárgyalták.

A fegyelmi jog gyakorlása a császári bíróságokat illette meg, amennyiben az elsőfolyamodású bíróságok ezt valami miatt elmulasztották. A császári bíróságok ilyen esetben figyelmeztethették az elsőfokú ítélkező fórumokat, hogy a jövőben „szabatosabban” járjanak el. A főügyészt beszámolási kötelezettség terhelte az igazságügy-miniszter felé a császári bíróságok pénzbüntetéssel járó

²³⁶ SZÉKELY 1889. 12. p.

feddést vagy ideiglenes felfüggesztést kimondó határozatainak tekintetében. A fegyelmi határozatot csak az igazságügy-miniszter jóváhagyása után lehetett végrehajtani. Súlyos fegyelmi vétség esetén a miniszter a legfőbb ítélkező fórum, a Semmítőszék (*Cour de Cassation*) elé utallhatta az adott ügyet.

Ha a bíróval szemben letartóztatási vagy őrizetbe vételi parancs, előzetes letartóztatást elrendelő határozat vagy büntetőítélet volt érvényben, ideiglenesen fel kellett függeszteni állásából.

Az 1852. évi törvény kimondta, hogy súlyos fegyelmi vétség esetén a Semmítőszék jár el fegyelmi bíróságként. A döntéshozatalra csak a vádlott bíró meghallgatását követően kerülhetett sor, ennek függvényében a Semmítőszék a bíró elbocsátását is kimondhatta ítéletében.²³⁷

A bírói szervezet reformja tárgyában 1883. augusztus 30-án kibocsátott törvény (*Loi du 30 août sur la réforme de l'organisation judiciaire*) 4. cikke fegyelmi vétségnek nyilvánította a bíró politikai tanácskozásokon való részvételét, valamint a francia köztársaság ellen irányuló bárminemű fellépését vagy megnyilatkozását.²³⁸

Francia mintára szabályozta a bírói felelősség kérdését Belgium 1869-ben (*Loi du 18 juin 1869 sur l'organisation judiciaire*).

6. 4. 5. Az olasz szabályozás (1865)

Az 1865. december 6-án kibocsátott bírósági szervezeti törvény (*Legge 6 dicembre 1865, n. 2626 sull'ordinamento giudiziario*)²³⁹ értelmében fegyelmi eljárás indulhatott a kötelességszegő bíró ellen, ha megsértette a hivatali titoktartás kötelezettségét, ha magatartásával bármilyen módon veszélyeztette a bírói méltóságot, illetve a bírói kar iránti bizalmat, vagy ha egyébként hivatali kötelességét megszegte.

Csekélyebb szabálytalanság esetén a bírót a felügyeletet gyakorló hatóság szóbeli vagy írásbeli figyelmeztetésben (*ammonizione*) részesíthette. A figyelmeztetés joga a bíróságok felett főfelügyelettel rendelkező igazságügy-minisztert is megillette.

²³⁷ Décret sur la mise à la Retraite et la Discipline des Magistrats. *Bulletin des lois de la République Française*. Premier semestre de 1852 contenant les lois et décret d'intérêt public et général publiés depuis le 1er janvier jusqu'au 30 juin 1852. N° 495. N° 3709. Paris, 1852. Imprimerie Nationale, 444. p.

²³⁸ DURAND, A[uguste]. – PEDONE LAURIEL [Luigi] (éd.): *Loi du 30 août sur la réforme de l'organisation judiciaire. Texte officiel annoté avec tous les tableaux annexés*. Paris, 1883. Libraires de la Cour d'Appel et de l'Ordre des Avocats, 5. p. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5823821b/f3.image.texteImage>.

²³⁹ *Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia*, 12 dicembre 1865, n. 320; 13 dicembre 1865, n. 321; 14 dicembre 1865, n. 322

Ha a figyelmeztetés nem járt eredménnyel, akkor fegyelmi büntetésként megintést (*censura*), feddést (*riprensione*) vagy hivatalból való felfüggesztést (*sospensione dall'ufficio*) lehetett alkalmazni. A hivatalból való felfüggesztést legalább 15 napra, de legfeljebb egyévi időtartamra szabhatta ki a fegyelmi bíróság, és erre az időre a bírót nem illette meg fizetés.

Fegyelmi ügyekben minden bíró felett a hierarchiában nála egy fokkal magasabb bíróság ítélte „zárt ajtók mögött”, a nyilvánosság kizárásával.²⁴⁰

6. 4. 6. A bírói felelősség szabályozása Horvát-Szlavónországban (1874, 1890)

Horvát-Szlavónországban az osztrák 1867. évi *Staatsgrundgesetz* mintájára született meg a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvény 1874 februárjában (*Zakon od 28. II. 1874. o vlasti sudačkoj*), amely alapelveként deklarálta a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztását, valamint a bírói függetlenséget.

E jogszabállyal együtt került kibocsátásra a bírósági alkalmazottak fegyelmi felelősségéről, kényszerű áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló törvény (*Zakon od 28. II. 1874. o karnostnoj odgovornosti sudaca, o premještaju njihovu io umirovljenju protiv volje njihove*). A Hétszemélyes Tábla járt el fegyelmi bíróságként a Hétszemélyes Tábla, illetve a Báni Tábla elnökhelyettesének és tanácsosainak, valamint az elsőfolyamodású bíróságok főnökeinek és helyetteseiknek a fegyelmi ügyében, míg a Báni Tábla előtt zajlott minden más bírósági alkalmazott fegyelmi eljárása.²⁴¹

A bírót akarata ellenére – a törvényben meghatározott eseteken kívül – más szolgálati helyre csak fegyelmi határozattal lehetett áthelyezni.

Khuen-Héderváry Károly bánsága idején a bíró elmozdíthatatlanságát, a bírói függetlenség egyik garanciáját, amelyről a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvény rendelkezett 1874-ben, az új szabályozás 1884 augusztusában három évre felfüggesztette. Az 1874. évi fegyelmi törvényt pedig teljes egészében hatályon kívül helyezték. Helyébe „a bíróságok belső szerkezete és ügyrendtartása iránt” 1853. május 3-án kelt császári pátens lépett.

Az új szabályozásra 1890-ben került sor. A december 10-én a bírósági alkalmazottak személyi és szolgálati viszonyairól és fegyelmi felelősségéről kibocsátott törvény (*Zakon od 10. prosinca 1890. ob osobnih odnošajih, uredovnih*

²⁴⁰ BIONDI, Francesca: *La responsabilità del magistrato. Saggio di diritto costituzionale*. Milano, 2006. Ciuffrè Editore, 60–61. p.

²⁴¹ ČEPULO, Dalibor: *Organisation und Unabhängigkeit des Gerichtswesens in Kroatien und Slawonien 1848–1918. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs* (BRGÖ), 2017. 1. sz. 20–21. p.

dužnostih i karnostnih odgovornosti pravosudnih činovnikah kraljevinah Hrvatske i Slavonije) rendezte a bíró jogállását és függetlenségét.

A törvény a rendes fegyelmi büntetések közé sorolta a megintést, a feddést és a pénzbüntetést, az alacsonyabb fizetési osztályba sorolást, az előléptetésre való igény elvesztését, valamint az elbocsátást. E büntetések bármelyikének kiszabására a felügyeleti jogot gyakorló bírósági elnökök és a bán volt jogosult. A fegyelmi határozat ellen nem élhetett jogorvoslattal a vádlott bíró.²⁴²

7. A bírák vagyoni felelőssége

7. 1. A vagyoni és a fegyelmi felelősség elhatárolása

Az 1871. évi VIII. tc. szerint a bírák és a bírósági hivatalnokok felelősséggel tartoztak azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak. Míg a fegyelmi felelősség minden másra tekintet nélkül, magával a kötelességszegés, illetve a fegyelmi vétség elkövetésével beállt még abban az esetben is, ha a vétség elkövetését maguk a sértett felek tették lehetővé vagy mozdították elő, addig a vagyoni felelősséget csak akkor lehetett megállapítani, ha a vétség károsító eredményét a törvényben szabályozott perorvoslatokkal nem lehetett elhárítani. Ahhoz tehát, hogy a bírót vagy a bírósági hivatalnokot felelősségre lehessen vonni valamely kárt okozó cselekményért vagy mulasztásért, az is szükséges volt, hogy a károsult a maga részéről mindent megtegyen a kár elhárítása vagy megszüntetése érdekében.

Cselekvés és mulasztás, illetve szándékosság és vétkes gondatlanság megalapozhatta mind a fegyelmi, mind a vagyoni felelősséget.

A tisztán közjogi jellegű fegyelmi felelősség a vétkes bírót csak a megsértett fegyelmi renddel állította szembe, a vagyoni felelősség viszont azzal a magánféllel is, akit megkárosított. A fegyelmi felelősséget megalapozó kötelességszegés miatt hivatalból, a vagyoni felelősség megállapítása iránt pedig a károsult fél kérelmére indult meg az eljárás.

A fegyelmi, illetve a vagyoni felelősség különbözött abban is, hogy a fegyelmi felelősség körében a bírót nemcsak hivatali, hanem a hivatalon kívüli magatartásáért is felelősségre lehetett vonni, míg a vagyoni felelősség esetén csak azokért a károkért felel, amelyeket hivatalos eljárása során okozott.

Míg a fegyelmi felelősség, illetve a fegyelmi vétség büntethetősége nem évült el, addig a magánféllel szemben fennálló vagyoni felelősség igen (74. §), ha a károsult fél a kártérítési keresetet, illetve a fegyelmi eljárást a kárt okozó

²⁴² Uo. 32. p.

cselekmény vagy mulasztás elkövetésétől számított egy éven belül nem indította meg.

Ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok állásáról, illetve nyugdíjáról a fegyelmi eljárás előtt vagy ennek folyamán, de a véghatározat meghozatalát megelőzően önként lemondott, akkor az csak a szűkebb értelemben vett fegyelmi felelősséget szüntette meg, illetve a fegyelmi vétség megtorlását zárta ki, a vagyoni felelősség azonban lemondása ellenére is fennállt.

A bírák és a bírósági hivatalnokok tehát teljes kártérítéssel tartoztak, ha az okozott kár a törvényben meghatározott perorvoslattal nem volt elhárítható (66. §). A kártérítési keresetről polgári perben született ítélet, ha a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás nem képezte bűnvádi eljárás tárgyát.

A bíró vagyoni felelősségének érvényesítésére szolgáló kártérítési kereset esetében az arra vonatkozó kérelmet, hogy az adott esetben kereset előterjeszhető-e, a fegyelmi bíróságnál kellett benyújtani. A kérelemben pontosan és részletesen meg kellett határozni a köteleességellenes cselekményt vagy mulasztást.²⁴³

7. 2. A vagyoni (kártérítési) felelősség tartalma

A bíró és a bírósági hivatalnok vagyoni (kártérítési) felelőssége tehát kiterjed mindazoknak a károknak a teljes megtérítésére, amelyeket hivatalos működése körében cselekvés vagy mulasztás útján, szándékosan vagy gondatlanságból okozott, és jogorvoslattal el nem háríthatók.

A bírónak meg kellett térítenie azokat a perorvoslati költségeket is, amelyek nyilvánvalóan az általa elkövetett fegyelmi vétség révén merültek fel. Egy konkrét jogeset kapcsán a Kúria e törvényi rendelkezést kiterjesztette, és ki mondta, hogy a bíró az eset körülményeire tekintettel nemcsak a perorvoslati eljárásban felmerült, hanem a szabályellenes eljárással okozott egyéb költségek megfizetésében is elmarasztható (Semmitőszék, 1872. március 7. 11–13. sz. teljes ülési határozat; Kúria, 1885. május 6. 1556. sz. teljes ülési határozat).²⁴⁴

A bíró és a bírósági hivatalnok vagyoni felelőssége kiterjedt minden olyan kárra is, amelyért külön törvény vagy egyéb jogszabály állapította meg a felelősségét. Ennek alapján alakult ki az a gyakorlat, hogy a bíró és a bírósági hivatalnok azért a kárért is felelősséggel tartozik, amelyet az előírt kezelési szabályok be nem tartásával az államnak okozott.

²⁴³ CSÁNK 1942. 222. p.

²⁴⁴ Bírói felelősség. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. II. kötet. Budapest, 1899. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 17. p.

Az egyesbírói elintézés alá tartozó ügyekben csak az eljáró bírót, olyan esetekben pedig, amikor az ügyben bírói tanács döntött, egyetemlegesen terhelte a felelősség azokat a bírókat, akiknek a hozzájárulásával a határozathozatal vagy az intézkedés történt.

Az 1888. évi törvényjavaslat kiterjesztette a vagyoni felelősséget a szándékosan és a gondatlanságból okozott károkra kívül azokra is, amelyek a bíró vagy a bírósági hivatalnok nyilvánvaló tévedéséből származtak. A javaslat indokolása szerint a nyilvánvaló tévedés, ha nem is közvetlen, de közvetett gondatlansággal, felületességgel párosul, és így elegendő alapot nyújt a vagyoni felelősségre. Jogértelmezési kérdéseket vetett fel „a nyilvánvaló tévedés” megjelenése a tervezetben, ugyanis ennek pontos definíciója nemcsak a magyar, de a külföldi szakirodalomban sem volt fellelhető. Székely Miksa Bernhard Windscheid pandektajogi tankönyvét (*Lehrbuch des Pandektenrechts*. Stuttgart, 1879) hívta segítségül a fogalommagyarázathoz. Windscheid különbséget tett menthető és menthetetlen tévedés között: menthetőnek tekintette a ténybeli, míg nem menthetőnek a jogi tévedést. Székely szerint azonban a különbségtételnek nem ez az alapja, hanem az, hogy a tévedés gondatlanságból történt-e vagy sem. „Aki helytelenül magyaráz egy törvényt, aki helytelen következtetéseket von le az adott körülményekből, téved, talán [...] »nyilvánvalólag« téved” – fogalmazott, ugyanakkor „veszélyesnek” tartotta a kártérítés megállapításának alapjául e terminológia alkalmazását. Egyfelől azért, mert a bíró hiába fordul „a tudományhoz felvilágosítás adása végett”, hogy mi az a nyilvánvaló tévedés, másfelől pedig azért, mert az egyes bírói aktusok „helytelen, igaztalan megítélésére vezet”.²⁴⁵

Egy másik, a nyilvánvaló tévedés meghatározására irányuló észrevétel szerint, ha a tévedés annyira nyilvánvaló, hogy

„kellő figyelem mellett kikerülhető lett volna: ekkor a hiba nem tévedés, hanem gondatlanság eredménye, ha pedig gondatlanság nem forog fenn, akkor a tévedés nem nyilvánvaló. A felelősség ilyen kitágítása tehát túlságosan és méltánytalanul megterheli a munka súlya alatt amúgy is görnyedező bírót s ellentétbe jön azon általánosan elfogadott igazsággal, hogy a kötelességben híven eljáró hivatalnok tévedése a társadalom kára.”²⁴⁶

A fenti véleményhez csatlakozott Székely is, amikor azt latolgatta, hogy vajon szabad-e a bírót „ily súlyos kártérítési kötelezettség alá vetni”. A német polgári törvénykönyv tervezete szerint a bírónak csak akkor kellett megtérítenie az általa okozott kárt, ha azt szándékosan vagy gondatlanságból idézte elő. Az 1900.

²⁴⁵ SZÉKELY 1889. 61. p.

²⁴⁶ Bírói felelősség, *Budapesti Hírlap*, 1888. (november 7.) 308. sz. 1–2. p.

január 1-jén hatályba lépett *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) viszont a vétkes gondatlanságot már nem tartalmazta, mondván, hogy az nem egyeztethető össze a bírói függetlenséggel. Más megközelítésben: a bíró „nem tehető ki a veszélynek, hogy utólag a törvény téves vagy egyáltalában elmaradt méltatása miatt egy más bíró által felelőssé tétessék”.²⁴⁷

A francia gyakorlat a némethez hasonlóan a bíró kártérítési felelősségét csak szándékosság esetén állapította meg. „Milyen volna a bíró állása, aki munkájának következményeül nem nyerne mást, mint a gyűlölet és bosszú által inspirált felek kártérítési követelését, és mellyel szemben ítélete és észjárásának tévedéseieért volna felelős.” – fogalmazott Désiré Dalloz.²⁴⁸

A porosz *Allgemeines Landrecht* (1794) a csekélyebb (*mäßiges Versehen*), illetve a kisebb gondatlanságért (*geringes Versehen*) is felelőssé tette a bírót harmadik személyekkel szemben (*Sechster Teil. Von den Pflichten und Rechten, die aus unerlaubten Handlungen entstehn*. 88–91. §).²⁴⁹

Az 1865. évi szász polgári törvénykönyv (*SächsBGB*) értelmében a peres fél kártérítést követelhetett a vétkes bírótól, ha az a per tárgyalása vagy a döntéshozatal során szándékosan vagy vétkes (súlyos) gondatlanságból (*durch absichtliche Verschuldung oder grobe Fahrlässigkeit*) kárt okozott. Nem állt meg ugyanakkor a bíró kártérítési felelőssége, ha a sértett fél semmiféle jogi eszközzel nem lépett fel a kárt okozó bírói cselekmény megakadályozása érdekében (1506. §).²⁵⁰ Hasonló szabályozást tartalmazott Zürich 1852. évi polgári törvénykönyve is (*Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich*).²⁵¹

Az 1807. január 1-jén hatályba lépett (és 1975-ig érvényben lévő) francia *Code de procédure civile* 505. cikkének értelmében a bírót felelősség terhelte, ha akár az eljárás, akár a döntéshozatal során fondorlatot (*dol*), csalást (*fraude*) vagy sikkasztást (*concussion*) követett el, ha a törvény a keresetet kifejezetten megengedte, ha a bíró kártérítési felelősségét valamely jogszabály kifejezetten megállapította, továbbá, ha megtagadta a jogszolgáltatást.²⁵²

²⁴⁷ SZÉKELY 1889. 63. p.

²⁴⁸ A francia szabályozásról részletesen lásd Discipline judiciaire. In DALLOZ, Désiré – DALLOZ, Armand: *Répertoire méthodique et alphabétique de législation, de doctrine et de jurisprudence*. Tome XV. Paris, 1849. Au bureau de la jurisprudence générale, 620–687. p.

²⁴⁹ https://opiniojuris.de/quelle/1622#Sechster_Titel._Von_den_Pflichten_und_Rechten_die_aus_unerlaubten_Handlungen_entstehn.

²⁵⁰ Bürgerliches Gesetzbuch für das Königreich Sachsen (1865). In HATTENHAUER, Christian – SCHÄFER, Frank L. (hgg.): *Materialien zum Bürgerlichen Gesetzbuch für das Königreich Sachsen*. www.saechsisches-bgb.de.

²⁵¹ Beschädigungen durch Versehen der Beamten und anderer öffentlichen Personen (1852–1854. §).

https://reader.digitale-sammlungen.de/def/s1/object/display/bsb10564358_00001.html.

²⁵² *Code de procédure civile*. Édition de l'imprimerie ordinaire du corps législatif. Paris, 1806. Chez Rondonneau, au dépôt des lois, 90–92. p. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5772912j.texteImage>.

A *Code civil* (1804) 2063. cikke szerint kártérítési felelősséggel tartozott az a bíró, aki polgári perben a törvényben rögzített eseteken (2059–2062. cikk) kívül „adósfogházról” (*contrainte par corps*, 2004-től *contrainte judiciaire*) rendelkezett ítéletében.²⁵³

A Fabiny-féle magyar javaslat 2. §-ának második bekezdése kimondta, hogy a bírót (bíróági hivatalnokot) vagyoni felelősség terheli azért a kárért is, amelyet az államnak okozott „a fennálló kezelési szabályok meg nem tartásával”. Az indokolás szerint az 1871. évi törvény 66. §-ának kiegészítésére és pontosítására szolgált volna ez a rendelkezés. Székely Miksa nem értett egyet ezzel, mivel meglátása szerint „ily tág értelemben véve”, a bírót még a menthető tévedéssel okozott kár megtérítésére is rászorítaná a jogalkotó.²⁵⁴ Az ötödik bekezdés pedig kiterjesztette a bíró vagyoni felelősségét a panasztétellel okozott kiadásokra, költségekre: ha a bíró „nyilvánvaló tévedésével, mulasztásával, késedelmével vagy hanyagságával a félnek jogorvoslat igénybevételére vagy panasztételre okot adott, az azzal összekötött kiadások- és költségekért” szintén vagyoni felelősséggel tartozott. Az 1871. évi törvény ezzel szemben csak a perorvoslatokra szorítókozó intézkedést tartalmazott: ha a bíró „a perorvoslatra nyilvánvaló vétsége által okot szolgáltatott, a felsőbb bíróság azt a perorvoslat felett hozott határozatában, a fél kérelmére az okozott költségek fizetésében elmarasztalja”. Az 1888. évi tervezet a kiadások és költségek megtérítésével kapcsolatos kibővítést azzal indokolta, hogy a panasz – a perorvoslatához hasonlóan – az elszenvedett jogsérelem orvoslásának egyik eszköze, így magától értetődik, hogyha a bírót felelőssé tesszük a perorvoslat költségeiért bizonyos körülmények fennállta esetén, akkor felelőssé kell őt tenni a hibája miatt szükségessé vált panaszból fakadó költségekért is.²⁵⁵

Székely szerint a javaslatban vázolt szabályozás nem fogadható el, mert „külön választja és megkülönbözteti” a szándékot, a gondatlanságot és a nyilvánvaló tévedést, valamint a mulasztást, a késedelmet és a hanyagságot. Mint láttuk, az 1871. évi VIII. tc. a szándékot, illetve a vétkes gondatlanságot tekintette a kártérítési felelősség alapjának, akár cselekvéssel, akár mulasztással követte el a bíró a kárt okozó cselekményt.²⁵⁶

Farkasházi Fischer Hugó budapesti ügyvéd nem tartotta elégségesnek, hogy a bíró vagyoni felelőssége kizárólag akkor áll be, ha valakinek szándékosan vagy vétkes gondatlanságból okozott kárt. Hangsúlyozta, hogy a bírót nem vetné alá súlyos kártérítési kötelezettségnek, és arról sem feledkezett meg, hogy a

²⁵³ PIGEAU, Eustache-Nicolas: *La procédure civile des tribunaux de France*. Paris, 1819. Chez Garnery, Libraire, 708. p.

²⁵⁴ SZÉKELY 1889. 64. p.

²⁵⁵ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 204. p.

²⁵⁶ Uo.

jogalkalmazás során a tévedés lehetősége mindig fennáll, és „tisztában vagyok azzal is” – írta, „hogy egy ügyes védelem argumentumai mily nehézze teszik a törvény helyes alkalmazását a bíróra nézve”.²⁵⁷

A megoldást a „nyilvánvaló tévedés”, illetve az „egyszerű gondatlanság” törvénybe való bevezetésében látta:

„a bírónak annyi mulasztása, késedelme okoz nyilvánvaló kárt, hogy ma, midőn a törvény nyilván helytelen, talán rosszhiszemű alkalmazása folytán vagyunktól fosztatunk meg, és a bíró ezen helytelen eljárását joggyakorlatunkban rendszerint bírói meggyőződés folyamányának minősítik s sohasem kártérítési alapnak, én a vétkes gondatlanság criteriuma mellett vagy a nyilvánvaló tévedést, vagy az egyszerű gondatlanságot szükségesnek tartanám még kártérítési alapnak megjelölni”.²⁵⁸

7. 3. A kárkereseti eljárás

Az 1871. évi fegyelmi törvény alapján a kártérítési kereset elbírálása – kivéve, ha a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás bünvádi eljárás tárgyát képezte – „polgári perútra” és a polgári törvénykezési rendtartás szerinti illetékes bírósághoz tartozott. Ha a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás bünvádi eljárás tárgya volt, akkor a károsult fél választásától függött, hogy kártérítési keresetét a bünvádi perben vagy pedig annak befejezése után polgári perben kívánta-e érvényesíteni.

A kereset megindítására csak akkor kerülhetett sor, ha a fegyelmi bíróság fegyelmi eljárás keretében előzetesen döntött a „kereshetőségről”. Kivételt jelentett e szabály alól, ha a kárt okozó és büntettet vagy fegyelmi vétséget kimerítő cselekményre vagy mulasztásra nézve az illetékes bíróság már kimondta a vádlott bűnösségét, illetve vétkességét. Kivételt képezett az is, ha a bíró (bírósági hivatalnok) a fegyelmi eljárás megindítása vagy befejezése előtt hivataláról vagy nyugdíjáról lemondott. Idetartozott az az eset is, amikor a kártérítési keresetet választottbírók, illetve közigazgatási (törvényhatósági vagy községi) hivatalnokok ellen nyújtották be. A kivételek közé sorolta a törvényalkotó, ha a kártérítési kereset a bíró (bírósági hivatalnok), a választottbíró vagy a közigazgatási hivatalnok örökösei ellen irányult (68. §).

Az osztrák polgári törvénykönyv szintén azt az elvet követte, hogy „a bíró vétke ellen a felsőbb hatóság előtt emeltetik panasz. Ez a panaszt hivatalból

²⁵⁷ FARKASHÁZI FISCHER Hugó: A vagyoni felelősség a törvénykezés terén II. *Ügyvédek Lapja*, 1900. 10. sz. 6. p.

²⁵⁸ Uo.

vizsgálja és ítéli meg”. (1341. §) Ez a rendelkezés összefügg az 1295. §-ban megfogalmazott általános kártérítési kötelezettséggel: „Mindenki jogosítva van a kártevőtől azon kár megtérítését követelni, melyet az neki vétke által okozott; okoztatott bár a kár valami szerződési köteleesség megszegése által, vagy szerződésre való vonatkozás nélkül”.²⁵⁹ A bíróval szembeni eljárás mikéntjének magyarázata az, hogy a bíró és a bírósági hivatalnok nem felelős „kifelé”, hanem csak „felfelé”, így a panaszos fél kizárólag az államhatalom engedélyével fordulhat a bíró (bírósági hivatalnok) ellen.²⁶⁰

Szeiffert Ede királyi főügyész helyettes a vagyoni felelősség szabályait ismerető és elemző, 1879-ben megjelent írásában kritikaként fogalmazta meg, hogy a fegyelmi törvényben a bíró kártérítési felelősségére vonatkozó rendelkezések nem egységes szerkezetben, nem egy önálló fejezetben kaptak helyet.

Az elévülés szabályozásával kapcsolatban tett többek között észrevételeket. Az 1871. évi VIII. tc. hivatali büntett elkövetése esetén nem tartalmazott „kivételes intézkedést” a kártérítési kötelezettség időtartamára nézve. Ennek alapján a kárt szenvedett magánfél kártérítési jogát a magánjogban meghatározott 32 éven belül érvényesíthette. Értelemszerűen ugyanez az időtartam állt „a büntettes [...] irányában a közvetve károsodott állam, mint a közvetlen káros jogutódjára nézve a fizetés, vagyis a kártalanítás időpontjától kezdve”.²⁶¹

Az 1871. évi szabályozás szerint fegyelmi vétség esetén a magánfél kártérítési keresete (és a fegyelmi eljárás) elévült, ha azt a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás elkövetésétől számított egy éven belül nem indította meg. A királyi főügyész helyettes igazságtalannak tartotta ezt a rendelkezést, mivel a mindennapi életben előfordulhatott olyan eset, amikor a fél nem szerzett, de nem is szerezhetett tudomást a kárról egy éven belül. Így ő azt javasolta, hogy az elévülés kezdetét az a nap jelentse, amikor a kár megtörtént a károsult tudomására jut(hat)ott.²⁶²

A kártérítési igény és kereset elévülésével foglalkozott cikkében Bíró Vilmos szegedi királyi ítéletáblai bíró is 1902-ben.

Egy konkrét eset kapcsán vizsgálódása arra irányult, hogy vajon a fegyelmi bíróság vétkességet kimondó ítélete minden esetben helyettesíti-e a kártérítési kötelezettség előzetes megállapítását, azaz indítható-e minden további nélkül kártérítési kereset a fegyelmi marasztaló ítélet alapján? Ha nem, akkor

²⁵⁹ *Ausztriai általános polgári törvénykönyv / Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch*. Első rész / Erster Theil. Bécs / Wien, 1853. A cs. kir. udvari és álladalmi nyomda / Die kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 395., 379. p.

²⁶⁰ FODOR Ármin: Az állam vagyoni jogi felelőssége a bírák és bírósági hivatalnokok által okozott károkért I. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 48. sz. 391. p.

²⁶¹ SZEIFFERT Ede: Az 1878. évi VIII. t. cz. a vagyoni felelősség tekintetében. *Magyar Igazságügy*, 1879. 12/1. sz. 61. p. A tanulmány címében tévesen az 1878. év szerepelt, 1871 helyett.

²⁶² Uo. 60. p.

a fegyelmi bíróság vagy a polgári bíróság hivatott-e arra, hogy eldöntse, a marasztaló ítélet ellenére, van-e vagy nincs kártérítési kötelezettség?

A konkrét ügyben a fegyelmi törvény hatálya alá tartozó tisztviselő ellen csak a mulasztás elkövetése után nyolc évvel, illetve a mulasztás elkövetésének a sértett fél tudomására jutásától számított másfél évvel később, tehát az 1871. évi VIII. tc.-ben meghatározott határidőn túl indult meg a fegyelmi eljárás. A fegyelmi bíróság megállapította a vádlott bűnösségét, és – mivel a fegyelmi vétségek büntethetősége nem évült el – rögzítette a vádlott kártérítési kötelezettségét. A másodfokú fegyelmi bíróság helybenhagyta az ítéletet, de mellőzte a kártérítési kötelezettség megállapítását. Ezt azzal indokolta, hogy a vétkeesség ténye magában hordozza a kártérítési kötelezettség rögzítését, a per polgári útra tartozik, tehát felesleges a kártérítési kötelezettség kimondása a fegyelmi bíróság döntésében, jöllehet a rendelkezésre álló adatokból egyértelmű volt, hogy a fegyelmi eljárást a kárt szenvedett fél jóval a törvényben megszabott határidőn túl kezdeményezte, és a kártérítési igény megítélésére irányuló külön kérelem nem került benyújtásra.

Míg egy büntetőperben a meghozott ítélet folyamánya a kártérítési kötelezettség, addig a fegyelmi eljárásban, az 1871. évi VIII. tc. 74. §-ában foglalt rendelkezés értelmében, a fegyelmi vétség ítéletben való megállapítása nem minden esetben alapozta meg a kártérítési igény keresettel való érvényesítését.

Bíró Vilmos szerint a fegyelmi bíróság hatáskörébe tartozik az, hogy mellőzi-e vagy sem a kártérítési kötelezettség megállapítását még akkor is, ha a vádlott vétkes és a fegyelmi törvény értelmében büntethető is. Mindezt azzal magyarázta, hogy az 1871. évi törvény már említett 74. §-a alapján a keresetőségi jog elévült, még hozzá függetlenül attól, hogy a vádlott a fegyelmi vétség elkövetésében vétkesnek minősült-e vagy sem. „Mert, ha ez ki nem mondatik” – érvelt Bíró, akkor a kárt szenvedett fél „sietni fog a marasztaló ítélet alapján a törvény 72. §-ában megszabott 30 napi záros határidő alatt” keresetét a polgári bíróságnál érvényesíteni. Ilyen esetben az történne, hogy az alperes (a fegyelmi bíróság által elítélt) a polgári perben is hivatkozhatna arra, hogy a keresetőségi jog elévült, és így a felperes úm. a fegyelmi bíróság által „kergettetett bele egy előreláthatóan bukott perbe, s fizet a vádlottnak perköltséget”, holott nyilvánvalóan nem ez volt a célja a fegyelmi bíróságnak.

A szegedi ítélőtáblai bíró a megoldást a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetében foglalt elévülési szabályok törvényerőre emelkedésében látta. A tervezet 1330. §-a szerint:

„Tiltott cselekményből eredő kártérítési követelés, amennyiben hivatalból üldözendő büntetendő cselekmény nem forog fenn, azon időponttól számított három év alatt évül el, amelyben a kár s annak okozója a sértettnek tudomására jutott.

Tiltott cselekményből eredő minden követelés, amely az előző bekezdés szerint már előbb el nem évült, a cselekmény elkövetésétől számított húsz év alatt évül el.²⁶³

Az 1341. § pedig kimondta, hogy

„ha a kereset megindíthatása valamely hatóság előzetes határozatától függ, az ennél a hatóságnál beadott kérvény az elévülést akként szakítja félbe, mint a keresetlevél, feltéve, hogy a keresetlevél a kérvény jogerős elintézésétől számított harminc nap alatt beadatik”.²⁶⁴

Bíró úgy vélte, hogy addig, amíg e szabályok nem lépnek hatályba, a fegyelmi törvényt kellene módosítani úgy, hogy a fegyelmi bíróság dönthesse a kártérítési kereshetőség megállapításáról vagy annak ellenkezőjéről, még akkor is, ha a fegyelmi panaszt vagy a kereshetőség megállapítása iránti kérelmet a panaszos (a kárt szenvedett fél) egy éven túl nyújtotta be. Javaslatát azzal indokolta, hogy a kártérítési kereset érdemében való döntéshozatal a polgári bíróság hatáskörébe tartozik, de ennek feltétele a kereshetőség megállapítása, amit jelen esetben nem pótol a vétkesség ítélettel történt kimondása, és a sértett fél „tényleg félre van vezetve, mert abban bízik, hogy a fegyelmi eljárás befejeztéig az ő kereshetőségi jogának elévülése nyugszik”. Utalt arra is, hogy tulajdonképpen minden lényeges kérdéstről a fegyelmi bíróság határoz, így arról, hogy mikor követték el a fegyelmi vétséget, mikor merült fel a mulasztás, mikor szerzett arról tudomást a sértett fél, illetve, hogy mikor nyújtotta be a fegyelmi panaszt.²⁶⁵

Okfejtését azzal a következtetéssel zárta, hogy a konkrét ügyben a másodfokú fegyelmi bíróságnak a kártérítési igény megállapítását az elévülésre hivatkozva mellőznie kellett volna.²⁶⁶

Az 1888. évi javaslat szerint „annak a kárnak a megtérítése céljából, amelyet a bíró vagy bírósági hivatalnok szándékosan, gondatlanságból vagy nyilvánvaló tévedésből okozott, az eljárás elsősorban a vagyoni felelősség megállapítása végett az illetékes fegyelmi bíróságnál teendő folyamatba”. A kortársak e paragrafust aggályosnak tartották, hiszen a korábbi szabályozással szemben nem említette a „kereshetőség” előzetes megállapítását. Az illetékes fegyelmi bíróság a tervezett új szabályozás szerint a következő kérdésekben döntött: a)

²⁶³ *A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete*. Első szöveg. Budapest, 1900. Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, 299. p.

²⁶⁴ Uo. 301. p.

²⁶⁵ Bíró Vilmos: A kártérítési igény és kereset elévülése a fegyelmi eljárásból folyóan. *Jogtudományi Közlöny*, 1902. 1. sz. 8–9. p.

²⁶⁶ Uo. 9. p.

jogosult-e a kártérítés követelésére a folyamodó fél; *b*) „forog-e fenn valóban kár”; *c*) olyan természetű-e a kár, amiért a bírót (bírószági hivatalnokot) vagyoni felelősség terheli; *d*) nem volt-e elhárítható a kár „törvényszerű jogorvoslatokkal”, *e*) a kárt az a bíró (bírószági hivatalnok) okozta-e hivatalos eljárásával, akivel szemben a peres fél a vagyoni felelősség megállapítását kéri. A törvényjavaslat indokolása szerint a fegyelmi bíróság jogkörének körülírása a bírói gyakorlathoz igazodott.

Székely Miksa ugyanakkor sem célszerűnek, sem jogosnak nem tartotta, hogy a javaslat a fegyelmi bíróságot mintegy „kártérítés felett ítélő bírósággá” tette.

A francia *Code de procédure civile* a kárkereseti eljárásban (*prise à partie*) a bírót félnek tekintette. Az eljárás során először egy bírói tanács megvizsgálta, hogy fennállt-e olyan cselekmény, amely a kártérítési kötelezettséget megalapozhatta, és csak a bírói tanács határozatát követően szólították fel a bírót nyilatkozattételre. Majd egy másik tanács kontadiktórius eljárásban döntött a kárkövetelés megengedhetőségéről, és ezután indulhatott meg a kártérítési eljárás a polgári bíróság (*tribunal*) előtt.²⁶⁷

Az 1871. évi törvény szerint, ha a fegyelmi bíróság a „kereshetőséget” megállapította, a kérvényezőnek a határozat kézbesítésétől számított 30 napon belül be kellett nyújtania keresetét az illetékes polgári bírósághoz „jogvesztés terhe alatt”. A kártérítési per megindítására az 1888. évi javaslat hosszabb időt adott, és úgy rendelkezett, hogy a pert a határozat kézhezvételétől számított 90 napon belül kell megindítani.

A tervezet a fegyelmi törvényben szabályozottaktól némileg eltérve a következő eseteket sorolta fel arra nézve, hogy kártérítés szempontjából mikor nem kell kérni a vagyoni felelősség előzetes megállapítását a fegyelmi bíróságtól:

- 1) ha a büntetőbíróság a kártérítési kötelezettséget „jogérvényesen” megállapította;
- 2) ha a fegyelmi bíróság már szankcionálta a bíró vagy a bírósági hivatalnok által elkövetett kárt okozó cselekményt;
- 3) ha a bíró (bírószági hivatalnok) kártérítési kötelezettségét „perrendszerű bizonyítékot képező okiratban” elismerte, és már csak a kártérítési összeget kellett meghatározni;
- 4) ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok hivatali állásáról vagy nyugdíjáról lemondott;
- 5) ha a kártérítési keresetet a bíró vagy a bírósági hivatalnok örököse (hagyományosa) ellen nyújtották be.

²⁶⁷ SZÉKELY 1889. 66. p.

Mellőzte tehát azt a – bírósági végrehajtókról szóló 1871. évi LI. tc.-ben is szabályozott – rendelkezést, amely szerint a vagyoni felelősség előzetes megállapítására választottbírók és bírósági végrehajtók esetében nincs szükség. A közigazgatási (törvényhatósági és községi) hivatalnokok kártérítési kötelezettségének rendezése már nem volt célszerű a fegyelmi törvényben, mivel ezt a kérdést a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. tc.²⁶⁸ és a községekről szóló 1886. évi XXII. tc.²⁶⁹ megfelelően szabályozták.

A törvényjavaslat a jogorvoslatból vagy a panaszból fakadó költségek megtérítésének módjára is kitért. A költségek pontos megállapítását a fellebbviteli bíróság vagy a panasz elintézésére hivatott hatóság feladatául tűzte ki. Az esetleges sérelmek orvoslására – hacsak nem a Kúria hozta a határozatot – felfolyamodásnak volt helye.

Újításként jelent meg az 1888. évi tervezetben az, hogyha a bíró vagy a bírósági hivatalnok az államnak számadási kötelezettséggel kezelt pénzben vagy tárgyakban kárt okozott, akkor az eljárás közigazgatási úton zajlik, és az igazságügy-miniszter hoz határozatot az ügyben. Ha a közigazgatási határozatot sérelmesnek tartotta, az elmarasztalt bírónak (bírósági hivatalnoknak) jogában állt a határozat ellen a polgári peres eljárás szabályai szerint fellépni.

E rendelkezés megállapításánál a tervezet kidolgozóját az vezérelte, hogy az állam és a bíró (bírósági hivatalnok) közti számadási, illetve fegyelmi felelősségből következően „az államkincstár jogos követelése alakszerű peres eljárás nélkül is megállapítható és biztosítható legyen”, de a számadásra kötelezett és a fegyelmi eljárás hatálya alá tartozó bíró vagy bírósági hivatalnok is „a közigazgatási marasztalás által esetleg okozott sérelem ellenében a törvény rendes útján szerezhessen orvoslást”.²⁷⁰ Az ehhez kapcsolódó szabályok lényegében az 1887. évi XXXV. tc.²⁷¹ által elfogadott álláspontnak és a bírói gyakorlatnak is megfeleltek.

Az indokolásban kifejtettek ellenére megoszlottak a vélemények arra nézve, hogy helyes-e a bíróval szemben közigazgatási úton eljárni, és a

²⁶⁸ 89. § A tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásban akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, a törvényhatóságnak, községnek vagy egyeseknek jogtalanul vagy illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerű jogorvoslattal elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

²⁶⁹ 86. § Az előljáróság s a segéd- és kezelőszemélyzet minden egyes tagja mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, a törvényhatóságnak, a községnek és egyeseknek jogtalanul és illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerű jogorvoslattal elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

²⁷⁰ Indokolás „a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról” intézkedő törvényjavaslatához. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 216. p.

²⁷¹ 1887. évi XXXV. tc. a közös hadsereg (hadi tengerészet) és honvédség hatóságai által közigazgatási úton hozott, kártérítésben marasztaló határozatok hatálya és megtámadhatása tárgyában.

határozathozatalt az igazságügy-miniszternek delegálni. Székely Miksa ehhez azt az elgondolkodtató véleményt fűzte, hogy a javaslatban foglaltak nyomán egy 64 éves – a nyugalomba vonulás előtt álló – kúriai bíró például, aki adott esetben az igazságügy-miniszteri határozat ellen benyújtott felfolyamodást mint végső fórum bírálja el, „önkéntelenül is meg fogja gondolni, vajon fog-e tetszeni ítélete annak, aki disponálhat felette 65. évének betöltésével, nem is szólva ezúttal egyéb veszélyről”.²⁷²

7. 4. Az állam kártérítési felelőssége

A fegyelmi törvény 19. §-a az állam kártérítési felelősségéről rendelkezett: mindazon károkért, amelyeket az 1869. évi IV. tc. értelmében kinevezett bírák és bírósági hivatalnokok hivatalos minőségükben elkövetett sikkasztással okoztak a magánfeleknek, az állam felel.

A Kúria – egy konkrét jogeset kapcsán – kimondta, hogy a bíróság elnöke nem tehető felelőssé a bírósági hivatalnok által elkövetett sikkasztásból eredő kárért, ha a tett elkövetésében őt „sem cselekvő, sem szenvedő bűnrészesség” nem terheli. (Kúria, 1878. június 14. 332. sz.)²⁷³

Aki kártérítési jogát az állam ellen akarta érvényesíteni, annak igazolnia kellett, hogy a kártalanítás tárgyát a bíró vagy a bírósági hivatalnok „hivatalos minőségben vette át”, azaz, hogy az átvételre törvény vagy törvényerejű szabályrendelet, illetve bírói határozat jogosította őt fel.

A „kárt követelő fél” választásától függött, hogy az állam elleni kárkereseti jogának érvényesítése érdekében az államot „a kártalanítási anyaperbe” idéztette mint szavatost, vagy az állam ellen önálló pert indított. Az állam mindkét esetben „a vádlott jogaiba lépett”. Ha az államot sem szavatosként, sem alperesként nem idézték be, kártérítésre érvényesen kötelezni nem lehetett. (73. §)

Az 1871. évi törvény az állam vagyoni jogi felelősségére vonatkozó szabályok tekintetében a bírósági alkalmazottak kártérítési felelősségéről szóló 1859. március 12-i osztrák császári pátens²⁷⁴ rendelkezéseit adoptálta. Ausztriában e rendelet hibái és következetlensége hatálybalépését követően rövid időn belül kiderült, és az állam kártérítési kötelezettségét egyes speciális esetekre nézve külön törvényben szabályozták. A bírói hatalomról szóló 1867. december 21-i *Staatsgrundgesetz* értelmében az, aki „jogellenesen elfogatik vagy a

²⁷² SZÉKELY 1889. 67. p.

²⁷³ VAVRIK Béla – GYOMAI Zsigmond (szerk.): *Grill-féle döntvénytár. Közjog és közigazgatás*. Budapest, 1906. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 274. p.

²⁷⁴ Kaiserliche Verordnung vom 12. März 1859, betreffend die Haftung für das Verschulden der Gerichtsbeamten und die Behandlung der Syndikatsbeschwerden. *RGBl.* 46/1859.

törvényszerűen meghatározott időn túl fogva tartatik, az államtól kártalanítást követelhet”. E törvény az állam általános kártérítési kötelezettségét is megállapította, részletszabályainak kidolgozását azonban külön törvényre bízta. 1872-ben Julius Glaser igazságügy-miniszter nyújtott be törvényjavaslatot a feleknek a bírák elleni kártérítési kereseti jogára vonatkozóan.²⁷⁵ E szerint

„ha a bírósági hivatalnok hivatalos működésében hivatali kötelességének megszegése által jogtalanul kárt okoz, amely a törvényben meghatározott jogorvoslatok igénybevételével el nem hárítható, akkor a megkárosított fél kereset útján kártérítést követelhet akár a vétkes bírósági hivatalnoktól, akár az államtól, akár pedig mindkettőtől”.

A vétkes bíró vagy bírósági hivatalnok „a főadós”, az állam pedig mint „készfizető kezes” szavatol a törvény erejénél fogva. Az állam így nemcsak a hivatali sikkasztással okozott kárért, hanem a hivatali hatalommal való visszaélés nyomán keletkezett kár, a hivatali titok „felfedezéséből”, valamint a hivatali kötelesség megtagadásából fakadó kárt is megtérítette.

A magyar szabályozás ezzel szemben az állam felelősségét csakis azokért a károkért állapította meg, amelyeket a bíró vagy a bírósági hivatalnok sikkasztással okozott. „Ez annyi, mint semmi.” – summázta véleményét Farkasházi Fischer Hugó 1900-ban. A hazai törvényhozás komoly hiányosságának tartotta, hogy sem az 1871. évi fegyelmi törvény, sem az azt követő évek jogalkotása nem foglalkozott azzal, hogy ki felel a hivatali hatalommal való visszaéléssel, a hivatali titok „felfedezéséből”, valamint a hivatali kötelesség megtagadásából eredő károkért. Meglátása szerint a válasz kézenfekvő: az állam, amely „a megbízhatatlan közeget”, azaz a kárt okozó bírót vagy bírósági hivatalnokot alkalmazta. Példaként említette még azt az esetet is, amikor a kár abból fakadt, hogy a bíró másnak utalta ki a pénzt, mint akit megilletett, vagy ha a bírónál elveszett a fél bizonyítékát képező okirat, ami miatt a fél pervesztessé lett, vagy egyébként jogos követelését elutasította az ügyét tárgyaló hatóság.

Amint láttuk, az 1872. évi osztrák szabályozás e károk megtérítését az államra terhelte, de hasonló módon járt el a bajor *Disziplinargesetz* (1881), a porosz *Allgemeines Landrecht*, amelynek az állam felelősségére vonatkozó passzusát az 1900-ban hatályba lépő *Bürgerliches Gesetzbuch* 77. cikke hatályában fenntartotta, az 1852. márciusi francia dekrétum, valamint az 1869. évi belga törvény is.²⁷⁶

²⁷⁵ FODOR Ármin: Az állam vagyoni jogi felelőssége a bírák és bírósági hivatalnokok által okozott károkért II. *Jogtudományi Közöny*, 1888. 51. sz. 418. p.

²⁷⁶ FARKASHÁZI FISCHER 1900. 6. p.

Farkasházi Fischer szerint a jogalkotó nem is tehet másként, hiszen „a megbízó a megbízottjáért”, azaz az állam a bíróért, illetve a bírósági hivatalnokért hivatásának ellátása körében felelős. „De a *casus sentit dominus* [...]” – folytatta, „alkalmas az állami [felelősség] álláspontja mellett, mert [...] a véletlen az igazság, a közérdek szolgáltatása közben állván be, a *dominus* csakis az állam.”²⁷⁷

A *Magyar Igazságügy* hasábjain kisebb polémia bontakozott ki Szeiffert Ede és a fiatal Wlassics Gyula – akkor még miniszteri fogalmazó – között 1879 nyarán.

Szeiffert álláspontja szerint, bár az 1871. évi fegyelmi törvény kifejezetten csupán a sikkasztásra nézve deklarálta az állam vagyoni felelősségét, ez nem jelenti azt, hogy a bíró által egyéb hivatali bűntett elkövetésével okozott kárért az államot ne terhelné felelősség. Véleményét a 74. § szövegezésére alapította, amely általánosságban „hivatali bűntetteket” említett, „így többes számban”.²⁷⁸ Wlassics – akinek véleményével magunk is egyetértünk – azonban cáfolta a királyi főügyész helyettes értelmezését: ha ugyanis a törvényhozás

„azon álláspontot akarta volna elfoglalni, hogy az államot minden hivatali bűntett által okozott kárért felelőssé teszi, úgy nem azon hivatali bűntettnél decretálta volna külön az állam felelősségét, és jelölte volna meg a kártérítési jog föltételeit, melyre az általános jogi elv inkább alkalmazható, hanem azon hivatali bűntetteknel mondta volna ki az állam felelősségét, melyek általános magánjogi elv alá éppen nem vonhatók”.²⁷⁹

Szeiffert fejtegetését részben a törvény 74. §-ának „hiányos, át nem gondolt szövegezéséből” eredő helytelen következtetésnek vélte Wlassics Gyula.

Az 1888. évi javaslat szerint, hasonlóan a fegyelmi törvényben foglaltakhoz, a kárt szenvedett fél tetszésétől függően, közvetlenül vagy másodsorban az állam felel mindazért a kárért, amelyet a bíró vagy a bírósági hivatalnok a félnek hivatali sikkasztással okozott. A tervezet kimondta, hogy a hivatali sikkasztást a „kárkereső félnek” jogerős bírói ítélettel kell igazolnia.

Ha a büntetőeljárást nem lehet megindítani a sikkasztást elkövető bíró vagy bírósági hivatalnok halála, vagy ha a büntethetőség elévülés, vagy egyéb ok miatt elenyészett, a polgári per a büntetőeljárás előzetes lefolytatása nélkül is megindítható. A polgári perben eljáró bíró a kártérítéssel kapcsolatosan dönt azokban a kérdésekben, amelyeket egyébként büntető úton kellett volna

²⁷⁷ Uo.

²⁷⁸ SZEIFFERT 1879. 59. p.

²⁷⁹ WLASSICS Gyula: Az 1871:VIII. t.-cz. a vagyoni felelősség tekintetében. *Magyar Igazságügy*. 1879. 12/3. sz. 197. p.

megállapítani. E rendelkezés az 1868. évi LIV. tc. módosításáról szóló 1881. évi LIX. tc. 73. §-ának analógiájaként született meg.²⁸⁰

Az állam visszkereseti jogáról szóló paragrafus az 1871. évi törvény vonatkozó rendelkezését, amely szerint „az ily károk megtérítésére nézve az illetőknek bárhol és bármikor található vagyonából az államnak visszkereseti joga van”, és a bírói gyakorlatot ötvözte. Rögzítette, hogy ha az állam a károsult felet kielégítette, kártérítési keresetét a polgári törvénykezési rendtartás szabályai szerint a kárt okozó bíró vagy bírósági hivatalnok, illetve annak örökösei (hagyományosai) ellen, illetve azon bíró vagy bírósági hivatalnok ellen érvényesítheti, akinek a hibájából vagy mulasztásával a hivatali sikkasztás megvalósulhatott.

A tervezet a bírákat és bírósági hivatalnokokat terhelő vagyoni felelősség elévülését – „a gyakorlati élet követelményeinek engedve” – a korábban megállapított egy év helyett, két esztendőre hosszabbította meg. Az elévülési idő pedig nem a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás elkövetésétől, hanem attól a naptól számított, amikor a fél „a megkárosításról” értesül. A hivatali sikkasztásokért kártérítéssel tartozó állam felelősségének elévülési idejét ugyancsak két évre emelték fel.²⁸¹

Az 1896. évi bűnvádi perrendtartás (588. §) értelmében az államot a kártalanítás összegének erejéig visszkereseti jog illetve meg mindazokkal szemben, akiknek a cselekménye vagy a mulasztása a kártalanításra okot adott. A bíró és bírósági hivatalnok ellen az államnak csak akkor nyílt visszkereseti joga, ha jogerős döntés született arról, hogy az a cselekmény vagy mulasztás, amely a kártalanítást megalapozta, fegyelmi vétség vagy bűncselekmény. Az igényt a fegyelmi vagy a bűnvádi eljárás folyamán, esetlegesen polgári per útján lehetett érvényesíteni.

8. A községi bíró (kerületi városbíró) felelőssége

Az 1877. évi XXII. tc. értelmében a kisebb jelentőségű polgári peres ügyekben bíraskodási joggal felruházott közegek hivatalos eljárásuk során vagyoni felelősséggel tartoztak azokért – a törvényben szabályozott, jogorvoslattal el nem hárítható – károkért, amelyeket akár cselekvéssel, akár mulasztással szándékosan vagy vétkes gondatlanságból okoztak.

²⁸⁰ 73. § Ha a büntetőeljárás meg nem indítható azon ok miatt, mert a tettes meghalt, vagy a büntetőség elévülés által vagy más ok miatt elenyészett: a per a büntetőeljárás előzetes megindítása nélkül is megújítható, s az újított polgári pernek bírója a perújítás kérdésével kapcsolatosan dönti el a polgári perre befolyással bíró azon kérdéseket, melyek különben büntető úton lettek volna megállapítandók.

²⁸¹ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305. 216. p.

A fegyelmi felelősség szempontjából a – megyékben eljáró – szolgabírók és a – törvényhatósági jogú, illetve a rendezett tanácsú városokban, a községekben, valamint a körjegyzői szövetkezetek területén ítélkező – békebírók bírói minőségükben a bírókra vonatkozó felelősségi és fegyelmi, a kis- és nagyközségek elöljárói, valamint a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városok kirendelt közigazgatási tisztviselői pedig, az illető községi és köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvények fegyelmi szabályainak hatálya alá tartoztak.²⁸²

²⁸² Nem tartozik szervesen a témához a bírósági szervezetenél kifejtettek értelmében. Így az ezzel kapcsolatos szabályokat nem részletezzük.

IV. A BÍRÓI FELELŐSSÉG SZABÁLYAINAK MEGÚJÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEK AZ 1900-AS ÉVEK ELEJÉN

1. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület előterjesztése (1910)

Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület 1910 tavaszán terjedelmes előterjesztést nyújtott át Székely Ferenc igazságügy-miniszternek, amely elsősorban az akkor közel negyven éve hatályban lévő 1871. évi VIII. tc. módosítására és kiegészítésére irányult. Az egyesület valamennyi tagját és osztályát felhívta, hogy a fegyelmi törvénnyel kapcsolatos észrevételeit és javaslatait tegye meg. A beérkezett anyagokat az igazgatóság feldolgozta, az igazgatósági javaslatot az 1909. október 10-én, Kolozsváron tartott rendes közgyűlésen vitatták meg.

A javaslat a vártnál hevesebb disputát váltott ki, mivel a bírák egy részének véleménye szerint alkalmas volt a bírói függetlenség elvének „megdöntésére”. Hosszas egyeztetések után a közgyűlés a következő határozatokat fogadta el:

1. Fegyelmi vétséget követ el az a bíró vagy bírósági hivatalnok (vagy ügyész),
a) aki hivatali kötelességét súlyosan megszegi, vagy *b)* akinek magatartása vagy életmódja hivatali állásának méltóságával össze nem fér.

A fegyelmi vétség meghatározásának szükségességét az egyesület azzal indokolta, hogy a fegyelmi törvény definíciója, illetve a büntető törvénykönyvbe beemelt hivatali bűncselekmények „távolról sem merítik ki azoknak a szabályellenességeknek a körét, amelyeket a bíró vagy a bírósági hivatalnok működése folyamán elkövethet”.²⁸³

A fegyelmi vétség fogalmának kidolgozója, Márkus Dezső az egyesület főtítkára volt. Az előterjesztésbe a Márkus által 1909-ben a *Jogtudományi Közlöny* hasábjain *A bírói felelősségről szóló törvény módosítása* című cikksorozatban megjelent észrevételek, javaslatok kerültek be.²⁸⁴ (Minderről a III. 6. 1. 2. fejezetben szoltunk részletesen.)

²⁸³ A fegyelmi törvény módosítása. 1. rész. Az *Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 4. sz. 35–36. p.

²⁸⁴ A *bírói felelősségről szóló törvény módosítása* című cikksorozat 1911-ben megjelent Az *állam-szolgálat reformkérdései. Bürokratizmus, illetmények, végellátás, fegyelmi eljárás* című kötetben.

2. A bíró (vagy ügyész) maga ellen is kérheti a fegyelmi eljárás megindítását. Az egyesület az 1871. évi törvény nagy hiányosságának tartotta, hogy a bíró nem kérhette maga ellen a fegyelmi eljárás megindítását. Az ezzel kapcsolatos indokolás kidolgozója szintén Márkus Dezső volt. (Észrevételeit a III. 6. 3. 5. fejezetben részletesen ismertettük.)

3. A fegyelmi eljárás megindítása miatt a hivatali működésből való felfüggesztés nem vonja maga után az illetmények leszállítását.

E javaslat az 1810. április 20-i francia törvény (*Loi du 20 avril 1810 sur l'organisation de l'ordre judiciaire et l'administration de la justice*) és az 1877. évi német birodalmi *Gerichtsverfassungsgesetz* elveinek mentén került be az előterjesztésbe.

A javaslat kidolgozója a hazai szabályozást túlságosan szigorúnak és igazságtalannak találta. Az nem képezte vita tárgyát, hogy a fegyelmi vagy bűnvádi eljárás alatt álló köztisztviselő nem járhat el hivatalában, és előléptetésért sem folyamodhat. De a hivatalvesztést kimondó fegyelmi határozat meghozataláig – a köztisztviselőhöz hasonlóan – a felfüggesztett bíró is állami szolgálatban marad, és az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről szóló 1893. évi IV. tc.²⁸⁵ 2. §-a értelmében is fizetésre és lakpénzre, esetleg külön intézkedéseken alapuló egyéb illetményre (az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról szóló 1904. évi I. tc. 1. §) is igényt tarthat. Előfordulhatott az is, hogy a fellebbviteli fegyelmi bíróság végül a hivatalvesztés-büntetés helyett enyhébb büntetést szabott ki.

„Már pedig a bíró a felfüggesztés tartama alatt képtelen lévén családjával a fél fizetésből a legszegényesebben is megélni (hiszen az egész fizetés is alig elégséges erre!), anyagilag talán teljesen tönkre megy, és az esetleges felmentő vagy enyhébb büntető fegyelmi ítélet már nem teheti jóvá a felfüggesztés okozta anyagi bajokat.”²⁸⁶

A fizetésleszállításra semmiféle komoly, elfogadható indokot nem talált az egyesület. Az illetménycsökkentést legfeljebb azzal tudták magyarázni, hogy az állam „eleve büntetni akarja az illetőt”, ez azonban „ellenkezik minden

²⁸⁵ Míg a kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről szóló 1890. évi XXV. tc. külön státuszba vonta a bírókat, addig az 1893. évi törvény – ellentmondva az 1869. évi IV. tc.-ben lefektetett, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztását kimondó alapelvvel – a bírókat a közigazgatási tisztviselőkkel közös fizetési osztályokba sorolta.

²⁸⁶ A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. 2. rész. *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 5. sz. 44. p.

erkölcsösséggel és igazságossággal”, sőt a bűnvádi eljárás alapelveivel is.²⁸⁷ A felfüggesztés szolgálhatja a közérdeket, de nem lehet érdeke „a bírónak jóelőre anyagi tönkretétele és az anyagi züllés útjára kényszerítése”. A jogalkotónak gondolnia kell arra is, hogy milyen lehet az alaptalanul felfüggesztett bíró helyzete a felfüggesztés megszüntetése után mind erkölcsileg, mind anyagilag.

A fegyelmi törvény hatálybalépését követő évtizedekben bekövetkezett változásokra tekintettel azt a szabályt sem tartotta fenntarthatónak az egyesület, amely szerint csőd esetén a bíró fizetésének csak egyharmad részére jogosult. A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. tc. módosítása és kiegészítése tárgyában kiadott 1908. évi XLI. tc. 6. §-a szerint ugyanis az állami alkalmazottak fizetésének legfeljebb egyharmada és az is csak úgy volt végrehajtás alá vehető, hogy a végrehajtást szenvedő fél részére a foglaláson túl évi kétezer korona érintetlenül maradjon. A csődtörvény (1881. évi XVII. tc.) 1. §-a szerint pedig a csődnyitás joghatása a közadósnak kizárólag végrehajtás alá vonható vagyonára terjedhetett ki.²⁸⁸ Ezek a szabályok is azt támasztották alá, hogy a fegyelmi törvényben foglalt rendelkezések 1910-ben már nem állták meg a helyüket.

4. A fegyelmi vétség büntethetősége és a büntetés hatálya annak súlyához képest egy–három év alatt évül el. Tartamát a fegyelmi bíróság állapítja meg.

E határozat indokolását szintén Márkus Dezső dolgozta ki, ahogy arról a III. 6. 1. 2. fejezetben olvashattunk részletesen.

5. Az áthelyezés nem lehet fegyelmi büntetés, de a fegyelmi bíróság az illető ítélkező fórum vagy a bíró kérelmére kimondhatja, hogy a bírót a helyi, illetve személyes körülményei miatt más bírósághoz kell áthelyezni. Ilyen esetben a költözködés költségeit meg kell téríteni.²⁸⁹

6. Az elévült büntetést a személyi táblázatból törölni kell, és annak másolataiban sem szerepelhet a törölt büntetés.

7. Az elnöki megintés ne kerüljön a személyi táblázatba. Az elnöki megintés ellen az 1871. évi VIII. tc. szerint az elmarasztalt bíró jogorvoslattal fordulhasson a fegyelmi bírósághoz.²⁹⁰

²⁸⁷ Uo.

²⁸⁸ A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. 3. rész. *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 6. sz. 59. p.

²⁸⁹ Uo.

²⁹⁰ Uo. 60. p.

8. A nyugdíjazás fegyelmi büntetés is lehessen.

Az egyesület indokolása szerint adott esetben a nyugdíjazás a hivatalvesztés enyhébb nemeként kerülhetne kiszabásra, amikor az illető bíró vagy bírósági hivatalnok nem „testi vagy lelki fogyatkozás miatt” válik képtelenné hivatali kötelességeinek teljesítésére, hanem „olyan erkölcsi fogyatkozások okából, amelyek nem elégségesek ugyan a hivatalvesztéssel megfenyítésre, de elégségesek arra, hogy az illetőt az eddigi szolgálatával megszerzett nyugdíjigényének honorálásával, a közszolgálatból eltávolítsák”.²⁹¹

9. Hivatalvesztés esetén az elmarasztalt bíró vagy bírósági hivatalnok az addigi szolgálati idejének megfelelő nyugdíj fele részét kapja meg.

Az előterjesztés e pontjának kidolgozója érvelését Zsigmond király törvénycikkeire utalva kezdte, miszerint „az ártatlanok a bűnösökért ne lakoljanak” [1405(I.):7. tc.], illetve, hogy „nem méltányos, hogy az igaztalanokért az igaz bűnhődjék és károsodjék vagyonában” [1405(I.):9. tc.].

A fegyelmi törvényben foglalt „vagyonbüntetés” sokszor több évtized munkájának „minden gyümölcsét” megsemmisítette, és azért, mert már maga a fegyelmi büntetésül megítélt hivatalvesztés „erkölcsi kihatásában, számításba véve a tisztviselő sajátos társadalmi helyzetét, sokkal érzékenyebben sújt, mint sok szabadságvesztés-büntetés”. A hivatalvesztésre ítélt tisztviselő és közvetlenül a családja számára is rendkívül súlyos terhet jelentett, ha nyugdíjának egészét vagy egy részét elveszítette.²⁹²

10. A két országos legfőbb fegyelmi bíróság helyébe a Kúria, illetve a Közigazgatási Bíróság teljes tanácsulése lépjen.

11. A fegyelmi bíróságot ne sorshúzás, hanem titkos szavazással, választás útján alakítsák meg.

²⁹¹ A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. 4. rész. *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 8. sz. 72. p.

²⁹² A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. 5. rész. *Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 9. sz. 84–85. p.

2. A bírói felelősség és a szabadkőművesség a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslat tárgyalása kapcsán (1910)

Az országgyűlés 1910 őszén tárgyalta a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslatot. Ennek kapcsán a bírói felelősség kérdése is felmerült a honatyák felszólalásaiban.

A Polónyi Géza által 1910. november 18-án elmondottak jól szemléltetik a századelő jogállapotát, illetve a bírói kar helyzetét és közéleti megítélését. A volt igazságügy-miniszter arra hívta fel a figyelmet, hogy a függetlenül ítélkező bírónak az igazságszolgáltató hatalom gyakorlása során éreznie kell azt, hogy „felelősséggel tartozik a hazának és a társadalomnak”. Ezért is sürgette egy új bírói felelősségről szóló törvény megalkotását. Mint mondta, „sajnálattal kell látnom, hogy bizonyos társadalmi útra terelt agitációval szemben [...], a bírói kar is könnyen ki lesz szolgáltatva annak a propagandának, amely magát a bíróságot is mintegy szakszervezeti egyesülésbe csoportosítja [...]”. Hozzátette, hogy ő a bíróval szemben „erősebb követeléseket” támaszt, „semhogy megengedném, hogy odadobja magát az ún. szociáldemokratikus propagandának akár központjává, akár zászlótartójává, akár hogy bíró vállalkozzék arra, hogy a törvényhozás számára ultimátumokat terjesszen kongresszusai útján”. Szerinte, ha a polgári perrendtartás a bírói felelősségi törvény nélkül lép hatályba, akkor „a bírói önkény olyan mérveket ölthet, amelyek később káros eredményeket szülhetnek”.²⁹³

A november 21-i ülésen Plósz Sándor volt igazságügy-miniszter, a törvényjavaslat előadója reflektált Polónyi szavaira. Véleménye szerint az 1871. évi törvény rendelkezésein aligha lehet szigorítani, hiszen az világosan megfogalmazta, hogy a bíró felelős akkor, hogyha szándékosan vagy vétkes gondatlansággal szegte meg a törvényt. „Azért, hogyha jóhiszeműleg szegte meg, felelőssé tenni nem lehet. Ha pedig ezt nem változtatjuk meg, akkor nem tudnám, hogy a felelősségről szóló törvény mit használ az új perrendtartásnak.” – fűzte hozzá.²⁹⁴

Nem maradt el Polónyi viszontválasza sem. Meglátása szerint, annak elenére, hogy a bírók csak „cselédtörvény” elnevezéssel illették a Fabiny-féle 1888. évi tervezetet, mégiscsak „precedensként” lehetne elővenni az új törvény előkészítésénél. A bírói felelősség újraszabályozását fontosnak tartotta azért is, hogy legyen olyan törvény, amely a bírói esküre vonatkozó rendelkezéseket is tartalmazza, hiszen „a bíró felelősségre vonásának egy fundamentuma kell

²⁹³ *Képviselőházi napló*, 1910. II. kötet. 1910. szeptember 27.–december 10. Ülésnapok 1910–38. 116. p.

²⁹⁴ *Képviselőházi napló*, 1910. II. kötet. 1910. szeptember 27.–december 10. Ülésnapok 1910–40. 180. p.

hogy legyen a bírói eskü. Az, hogy amire a bíró megesküszik, azt meg is tartsa és, hogy annak megfeleljen”. Nem tartotta kielégítő megoldásnak azt, hogy az eskütételre vonatkozó szabályok a bírói ügyviteli, illetve szolgálati utasításokban szerepelnek.

Felszólalásában egy, a közéletben naponta felvetett „elég nagy horderejű kérdésre” kívánta még felhívni a figyelmet, jelesen „a szabadkőműves bírákra”. Fejtegetésében kiemelte, hogy

„az emberiség jogaiért való küzdelemben a világtörténelem emléket állított a szabadkőműves intézménynek, és annak humanitárius téren való működését országszerte, mindenütt tisztelettel ismerik el. [...] mégis tekintetbe kell venni, hogy ez ma egy titkos társulat [...], amely alkotmányának 5. §-a értelmében, amelyet esküvel erősítenek meg, a következő intézkedést tartalmazza: »Szabadkőműves testvérét minden körülmények között, még élete veszélyeztetésével is segíteni, felvilágosítani, pártfogolni, s az igazságtalanság ellen védeni köteles.«, ami [...] a fogadalom által is megerősítettik.

Ezt tekintetbe véve a bíró, bírói székében ilyen fogadalommal terheltén, pláne, ha figyelembe vesszük azt is, hogy a felső hatalmasságok parancsát is tartozik végrehajtani, igen sokszor jön kollízióba amiatt, hogy a bíróságilag letett eskü és ezen fogadalom között ellentét merül fel. [...] figyelmébe ajánlom a t. képviselőháznak azt, hogy a közéletben ma már általánosan érzett óhaj, hogy az a bírósági intézmény, amelynek a pártatlanság és elfogulatlanság a legkardinálisabb követelménye, mentesítsék minden titkos társadalmi befolyásoknak olyan döntő hatalmától, amelyekről senki számolni nem fog tudni.”²⁹⁵

Polónyi a fentiekre hivatkozva is szorgalmazta, hogy mielőbb foglalkozzon az országgyűlés a bírói felelősségi törvénnyel.

Huszár Károly, Sárvár országgyűlési képviselője a Polónyi által elmondottakat kiegészítette még azzal, hogy a Magyarországon működő titkos politikai társaságok befolyása „egyetlen rétegben, egyetlenegy hivatáskörben sem érvényesül annyira, mint éppen a bíróságnál”.²⁹⁶ Székely Ferenc igazságügy-miniszterhez pedig azzal a kéréssel fordult, hogy mielőbb gondoskodjon a bírói felelősség rendezéséről annak érdekében, hogy „a bíróságnál lehetetlenné tétessék az, hogy a magyar bírói kar tagjai titkos társaságoknak titkos fogadalmakat tevő tagjai legyenek”.²⁹⁷

²⁹⁵ Uo. Ülésnapok 1910–41. 188–189. p.

²⁹⁶ Uo. 197. p.

²⁹⁷ Uo. 198. p.

3. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület újabb előterjesztése (1917)

Az igazságügyi tárca 1917 elején tette közzé a bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és az ügyészségek szervezetéről szóló újabb törvénytervezet szövegét. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület, amelynek megalakulása óta egyik fontos célkitűzése volt a bírói szervezeti törvények módosítása, paragrafusról paragrafusra megvizsgálta és véleményezte a javaslatot. Az egyesület általánosságban nem tartotta alkalmasnak a tervezetet arra, hogy részletes tárgyalás alapjául szolgáljon, többek között azért, mert meglátásuk szerint az jórészt csak a fennálló szabályok összefoglalására szorítkozott, és csupán néhány, akkortájt vitás kérdést igyekezett megoldani, lényeges újítást vagy változtatást, módosítást azonban nem nagyon tartalmazott. És, amit a leginkább hiányoltak az egyesület tagjai (is), hogy a tervezet nem szólt a bírói felelősségről és ezen belül a fegyelmi jogról sem.²⁹⁸

A javaslatot megtárgyalta az egyesület valamennyi osztálya, és Grecsák Károly elnök indítványára egy szűkebb létszámú bizottságot is felállítottak a törvényjavaslat megvitatására. A bizottság 1917. március 27-i alakuló ülésén arra jutott, hogy egy, a bírói hatalom gyakorlását, illetve a bírói szervezetet érintő valamennyi kérdést felölelő előterjesztést dolgoznak ki, különös figyelemmel a háborús jogfejlődés követelményeire, a bírói függetlenség alapelveire, a külön bírói státusz megteremtésére, a porosz mintára történő előléptetés bevezetésére, valamint a felügyeleti jog gyakorlására. Bár az egyesület hiányolta az igazságügy-miniszteri tervezetből a bírói felelősség szabályozását, annak részletes kimunkálása végül kimaradt az előterjesztésből, csupán részletszabályokat illesztettek a szövegbe az egyes fejezetekhez kapcsolva.

Tüzetesebb kifejtésre került viszont a felügyeleti jog. Hivatali kötelességét a bíró mint az állam alkalmazottja valamely felügyeleti hatóságnak alárendelten látja el.

„Mivel ez a felügyelő hatóság valódi alkotmányos államban csak a felelős miniszter lehet, nyilvánvaló, hogy a bírói függetlenség intézményes szervezésénél mindent el kell követni, hogy e kétféle hatalmi kör a közérdek rovására egymással összeütközésbe ne kerüljön, hogy a felügyelő hatóságnak jutalmazó és büntető jogköre ne váljék a bírói függetlenség veszedelmévé.”

²⁹⁸ A bírói hatalomról szóló törvénytervezet és a bírák. *Jogtudományi Közöny*, 1917. 13. sz. 123. p.

Az 1900-as évek elején a felügyeleti rendszer lényege az volt, hogy „a helyesen kiválasztott vezető bírói személyek a legmagasabb bírói adminisztráció intenciói szerint” jártak el. Az egyesület javaslata szerint

„kisebb körre kell szorítani a vezető személyek hatáskörét és itt is testületi ellenőrzés [...] a kívánatosabb. A nyilvánosság, a testületi szervezetben működő önkormányzati erők hatása megnyugtatóbb, mint az egyéni önkény, a hierarchikus és bürokratikus tekintély irányítása”.²⁹⁹

Grecsák Károlyt 1917. augusztus 18-án igazságügy-miniszterré nevezték ki, az előterjesztésben foglaltak miniszteri programjának leglényegesebb részét képezték:

„A bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és az ügyészségek szervezetéről szóló törvényeknek szerves egészbefoglalása és ennek az új szervezetnek a megalkotása azokon az alapelveken fog felépülni, amelyek már a parlamentben elmondott kormányzati programunkban bennfoglaltattak, tehát a külön status visszaállításán, az automatikus előlépés intézményének továbbfejlesztésén, valamint a bírói testületek önkormányzati jogának kiterjesztésén.”³⁰⁰

4. Az 1871. évi VIII. tc. módosításai, kiegészítései (1881–1936)

4. 1. 1881. évi XXXIV. tc.

A legfontosabb módosítások egyike a közvetlenül lerovandó illetékek kezeléséről szóló 1881. évi XXXIV. tc.-nek az az intézkedése volt, amely az 1871. évi szabályozást kiegészítve fegyelmi vétségnek minősítette, ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok a törvény 5. §-ának *c)* és *d)* pontjai és a 9. § rendelkezése³⁰¹

²⁹⁹ Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek előterjesztése. *Bírák és Ügyészek Lapja*. 1917. 69–70. sz. 544–545. p.

³⁰⁰ Grecsák Károly igazságügyminiszter programbeszéde. *Jogtudományi Közöny*, 1917. 35. sz. 314. p.

³⁰¹ 5. § Bejelentési határidő. A bejelentés, illetőleg a benyújtás eszközlendő: [...] *c)* bírói ítéletek- és végzésekre nézve, jogerőre emelkedésük napjától számítandó 15 nap alatt, telekkönyvi előjegyzések- és bejegyzésekre nézve pedig, egyidejűleg az illető határozatok kiadványozása alkalmával;

ellenére kötelességét akár szándékosan, akár „egyszerű mulasztásképp” nem teljesítette.

A fegyelmi vétséget elkövető bíróval (bíróági hivatalnokkal) szemben az 1871. évi VIII. tc. szerint kellett eljárni. Ehhez kapcsolódott a m. kir. pénzügyminiszter 1891. október 20-án kelt 77.868 számú körrendelete a bírák és bíróági hivatalnokok ellen az 1881. évi XXXIV. tc. 12. §-a alapján érvényesítendő kártérítési eljárás tárgyában.

Az 1881. évi törvény kimondta azt is, hogy Horvát-Szlavónországban a bírákat és bíróági hivatalnokokat terhelő hasonló felelősségre nézve az 1874. február 28-án kiadott a bíróági alkalmazottak fegyelmi felelősségéről, kényszerű áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló törvényt (*Zakon od 28. II. 1874. o karnostnoj odgovornosti sudaca, o premještaju njihovu io umirovljenju protiv volje njihove*) kell alkalmazni.³⁰²

4. 2. 1896. évi XXVI. tc.

A Közigazgatási Bíróságról szóló törvény módosításokat és kiegészítéseket fűzött az 1871. évi fegyelmi törvényhez. Az 1896. évi törvény értelmében a közigazgatási bírók fegyelmi vétségeinek és vagyoni felelősségének megállapítása, valamint kényszernyugdíjazásuk (1871. évi IX. tc.) elrendelése külön fegyelmi bíróság hatáskörébe tartozott.³⁰³

A fegyelmi bíróság 24 rendes és 8 póttagból – fele részben a főrendiház „saját kebeléből” választott tagokból, fele részben pedig a Közigazgatási Bíróság tanácselnökeiből, valamint az általános közigazgatási és a pénzügyi osztály rangidősebb bíróiból – állt. A fegyelmi bíróság elnöke a főrendiház elnöke vagy másodelnöke, esetleges akadályoztatásuk esetén pedig a főrendiház legtöbb szavazatot nyert tagja.

d) hatóságok előtt, illetőleg ezek közbenjárásával létre jött, valamint hatósági jóváhagyástól függő jogügyletek, cselekmények és okiratokra nézve, a létesítés, illetőleg hatósági jóváhagyás napjától számítandó 15 nap alatt.

9. § Mindazon halálesetknél, melyekre nézve a polgári törvénykezési rendtartás, Horvát-Szlavónországban a nem peres eljárás iránt érvényes szabályok, valamint a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877:XX. tc. határozatai hivatalos beavatkozást rendelnek, nemkülönben midőn a hagyaték tárgyalását bírói, illetőleg gyámhatósági, vagy az 1874:XXXV. tc. 128. §-án alapuló megbízás folytán Horvát-Szlavónországokban a közjegyzői rendtartás értelmében kir. közjegyző vezeti: a hagyatéki kimutatás az előző § e) pontjának rendelkezései szerint szerkesztendő, s még mielőtt az örök-részek és hagyományok a jogosítottaknak átadatnának, illetőleg a telekkönyvi átíratás elrendeltetnék vagy kérelmeztetnék, hivatalos, illetőleg hitelesített példányban az illetékes kiszabási hivatalnak beküldendő [...].

³⁰² Lásd még ČEPULO 2017. 21. p.

³⁰³ GAÁR 1929. 145. p.

A fegyelmi bíróság az elnökből és nyolc tagból álló tanácsban járt el. A bíróság tagjainak névjegyzékét a közvádllóval és a vádlottal a tárgyalás előtt legalább 24 órával közölni kellett. Mind a közvádlnak, mind a vádlottnak joga volt a bíróság tagjai közül négyet-négyet visszautasítani. A közvádloi teendőket a Kúrián szolgálatot teljesítő ügyész látta el.

A Közigazgatási Bíróság segéd- és kezelőszemélyzete felett a fegyelmi bírászkodást a Közigazgatási Bíróság fegyelmi tanácsa gyakorolta. A fegyelmi tanács a Közigazgatási Bíróság elnökének vagy elnökhelyettesének a vezetésével működött, négy tagját pedig titkos szavazással választotta meg minden év elején a bíróság teljes ülése. A fegyelmi tanács határozatai ellen jogorvoslatnak helye nem volt.

4. 3. 1912. évi VII. tc.

Az 1871. évi VIII. tc. 26. §-át egészítette ki az egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról szóló 1912. évi VII. tc., amelynek értelmében „különös méltánylást érdemlő okból” a fegyelmi bíróság határozhatott úgy, hogy a hivatalvesztéshez nem fűzi hátrányos jogkövetkezményként a nyugdíj-megvonást (8. §). A nyugdíjellátási igény a fegyelmi bíróság döntése szerint a jogosultat és hozzátartozóit vagy csak hozzátartozóit ugyanúgy megillette, mintha a hivatalvesztésre ítélt bíró „a szolgálat kötelékéből végleges szolgálatképtelenség alapján vált volna meg”.

A 9. § pedig a bírónak a fegyelmi bíróság határozata alapján történő áthelyezéséről intézkedett. E szerint a fegyelmi bíróság, ha az igazságszolgáltatás érdekében szükségesnek látta, fegyelmi vétség megállapítása nélkül is elrendelhetette, hogy a bírót székhelyéről addigi állásának megfelelő bírói állásra az igazságügy-miniszter által kijelölt más bírósághoz áthelyezhesse. Az átköltözés költségeit fegyelmi vétség megállapítása esetén a bírónak kellett viselnie.

4. 4. 1920. évi V. tc.

A legfőbb fegyelmi bíróságok szervezetének ideiglenes módosításáról szóló 1920. évi V. tc. értelmében

„az 1871:VIII. törvénycikk 35. §-ában szervezett legfőbb fegyelmi bíróság főrendiházi tagjainak helyébe ideiglenesen a közigazgatási bíróság tanácselnökei és rangidősebb bírái, az 1896:XXVI. törvénycikk 8. §-ában szervezett legfőbb fegyelmi bíróság főrendiházi tagjainak helyébe pedig ideiglenesen a Kúria tanácselnökei és rangidősebb bírái lépnek”.

Mindkét legfőbb fegyelmi bíróság elnöke a Hatásköri Bíróság (1907. évi LXI. tc.) elnöke, azaz három évenként váltakozva a Kúria, illetve a Közigazgatási Bíróság elnöke volt. A Kúria elnökét akadályoztatása esetén a Kúria másodelnöke, míg a Közigazgatási Bíróság elnökét a bíróság másodelnöke helyettesítette.

A legfőbb fegyelmi bíróság ítélőtanácsának megalakításánál a legtöbb szavazatot nyert főrendiházi tagok helyébe a Közigazgatási Bíróság tekintetében a bíróság tanácselnökei és rangidősebb bírái, a rendes bíróságra nézve pedig a Kúria tanácselnökei és rangidősebb bírái léptek.³⁰⁴

4. 5. 1933. évi XX. tc.

A M. Kir. Szabadalmi Bíróság bíráinak és hivatalnokainak felelősségéről szóló 1933. évi XX. tc. értelmében az 1871. évi VIII. tc. rendelkezéseit a törvényben meghatározott eltérésekkel kellett alkalmazni a Szabadalmi Bíróság elnökére, alelnökére, bíráira és hivatalnokaira.

A fegyelmi bírászkodás tekintetében a Szabadalmi Bíróság a Budapesti Királyi Törvényszék elnökével, alelnöke a Budapesti Királyi Törvényszék másodelnökével, bírója a Budapesti Királyi Törvényszék bírójával, míg hivatalnoka a Budapesti Királyi Törvényszék hivatalnokával azonos megítélésben részesült.

A Szabadalmi Bíróság hivatalnoka felett a fegyelmi bírászkodást első fokon a Szabadalmi Bíróság fegyelmi bíróságának háromtagú tanácsa gyakorolta. A fegyelmi tanács elnöke a Szabadalmi Bíróság elnöke vagy alelnöke, két tagja pedig a Szabadalmi Bíróság két bírója volt. A bírói tagokat minden év elején teljes ülésen sorshúzással jelölték ki, egyévi időtartamra.

A fegyelmi eljárás során a közvádllói teendőket a Budapesti Királyi Ügyészség látta el. Fellebbviteli fegyelmi ügyekben a Budapesti Királyi Ítéltábla fegyelmi bírósága járt el.

³⁰⁴ PATYI 2016. 156. p.

V. A BÍRÁK ÉS A BÍRÓSÁGI TISZTVISELŐK FELELŐSSÉGÉNEK SZABÁLYOZÁSA (1936)

Hatvanöt évvel az 1871. évi VIII. tc. hatálybalépése után új fegyelmi törvényt fogadott el az országgyűlés. Az 1871 és 1936 közötti évtizedek magyar bírósági szervezetében és a bírói karban olyan lényeges változások történtek, amelyek elengedhetetlenné tették a felelősségi szabályok újragondolását, korszerűsítését. Mivel a szervezeti átalakulásokat nem követte az 1871. évi törvény megfelelő módosítása, a fegyelmi bírászkodás hatásköri rendjét szembetűnő visszasságok jellemezték. A fegyelmi jog reformjának célja a fegyelmi felelősségre vonatkozó jogszabályok teljességét felölelő egységes szerkezetbe foglalt jogforrás kidolgozása, ennek révén pedig a fegyelmi bírászkodás „jóságának és egyöntetűségének” megteremtése volt. „A jóság és az egyöntetűség” jogtechnikai feltételét pedig azoknak a jogszabályoknak az áttekinthetősége jelentette, amelyek alapján a fegyelmi ügyekben való ítélezés történt.³⁰⁵

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. életbe léptetése tárgyában alkotott 1912. évi LIV. tc., a királyi ítéldbírák és a királyi ügyészek státusáról szóló 1920. évi XX. tc., valamint az 1922. évi I. tc.³⁰⁶ rendelkezései a királyi törvényszékeknél tanácselnöki, illetve a Budapesten működő királyi törvényszékeknél másodelnöki, a királyi járásbíróságoknál – és a királyi ügyészségeknél – pedig elnöki és alelnöki állásokat szerveztek. Az ezekben az állásokban működő bírók (és ügyészek) az 1871. évi VIII. tc. értelmében a hivatali székhelyük szerint illetékes királyi ítéltábla fegyelmi tanácsának elsőfokú fegyelmi bírászkodása alá kerültek. A királyi ítéltáblai címmel és jelleggel felruházott királyi törvényszéki bírók és királyi járásbírók felett viszont az 1871. évi fegyelmi törvény 33. §-ának, a bírói és az ügyészi szervezet módosításáról

³⁰⁵ ZEHERY 1935. 328. p.

³⁰⁶ 1922. évi I. tc. az 1921/22. költségvetési év augusztus elsejétől december végéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1921:XXXIV. tc. hatályának 1922. évi június hó végéig való kiterjesztése tárgyában.

szóló 1891. évi XVII. tc. 29. §-ának és a budapesti központi kir. járásbíróság felállításáról és egyéb szervezeti szabályokról szóló 1913. évi XXV. tc. 6. §-ának értelmében első fokon a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa gyakorolta a fegyelmi bíraskodást.³⁰⁷ Így az a helyzet alakult ki, hogy ugyanannál a bíróságnál szolgálatot teljesítő, ugyanazon fizetési csoportba tartozó bírók különböző fegyelmi bíróság hatósága alá tartoztak, ami erősen kifogásolható volt a közszolgálat hivatali rendjének szempontjából, de megnehezítette a fegyelmi bíraskodás egységének megóvását is.

A törvény hiányosságait a bírói gyakorlat sem volt képes pótolni, különösen a fegyelmi eljárásra vonatkozó rendelkezések igényeltek módosítást, kiegészítést.

A Kúrián „a törvényeknek az igazságszolgáltatás körében tapasztalt hiányaira vagy újabb törvényes intézkedések szükségességére nézve felmerült adatok összegyűjtésére” és megvizsgálására felállított bizottság (1891. évi XVII. tc. 10. §) 1923 óta több ízben kezdeményezte a fegyelmi törvény módosítását és kiegészítését.

Pesthy Pál igazságügy-miniszter 1927. október 6-án tizenhét igazságügyi törvényjavaslatot, köztük a bírói hatalom gyakorlásáról, a bíróságok és ügyészségek szervezetéről és a bírák, ügyészek és bírósági hivatalnokok fegyelmi felelősségéről szóló törvényjavaslatot terjesztett elő, amelyek megtárgyalását a parlament őszi ülészakára ütemezték be.³⁰⁸ A tervezettel végül az országgyűlés nem foglalkozott részletesen.

A közszolgálati alkalmazottak és a honvédség tagjainak, valamint hozzátartozóik ellátását szabályozó rendelkezések tárgyában alkotott 1934. évi I. tc. javaslatának 2. §-a a királyi ítélőbírákra (és a királyi ügyészekre) is kiterjedő rendelkezést tartalmazott a közszolgálati alkalmazásnak „a hivatallal járó feladat kifogástalan elvégzéséhez szükséges szakképzettség, szorgalom vagy egyéb fontos kellékek hiánya miatt történő” megszüntetéséről. Végül azonban célszerűbbnek tűnt a bírók (és az ügyészek) kiemelése e rendelkezés hatálya alól.³⁰⁹

A fegyelmi törvény felülvizsgálatával együtt a királyi ítélőbírák áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló 1871. évi IX. tc., valamint az azt módosító és kiegészítő jogszabályok újragondolása is indokoltá vált.

Az igazságügy-miniszter, ekkor már Lázár Andor, 1934 áprilisában jelentette be, hogy a minisztériumban komoly törvényalkotó munka folyik, és az igazságügyi tárca költségvetésének indokolásában is megjelent a bírák és ügyészek

³⁰⁷ Indokolás „a kir. ítélőbíráknak és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről” szóló törvényjavaslatához. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 112. p.

³⁰⁸ Készülő igazságügyi törvényjavaslatok. Pesthy Pál igazságügyminiszter nyilatkozata. *Budapesti Hírlap*, 1927. (október 7.) 227. sz. 2. p.

³⁰⁹ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 114. p.

fegyelmi felelősségének rendezéséről szóló törvényjavaslat előkészítése.³¹⁰ A minisztertanács 1935. január 17-i ülésén Lázár Andor ismertette a tervezetet, amelyet a miniszteri testület elfogadott. Az igazságügy-miniszter 1935. január 29-én nyújtotta be a képviselőházban a királyi ítéldbírák és a királyi ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a királyi bírósági és királyi ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről szóló törvényjavaslatot és indokolását, és kérte azoknak kiadását „előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett” az igazságügyi bizottságnak.

1. A törvényjavaslat az igazságügyi bizottság előtt. A magyar bírói kar észrevételei, kifogásai a javaslattal kapcsolatban

Lázár Andor „tudvalevően nem híve a fölösleges törvénygyarapításnak, hanem inkább az élő törvények gondos végrehajtására törekszik”, írta Magyar István nyugalmazott koronaügyész 1935 februárjában a *Pesti Napló*-ban megjelent cikkében. Magyar értékelte, hogy „nem foltozó novella” készült, hanem egységes kódex, amely ugyan „a régi törvény egyes lényeges, de szerkezetileg ide nem tartozó részeit hatályukban kénytelenségből meghagyta”, de a közszolgálati alkalmazottaknak és a honvédség tagjainak, valamint mindezek hozzátartozóinak ellátását szabályozó rendelkezések módosításáról szóló 1934. évi I. tc.-ből kimaradt, a fegyelmi eljáráson kívüli, fegyelmi vétség hiányában is elrendelhető áthelyezésről, illetve nyugdíjazásról szóló rendelkezéseket mint „rokontárgyakat”, valamint a bírósági tisztviselők fegyelmi felelősségére vonatkozó szabályokat „célszerűségből” a javaslatba felvette.³¹¹ A nyugalmazott koronaügyész méltatta a törvénytervezet „sikerült” szerkezetét – a három főcímet és a 63 „világosan, kerekdeden stilizált” szakaszt – „az anyagnak oly csoportosításával, amely az egymásból folyóságnak és az egységességnek tiszta logikai képét nyújtja”.³¹²

A javaslat újraszabályozta a fegyelmi bíróságokat, a fegyelmi vétség tényállását és a fegyelmi eljárást, amelyet számtalan kifogás ért nehézsége és hosszadalmassága miatt. Fegyelmi büntetésként feddést, pénzbírságot, valamint hivatalvesztést szabhat ki a bíróság.³¹³ A tervezet elkülönítette az ítéldbírákra és az ügyészekre, illetve a bírósági és az ügyészségi segéd- és kezelőszemélyzet

³¹⁰ Új költségvetés tavalyi számokkal. Az *Est*, 1934. (április 8.) 78. sz. 3. p.

³¹¹ MAGYAR István: Bírói fegyelmi felelősség. *Pesti Napló*, 1935. (február 2.) 28. sz. 15. p.

³¹² Uo.

³¹³ Mi van a sokat támadott bíró-törvény javaslatban? Az *Est*, 1935. (február 1.) 27. sz. 1. p.

tagjaira vonatkozó rendelkezéseket. Ugyanis a bírói függetlenség elve tulajdonképpen csak a bírókra és az ügyészekre nézve indokolta a fegyelmi felelősség speciális szabályozását, míg a bírósági és az ügyészségi hivatalnokok vonatkozásában, mivel az állami tisztviselők fegyelmi felelősségének szabályozására törvényi úton még nem került sor, „fent lehet tartani a mostani állapotot”. Az 1934. évi I. tc.-ben foglalt, a közszolgálati alkalmazottak nyugdíjazására vonatkozó rendelkezések szintén bekerültek a tervezetbe.³¹⁴

Az igazságügyi bizottság 1935. február 4-én kezdte meg a javaslat tárgyalását. A fegyelmi felelősség szabályozása nemcsak a bírókat (és az ügyészeket) érintő kérdés volt a 20. századi Magyarországon, hanem tulajdonképpen ösztársadalmi érdeklődésről beszélhetünk, amit mi sem bizonyít jobban, hogy a bizottsági tárgyalás megkezdésével egyidőben főként az országos napilapok hasábjain jelentek meg cikkek az igazságügy-miniszter, illetve a bírói és az ügyészi kar jeles képviselőinek tollából, amelyek a tervezet szinte minden szakaszát vizsgálat alá vették. Egyfelől lelkesen fogadták a jogalkotói szándékot, másfelől viszont szakmai érveket sorakoztattak fel, kételyeket fogalmaztak meg annak alátámasztására, hogy sajnálatos módon a tervezett szabályozás egyes intézkedései a bírói függetlenség alapelveibe ütköztek.

Az igazságügyi bizottság első ülésén részt vett az igazságügy-miniszter is. Az első hozzászóló, Pesthy Pál (Nemzeti Egység Pártja) örömmel üdvözölte a törvénytervezetet, főként azt emelte ki, hogy a fegyelmi vétség fogalmának meghatározása lényegesen pontosabb, mint a régi fegyelmi törvényben. Helyeselte azt a rendelkezést, amely az igazságszolgáltatás érdekében – a bírói függetlenség elvét szem előtt tartva – lehetővé teszi a bíró áthelyezését, illetve nyugdíjazását. A bizottság több tagja Pesthyvel ellentétben éppen arra hívta fel a figyelmet, hogy a javaslat, bár számos jó rendelkezést tartalmaz, egyes szabályaiban sérti, illetve sértheti a bírói függetlenséget. Petró Kálmán (pártonkívüli) pedig azt kifogásolta, hogy a javaslat korlátozza a magánfél perorvoslati jogát.³¹⁵

Lázár Andor „tüzetes okfejtésében” kitért a bíráskodás alkotmányjogi alapelveire, ismertette „ősi alkotmányunknak erre vonatkozó szabályait”, és rámutatott arra, hogy az 1871. évi fegyelmi törvény értelmében az államfőnek a legfőbb felügyeleti jogból fakadóan nemcsak joga, hanem kötelessége is őrködni a bíróságok pontos és szabályszerű ügykezelése felett, „gondoskodni a tapasztalt hiányok orvoslásáról”, és intézkedni az esetleges visszaélések megtorlásáról. Mint mondta, a legfőbb felügyeleti jog törvényes gyakorlása és a bíróságok függetlensége „a helyes és jó igazságszolgáltatásnak egyenrangú

³¹⁴ A bírói és az ügyészi kar személyzeti ügyeinek rendezése. *Budapesti Hírlap*, 1935. (január 29.) 24. sz. 2. p.

³¹⁵ Ne korlátozzák a magánfél perorvoslati jogát. *Friss Ujság*, 1935. (február 5.) 25. sz. 9. p.

követelménye”. A bizottság tagjai által elmondottakra reflektálva hangsúlyozta, hogy a törvényhozó szándéka a bírói függetlenség „legteljesebb” tiszteletben tartása. Ismertette továbbá a bíróságoknak a javaslatra tett észrevételeit, különösen azt, hogy – megfelelő biztosítékok mellett – elfogadták a bíró áthelyezésére, illetve nyugdíjazására tett proпозициót.

Az igazságügyi bizottság a javaslatot általánosságában a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.³¹⁶ Ennek ellenére a tervezet „egyre nagyobb hullámokat vert”. Többek között Juhász Andor nyugalmazott kúriai elnök, Vargha Ferenc nyugalmazott koronaügyész, Ráth Zsigmond nyugalmazott kúriai másodelnök³¹⁷ és Nagy Emil volt igazságügy-miniszter adott hangot súlyos aggodalmának a készülő jogszabállyal kapcsolatban. Juhász Andor, aki 1935-ben a felsőház közjogi és törvénykezési bizottságának az elnöke volt, kijelentette, hogyha „ebből a törvényjavaslatból törvény lesz, akkor nálunk bírói függetlenségről, csak mint a múlt idők szép emlékééről lehetne beszélni”.³¹⁸ Lázár igazságügy-miniszter a kritikus hangvételű vélemények hatására tárgyalást kezdeményezett a bírói körökkel, és késznek mutatkozott arra, hogy a javaslat egyes szakaszait módosítsák.

Az egyik legvitatottabb pont a kényszernyugdíjazásra vonatkozó intézkedés volt: fegyelmi eljárás nélkül is nyugdíjazhatja a fegyelmi bíróság azt a bírót, aki alkalmatlannak bizonyul állásának betöltésére, vagy magánéleti viselkedése nem egyeztethető össze a bírói működéssel. A másik aggályos rendelkezés szerint a mindenkorai igazságügy-miniszter „tetszésétől függne” a fegyelmi bíróság áthelyezésre irányuló ítéleteinek foganatosítása. A javaslatot e tekintetben úgy módosították, hogy a fegyelmi bíróság által hozott ítéletet a miniszter „nem fokozhatja le” egyszerű javaslattá, hanem annak végrehajtásáról köteles gondoskodni. Fontos változás volt az is, hogy a bírák ellen indított fegyelmi vizsgálatot továbbra is bíró vezet, nem pedig ügyész, ahogy ezt az eredeti szöveg tartalmazta.³¹⁹

Az igazságügy-miniszter tájékoztatása szerint valamennyi kifogásolt paragrafus módosításra került, és remélte, hogy „a félreértésre alkalmat adó egyes rendelkezések megváltoztatásával sikerül elejét venni annak, hogy a törvényjavaslatnak olyan célzatokat tulajdonítsanak, amelyek nincsenek benne”.³²⁰

³¹⁶ A bírói és ügyési javaslat bizottsági tárgyalása. *Budapesti Hírlap*, 1935. (február 5.) 29. sz. 6. p.

³¹⁷ Ráth Zsigmond az Országos Bírói és Ügyési Egyesületnek az igazságügy-miniszterhez intézett beadványára, illetve a Juhász Andor által leírtakra reflektált röviden, osztva a törvényjavaslatra vonatkozó véleményét.

RÁTH Zsigmond: A bírói felelősség. *Ujság*, 1935. (február 20.) 42. sz. 1. p.

³¹⁸ Meg kell óvni a bírói függetlenséget. *Friss Ujság*, 1935. (február 13.) 36. sz. 6. p.

³¹⁹ Nagy harc indult meg a bírói függetlenségért. *Ujság*, 1935. (február 13.) 36. sz. 2. p.

³²⁰ Uo.

Lázár Andor a bizottsági ülésen elmondottakat bővebben is kifejtette a *Budapesti Hírlap* hasábjain. Kiindulópontként rögzítette, hogy a bírói felelősség szolgál a bírók széles körű ítélkezési hatalmának ellensúlyozására. Ennek részeként a fegyelmi felelősség a javaslat szerint kiterjedt a bírók hivatali kötelességének szándékos vagy gondatlanságból történt súlyos megszegésére, valamint a bírói állás tekintélyének az életmóddal vagy a magaviselettel való szándékos vagy gondatlanságból történt súlyos megsértésére vagy veszélyeztetésére.

„Az igazságszolgáltatás jósága” különböző tényezők, „alkotmányjogi biztosítékok harmonikus összjátékának eredője”, amelyeknek csupán egyik eleme a bírói függetlenség, ehhez járul még a bíró szellemi és erkölcsi képessége, jogtudása, illetve kötelességérzete.

A törvényjavaslat két legérzékenyebb tárgykörével, a fegyelmi áthelyezéssel, illetve a kényszernyugdíjazással kapcsolatban az igazságügy-miniszter hangsúlyozta, hogy ezekben a kérdésekben „nem politikai, hanem az igazságszolgáltatás kebelében alakított bírói fórumok döntenek”, az ítélőbírák felett általában a közvetlen magasabb fokú bíróságnál szervezett fegyelmi bíróság jár el, és érvényesül az az alapelv is, amely szerint a fegyelmi bíróság tagjai hivatali rangban a fegyelmi felelősségre vont személy felett állnak. A bírói függetlenség érvényesülését biztosítja az a rendelkezés, amelynek értelmében a fegyelmi bíróságot annak az ítélkező fórumnak a keretében kell megalakítani, amelynek vezetője a fegyelmi felelősségre vont bíró vagy bírósági hivatalnok esetében a felügyeleti jogot gyakorolja. A fegyelmi eljárás megindítását illetően pedig a legfőbb felügyeleti hatóság, azaz az igazságügy-miniszter ad utasítást a közvádloi teendőket ellátó ügyészségnek. Lázár Andor úgy fogalmazott, hogy „így találkozik kiegyensúlyozott alkotmányjogi harmóniában a bírói függetlenségnek és az igazságügyminisztert az államfő jogán megillető főfelügyeleti jognak alapelve”.

Rámutatott arra is, hogy „a kormányzathoz a független bíróságok feletti felügyeleti jog is hozzátartozik, s ezt a felségjogot a felelős igazságügyminiszter a felügyeleti hatóságok és az ügyészségek útján érvényesíteni tartozik”. Ennek kapcsán tért ki a bíró áthelyezhetőségére az igazságszolgáltatás érdekében és a kényszernyugdíjazásra. A tervezett rendelkezések javaslatba vételét a közszolgálat és a jogkereső közönség közös érdekével, „az ítélkezés jóságának” követelményével indokolta.

Lázár Andor meggyőződése szerint a magyar alkotmány szellemével semmiképp nem lenne összeegyeztethető az, hogy „a főfelügyeleti jogkör sutba dobásával egy *corpus separatum* alakuljon ki a nemzet életében a bírósági szervezet alakjában”. Hozzátette még azt is, hogy a bíróság „minden függetlensége mellett sem független szervezet a nemzet életében”, mert a bírói

hatalom „közös törzsből nőtt ki, amely törzset valaha tényleg s ma elméletben, a koronás király, mint százlombú fát tartott a kezében”.³²¹

Vargha Ferenc nyugalmazott koronaügyész a *Pesti Hírlap*ban fejtette ki nézetét a tervezettel kapcsolatban. Mint írta, hosszú idő óta nem volt a képviselőház előtt olyan törvényjavaslat, amely „oly nagy közjogi s szociális fontosságú bírt volna”, mint a bírók fegyelmi felelősségéről szóló előterjesztés.

„Közjogilag fontos ez, mert a bírói felelősség alkotmányunk egyik biztosítója, de fontos társadalmi szempontból is, mert a társadalmat s annak minden tagját érdeklé az, hogy a bíróság tagjai nagy fontosságú működésükért milyen felelősséggel tartoznak.”³²²

Cikkében a javaslat egyik legvitatottabb elemével, az újfajta kényszernyugdíjazással foglalkozott részletesen. Nagy Emil volt igazságügy-miniszter szintén a *Pesti Hírlap*ban megjelent és a bírói függetlenségről szóló írásában a kényszernyugdíjazást a bírók zaklatásának nevezte. Vargha szerint rendkívül találó ez a hasonlat. Véleménye szerint az egész bírói testületet és nem csupán a kényszernyugdíjazás alá vont bírót tartja folyamatosan „zaklatás alatt” a kényszernyugdíjazás lehetősége. Utalt az 1869. évi IV. tc.-re, amely a bírói függetlenség garanciáiként deklarálta a bíró elmozdíthatatlanságát és áthelyezhetetlenségét. Épp ezért tartotta nyugtalanítónak a javaslatban foglaltakat, jelesen azt, hogy az igazságügy-miniszter ügyészei közreműködésével valamennyi bíró ellen eljárást kezdeményezhet konkrét fegyelmi vétség nélkül is. Úgy gondolta, hogy a javaslatban megfogalmazott okok, amelyek alapján a kényszernyugdíjazás elrendelhető „csupa homályos, kontroverz, kétféleképp, sőt sokféleképp magyarázható feltétel”: *a*) a bíró működési körébe tartozó tennivalókban való állandó járatlanság; *b*) gyenge ítélőképesség, ha ezáltal állásban maradása a közszolgálattal szemben jogosan támasztható követelményeknek nem felel meg; *c*) ha életmódja vagy magaviselete az állásából folyó feladatok sikeres ellátására alkalmatlanná teszi.

Sérti a bíróságok függetlenségét, ha a bíró „állandó félelem és aggodalom alatt” áll, hiszen szinte szakadatlanul ki van téve a kényszernyugdíjazás lehetőségének és veszélyének. A javaslat a nyugdíjazás feltételeit rendkívül rugalmasan és tágkörűen fogalmazta meg, az kiterjedt a bíró magán-, köz- és hivatali életére egyaránt, mivel nemcsak akkor vált nyugdíjazhatóvá, ha szolgálatának teljesítésében járatlan, hanem akkor is, ha életmódja vagy magaviselete

³²¹ LÁZÁR Andor: Ősi alkotmányunk és a bírói fegyelmi törvényjavaslat. *Budapesti Hírlap*, 1935. (február 6.) 30. sz. 1–2. p.

³²² VARGHA Ferenc: Újfajta kényszernyugdíjazás és bírói függetlenség. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 10.) 34. sz. 4. p.

alkalmatlanná teszik hivatalának ellátására. Ha megnézzük a fegyelmi vétség definícióját, azt látjuk, hogy a javaslat a bíró magaviseletét és életmódját, illetve annak tekintélyt csorbító módját fegyelmi vétségnek minősítette, a nyugdíjazásra vonatkozó szakasz pedig az életmódot ismét vizsgálat tárgyává tette, de „már nem tekintélyromboló formában, hanem akképp, hogy az az állásából folyó feladatok sikeres előadására alkalmatlanná teszi”. Az életmód kifogásolt formája tehát, ha tekintélycsorbítással járt, akkor fegyelmi vétséget valósított meg, és feddéssel büntették, ha pedig nem állt fenn tekintélycsorbítás, akkor nyugdíjazásra került a sor. Vargha szerint a bíró így sohasem tudhatja, hogy a nyugdíjazás „veszélye honnan fenyegeti, főképpen és akkor, ha olyan ember ül a miniszteri székben, aki [...] a politikát eléje helyezi az igazságügyi érdekeknek”.³²³

A nyugalmazott koronaügyész szerint a kényszernyugdíjazással kapcsolatban lefektetett szabályokban benne rejlett a hatalmi visszaélés lehetősége is. Bár elismerte és elfogadta Lázár Andor igazságügy-miniszter törekvését, amely szerint a bírói karból „elimináltassanak a nem oda való elemek”, de felhívta a figyelmet arra, hogy a miniszteri tárca „nincs örökké egy kézben”. Lázár „a törvény s erkölcs alapján áll”, de kik jönnek utána, tette fel az elgondolkodtató kérdést. Egy más szemléletű igazságügy-miniszter, illetve kormány számára Vargha szerint éppen kapóra jönnének a javaslat kényszernyugdíjazásra vonatkozó rendelkezései.³²⁴

Nagy Emil a törvényjavaslatnak a kényszernyugdíjazást szabályozó paragrafusai mellett az áthelyezésre irányuló szakaszait vizsgálta a *Pesti Hírlap*ban publikált cikkében. A bírói függetlenség elvével nem tartotta összeegyeztethetőnek, hogy az igazságügy-miniszter a királyi ügyészség útján fegyelmi vétség nélkül és fegyelmi eljáráson kívül is kezdeményezheti a fegyelmi bíróságnál valamely bíró áthelyezését. Az új rendelkezés értelmében ilyen esetben a bíróság elnöke magához hívja az illető bírót, és közli vele, hogy amennyiben 15 napon belül nem kéri az áthelyezését, úgy megindul ellene az eljárás. Így, ha egy bíró

„nem is követett el semmi olyat, amire azt lehetne mondani, hogy az fegyelmi vétség, vagyis teljesen ártatlanul és gyanútlanul, bírói függetlensége tudatában végzi a dolgát, legjobb tudása szerint, mégis egy szép napon, mint derült égből a villám, lecsaphat rá az a kedves felszólítás, hogy kérje áthelyezését, mert ellenesetben eljárás indul ellene”.³²⁵

³²³ Uo.

³²⁴ Uo.

³²⁵ NAGY Emil: Bírói függetlenség, *Pesti Hírlap*, 1935. (február 7.) 31. sz. 4. p.

Nagy egyértelműen leszögezte, hogy a jövőre nézve is fenn kell tartani azt a rendelkezést, amely szerint a bíróval szemben, áthelyezés céljából eljárást indítani csak abban a jogilag szigorúan körülhatárolt esetben lehessen, ha „tényleg elkövetett olyan valamit, amit mint foghatólag és konkrét módon jelentkező fegyelmi vétséget vihet az igazságügy-miniszter a fegyelmi bíróság elé”.³²⁶

Nagy Emilhez csatlakozott az a bíró is, aki elfogadhatatlannak tartotta, hogy a fegyelmi bíróság „elkergethet” egy ítélelbíróért, mert jó néhány ítéletét megváltoztatták, és „ebből az folynék, hogy az ítélelképesége gyenge”. A cik-kíró példaként említette a Kúria „általános tiszteletben álló másodelnökét”, Törek Gézát, aki büntetőtörvényszéki elnökként számos olyan ítéletet hozott első fokon, amelyet a Budapesti Királyi Ítéletábla vagy a Kúria jogorvoslati eljárásban megváltoztatott vagy megsemmisített. „Hát akkor ezt a nagynevű bírót gyenge ítélelképeség címén egyszerűen el lehetne kergetni? Járatlannak lehetne minősíteni akár azt a kúriai bírót, aki szakít a Kúria addigi gyakorlatával, mert azt helytelennek tartja, és új mezsgyét jelöl ki az ítélekezés számára [...]?” Véleménye szerint a törvényalkotónak alaposan meg kellene fontolnia a törvényjavaslat vonatkozó passzusait, és figyelnie kellene arra, hogy „egy nem eléggé meggondolt, alkalmi törvénnyel meg ne bontsuk Deák Ferencék hatalmas bírói alkotmányát”.³²⁷

A bírói fegyelmi törvényjavaslattal kapcsolatos meglátásait Juhász Andor nyugalmazott kúriai elnök szintén a *Pesti Hírlap*ban tárta az érdeklődő olvasók elé. A tervezet alapvető hibájaként róttá fel, hogy megőrizte az 1871. évi VIII. tc. egyes elavult rendelkezéseit, és nem ölelte fel a fegyelmi anyagi és alaki jog egész matériáját, holott azt már korábban indítványozta a Kúria elnöki tanácsa. Aggályosnak tartotta a javaslat „egész irányát, amely nyilvánvalóan nem célzatosan, de valósággal a felügyeleti jog szertelen kiterjesztését és az ítélelbíráknak a bírói állás közjogi természetével összeegyeztethetetlen megrendszabályozását” helyezte előtérbe. Nem értett egyet ő sem azzal a rendelkezéssel, amely az igazságügy-miniszter „tetszésére bízta”, hogy a fegyelmi bíróság áthelyezést elrendelő jogerős ítéletét végrehajtja-e vagy sem, és elutasította azt is, hogy – a hatályos szabályozással ellentétben – a bíró helyett az ügyész vezesse a fegyelmi vizsgálatot.

A kényszernyugdíjazással kapcsolatban az annak alapjául szolgáló „gyenge ítélelképeség” minden kétséget kizáró meghatározásának lehetőségét járta körül. Mindössze egy konkrét ügy alapján nem állapítható meg véleménye

³²⁶ Uo.

³²⁷ A bírói függetlenség végzete. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 8.) 32. sz. 1–2. p.

A cikk írójának pontos kilétét nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy Nagy Emil írásának hatására ragadott tollat „e magas rangú nyugalmazott bírói személyiség”, aki a *Pesti Hírlap*nak küldte el sorait, amelyet az újság teljes terjedelmében közölt.

szerint, hogy a bíró ítélőképessége megfelelő-e vagy sem. Ez csak „annak a sorozatos megfigyelésnek az eredménye” lehet, vajon az ítélőbíró „a reábízott perek érdemében helyesen döntött-e, ennek megvizsgálása pedig – a fegyelmi vétségekké minősülő flagrns törvénysértésektől eltekintve – a felügyelet számára tilos terület”. Juhász Andor felhívta a figyelmet arra is, hogy a bíró „érzékeny hírnevének” már maga a perbe fogás is ártana, de ennél súlyosabb hátrány lehet, hogy a jogkereső közönség bizalma is „alig térne vissza ahhoz a bíróhoz, akiről köztudomásúvá válik, hogy »gyenge ítélőképessége« miatt” indult ellene nyugdíjazási eljárás, még akkor is, ha utóbb a fegyelmi bíróság az indítványt elutasítja. „Különösen okos ügybeosztás mellett” elhanyagolhatónak vélte egy-két gyengébb tehetségű bíró működését a bírói karban, jóval komolyabb „veszedelemnek” tartotta, ha a bírói függetlenség „tartó oszlopait rendítjük meg”.³²⁸

A bírói felelősség jogszabályi rendezését évtizedek óta kiemelten kezelő Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Lázár Andor igazságügy-miniszterhez intézett beadványában összegezte a tervezetet érintő észrevételeit és kifogásait. Az egyesület a már ismertetett véleményekhez hasonlóan nehezményezte, hogy a tervezet egyes rendelkezései – bár Lázár Andor ezt minden egyes megnyilatkozásában cáfolta – nem tartották tiszteletben a bírói függetlenség elvét.

A beadvány részletesen foglalkozott a fegyelmi büntetések erkölcsi hatályával. A tervezet szerint a fegyelmi büntetésként kiszabható feddéshez két évig, a pénzbírsághoz pedig három évig fűződik az a következmény, hogy a fegyelmi úton elítélt bírót ez alatt az idő alatt nem lehet jutalomban részesíteni, nem lehet magasabb hivatali állásba áthelyezni vagy kinevezni, valamint ezt az időtartamot nem lehet beszámítani a magasabb állás elnyeréséhez szükséges szolgálati időbe. Az egyesület álláspontja szerint ez súlyos anyagi hátrányt jelent a bíró számára, hiszen közvetetten ugyan, de ennek a túlságosan szigorú rendelkezésnek köszönhetően a legenyhébb fegyelmi büntetés, a feddés is lényegében „pénzbüntetést jelent” az elmarasztalt bíró számára. Szükségessé tartották e szakasz módosítását, mégpedig úgy, hogy az elsőfokú fegyelmi büntetéshez olyan „mellékkövetkezmény” járuljon, amely csak egy évig sújtja a bírót, vagy, hogy a legenyhébb fegyelmi büntetésként a rosszallás kerüljön be a tervezetbe.

Nem tartották helyesnek a törvényjavaslatnak azt a pontját, amelynek értelmében az életmódja vagy a magaviselete miatt a tiszteletre és bizalomra méltatlanná váló bírót feltétlenül hivatalvesztésre kell ítélni. Ez a fegyelmi bíróság szemszögéből nézve a bírói mérlegelés szükségtelen és indokolatlan megkötését jelenti. A bírói mérlegelés korlátozása a bírói függetlenséget

³²⁸ JUHÁSZ Andor: A bírói fegyelmi törvényjavaslatról. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 12.) 35. sz. 5. p.

sérti, mert a bíró „kezét még az indokolt méltányosság gyakorlásában is megköti”.

A közszolgálat érdekében való áthelyezés lehetőségének felvetését az egyesület „felesleges izgalmat keltőnek” vélte, mivel az 1912. évi VII. tc. „kielégítően intézkedett” erről a kérdésről. Bár látszólag a bírói függetlenség védelmét szolgálja, mégis sérelmesnek látták a tervezetnek azt a szakaszát, amely kimondta, hogy a fegyelmi bíróság jogerős határozatának az igazságügy-miniszterrel való közlésétől számított hat hónap elteltével nincs helye az áthelyezésnek. Ezzel sérelmet szenved ugyanis az az alkotmányjogi elv, amely szerint a jogerős bírói ítéletet feltétlenül végre kell hajtani. A beadvány ennek a paragrafusnak teljes elhagyását proponálta.

Az egyesület nem tartotta elfogadhatónak a kényszernyugdíjazással kapcsolatos szabályozást sem. Mégpedig nemcsak a nehezen megfogható „gyenge ítélőképesség” kitétel miatt, hanem azért sem, mert, ha van is a bírói karnak egy-két olyan tagja, akinek „képessége a közszolgálat érdekeinek nem teljesen felel meg, ez csak annak a következménye, hogy az elmúlt időkben a közvetlen felügyeleti hatóságok javaslatait nem vették mindig figyelembe, és a kiválasztás sem volt mindig teljes értékű”.³²⁹

A képviselőház igazságügyi bizottsága 1935. február 27-én tartotta következő ülését, ahol a törvényjavaslat eredeti szövegét a különböző fórumokon elhangzott észrevételeket megfontolva, több helyen módosították.

Az egyik lényeges változtatás arra irányult, hogy az 1871. évi szabályozástól eltérően az új fegyelmi törvénybe a fegyelmi eljárás megindítására, illetve megszüntetésére nézve bekerült az elévülés. E szerint fegyelmi vétség miatt nincs helye eljárásnak, ha a fegyelmi vétség alapjául szolgáló cselekmény elkövetését követő öt évben a bíró nem követett el újabb fegyelmi vétséget, hacsak a fegyelmi vétség súlyánál fogva, a tényleges szolgálatot teljesítő személlyel szemben a hivatalvesztésnek fegyelmi úton való alkalmazása közérdekből szükségesnek mutatkozik.

A fegyelmi bíróságok illetékességéről szóló 28. §-ra nézve az a módosító indítvány született, hogy a fegyelmi bíráskodást, ha az illetékes bíróságot valami miatt nem lehet megállapítani, ne a Budapesti Büntetőtörvényszék, hanem a Budapesti Királyi Törvényszék fegyelmi tanácsa gyakorolja.³³⁰

Heves vitát váltott ki az az elgondolás, amely a királyi ügyészség hatáskörébe utalta volna a fegyelmi eljárás megindításához szükséges ténykörmények feltárását és a bizonyítékok beszerzését. A bizottság e rendelkezést úgy

³²⁹ A Bírói és Ügyészi Egyesület a bírák fegyelmi felelősségéről szóló törvényjavaslatról. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 6.) 30. sz. 6. p.

³³⁰ A bírák áthelyezése és nyugalmba küldése. Fontos módosításokat fogadott el a Ház igazságügyi bizottsága. *Az Est*, 1935. (február 28.) 49. sz. 4. p.

módosította, hogy a fegyelmi eljárást előzetes felügyeleti vizsgálatához kötötte, amelynek során fel kell tárni, a ténykörményeket és be kell szerezni a bizonyítékokat.

A fegyelmi vétség nélküli bírói áthelyezést illetően a bizottság egyik tagja kifejtette, hogy ez a fajta áthelyezés a törvényi rendelkezések és a fegyelmi eljárás szabályainak betartása mellett már addig is előfordulhatott, elrendelése a fegyelmi bíróság feladatkörébe tartozott. A módosítás szerint az áthelyezést a fegyelmi bíróság nem javasolná, amint az az eredeti szövegezésben olvasható, hanem elrendelné. A bizottság az indítványt elfogadta, de Lázár Andor kitért arra, hogy az eredeti szövegben azért a „javasol” megfogalmazás szerepelt, mert, „ha az áthelyezést mereven keresztülvinnék, gyakran nem is jelentene büntetést az illető bíróra, hanem helyzetének javulását is jelenthetné”.³³¹ Éppen ezért szívesebben vette volna, ha a fegyelmi bíróság csak javaslatot terjesztene elő a törvényhozásnak felelős igazságügy-miniszterhez.

A kényszernyugdíjazás szabályozására nézve a bizottság arra jutott, hogy a törvényjavaslat eredeti szövegezése, amely „a járatlanságot” és „a gyenge ítélőképességet” elégségesnek tartotta a nyugdíjazáshoz, „olyan területre téved, amely már a bírói ítélkezés függetlenségét és szabadságát érinti, [...] és olyan általános jellegű meghatározást tartalmaz, amely visszaélésekre adhat okot”. A bíró idő előtti nyugdíjazására vonatkozóan a következő módosítást fogadták el:

„Az 1912:VII. tc. 10. paragrafusában meghatározott korhatár betöltése előtt hivatalból nyugalomba helyezni, illetőleg végkielégítés mellett el lehet a szolgálatból bocsátani az ítélőbírót, ha hivatali kötelességének ellátására testi, elmebeli vagy más szellemi fogyatékoság miatt képtelen, vagy ha állását a törvény megszüntette.(1869. évi IV. tc. 17. §) [...] A bíróság ítélettel határoz, amelynek foganatosítása végett szükséges intézkedést nyomban a határozat jogerőre emelkedése után a főfelügyeleti jog gyakorlására hivatott miniszter teszi meg.”³³²

Lázár Andor igazságügy-miniszter a képviselőház pénzügyi bizottságának 1935. május 8-i – a következő évi költségvetést megvitató – ülésén megerősítette, hogy a bírói és az ügyészi fegyelmi felelősségről szóló törvényjavaslat

³³¹ A bírói fegyelmi eljárásról szóló javaslatot elfogadta a képviselőház bizottsága. *Budapesti Hírlap*, 1935. (február 28.) 49. sz. 2. p.

³³² Lényeges módosításokat fogadott el a Ház bizottsága a bírák áthelyezése és nyugdíjazása kérdésében. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 28.) 49. sz. 2. p.

új szövegezésben, az igazságügyi bizottság által indítványozott és elfogadott módosításokkal rövid időn belül tárgyalásra kerül a képviselőházban.³³³

Az igazságügyi bizottság 1935. május 31-én ült össze ismét Zsitvay Tibor volt igazságügy-miniszter (Nemzeti Egység Pártja) elnökletével. Az ülésen részt vett az igazságügy-miniszter és Antal István igazságügyi államtitkár is.

A hozzászólásokat összegezve a következőket állapíthatjuk meg: a bizottság tagjai „elismeréssel” fogadták, hogy a korábban elhangzott észrevételeket és indítványokat az igazságügyi tárca megfontolta, és a tervezet eredeti szövegét azokat beépítve, módosították. Az áthelyezés és a nyugdíjazás szabályozását „az eddigi jogállapotnál szabatosabban és a bírói érdekeknek megfelelőbben rendezi”. Legtöbben úgy vélték, hogy immár a bírói függetlenség elvét is tiszteletben tartja, és annak érvényesülését nem gátolja a javaslat. Új felvetésként elhangzott egyfelől, hogy a mérnöki, az orvosi és az ügyvédi kamara fegyelmi bírait is a formálódó új fegyelmi törvény hatálya alá kellene helyezni, másfelől, hogy nemcsak a fegyelmi, hanem a vagyoni felelősségre vonatkozó rendelkezéseket is újra kellene gondolni.

Lázár Andor hangsúlyozta, hogy a kötelességét lelkiismeretesen teljesítő miniszternek az a feladata, hogy figyelembe vegye a bírói és az ügyészi kar részéről is megfogalmazott véleményeket és kritikákat, és azok megfontolásával igyekezze biztosítani „a jó törvény alkotását”. Az igazságügy-miniszter ismét hangot adott annak a meggyőződésének, hogy a bírói függetlenség nélkül nem működhet jó igazságszolgáltatás, illetve, hogy a bírójogtudása, tiszta jelleme és kifogástalan magaviselete a bírói függetlenséggel egyenértékű kelléke a helyes ítélkezésnek. „Az összhangot” pedig – ahogy Lázár fogalmazott – ezek között „az egyenértékű tényezők” között a felügyeleti jog helyes gyakorlása biztosítja.³³⁴

Kitért arra is, hogy a fegyelmi eljárásra vonatkozó új szabályok biztosítják a fegyelmi ügyek gyors befejezését. Az előkészítő vizsgálatot a királyi ítélőtábla vagy a királyi törvényszék bírója folytatja le, „aminél nagyobb garancia el sem képzelhető”. A fegyelmi büntetés „mellékkövetkezményeinek” törvényben való rögzítése pedig a fegyelmi bíráskodás „határozottsága, egyöntetűsége és komolysága” érdekében szükséges.³³⁵

Kétségtelen, hogy a törvényjavaslat megszületését nemcsak „az igazságügyi szakörök”, hanem – ahogy fentebb már utaltunk rá – a közvélemény is folyamatosan nyomon követhette, hiszen a tervezettel kapcsolatos viták, gyakran

³³³ Lázár Andor igazságügyminiszter: Csak jó igazságszolgáltatással lehet nemzetépítő munkát folytatni. *Budapesti Hírlap*, 1935. (május 9.) 105. sz. 3–4. p.

³³⁴ Lázár Andor igazságügyminiszter a bírói függetlenségről és a bíróságok kitűnő munkájáról. *Budapesti Hírlap*, 1935. (június 1.) 124. sz. 4. p.

³³⁵ Uo.

egymásnak ellentmondó álláspontok és megnyilatkozások elsősorban a napi sajtóban, a napilapok törvénykezési rovataiban kaptak nyilvánosságot.

A törvényjavaslat újabb tárgyalására 1935. június 27-én került sor az igazságügyi bizottságban. Zsitvay Tibor Lázár Andor állásfoglalását várta abban, a véleménye szerint, a készülő fegyelmi törvénnyel szervezeti összefüggésben álló kérdéssel kapcsolatban, miszerint többször felvetődött, hogy a Közigazgatási Bíróság és a Főudvarnagyi Bíróság felügyeletét az igazságügy-miniszterre kellene ruházni. A hatályos jogszabályok értelmében a Közigazgatási Bíróság felett a felügyeleti jogot a belügyminiszter és a pénzügyminiszter, bizonyos vonatkozásban a miniszterelnök, a Főudvarnagyi Bíróság esetében a magyar minisztérium (a kormány), míg valamennyi más bíróság felett az igazságügy-miniszter gyakorolta.

Lázár Andor nem tartotta helyénvalónak ezt a megkülönböztetést, hiszen az említett két speciális hatáskörű, „különös” bíróságra is érvényesek voltak a bírói függetlenségre és a felelősségre, így az áthelyezésre, az együttalkalmazás kizárására, a javadalmazásra, a szabadságidőre, a nyugdíjazásra stb. vonatkozó rendelkezések. A bíróságszervezeti hagyományok is indokoltá teszik, hogy e két bíróság felett is az igazságügy-miniszter lássa el a főfelügyeleti jogot. A Közigazgatási, illetve a Főudvarnagyi Bíróság felállításkor az eltérő szabályozást az magyarázta, hogy mindkét ítélkező fórum a rendes bíróságokétól eltérő, speciális hatáskörben járt el. A közigazgatási bíráskodás középpontjában elsősorban pénzügyi jogviták rendezése állt, a főudvarnagyi fórum pedig a Horvát-Szlavón Királysággal és a Dalmát Királysággal közös ügyeket intézett, így a bíráskodás főfelügyeletét olyan országos főhatóságra kellett bízni, amelynek joghatósága ezekre az országokra is kiterjedt. Mindezek alapján az igazságügy-miniszter indokoltnak tartotta a módosítást, és jelezte, hogy a kérdés ilyen irányú szabályozását tartalmazó törvényjavaslatot 1935 őszén terjeszti az országgyűlés elé.³³⁶

A több hónapig tartó részletes tárgyalást követően a bizottság 1935. június 27-i jelentésében úgy nyilatkozott, hogy miután a javaslatot „úgy általánosságban, mint részleteiben [...] alapos megfontolás tárgyává tette”, elfogadta, annyi lényegi, a korábbiakhoz képest kiegészítő módosítással, hogy az időközben megalkotott – az iparügyi, valamint a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterről szóló – 1935. évi VII. tc. rendelkezéseinek megfelelően a Szabadalmi Bíróság tekintetében a főfelügyeleti jog gyakorlója az iparügyi miniszter.³³⁷

³³⁶ Az igazságügyi bizottság elfogadta a bíróságok és ügyészségek fegyelmi ügyeiről szóló törvényjavaslatot. *Budapesti Hírlap*, 1935. (június 28.) 145. sz. 8. p.

³³⁷ A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése „a kir. ítélőbírának és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről” szóló 11. számú törvényjavaslat tárgyában. *Képviselőházi irományok*, 1935. II. kötet. Irományszámok 1935–102. 429. p.

2. A törvényjavaslat országgyűlési vitája

2. 1. A törvényjavaslat a képviselőház előtt

Az országgyűlés képviselőháza 1935. október 15-én kezdte meg a törvényjavaslat tárgyalását. Ahogy arról a *Budapesti Hírlap* is tudósított, a vita

„bőven alkalmat nyújtott arra, hogy a magyar bírói és ügyészi kar kiválóságáról, tántoríthatatlan erkölcséről és befolyásolhatatlanságáról nyilatkozzanak a szónokok. Ez meg is történt mind a két oldalról, az ellenzéki képviselők azonban felhasználták a javaslat tárgyalásának alkalmát arra is, hogy a javaslatban képzelt veszélyeket fedezzenek fel, melyek szerintük a bírói függetlenséget fenyegetik.”³³⁸

A törvényjavaslat előadója, Erődi-Harrach Tihamér (Nemzeti Egység Pártja) beszélt a reform időszerűségéről és szükségességéről. Egy új fegyelmi törvény előkészítése egyrészt az 1871 óta eltelt évtizedek bírósági szervezeti változásai miatt vált egyre sürgetőbbé, másrészt azok a törvényi hiányosságok is indokolták a megújulást, amelyek a jogalkalmazás, a bírói gyakorlat során felszínre kerültek. Az előadó kiemelte, hogy nem egyszerű „novelláris módosításról” van szó, hanem kódexszerű, „generális jogszabályváltoztatásról”, amely azonban nem jelenti az 1871. évi VIII. tc. egészének hatályon kívül helyezését. A fegyelmi bíráskodásra vonatkozó korábbi szabályozást viszont teljes mértékben átalakította a törvénytervezet. Új elvként jelent meg, hogy a javaslat külön-külön fejezetben tárgyalta a bírók és az ügyészek, illetve a bírósági és az ügyészségi tisztviselők felelősségére vonatkozó rendelkezéseket, és a korábban alkalmazott terminológiától eltérően, „a hivatalnok” helyett „a tisztviselő” kifejezést használta.

Az előadó csokorba gyűjtötte a fegyelmi rendelkezéseket érintő legjelentősebb változtatásokat. A fegyelmi bíráskodás megújítását célzó paragrafusok kidolgozásánál a jogalkotó általános elvként azt tartotta szem előtt, hogy a fegyelmi eljárás „gyors, jó és olcsó” legyen, tehát rövid időn belül derüljön ki a fegyelmi eljárás keretében, hogy az illető bíró cselekményével vagy mulasztásával tényleg követett-e el fegyelmi vétséget. A tervezet szakítva az addigi hosszadalmas és körülményes szabályokkal, az eljárás egész menetét egyszerűsítette. Erődi-Harrach utalt arra is, hogy az 1871. évi törvény „a pönalizálás” tekintetében is „helytelen disztinkciót” alkalmazott, ezért fordulhatott elő, hogy egyes esetekben nem volt beilleszthető a jogszabály keretébe olyan

³³⁸ A képviselőház ülése. Elismerés a magyar bírói és ügyészi testületnek. *Budapesti Hírlap*, 1935. (október 16.) 236. sz. 5. p.

vétség, amelynek fegyelmi eljárás alapjául kellett volna szolgálnia. Kiemelte, hogy a javaslat egyszerűsítette a fegyelmi büntetések rendszerét is, amennyiben a rosszallást kihagyja, így a fegyelmi bíróság feddést, pénzbüntetést és hivatalvesztést szabhat ki. „Ez nagyon helyes, – fűzte hozzá – mert a felügyeleti hatóság intézkedései keretén belül úgysis szerepel a megintés alkalmazása is, úgyhogy a rosszallásnak mint külön fegyelmi büntetési tételnek beillesztése teljesen feleslegesnek mutatkozott.”³³⁹ Generális elvként rögzítette a javaslat, hogy minden fegyelmi bíraskodás alá vont személy annak a fegyelmi bíróságnak az illetékessége alá tartozik, amely „a felügyeleti hatóságával egyenrangú”.

Az 1871. évi törvény egyik lényeges hiányosságának tekintették, hogy nem rendelkezett az elévülésről. A tervezet ezzel szemben kimondta, hogy a fegyelmi vétségek öt év elteltével évülnek el, ám az elévülési idő a fegyelmi vétségek büntethetőségét „nem általánosan szünteti meg”, hanem ha a fegyelmi vétség súlyánál fogva a tényleges szolgálatban álló személlyel szemben közérdekből, fegyelmi úton kiszabott hivatalvesztésnek van helye, akkor a fegyelmi eljárást az elévülési időn túl is meg lehet, illetve meg kell indítani.

Az áthelyezés és a nyugdíjazás kérdésének rendezésére irányuló joganyaggal kapcsolatban Erődi-Harrach Tihamér hangsúlyozta, hogy annak kidolgozása a bírói és az ügyészi kar, illetve az igazságügyi bizottság tagjai által megfogalmazott észrevételek és vélemények mentén és a bírói függetlenség elvének tiszteletben tartásával került megszövegezésre. Az áthelyezést illetően kiemelte, hogy az erre vonatkozó rendelkezés

„úgy meg van kötve, annyira előfeltételeket igénylő, annyira keresztül-megy a különböző hatóságok szűrőjén, amíg eljut a fegyelmi bíróság elé, hogy ebben biztosítva van az, hogy azokban az esetekben érvényesül, amikor erre az igazságszolgáltatás érdekében tényleg szükség van”.³⁴⁰

A nyugdíjazást pedig „olyan védőbástyákkal veszi körül” a törvényjavaslat, hogy „visszaélések, hibák fennforgására még gondolni is teljesen lehetetlen”.³⁴¹

Bár a javaslat bizottsági tárgyalása során Lázár Andor igazságügy-miniszter számos alkalommal kitért arra, hogy a tervezet valamennyi rendelkezése a bírói függetlenség elvének szem előtt tartásával született, a képviselők közül többen továbbra is úgy vélték, hogy a javaslat sérti a bírói függetlenséget. De voltak olyan hozzászólók is, akik egyenesen megkérdőjelezték az 1871. évi fegyelmi törvény megújításának szükségességét.

³³⁹ *Képviselőházi napló*, 1935. III. kötet, 1935. június 14.–november 8. Ülésnapok 1935–44. 264. p.

³⁴⁰ Uo. 265. p.

³⁴¹ Uo.

Dulin Jenő (Független Kisgazda, Földműves és Polgári Agrár Párt) szerint az 1871. évi VIII. tc. ugyan

„nem precizíroz olyan szabatosan és formásan a fegyelmi vétséget illetőleg, mint a most előterjesztett törvényjavaslat, azonban a javaslat okos elaszticitását a kari érdeket és a kari tisztességet féltve óvó bírói kar mindenkor igen bölcs tartalommal töltötte ki. [...] megállapíthatjuk, hogy a hatvanesztendősi fegyelmi törvény ellenére az ügyészi és a bírói testület mindenkor ragyogó példaadással szolgált és szolgál most is. Semmiféle szükségét nem érezzük annak, hogy a bírói, illetve az ügyészi testületre vonatkozólag új fegyelmi szabályokat alkossunk.”³⁴²

Voltak (főként ellenzéki képviselők), akik arra hivatkozva nem tartottak szükségesnek egy új fegyelmi törvényt, mert a gyakorlat azt mutatta, hogy viszonylag kevés fegyelmi eljárás indult bírók (és ügyészek) ellen Magyarországon az 1920-as és 1930-as években. Krüger Aladár (Nemzeti Egység Pártja) egyetértett ugyan ezzel a megállapítással, de az új jogszabály elfogadását és hatályba léptetését elengedhetetlennek vélte. A bírói kar lelkiismeretes és becsületes működését statisztikai adatokkal is alátámasztotta. 1931 és 1933 között az 1500 főt számláló bírói karban mindössze 20 fegyelmi ügyet tárgyaltak törvényszéki, illetve járásbírók ellen. Ítéltáblai, illetve kúriai bírák esetében pedig egyetlen fegyelmi eljárás sem indult az elmúlt húsz évben. Éves szintre lebontva tehát hat-hét eset fordult elő, és ezeknek az ügyeknek is egy része felmentéssel végződött. 1933–1934-ben pedig mindössze két bíró ellen indult bűnvádi eljárás, amelyek közül az egyikben végül felmentő ítélet született. Mindezzel együtt az új fegyelmi törvényt „alkotmánybiztosító szempontból” tartotta létfontosságúnak.³⁴³

A következő ülésnapon, október 16-án Pesthy Pál felszólalásában azt hangsúlyozta, hogy bár a fegyelmi bíróságok „zavartalanul működtek” az 1871. évi VIII. tc. alapján, nem szabad megfeledkezni arról, hogy tették ezt „nagyreszt és sok vonatkozásban a saját maguk által fejlesztett jog alapján”, mivel a törvény nem határozta meg kimerítően a fegyelmi vétség fogalmát. A javaslatban foglalt rendelkezések közül kiemelte azt is, hogy a jogalkotó a korábbi szabályozástól eltérően nem sorshúzás útján kívánta megalakítani a fegyelmi bíróságot. Pesthy e változtatást teljes mértékben helyeselte, megemlítve azokat a főként a vidéki törvényszékeknél tapasztalt eseteket, amikor „a sors olyan szeszélyes játékot űzött”, hogy gyakorlattal nem rendelkező bírák kerültek a fegyelmi bíróságba, ami csak még nehezebbé tette az amúgy is lassú fegyelmi eljárást.

³⁴² Uo. 266. p.

³⁴³ Uo. 277. p.

Különösen „emberiességi szempontok” miatt tartotta fontosnak a tervezetnek azt a szakaszát, amely kimondta, hogyha már a fegyelmi eljárás során bebizonyosodik, hogy a megvádolt és állásából felfüggesztett bíró mégsem vétkes olyan súlyos cselekményben, amely miatt őt felfüggesztéssel kellene sújtani, akkor a bíróság dönthet a felfüggesztés hatályon kívül helyezéséről. Ezzel gyorsabbá válhat a fegyelmi eljárás, nem beszélve „a szegény, fegyelmi alatt álló bírónak és családjának idegzetéről, egészen addig, míg a vizsgálaton s a többi mindenben keresztül végre eljutott az ítéletig”.³⁴⁴

A javaslatot támogató képviselőkhez csatlakozva Lázár Andor is igyekezett – ismételten – meggyőzni az ellenzéki képviselőket, hogy a javaslat a törvényalkotó szándékai szerint egyetlen elemében sem csorbítja a bírói függetlenség alapelvét. Ennek kapcsán kitért a fegyelmi eljárás menetének új szabályaira, amelyek kidolgozásánál arra törekedett, hogy „az egyéni garanciák tiszteletben tartásával” el tudja érni azt, hogy „az eljárás megrövidüljön anélkül, hogy az esetek elbírálása kevesebb gonddal vagy kevesebb alapossággal történék”. Mivel a panaszban foglaltakat elsőként a felügyeleti hatóság vizsgálja meg, kézenfekvő volt, hogy a felügyeleti vizsgálat bekerüljön a fegyelmi eljárásba. A fegyelmi eljárás anyaga a felügyeleti vizsgálat lefolytatása után kerül a közzéadólóhoz, aki „abból vagy konstruál fegyelmi vádat vagy nem konstruál”. Ha igen, akkor indítványa a fegyelmi bíróság elé kerül, amely dönt az eljárás megindításáról. Tehát nemcsak az ítéletet, hanem az eljárás megindítását is a független fegyelmi bíróság mondja ki. Ezek a rendelkezések semmiben sem sértik a bírói függetlenséget, hiszen „nem lehet az individualizmusnak abból a fokából kiindulni, hogy senki se üldöztessék, mert a magyar alkotmány alapvétele az, hogy hatalmat felelősség nélkül nem lehet gyakorolni. A bíró pedig nagy hatalmat gyakorol, tehát nagy felelősséggel is tartozik”.³⁴⁵

Válaszolt arra a kifogásra is, amely szerint a fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályok között a szegénységi jog megadásának, illetve a pártfogó ügyvéd kirendelésének lehetősége nem kapott helyet. Ezt azzal indokolta, hogy „bíróságainknak tartozunk annyi oltalommal, hogy a mániákus perlekedőktől mentesítsük őket a fegyelmi eljárás terén”. A javaslat szerint mindenkinek joga és módja van a felügyeleti hatóságnál vagy az illető bíróság elnökénél elmondani panaszát, és

„meg vagyok róla győződve, hogy alapos panasz esetén a felügyelő hatóság nagyon fog örködni afelett, hogy a bíróságra valamely mulasztás miatt ne háruljon szegény, és ezért meg fogja indítani a felügyeleti vizsgálatot. De

³⁴⁴ *Képviselőházi napló*, 1935. III. kötet, 1935. június 14.–november 8. Ülésnapok 1935–45. 288. p.

³⁴⁵ Uo. 297. p.

annak, hogy ilyen esetekben a bírákat vérig lehessen szekálni, pártfogó ügyvédek kirendelését lehessen kérni az ilyen fegyelmi ügyekben [...], nem vagyok barátja, és ilyesmit a bíróság szempontjából sohasem tartanék megengedhetőnek.”³⁴⁶

A javaslat részletes tárgyalását október 17-én kezdte meg a képviselőház. Soltész János (Független Kisgazda, Földműves és Polgári Agrár Párt) a fegyelmi büntetésekkel kapcsolatban indítványozta, hogy a javaslatban foglaltakkal szemben, a fegyelmi bíróság ne csak feddést, pénzbírságot vagy hivatalvesztést szabhasson ki, hanem egy újabb büntetési nem beiktatásával feddést, pénzbírságot, az előléptetésből való kizárást, valamint hivatalvesztést. Magyarozatként azt fűzte indítványához, hogy a javaslat szerint a fegyelmi büntetések súlyos anyagi szankciókat vonnak maguk után, így a legenyhébbnek számító feddés is nagyon súlyos büntetési tétel. A képviselő azt javasolta, hogy a csekélyebb súlyú cselekmények „kombinált büntetési nemének”, a feddésnek semmiféle anyagi mellékszankciója ne legyen. Célszerűbbnek látta tehát, ha a törvényalkotó egy újabb büntetési nemet iktat a fegyelmi büntetések sorába. Így a feddés „nem volna kombinálva az előléptetésből való kizárással”, hanem egyenesen „az előléptetésből való kizárásról”. „Ha ilyen büntetési tételek lennének – tette hozzá –, akkor a cselekmények súlya szerint tudhatna a bírói fegyelmi bíróság minden egyes elbírálásánál közreműködni”.³⁴⁷ Véleménye szerint, ha a fegyelmi büntetéseken nem változtat a javaslat, akkor a fegyelmi bíróság inkább fel fogja menteni a vádlottat, mintsem „feddés címe alatt ilyen határtalanul súlyos büntetéssel sújtsák”.³⁴⁸ Kifogásolta ő is és párttársa, Mózes Sándor is, hogy az áthelyezés és a nyugdíjazás nem szerepel a büntetési nemek között, holott ezek is „kétségtelenül a büntetések közé tartoznak”.³⁴⁹

Bár Lázár Andor az általános vita során kifejtette álláspontját a tervezet 35. §-ában foglalt intézkedéssel kapcsolatban (fegyelmi ügyben senkit sem lehet szegénységi jogban részesíteni, és a panaszos részére nem lehet pártfogó ügyvédet kirendelni), Mózes Sándor ismét tiltakozásának adott hangot e szakaszt illetően. Szerinte ugyanis az ítélőbírák ellen „a közéletben elfoglalt nagytekintélyű állás miatt, még akkor sem szokták a fegyelmi eljárás megindítását elvállalni, ha valaki rendelkezik azokkal az anyagi eszközökkel”, amelyek lehetővé teszik, hogy ügyvédet bízson meg. A felekre nézve sérelmesnek tartotta, hogy „el vannak ütve vagyontalanság esetén annak lehetőségétől, hogy

³⁴⁶ Uo.

³⁴⁷ *Képviselőházi napló*, 1935. III. kötet, 1935. június 14.–november 8. Ülésnapok 1935–46. 307. p.

³⁴⁸ Uo.

³⁴⁹ Uo. 308. p.

egyes konkrét esetekben, amikor ténykörülmények igazoltta teszik ezt a szándékukat, eljárást indítsanak valamely bíró [...] ellen azért, mert egyrészt nem áll rendelkezésükre az anyagi eszköz, másrészt pedig a törvény parancsolólag írja elő, hogy szegényjogon nem lehet fegyelmi eljárást folyamatba tenni”, és így pártfogó ügyvédet sem lehet kirendelni számukra.³⁵⁰

E rendelkezés módosítását javasolta: abban az esetben, ha az ügyvédi kamara választmánya alaposnak találja a panaszt, akkor ki lehessen rendelni pártfogó ügyvédet a szegény fél részére. Véleménye szerint ez a jogsegély egyáltalán nem ártana a bírák tekintélyének.

Mózes vélekedését osztotta Horváth Zoltán (Független Kisgazda, Földműves és Polgári Agrár Párt) is, aki az igazságügy-miniszter korábbi érvelésére visszautalva, kiemelte, hogy „mániákus perlekedő” gazdag ember is lehet, „miután pedig a bíróság előtt egyformák vagyunk, miért legyen annak a gazdag embernek kiváltsága arra, hogy ő fogadhasson ügyvédet, aki meg tudja szerkeszteni a feljelentést”.³⁵¹ Az egyenlő elbánás elvénél fogva szorgalmazta e paragrafus módosítását.

Az igazságügy-miniszter az előterjesztést elutasította, azt indokolatlannak tartotta, hiszen a fegyelmi eljárásban nem tette kötelezővé az ügyvédi képviseletet a javaslat.

A felfüggesztésre vonatkozó szabályozással kapcsolatban ismét Mózes Sándor emelkedett szólásra, aki azt kifogásolta, hogy a fegyelmi felelősségre vont bíró rögtön a fegyelmi eljárás megindításakor felfüggeszthető állásából. Véleménye szerint ez túl szigorú eljárás a bírákra nézve, helyesebbnek látta volna, ha csak az eljárás megindítása és a vizsgálat lefolytatása után döntene a fegyelmi bíróság a „súlyos büntetésszámba menő” felfüggesztés elrendeléséről.

Horváth Zoltán pedig azt kérte, hogy a felfüggesztésről ne a törvényszéki elnök határozzon, hanem ez a jog „csak a tábla elnökénél kezdődjék”. Bár a fegyelmi bíróságot erről 24 órán belül tájékoztatni kell a tervezet szerint, Horváth kiemelte, hogy az akták teljes körű elintézése a leírással, a postázással, az iktatással, a szignálással, az áttanulmányozással és a referálással együtt legalább 8–10 napot igénybe vesznek, amit túlságosan hosszú időnek tartott. Épp ezért bízta volna a felfüggesztés elrendelését „a nagyobb bírói gyakorlattal, nagyobb tekintéllyel, nagyobb körültekintéssel és tapasztalatokkal rendelkező” ítélőtáblai elnökre. Hozzátette azt is, hogy „ez a kisváros zajától és kicsinyeskedéseitől távol áll, ez a bíróságnak is és a közönségnek is nagyobb megnyugvására szolgál”.³⁵²

³⁵⁰ Uo. 310. p.

³⁵¹ Uo.

³⁵² Uo. 312. p.

A nyugdíjazást rendező törvényszakaszra vonatkozóan Surgóth Gyula (Nemzeti Egység Pártja) terjesztett elő módosító indítványt. Az első bekezdés szövegében az szerepelt, hogy „ha hivatali kötelességének ellátására testi, elméleti vagy más szellemi fogyatékoság miatt képtelen”. A képviselő „a szabatosabb megjelölés kedvéért” proponálta, hogy a „képtelen” szó elé kerüljön beiktatásra az, hogy „állandóan vagy tartósan”.³⁵³

Ezt a módosítást az igazságügy-miniszter elfogadta. A törvényjavaslat részletes tárgyalását ezzel a képviselőház lezárta.

A törvényjavaslat igazságügyi bizottsági és képviselőházi disputáját figyelemmel kísérő Kartal Ignác központi királyi járásbíró a *Jogállamban* közzétett terjedelmes cikkében fűzte hozzá meglátásait a tervezethez, különös tekintettel az áthelyezés, illetve a nyugdíjazás és a bírói függetlenség összekapcsolódását taglalva. Az írást valamiféle összegzésnek is tekinthetjük, mivel az 1935. január–februártól kezdve megjelent és elhangzott álláspontokat, bírálatokat is felidézte.

Ahogy láttuk, jó néhányan elleneztek, de legalábbis kétségeket fogalmaztak meg „az igazságszolgáltatás érdeke” által megkívánt áthelyezéssel kapcsolatban. A rendelkezés nyilvánvalóan legérzékenyebb pontja, hogy mit is tekint a közszolgálat, az igazságszolgáltatás érdekének a jogalkotó, és miért gondolja, hogy az illető bíró alkalmasabb lesz ítélkező tevékenységének ellátására egy másik bíróságon. Ez felmerült a fegyelmi törvényt körülölelő észrevételek között, de néhány évtizeddel korábban hosszan értekezett erről Márkus Dezső is. Az azóta eltelt valamivel több mint húsz évben nem sokat változott e kérdés megítélése. Kartal Ignác is nehezen tartotta elképzelhetőnek, hogy aki az igazságszolgáltatás érdekébe ütközően bírászkodik Cegléden, „annak bírászkodása jól fog hozzásimulni az igazságszolgáltatás érdekeihez Monoron”. Úgy vélte, hogy a hangsúlyt nem a bírói „működésre”, hanem sokkal inkább „az általános magatartásra” kellene helyezni. „Az igazságszolgáltatás érdekét” pedig egyfelől „túl tartalmaz”, másfelől „túl határozatlan” kifejezésnek minősítette, hiszen „ahány ember, annyiféle gondolat”, sőt „van olyan nézet is, hogy az igazságszolgáltatásnak nincs semmilyen érdeke, hanem az államnak és állampolgárnak van az igazságszolgáltatással kapcsolatban az az ideális érdekük, hogy az igazságszolgáltatás jól működjék”.³⁵⁴

Figyelemre méltó hasonlattal fejezte ki nemtetszését a rendelkezéssel kapcsolatban, amely kimondta, hogy az áthelyezésre irányuló indítványt a bíróság elnökének azzal a figyelmeztetéssel kell közölnie az érdekelt ítélőbíróval, hogyha 15 napon belül nem kéri az áthelyezését, akkor megindítják vele

³⁵³ Uo.

³⁵⁴ KARTAL Ignác: Módosító indítvány a bírák áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslathoz. *Jogállam*, 1935. 3. sz. 122. p.

szemben az eljárást. „Ez túlságosan emlékeztet a padisah küldte selyemzsinórra.” – írta. Célszerűbbnek találta volna az eljárás mellőzését, ha pedig már folyamatban van, azonnali megszüntetését, mihelyt az illető bíró áthelyezési kérvényét benyújtja.³⁵⁵

2. 2. A törvényjavaslat felsőházi vitája

A felsőház közjogi és törvénykezési bizottsága Juhász Andor elnökletével 1935. december 17-én tárgyalta meg és fogadta el a törvényjavaslatot.³⁵⁶ A felsőház pedig néhány nappal később, december 20-i ülésén vette napirendi pontjai közé a tervezet megvitatását. Töreky Géza kúriai másodelnök, a javaslat előadója rámutatott arra, hogy a fegyelmi jog kodifikációja során fontos szempont volt az, hogy az új szabályozás „átvegye a fennálló törvényeknek most is helyes és helytálló rendelkezéseit”, illetve, hogy „felhasználja a gyakorlatnak [...] a fegyelmi bíráskodásnak vérebe átment helyes jogszabályait”, valamint hogy „áthidalja azokat a nehézségeket, amelyeket új törvényeknek a fegyelmi eljárás körére való kihatásai okoztak”.³⁵⁷

Kitért arra, hogy a fegyelmi eljárásra vonatkozó rendelkezéseknek csupán egy részét tartalmazza a javaslat, az abban nem szabályozott kérdésekben továbbra is a bűnvádi perrendtartást és az azt kiegészítő és módosító törvényszakaszokat kell megfelelően alkalmazni. A fegyelmi eljárási jog egyes mozzanatai tehát „közvetlen törvényes szabályozás nélkül maradnak”, és ezeknek a kérdéseknek a megoldása a bírói gyakorlatra vár. Töreky úgy vélte, hogy „egy olyan kódexszerűsége törekvő” tervezetnek, mint amelyenről szó van, „nincs előnyére a szabályozásnak ez a módja”.³⁵⁸

A fegyelmi bíróságok tekintetében utalt arra, hogy azok meghatározása az 1920. évi XX. tc., az ún. státustörvény³⁵⁹ rendszerét követi, és két alapvet

³⁵⁵ Uo.

³⁵⁶ A felsőház közjogi és törvénykezési bizottságának jelentése a kir. ítélőbíráknak és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről szóló 60. számú törvényjavaslat tárgyában. *Felsőházi irományok*, 1935. II. kötet, Irományszámok 1935–82. 365–371. p.

³⁵⁷ *Felsőházi napló*, 1935. I. kötet, 1935. április 29.–1936. június 26. Ülésnapok 1935–17. 293. p.

³⁵⁸ Uo.

³⁵⁹ Az 1920. szeptember 4-én kihirdetett és életbe léptetett a kir. ítélőbírák és a kir. ügyészek státusáról szóló, a külön bírói státust megteremtő 1920. évi XX. tc. 1. §-a kimondta, hogy „az ítélőbírák és az ügyészek kivételnek az állami tisztviselők részére megállapított fizetési osztályokból és külön fizetési csoportokba soroztatnak”. Erről részletesen lásd BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: „Hogy a minimumra legyen szállítva a bíróhoz való hozzáférés esélye”. A bírói fizetésrendezés és a bírók anyagi függetlensége 1869–1920. *Állam- és Jogtudomány*, 2018. 2. sz. 22–25. p.; Uó. A bírói kar „szorongatása” az 1920-as években. In FODOR Veronika – GECSENYI Patrícia – HOLLÓSI Gábor – KISS Dávid – RÁCZNÉ BAÁN Krisztina – RÁCZ János (szerk.): *Zimmer 70. Egy élet az (i)*

fogalmaz meg. Az egyik az, hogy a bírónak a fegyelmi hatósága lehetőleg „a közvetlenül magasabb bíróság” legyen, azaz a törvényszéki bíraké az ítélőtábla, az ítélőtáblai bíraké pedig a Kúria. A másik elv pedig az, hogy a fegyelmi bíróság tagjai rangban a fegyelmi felelősségre vont személy felett álljanak.

Szólott arról, hogy a javaslat a fegyelmi büntetések sorából a rosszallást kihagyta, „ami ellen kifogást abszolúte nem lehet emelni”, mert így „két egyforma hatályú” fegyelmi büntetés (rosszallás és feddés) helyett csak egy lesz (feddés). „Ennek előnye az – folytatta –, hogy helyreállítja a helyes tagozódást és a helyes sorrendet a felügyeleti és fegyelmi büntetések között”.³⁶⁰

Felhívta a figyelmet a javaslatnak a hivatalvesztés hatályára vonatkozó rendelkezésére. E szerint az kiterjed az elmarasztalt bíró egész életére, aki „többé semmiféle közhivatalra” nem alkalmazható. A javaslat e tekintetben szigorúbb volt a büntető törvénykönyvnél is, mivel a Csemegi-kódex szerint a hivatalvesztés hatálya csupán 1–10 évig terjedt. „Hogy ez az egyenlőtlenség megszűnjék, a törvényjavaslat akként rendelkezik, hogy a jövőre a büntetőjogi hivatalvesztés hatálya is ugyanilyen súlyos lesz.” Ezzel kapcsolatban megjegyezte azt is, hogy a javaslat nyomán csak az igazságügyi fegyelmi úton kiszabott hivatalvesztéssel jár együtt, hogy a hivatalvesztést elszenvedő bírót a közszolgálatban nem lehet alkalmazni. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. tc. szerint ugyanis a fegyelmi úton hivatalvesztésre ítélt tisztviselőt csupán a törvényhatósági és a községi közalkalmazástól „zárja el” a jogalkotó, de más közalkalmazástól nem. Véleménye szerint elengedhetetlen „bizonyos egyenlőségnek a megteremtése”.³⁶¹

„Az egyensúly”, illetve „bizonyos rendszer” kialakítását szükségesnek tartotta azért is, mert a fegyelmi törvényen és a büntető törvénykönyvön, illetve a közigazgatás rendezéséről szóló törvényen kívül voltak még olyan jogszabályok, amelyek mellékbüntetésként szabályozták a hivatalvesztést. A hatékony igazságszolgáltatás érdeke is megkívánja, hogy a hivatalvesztésre vonatkozó különféle rendelkezések illeszkedjenek egymáshoz.

A hivatalvesztésről szólva a rehabilitáció kérdésével is foglalkozott Töreky. Ez akkor kerül előtérbe, amikor a fegyelmi bíróság első fokon valakit hivatalvesztésre ítélt, az ítélet jogerőssé válik, majd esetlegesen egy perújítási eljárásban egy másik fegyelmi bíróság a vádlottat felmenti. A javaslat e tekintetben nem fogalmazott meg világos rendelkezéseket, így az igazságügy-miniszter is támogatta a közjogi és törvénykezési bizottság indítványát, amely szerint ilyen esetben a felmentett bírót megilleti a teljes rehabilitáció, azaz vissza kell őt

igazságszolgáltatás kutatásának szolgálatában. Budapest, 2018. Magyar Napló Kiadó – Írott Szó Alapítvány, 396–403. p.

³⁶⁰ *Felsőházi napló*, 1935. I. kötet, 1935. április 29.–1936. június 26. Ülésnapok 1935–17. 294. p.

³⁶¹ Uo.

helyezni korábbi állásába. A rehabilitáció másik esete az, amikor a perújítási eljárásban a hivatalvesztéssel sújtott bírót ugyan nem menti fel a bíróság, de a korábbinál enyhébb büntetést – feddést vagy pénzbírságot – szab ki. A javaslat erre nézve azt mondta ki, hogy a bíróság belátásától függ, hogy a rehabilitációt elrendeli-e vagy sem. Töreky helyesebbnek tartotta volna ilyenkor is a teljes rehabilitációt, hasonlóan az 1929. évi XXX. tc.-ben foglaltakhoz. Bár a tervezett új fegyelmi törvény ebben a kérdésben eltérő szabályozást írt elő, a kúriai másodelnök meggyőződése szerint, a bíróságok ezeket a dilemmákat is „mindig a méltányosság szellemében” fogják megoldani.³⁶²

Az áthelyezést és a kényszernyugdíjazást érintő rendelkezések tárgyilagos ismertetése során hangsúlyozta, hogy bár kétségek és ellenérvek egyaránt megfogalmazódtak e két kérdéskörben, „nincs ok aggodalomra”, mivel „a súlypont eddig is azon volt, és a döntő súly ezután is azon marad, hogy szolgáltatékptelenség következik be, és a szolgáltatékptelenség bekövetkezte bíróilag állapíttassék meg”. Ez pedig elegendő garancia a bírói függetlenség érvényesülésére.³⁶³

Juhász Andor, aki a törvényjavaslattal kapcsolatos nézeteit már 1935 februárjában a *Pesti Hírlap* hasábjain megosztotta, felsőházi felszólalásában többek között arról beszélt, hogy a kormányt, illetve az igazságügy-minisztert a bíróságok felett megillető felügyeleti jog gyakorlása és a bírói függetlenség érvényre juttatása nehezen egyeztethető össze. A bírói függetlenséget épp azért szokták kétségbe vonni, mert a kinevezési és az előléptetési jog a kormány hatáskörébe tartozik. A javaslat „szépséghibájának” tekintette, hogy „nagyon sűrűn említi” a felügyeleti hatóságokat.

Összességében úgy vélte, hogy a tervezetnek csupán két olyan szakasza van, „amelyek mellett nem lehet egészen észrevétel nélkül elhaladni”: az egyik a bírák kényszeráthelyezése, a másik pedig a kényszernyugdíjazás. Ez utóbbinál helyesnek találta a jogszabályszoveget, de kifogásolta annak indokolását. A javaslat értelmében az ítéldbíró a törvényes korhatár elérése előtt – hivatalból – csak akkor lehet nyugdíjazni, ha bírói kötelességeinek teljesítésére véglegesen vagy tartósan képtelenné vált. Az indokolás e szakaszt oly módon fejtette ki, hogy elrendelhető a nyugdíjazás akkor is, amikor „a hivatalos kötelesség ellátására való képtelenséget nem a betegség fogalma alá eső testi vagy elméleti rendellenesség idézi elő, hanem az egyébként rendes szellemi működésnek akár a helyes ítélkezéshez szükséges ismeretek fenntartását vagy bővítését, akár a hivatali kötelesség értelmi átélését kizáró vagy nagymértékben csökkentő fogyatékosága” áll fenn. Ezt az értelmezést Juhász Andor elfogadhatatlannak tartotta, mondván az ítéldbíró „kell, hogy biztosnak érezze magát bírói székében”. Hozzátette azt is, hogy a bíró védekezhet az ellen, hogy „nem végez

³⁶² Uo. 294–295. p.

³⁶³ Uo. 295. p.

akár testi, akár szellemi fogyatékosága miatt olyan minőségű és mennyiségű munkát, amit átlagosan egy bírótól elvárni lehet, az ellen azonban, hogy belőle bizonyos ismeretfenntartó és bővítő ilyen kötelesség vagy értelmi átélést biztosító képesség hiányzik, védekezni nem tud”.³⁶⁴

Osvald István kúriai elnök Juhász Andorhoz csatlakozva azt hangsúlyozta, hogy az igazságügy-miniszternek a főfelügyeleti jogot „szinte észrevétlenül akképpen kell alkalmaznia, hogy a jogkereső közönségnek a bíró függetlenségébe vetett hite meg ne inogjon semmiképp sem”.³⁶⁵

Lázár Andor igazságügy-miniszter a felsőházban is annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a készülő új fegyelmi törvény teljes mértékben a bírói függetlenség megóvásának talaján áll. Fontosnak tartotta ezt azért, mert álláspontja szerint az a bíráskodás, amelynél „befolyások érvényesülhetnek, mégpedig mondjuk érvényesülhetnek felülről, a hatalom részéről vagy érvényesülhetnek alulról, népszerűségi szempontból, demagógiából”, az a bíráskodás „nem felel meg annak az ideális elgondolásnak, amelyet a bíráskodásról vallunk, és amelyet a magyar bírák a gyakorlatban megvalósítottak”.³⁶⁶

3. Az 1936. évi III. tc. a kir. ítélőbírának és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről

Az új fegyelmi törvény 1936. január 16-án lépett hatályba.

A törvény indokolása kitért arra, hogy az új szabályozás nem tartalmazza a bírók bünvádi felelősségét, hiszen az 1878. évi V. tc. hatálybalépésével a büntetőjogi felelősség részletes szabályait a büntető törvénykönyv tartalmazza.

A bíró vagyoni felelősségére vonatkozó korábbi törvényszakaszokon sem változtatott a jogalkotó, mondván, ezek a rendelkezések „teljesen megfelelőek és olyan joggyakorlatnak szolgálnak alapjául, amelynek egyöntetűsége érdekében ezeknek a szabályoknak még szerkezeti jelentőségű érintése sem kívánatos”.³⁶⁷

³⁶⁴ Uo. 298. p.

³⁶⁵ Uo. 298–299. p.

³⁶⁶ Uo. 301. p.

³⁶⁷ 1938-ban megjelent monográfiájában Cottely István ügyvéd (és bírósági tolmács a Budapesti Királyi Törvényszéken) a bíró vagyoni felelősségével kapcsolatban többek között arra kereste a választ, hogy megengedhető-e a peres félnek, hogy közvetlenül perelje az ügyében eljáró bírót, vagy inkább az állam legyen az alperes, esetleg mindkettőjük. Cottely elutasította azt a lehetséges

Az indokolás szerint a vagyoni felelősség esetleges későbbi újraszabályozásának előfeltétele a közszolgálati alkalmazottak „egyéb körét” érintő vagyoni felelősség rendezése és a magánjogi törvénykönyv javaslat (Mtj.) alapelveivel való összhang kialakítása.³⁶⁸

Az 1936. évi törvény a fegyelmi felelősségre vonatkozó rendelkezéseket szerkezetileg is elkülönítette azoktól a szabályoktól, amelyek a fegyelmi felelősség alá eső személyekre vagy azok bizonyos csoportjaira nézve a közszolgálat érdekében szükségesek, de nincsenek összefüggésben fegyelmi vétség elkövetésével. Az új jogszabály ennek megfelelően külön fejezetben rendezte a fegyelmi felelősséggel kapcsolatos intézkedéseket és külön fejezetben a közszolgálat érdekében, fegyelmi vétség elkövetésétől függetlenül elrendelhető áthelyezést és nyugdíjazást.

Emellett elhatárolta egymástól az ítéldbírák és az ügyészek, illetve a bíróságoknál és az ügyészségeknél alkalmazott segéd- és kezelőszemélyzet fegyelmi felelősségét rendező paragrafusokat. Az elhatárolás azt a jogalkotói alapvetést tükrözte, amely szerint a fegyelmi felelősségnek a fegyelmi bíráskodás függetlenségére alapított speciális szabályozása csak az ítéldbírák és az ügyészek esetében indokolt. A törvényalkotó érvelése szerint általános tisztviselői fegyelmi törvény híján, a közszolgálati alkalmazottak szolgálati viszonyait szabályozó külön törvény megalkotásáig a bírósági és az ügyészségi tisztviselőkre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint az ítéldbírákra és az ügyészekre.³⁶⁹ Ez az elv tehát az 1871. évi fegyelmi törvény szellemiségét követte.

Az 1936. évi III. tc. a fegyelmi felelősség alá eső személyek körének meghatározásánál figyelembe vette az 1871. évi törvény hatálybalépése óta bekövetkezett szervezeti változásokat. Ennélfogva a törvény hatálya kiterjedt

- a) a rendes bíróságok ítéldbíráira, beleértve az elnököt, a vezetőt, a másodelnököt, az alelnököt, a tanácselnököt és a telekkönyvi betétszerkesztő bírót is;
- b) a Szabadalmi Bíróság és a Főudvarnagyi Bíróság ítéldbíráira, valamint az Országos Földbirtokrendező Bíróság bíró tagjaira, beleértve az elnököt, a másodelnököt, az alelnököt és a tanácselnököt is;

utat, hogy a jogkereső fél perelje közvetlenül a bírót, kivitelezhetőbbnek tartotta, ha az állam közbelépésével indul meg az eljárás a bíró ellen. Különböző alternatívákat sorakoztatott fel, az állam elsődleges felelősségétől eljutott a szolidáris, végül a szubszidiárius alakzatig, ahol az állam már csak a behajthatatlan követeléseket egyenlítettette volna ki.

Erről részletesen lásd Csőre Eszter: A bírósági jogkörben okozott kár néhány alapkérdése Cottely István: „A bírák magánjogi felelőssége – Különös tekintettel a középeurópai jogfejlődésre és a középeurópai államok érvényes jogára” c. művének újraolvasása kapcsán. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae*, Budapest, Tom. XLV. 2008. 235–250. p.

³⁶⁸ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 115. p.

³⁶⁹ Uo. 117. p.

- c) a Központi Telekkönyvi Hivatal elnökére;
- d) az ügyészség tagjaira;
- e) a Kúria elnöki tanácsosára, a királyi ítélőtáblák elnöki titkárait, továbbá az önálló működési körrel felruházott bírósági titkárokra, illetve jegyzőkre.

A törvény hatályának kiterjesztését az önálló működési körrel felruházott bírósági jegyzőre, illetve bírósági titkárra (1912. évi VII. tc. 6. §) az indokolta, hogy működésük jórészt bírói feladatok ellátásában állt. A bírósági jegyző, illetve a bírósági titkár – aki csak bírói képesítéssel rendelkező személy lehetett – nemperes ügyekben bírói határozatot hozhatott, polgári peres, illetve büntetőügyben önállóan végezhetett bírói cselekményeket megkeresés vagy kiküldés alapján.

A törvény hatálya alá tartozó személyeket illetően a fegyelmi felelősség szempontjából az új rendelkezéseket kellett alkalmazni akkor is, ha

- a) hivatali állásuk megtartása mellett más bíróságnál, hatóságnál, hivatalnál, intézetnél vagy bizottságnál működtek;
- b) a fegyelmi vétséget más bírósághoz, hatósághoz, hivatalhoz, intézethez vagy bizottsághoz történő kiküldésük vagy az ott teljesített hivatalos megbízásuk során követték el;
- c) a szolgálat alól ideiglenesen felmentették őket;
- d) ideiglenesen vagy véglegesen nyugdíjazták őket;
- e) hivatalvesztés esetén az elítélt és/vagy az utána állami ellátásra jogosultak ellátási igénye az állammal szemben részben fennmaradt.

A hatályban lévő jogszabályok lehetővé tették, hogy közérdekből a bíró (ügyész), illetve a bírósági (ügyészségi) tisztviselő hivatali állását megtartva más bíróságnál, hatóságnál, hivatalnál, intézetnél vagy bizottságnál teljesítsen szolgálatot. Kiküldés vagy megbízás alapján a bíró, illetve a bírósági tisztviselő más bíróságnál, hatóságnál, hivatalnál, intézetnél vagy bizottságnál is működhetett átmenetileg. Előfordulhatott az is, hogy a bírót vagy a bírósági tisztviselőt közérdekből vagy jogos magánérdekből ideiglenesen fel kellett menteni szolgálatának teljesítése alól. Az 1886. évi XXVIII. tc. és az 1889. évi XLV. tc. rendelkezései például lehetővé tették a Kúria, a királyi ítélőtáblák, valamint az elsőfolyamodású bíróságok ítélőbíráinak ideiglenes alkalmazását az Igazságügyminisztériumban, illetve az ítélőbírókat tanácsjegyzői szolgálatra be lehetett rendelni a felsőbbíróságokhoz (1890. évi XXV. tc. 6. §, 1891. évi XVII. tc. 55–56. §, 1908. évi VI. tc. 4. §, 1912. évi VII. tc. 15. §), valamint a királyi ügyészek – hivatali állásuk megtartása mellett – megbízást kaphattak országos fegyintézetek, kerületi börtönök és fogházak igazgatására (1891. évi XVII. tc. 37. §). A bírói (ügyészi) szolgálat működési körének megváltozása

nem érintette a közszolgálati alapviszonyt, amelyből a fegyelmi felelősség és annak érvényesítése következett.³⁷⁰

Meg kell jegyezni, hogy már az 1871. évi VIII. tc. miniszteri javaslata tartalmazta azt a rendelkezést, amely szerint a törvény hatálya alá tartozó személyek „fegyelmi tekintetben a nyugalmaztatásuk után elkövetett cselekményekért is a [fegyelmi] törvény rendeleteinek vannak alávetve”. Ám a tervezet képviselőházi tárgyalása során Somossy Ignác ennek törlését indítványozta, és a képviselőház – Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter hozzájárulásával – azt törölte is. Somossy a tervezett szabályt nem tartotta indokoltnak. A képviselőház 1869. október 26-i ülésén azzal érvelt, hogyha a katonaságnál „a már tetteges szolgálatban nem lévő egyének” a polgári törvények és hatóságok hatálya alá tartoznak, akkor „ezen szigort” miért kellene kiterjeszteni a már nyugállományban lévő bírókra, illetve bírósági hivatalnokokra.³⁷¹

A későbbi jogszabályok azonban szakítottak az 1871. évi törvény álláspontjával. Többek között az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1912. évi LXV. tc. 44. §-a értelmében a fegyelmi hatóság a nyugdíjazott alkalmazott esetében a nyugdíjazás után elkövetett cselekmény miatt kimondhatta a nyugellátás elvesztését (8. pont). Ezt a rendelkezést kellett alkalmazni a nyugalmazott bíróra vagy ügyészre is (124. §).

A Kúria kisebb és nagyobb fegyelmi tanácsa 1925. november 7-én tartott együttes értekezletén abban állapodott meg, hogy „a nyugdíjazott bíróval, ügyéssel és bírósági hivatalnokkal szemben nyugalomba helyezés után elkövetett cselekmények tekintetében is helye van fegyelmi eljárásnak”, és ebben az eljárásban az 1871. évi fegyelmi törvény rendelkezései „a nyugdíjas állás természetének megfelelő alkalmazást nyernek”.³⁷²

Az 1936. évi törvény hatálya alá tartoztak a fegyelmi felelősségre nézve a Kúria ügyvédi tanácsának ügyvédtagjai (1907. évi XXIV. tc. 3. §), az Országos Földbirtokrendező Bíróság nem bíró tagjai (1920. évi XXXVI. tc. 6. és 10. §), a Kúriához kinevezett szabadalmi ülnökök (1927. évi XX. tc. 2. §), az áru- és értéktőzsdék, valamint a termény- és gabonacsarnokok különbíróságának ítélőbírái (1881. évi LIX. tc. 99. §), továbbá a nem rendszeresített állásban vagy állandó fizetés nélkül alkalmazott egyéb bírósági tagok (ülnökök) és szakértők is, kivéve a bírósági tolmácsokat. Idetartoztak többek között az árdragító visszaélésekről szóló 1920. évi XV. tc. 9. §-a értelmében az uzsorabírászkodásban, a 9180/1920. M. E. sz. rend. 8–14. §-ai alapján a munkaügyi bírászkodásban, továbbá az 1932. évi IV. tc. 2. §-a szerint a társadalombiztosítási bírászkodásban

³⁷⁰ Uo. 120. p.

³⁷¹ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–58. 58. p.

³⁷² Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 121. p.

részt vevő és bírói működést kifejtő ülnökök. E törvény alkalmazása indokolt a szakértők esetében is, mivel „a külön szakismeretet igénylő kérdések tekintetében kifejtett véleményező” tevékenységükkel a bírói jellegű működés „segédkező részesei” voltak. Bár az 1911. évi polgári perrendtartás értelmében a szakértőkre megállapított szabályokat kellett alkalmazni a tolmácsokra is, a tolmács működésének „sajátságos természetére” tekintettel a tolmácsok fegyelmi felelősségét külön jogszabály, a kir. bírósági tolmácsokról szóló 58.600/1916. I. M. sz. rend. tartalmazta (49–57. §).

3. 1. A fegyelmi vétség fogalma

Az új törvény szerint fegyelmi vétséget követett el egyfelől, aki hivatali kötelességét gondatlanságból súlyosan vagy szándékosan megszegte, másfelől, aki életmódjával vagy magaviseletével állásának, illetve alkalmazásának tekintélyét szándékosan vagy gondatlanságból súlyosan megsértette vagy veszélyeztette.

A korábbi szabályozáshoz hasonlóan tehát az 1936. évi törvény is fenntartotta azt az alapelvet, hogy fegyelmi vétség csak vétkesen elkövetett köteleességszegés lehet.

Mivel a fegyelmi felelősség hatálya alá eső bírók és bírósági tisztviselők hivatali kötelessége, hogy lelkiismeretesen teljesítsék az állásukból, illetve alkalmazásukból fakadó hivatali tennivalókat, köteleességszegésnek kell tekinteni, ha hivatali kötelességüket egyáltalán nem vagy hanyagul teljesítik. A jogalkotó nem tartotta szükségesnek „egyenes fegyelmi vétségek oly példalózó felsorolását”, mint azt tette az 1871. évi fegyelmi törvény (21. §). A törvényjavaslat véleményezésére felkért felsőbb bíróságok és a királyi ügyészség tagjai is „a példaszerű felsorolás” mellőzése mellett foglaltak állást.

A hivatali kötelesség megszegésének a gyakorlatban felmerült tipikus esetei voltak az ítéletek késedelmes írásbafoglalásával, a tárgyalási napló vezetésének elmulasztásával, az eljárás határidők be nem tartásával összefüggő mulasztások.³⁷³

A fegyelmi vétség definiálásával kapcsolatban az új törvény indokolása kitért arra, hogy a bírói (és az ügyési) működés „erkölcsi jelentőségének és megbecsülésének az állás tekintélyében is kifejezésre jutó fontossága” teszi elengedhetetlenné, hogy a fegyelmi felelősség szempontjából kifogás alá eső magatartás „határa” az 1871. évi VIII. tc. 20. §-ának b) pontjában foglalt körülírással szemben „közelebb essék” a kifogástalan magatartáshoz. Ennél fogva az 1936.

³⁷³ SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírói hivatással szembeni elvárások a fegyelmi szabályozás tükrében (1944–1954). In FURKÓ Péter – PÉNZES Martin (szerk.): *Fiatal kutatóink. ÚNKP a Károli* 2022/2023. Budapest, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 119. p.

évi szabályozás nem a „botránnyokozást” jelölte meg a fegyelmi felelősségre vonás alapjául szolgáló életmód vagy magaviselet „kezdő határaként”, hanem az állás tekintélyének megfelelő életmódot, illetve magaviseletet követelt meg. Ebből következően fegyelmi vétséget követett el az, aki magatartásával az állás (alkalmazás) tekintélyét súlyosan megsértette vagy veszélyeztette.

A fegyelmi jog reformja kapcsán Zehery Lajos egyetemi tanár elengedhetetlennek tartotta a fegyelmi vétség fogalmának újragondolását, többek között azért, mert meglátása szerint az 1871. évi VIII. tc. 20. §-ának b) pontjában szereplő „botránnyos magaviselet” megjelölése révén a definíció „belső ellentmondásban szenved”. Zehery úgy vélte, hogy az említett rendelkezést tulajdonképpen csak azokban a súlyos esetekben lehetett alkalmazni, amelyekben „a közszolgálat kötelékéből eltávolítás szükséges”, ehhez képest a jogszabály „értelemszerű alkalmazása mellett” büntetlenül maradtak azok az esetek, amikor a fegyelmi felelősség alá eső személy hivatali állásának meg nem felelő magatartást tanúsít ugyan, de azzal nem tette magát a tiszteletre és a bizalomra méltatlanná.³⁷⁴

Zehery megfogalmazásában a fegyelmi vétség, a fegyelmi felelősség alapjául szolgáló „valamennyi életviszonylatban”, voltaképp „az illető életviszonykör keretei között maradó egyrétegű cselekmény: megsértése vagy veszélyeztetése hivatali, szolgálati, hivatásbeli kötelelességnek, illetőleg tekintélynek”.³⁷⁵

Az 1936. évi törvény – a korábbi szabályozáshoz hasonlóan – eltekintett a fegyelmi felelősséget megalapozó tényállási elemek taxatív felsorolásától, hiszen ilyen kimerítő jellegű körülírás nem lehetséges. A fegyelmi bíróságok feladata volt, hogy esetenként, mérlegelési jogkörüknél fogva a törvényben rögzített általánosabb meghatározást, „elvi jelentőségű állásfoglaláson alapuló határozott tartalommal juttassák gyakorlati érvényesülésre”.³⁷⁶

Egy 1944. évi fegyelmi bírósági ítélet indokolása iránymutatásul szolgálhatott valamennyi fegyelmi ügyben eljáró bíró számára. E szerint

„A bírónak a magánéletben, a társadalmi érintkezései során is mindenkor ügyelnie kell arra, hogy viselkedésével másoknak is jó példát mutasson, senkit jogos ok nélkül meg ne sértsen és különösképpen másokat meg ne botránkoztasson. Indulatai kitörésének még olyan esetben is, amikor ez emberileg érthető lenne, gátat szabni köteles és az állásával járó tisztelet és becsület megóvása érdekében a társadalmi formákhoz, követelményekhez – különösképpen hölgyek jelenlétében – feltétlenül alkalmazkodnia

³⁷⁴ ZEHERY 1935. 326. p.

³⁷⁵ ZEHERY Lajos: Fegyelmi jogunk legújabb alkotásai a büntetőjogi reformtörekvések tükrében. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1940. 29–30. sz. 107. p.

³⁷⁶ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 125. p.

kell úgy, hogy a tőle feltétlenül megkövetelt úri viselkedéshez kétség ne férhessen. Ezzel ellenkező magatartás a bírói állás tekintélyét veszélyezteti és a bíró iránt megnyilvánuló közbizalom megrendüléséhez vezethet.”³⁷⁷

3. 2. A fegyelmi büntetések

Az 1936. évi törvény az addig kiszabható négy fegyelmi büntetés helyett, „az azonos erkölcsi tartalmú” rosszallás és feddés „egybefoglalásával” csak három büntetési nemet – feddést, pénzbírságot és hivatalvesztést – állapított meg.

Hosszú évek gyakorlati tapasztalatai azt mutatták, hogy a szabálytalanság, a kötelességszegés és a kifogásolható magaviselet „megnyilatkozásának változatai” jelentőségüket, illetve súlyukat tekintve „legfeljebb kétféleképpen értékelhetők”, ennek megfelelően vagy a felügyeleti jog keretében kiszabott megintéssel, vagy a legenyhébb fegyelmi büntetéssel büntethetők. A törvényhozó azt az alapgondolatot követte, hogy a legcsekélyebb súlyú „rendetlenségeket” a felügyeleti jog keretei között kell elbírálni, míg „ezt a jelentőséget meghaladó”, de csekély súlyú kötelességszegések, mint a fegyelmi vétség legenyhébb esetei feddéssel büntetendők.³⁷⁸

A fegyelmi büntetést a fegyelmi bíróság a vétkesség fokához és a fegyelmi vétség súlyához mérten, az összes körülmény, így különösen az esetleges előző fegyelmi büntetés, illetve felügyeleti intézkedés, továbbá a fegyelmi vétség következményeinek figyelembevételével állapította meg.³⁷⁹ Nyugalmazott bíró (ügyész) esetében csak pénzbírságot vagy hivatalvesztést szabhatott ki a bíróság. Ha az adott ügyben enyhébb büntetés elrendelése lett volna indokolt, akkor a büntetés kiszabását – a fegyelmi vétség megállapítása mellett – mellőzni kellett.

A pénzbírság mértékének megállapításánál a bíróságnak tekintettel kellett lennie az elítélt vagyoni, kereseti és jövedelmi viszonyaira is. A pénzbírság felső határának meghatározása a jogalkotó szándéka szerint a bíró szabad mérlegelési jogkörébe tartozott, hiszen éppen a pénzbírság az a büntetési eszköz, amely „a legnagyobb terjedelmű egyéniesítésre” alkalmas.

Ha az elítélt rendszeres illetményel rendelkezett, akkor a pénzbírság legfeljebb havi fizetésének négyszerese lehetett. A jogerős határozattal kiszabott pénzbírságot rendszerint az elítélt fizetéséből kellett levonni, havi

³⁷⁷ SCHLACHTA 2023b. 120. p.

³⁷⁸ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 126. p.; SCHLACHTA 2023a. 280 p.

³⁷⁹ PATYI 2016. 158. p.

rendszerességgel, úgy, hogy a havonta levont összeg nem haladhatta meg az illető bíró havi fizetésének egyharmadát.

Levonásra természetesen csak akkor került sor, ha az elítélt a pénzbírságot – akár egy összegben, akár a pénzbírságot kiszabó határozat jogerőre emelkedését követő hónap első napja előtt részletekben – nem fizette meg.³⁸⁰

A hivatalvesztésre ítélt személy elveszítette hivatali állását, címét, jellegét, valamint mindennemű ellátási és egyéb olyan igényét, amely szolgálata alapján őt és az utána ellátásra jogosultakat megillette volna. A hivatalvesztés következményeként az illető bírót (ügyészt) többé nem lehetett alkalmazni a közszolgálatban. E súlyos következménnyel kapcsolatban a törvény indokolása úgy fogalmazott, „amikor kiváló képzettségű, kifogástalan jellemű egyének ezrei vannak kenyér nélkül, semmi szükség arra, hogy hivatalvesztésre ítélt tisztviselőt a közszolgálat körében újból alkalmazzanak”.³⁸¹ Ez az intézkedés szorosan összefüggött a büntető törvénykönyv hivatalvesztést szabályozó szakaszaival (57–58. §). A Csemegi-kódex szerint ugyanis, akit a büntetőbíróság mellékbüntetésként hivatalvesztésre ítélt, a hivatalvesztés tartamának letelte után közhivatalra vagy közhatósági megerősítéstől függő hivatalra, állásra vagy szolgálatra újból alkalmazható volt. Ugyanakkor a bírói (és az ügyészi) tekintélyt veszélyeztetné, ha a hivatalvesztésre ítélt bíró (ügyész) ismét bírói (ügyészi) vagy más közszolgálati állásba kerülne. Megállapítható tehát, hogy az erkölcsi megítélés szempontjából nincs különbség aszerint, hogy a hivatalvesztést a büntetőbíróság vagy a fegyelmi bíróság szabta-e ki. A bírói gyakorlat azt mutatta, hogy az esetek egy részében a hivatalvesztéssel járó bűncselekmény elkövetése maga után vont a hivatalvesztés elrendelését fegyelmi úton is.

Az 1936. évi törvény értelmében a fegyelmi bíróság különös méltánylást érdemlő okból, ha ezt a vagyoni viszonyok is indokolták, kimondhatta, hogy az elítéltnak és/vagy az utána állami ellátásra jogosultaknak az ellátási igénye az állammal szemben részben, a fegyelmi bíróság ítéletében meghatározott mértékben fennmarad.

Ha perújrafelvétel folytán a fegyelmi bíróság a hivatalvesztést kimondó korábbi ítéletet hatályon kívül helyezte, az eset körülményeinek figyelembevételével döntött arról is, hogy a korábbi ítélet alapján beszüntetett illetményeket egészen vagy részben ki kell-e adni, illetve arról is, hogy a fegyelmi eljárás alá vont személyt korábbi állásába vissza kell-e helyezni. Amennyiben a fegyelmi bíróság a perújrafelvétel következtében az elítéltet felmentette és elrendelte korábbi állásába való visszahelyezését, de a visszahelyezésre nem volt lehetőség, akkor az illető bírót (ügyészt) – az államkincstár terhére – rendelkezési állományba kellett helyezni, és egy éven belül rangjának és képesítésének

³⁸⁰ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 129. p.

³⁸¹ Uo.

megfelelő állásba kellett helyezni. Ha a bíró (ügyész) az állást nem fogadta el, akkor „szabályszerű elbánás alá” kellett vonni.

A miniszteri indokolás szerint ez a rendelkezés volt hivatva biztosítani, hogy a perújrafelvétel folytán rehabilitált személy a törvény intézkedései alapján valóban „hozzá is jusson” az őt jogosan megillető rehabilitációhoz. Az igazságügy-miniszter hangsúlyozta, hogy a jogalkotó e szabály kidolgozásánál fokozottan szem előtt tartotta a bírói függetlenség alapelvét. Ennek megfelelően a fegyelmi törvény eltért a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. tc. 80. §-ában foglalt elvtől, amely szerint abban az esetben, ha a rehabilitált személyt rangjának és képesítésének megfelelő állásba nem lehetett visszahelyezni, akkor őt „szabályszerű elbánás alá kellett vonni”, ellenkező esetben e rendelkezés „alkalmas lett volna olyan látszat keltésére”, hogy a rehabilitálásra váró bíró „a szabályszerű elbánás alá vonás lehetőségének tudatában a kormánnyal szemben huzamosabb időn át függő helyzetbe kerülne”. Az 1936. évi III. tc. a szabályszerű elbánás alá vonást kizárólag arra a végső és „elkerülhetetlen” esetre tartotta fenn, ha az illető a rangjának és képesítésének megfelelő állást nem fogadta el.³⁸²

Az új törvény értelmében a rehabilitálás gyakorlati megvalósítására vonatkozó rendelkezéseket kellett alkalmazni abban az esetben is, ha a büntetőbíróság ítéletének hivatalvesztést kimondó része perújrafelvétel folytán hatályát veszítette.

Az 1871. évi törvény szóhasználatával szakítva, az új jogszabály nem a fegyelmi büntetés „erkölcsi hatályát”, hanem „mellékkövetkezményeit” határozta meg. E szerint a feddésre elítéltet két évig, a pénzbírságra elítéltet három évig nem lehetett magasabb illetménnyel járó hivatali állásra kinevezni vagy áthelyezni, magasabb fizetési fokozatba léptetni, jutalomban részesíteni, valamint az említett időtartam nem számított bele a magasabb állás elnyerésére képesítő vagy a magasabb fizetési fokozatba lépésre igényt adó szolgálati időbe. Újdonságként került az 1936. évi fegyelmi törvénybe az a rendelkezés, amely szerint ha a két, illetve a három év letelte előtt az elítéltet ismét, mégpedig olyan fegyelmi vétség miatt ítélik el, amelyet az előző ítélet jogerőre emelkedése után követett el, az újabb fegyelmi büntetéshez fűződő jogkövetkezmény időtartama azon a napon kezdődik, amelyen az előző fegyelmi büntetéshez fűződő jogkövetkezmény időtartama letelt. E rendelkezés „természszerű indoka” az volt, hogy az újabb fegyelmi vétség elkövetése „kétségtelenül a hivatali köteleességek lazább felfogásának, a közszolgálat rendjéhez alkalmazkodás csökkent mértékű képességének vagy készségének tanújele” – fogalmazott a törvény indokolása.³⁸³

³⁸² Uo. 131. p.

³⁸³ Uo. 128. p.

Az 1912. évi VII. tc. 9. §-ában foglalt rendelkezésekkel megegyezően az új törvény lehetőséget adott arra (15. §), hogy a fegyelmi bíróság fegyelmi büntetés kiszabása mellett, illetve fegyelmi vétség megállapítása nélkül is elrendelhesse az ítélőbíró áthelyezését, ha a fegyelmi eljárás során megállapítást nyert, hogy az illető bíró működése addigi székhelyén vagy addigi alkalmazásában az igazságszolgáltatás érdekeivel nem volt összeegyeztethető.

Az átköltözés költségeit fegyelmi vétség megállapítása esetén az áthelyezettnek kellett viselnie. Ha fegyelmi vétség nem állt fenn, akkor az átköltözés költségeit a szabályszerű átköltözési illetmény keretén belül az államkincstárból kellett megtéríteni.

3. 3. A fegyelmi eljárás

3. 3. 1. A fegyelmi bíróságok

A fegyelmi bíróságokat az 1871. évi törvény hatálybalépését követő évtizedek szervezeti változásaira, az új jogszabályokra,³⁸⁴ valamint a bírói gyakorlat tapasztalataira tekintettel határozta meg a jogalkotó. Az 1936. évi törvény összhangot kívánt teremteni a működő bírói szervezet és a fegyelmi bíróságokra vonatkozó szabályok között. „A fegyelmi bíraskodás valódi középpontjába a fegyelmi bíróságot állítja, mind a szervezet, mind az eljárás körében törekszik olyan szabályozásra, hogy a fegyelmi bíróság emberi tökéletességgel tudja feladatát betölteni.” – fogalmazott az indokolás.³⁸⁵ A fegyelmi bíróságok kijelölésénél (19–20. és 62. §) az 1920. évi státustörvény rendszerét követte a jogalkotó.

A bírói függetlenség alapelvét tiszteletben tartva, az ítélőbírák (ügyészek) felett általában a közvetlen magasabb fokú bíróság keretében felállított fegyelmi bíróság járt el. Emellett érvényesült az az alapelv is, amely szerint a fegyelmi bíróság tagjai rangban a fegyelmi felelősségre vont személy felett álljanak. Fontos szempont volt az is, hogy a fegyelmi bíróság annak a bíróságnak

³⁸⁴ A bírói és az ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc. (29. §); a bírói és az ügyészi szervezet módosításáról szóló 1907. évi I. tc. (1. §); a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk életbeléptetéséről szóló 1912. évi LIV. tc. (81. és 85. §); a kir. ítélőbírák és a kir. ügyészek státusáról szóló 1920. évi XX. tc.; a találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről szóló 1920. évi XXXV. tc.; a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. tc. (az Országos Földbirtokrendező Bíróságra vonatkozó paragrafusok); az 1922. évi I. tc. az 1921/22. költségvetési év augusztus elsejétől december végéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1921:XXXIV. tc. hatályának 1922. évi június hó végéig való kiterjesztése tárgyában [a státustörvényben meghatározott fizetési csoportok kiegészítése (28. §), az Országos Földbirtokrendező Bírósággal kapcsolatos kiegészítés (30. §)].

³⁸⁵ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 139. p.

a keretében kerüljön megalakításra, amelynek vezetője a fegyelmi felelősségre vont személy felett a felügyeleti jogot gyakorolja.

Lényegesebb eltérést jelentett többek között, hogy az ítélőtáblai bírói címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bíró és járásbíró a királyi ítélőtábla fegyelmi tanácsának fegyelmi joghatósága alá tartozott az új szabályozás szerint, kikerülve a Kúria kisebb fegyelmi tanácsának fegyelmi joghatósága alól. Jelentős változás volt az is, hogy míg korábban az Országos Földbirtokrendező Bíróság fogalmazószemélyzetének tagjai (tanácsjegyzők) fegyelmi bíráskodás tekintetében a bíróság fegyelmi tanácsának joghatóságába tartoztak, addig az új törvény szerint a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa járt el fegyelmi ügyekben.

Meg kell jegyezni azt is, hogy a fegyelmi bíróságok hatásköre nemcsak a szűkebb értelemben vett fegyelmi ügyekre terjedt ki, hanem felölelte a vagyoni felelősség érvényesítésével kapcsolatos, az 1871. évi VIII. tc. 68. §-ában szabályozott esetet, a kártérítési igény érvényesítését is.

Az 1936. évi III. tc. értelmében a fentiekre tekintettel a fegyelmi bíráskodást a királyi ítélőbírak (és ügyészek) státusába tartozó személyek felett első fokon gyakorolta

- a) a királyi ítélőtábla fegyelmi tanácsa az első fizetési csoportba tartozó személyek, valamint a második fizetési csoportba tartozók közül – kivéve a törvényszéki, illetve ügyészségi elnököket – azok felett, akik elsőfolyamodású bíróságnál (ügyészségnél) teljesítettek szolgálatot;
- b) a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa a második fizetési csoportba tartozó többi személy felett, valamint a Kúriához, illetve az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz tanácsjegyzőül berendelt bírák, továbbá a Kúria elnöki tanácsosa felett;
- c) a legfőbb fegyelmi bíróság a harmadik vagy magasabb fizetési csoportba tartozó többi személy felett.

Az önálló működési körrel felruházott bírósági titkár és bírósági jegyző, valamint a bírák és ügyészek státusába nem tartozó személyek – a Kúria ügyvédi tanácsának ügyvédtagjai, az Országos Földbirtokrendező Bíróság nem bírói tagjai, a Kúriához kinevezett szabadalmi ülnökök, az áru- és értéktőzsdék, valamint a termény és gabonacsarnokok külön rendszeresített ítélőbírái, továbbá a nem rendszeresített állásban vagy állandó fizetés nélkül alkalmazott egyéb bírósági tagok (ülnökök) és szakértők felett első fokon gyakorolta

- a) a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa, ha a Kúrián vagy az Országos Földbirtokrendező Bíróságnál vagy szervezetükkel kapcsolatos különbíráson teljesítettek szolgálatot;
- b) a királyi ítélőtábla fegyelmi tanácsa, ha a királyi ítélőtáblán vagy szervezetével kapcsolatos különbírásnál vagy a központi telekkönyvi hivatalnál működtek;

- c) a Szabadalmi Bíróság fegyelmi tanácsa, ha a Szabadalmi Bíróságnál teljesítettek szolgálatot;
- d) minden más esetben pedig a királyi törvényszék fegyelmi tanácsa.

A királyi bíróságoknál (ügyészségnél) és a központi telekkönyvi hivatalnál fizetéssel alkalmazott fogalmazó-, segéd- és kezelőszemélyzet tagjai felett, – kivéve a kúriai elnöki tanácsost, a királyi ítéltáblai titkárt, valamint az önálló működési körrel felruházott bírósági titkárt, illetve jegyzőt – a fegyelmi bíráskodást első fokon gyakorolta

- a) a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa, azok felett, akik a Kúrián, az Országos Földbirtokrendező Bíróságon vagy a koronautügyészségen teljesítettek szolgálatot;
- b) a királyi ítéltábla fegyelmi tanácsa, azok felett, akik a királyi ítéltáblán, a királyi főügyészségen vagy a központi telekkönyvi hivatalnál működtek;
- c) a Szabadalmi Bíróság fegyelmi tanácsa, azok felett, akik a Szabadalmi Bíróságon tevékenykedtek;
- d) a királyi törvényszék fegyelmi tanácsa, azok felett, akik valamely, eddig nem említett bíróságnál vagy hatóságnál működtek, továbbá a rendes bíróságoknál alkalmazott bírósági végrehajtók felett.

A korábbi szabályozáshoz képest az új fegyelmi törvény csökkentette a fegyelmi felsőbíróságok tagjainak számát, és változtatott az elnöklés, valamint a fegyelmi bíróságok megalakításának módján is. Míg az 1913. évi XXV. tc. 6. §-a alapján a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa az elnökön kívül hat, a nagyobb fegyelmi tanács pedig nyolc tagból állt, addig az 1936. évi törvény mindkét fegyelmi tanács létszámát két-két taggal csökkentette. A módosítás elsődleges célja a felsőbíróságok túlterheltségének enyhítése, egyúttal „a bírói munkaérték minél gazdaságosabb kihasználása” volt. Más szemszögből nézve, e szervezeti változtatás nyomán a fegyelmi bíróságok felépítése még inkább közelített a rendes bíróságok szervezeti kialakításához. A Kúria mint rendes bíróság a hatályos jogszabályok alapján az elnökön kívül négy, a királyi ítéltábla pedig két tagból álló tanácsban ítélkezett.³⁸⁶

Az 1936. évi III. tc. értelmében tehát a királyi törvényszék és a Szabadalmi Bíróság fegyelmi tanácsa az elnökön kívül két, a királyi ítéltábla fegyelmi tanácsa és a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa négy, a Kúria nagyobb fegyelmi tanácsa pedig hat tagból állt. A fegyelmi tanács elnöke az adott bíróság elnöke volt. A Kúria kisebb fegyelmi tanácsában, ha az elsőfokú fegyelmi bíróságként járt el a Kúria másodelnöke látta el az elnöki teendőket, egyébként a Kúria elnökét illette ez a feladat.

³⁸⁶ Lásd 1911. évi I. tc. 55. §, 1912. évi VII. tc. 14. §, 1912. évi LIV. tc. 80. §.

Mint láttuk, az 1871. évi fegyelmi törvény alapján a fegyelmi bíróság tagjait kisorsolták. A törvény hatálybalépését követően azonban számos vélemény és ellenvélemény fogalmazódott meg arra nézve, hogy valóban a sorshúzás-e a legmegfelelőbb módja a fegyelmi bíróság létrehozásának. Az észrevételeket és a jogalkalmazói tapasztalatokat megfontolva az új jogszabály a hangsúlyt a fegyelmi bíráskodás szakszerűségére, rátermettségére, állandóságára és egyöntetűségére helyezte, ennél fogva kimondta, hogy a fegyelmi bíróság megalakítása választás útján történik.

Az új fegyelmi törvény értelmében a fegyelmi tanács tagjait az illető bíróság teljes ülése a bíróságnál alkalmazott és ott ténylegesen szolgálatot teljesítő tanácselnökök és bírók sorából három évre – a legközelebbi választásig terjedő hatállyal –, titkos szavazással választja. A rendes tagok helyettesítésére ugyanannyi póttagot is választani kellett. A törvény úgy rendelkezett, hogy a Kúria nagyobb fegyelmi tanácsának tagja vagy póttagja nem lehetett egyúttal a kisebb fegyelmi tanács tagja vagy póttagja. Kivételes esetben év közben is sor kerülhetett választásra, mégpedig akkor, ha a rendes, illetve a póttagok száma „annyira megfogyatkozott”, hogy a fegyelmi tanácsot nem lehetett megalakítani.

3. 3. 2. A legfőbb fegyelmi bíróság

A legfőbb fegyelmi bíróság, a Királyi és Országos Legfőbb Fegyelmi Bíróság összetételét illetően az új szabályozás az 1871. évi VIII. tc. alap gondolatát követte, amennyiben a bíróság a felsőház, illetve a legfőbb bíróságok tagjaiból alakult. Az 1936. évi törvény ugyanakkor még erőteljesebben igyekezett kifejezésre juttatni a legfőbb fegyelmi bíróság egységét.

Mivel a legfőbb fegyelmi bíróság részben a „politikai tényezőként szereplő” felsőház választott tagjaiból alakult, 1936 előtt elhangzottak olyan vélemények, amelyek szerint a magasabb rangú bírák és ügyészek „szívesebben látnák” elsőfokú fegyelmi fórumként a Kúria nagyobb fegyelmi tanácsát, vagy a Hatásköri Bíróság mintájára, egy kúriai és közigazgatási bírákból szervezett külön bíróságot. A bírók többsége azonban „a régi hagyományoknak megfelelő fórumot aggálytalanul” fenntarthatónak tartotta, annál is inkább, mivel a legfőbb fegyelmi bíróság felsőházi tagjait eskütételre kötelezte a törvény.³⁸⁷

Az 1936. évi fegyelmi törvény értelmében a bíróság az elnökön kívül 36 tagból, mégpedig a Kúria és a Közigazgatási Bíróság rangban legidősebb 12-12 tanácselnökéből, illetve bírájából és 12 választott tagból állt. Ez utóbbiakat az országgyűlés felsőháza öt évre választotta, lehetőleg jogvégezett tagjai közül,

³⁸⁷ SÓLYOM Andor: Uj fegyelmi törvény. *Jog*, 1934. 1. sz. 5. p.

titkos szavazással. A sorrendet a kapott szavazatok aránya, szavazategyenlőség esetén pedig sorshúzás alapján állapították meg.

A jogalkotó a legfőbb fegyelmi bíróság szervezetét összhangba hozta az országgyűlés felsőházáról szóló 1926. évi XXVI. tc.-kel, amelynek 7. §-a szerint a felsőház választott tagjainak fele a választás évét követő ötödik naptári évben „kisorsolás alapján újabb választás alá esik”. A miniszteri indokolás úgy fogalmazott, „minthogy pedig a javaslat a legfőbb fegyelmi bíróság felsőházi tagjainak tagságát az illető tag felsőházi tagságához köti, [...] intézményesen kellett gondoskodni arról, hogy ez az alapelv minden bonyolódottságot kizáró egyszerűséggel érvényesülhessen” olyan felsőházi tagok esetében is, akiknek a felsőházi tagsága „egy választás tényénél fogva”, az 1926. évi törvény rendelkezése folytán a legfőbb fegyelmi bíróság megalakulásától számított öt évnél hosszabb ideig nem tartana.³⁸⁸ Ebből fakadóan mondta ki a törvény, hogy a bíróság felsőházi tagjait öt évre választják.

A felsőházi tagok legfőbb fegyelmi bírósági tagsága az új választásig tartott. Ha valamelyik felsőházi tag lemondott fegyelmi bírósági tagságáról, a lemondás okainak „alaposága” és a lemondása elfogadása tekintetében a felsőház döntött. A lemondott felsőházi tag köteles volt mindaddig részt venni a legfőbb fegyelmi bíróság munkájában, míg helyére a ház új tagot nem választott.

A legfőbb fegyelmi bíróság elnöke az országgyűlés felsőházának elnöke volt, akit akadályoztatása esetén az alelnökök egyike helyettesített. A bíróság felsőházi tagjainak a ház nyilvános ülésén bírói esküt kellett tenniük, amelynek szövegét a házszabályok rögzítették (42. §):

„Én [...] mint az 1936:III. tc. 23. §-ában szervezett királyi és országos legfőbb fegyelmi bíróság tagja, esküszöm az egy élő Istenre, hogy az előttem tárgyalandó fegyelmi ügyekben részrehajlás és mellékes tekintetek nélkül járok el, minden igyekezetemet az igazság felderítésére fordítom és a törvény és lelkiismeretes meggyőződéseim szerint igazságos ítéletet mondok. Isten engem úgy segítjen.”³⁸⁹

A legfőbb fegyelmi bíróság az elnökből és nyolc tagból álló tanácsban járt el. A tanács négy tagja a Kúria, illetve, ha a fegyelmi eljárás a Közigazgatási Bíróság valamely tagja ellen folyt, a Közigazgatási Bíróság bírója, négy tagja pedig a felsőház által választott tag volt. A legfőbb fegyelmi bíróság határozata ellen jogorvoslatnak helye nem volt.

³⁸⁸ Indokolás. *Képviseleti irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 136. p.

³⁸⁹ *A felsőház házszabályai*. 1936. évi hivatalos kiadás. Budapest, 1936. Athenaeum Irod. és Nyomdai R.-t. 30. p.

A legfőbb fegyelmi bíróság szervezete a 6.760/1945. M. E. sz. rendelet értelmében annyiban változott, hogy a bíróság az elnökön kívül 36 tagból – a Kúria és a Közigazgatási Bíróság rangban legidősebb 18-18 tanácselnökéből, illetve bírójából – állt. A bíróság elnöki székét évenként váltakozva a Kúria, illetve a Közigazgatási Bíróság elnöke töltötte be, akik akadályoztatásuk esetén egymást helyettesítették. A rendelet hatálybalépésekor, 1945. augusztus 22-én az elnöki tiszta a Kúria elnökét illette. A legfőbb fegyelmi bíróság kilenctagú fegyelmi tanácsban járt el (elnök, négy kúriai és négy közigazgatási bíró).

3. 3. 3. A fegyelmi bíróság illetékessége

A fegyelmi bíróság illetékességével kapcsolatban az új fegyelmi törvény az 1871. évi VIII. tc. 31–32. §-aiban foglaltaktól eltérően nem az alkalmazásra, hanem a tényleges működésre alapította az illetékes fegyelmi bíróság meghatározását. Az igazságügyi szervezetre vonatkozó rendelkezések alapján gyakran előfordult, hogy a bírók (ügyészek), illetve a bírósági (ügyészségi) tisztviselők hivatali állásuk, illetve alkalmazásuk megtartása mellett más bíróságnál, hatóságnál, intézetnél vagy bizottságnál működtek. Ennélfogva célszerűbbnek tűnt a fegyelmi eljárás lefolytatását „a közelebb eső”, azaz a működés helye szerint illetékes fegyelmi bíróságra bízni. Az illetékességi szabályok egyebekben megfelelték az 1896. évi bűnvádi perrendtartás alapelveinek is.

Az 1936. évi III. tc. értelmében tehát a fegyelmi eljárásra az a fegyelmi bíróság volt illetékes, amelynek területén a terhelt a felügyeleti vizsgálat elrendelésekor, illetve a nyugdíjazott pedig „nyugdíjaztatását közvetlenül megelőzőleg” működött. Ha ez a hely a Kúria joghatóságának területén kívül esett, akkor a fegyelmi bíróság hatáskörére figyelemmel az illető budapesti bíróság fegyelmi tanácsa volt illetékes az eljárásra. Budapest területén a törvényszékek közül annak a fegyelmi tanácsa hozott határozatot, amelynél, amely mellett vagy amelynek felügyelete alatt a fegyelmi eljárás alá vont személy működött. Ha ez alapján nem lehetett megállapítani, hogy melyik az illetékes bíróság, akkor a budapesti királyi törvényszék fegyelmi tanácsának illetékességébe tartozott az adott ügy elbírálása.

Ha a különböző fegyelmi bíróságok illetékessége alá tartozó személyek ellen „kapcsolatos fegyelmi vétségek” miatt indult eljárás, akkor mindegyikre nézve rendszerint a legmagasabb fegyelmi bíróság járt el. Az eljáró magasabb fegyelmi bíróság az ügyek együttes elintézését mellőzhette és meg is szüntethette. Azonos hatáskörű fegyelmi bíróságok közül „kapcsolatos ügyekben” az határozott, amelyik a többit megelőzte. Illetékességi összeütközés esetén a közös fegyelmi bíróság döntött.

3. 3. 4. A fegyelmi eljárás menete

Az 1936. évi törvény rendelkezései egyszerű és áttekinthető eljárási szabályok felvázolására törekedtek. Következésképp a fegyelmi vizsgálat kikerült a fegyelmi eljárás szerkezetéből. Az új szabályok szerint az eljárást minden esetben felügyeleti vizsgálatnak kellett megelőznie.³⁹⁰ A felügyeleti vizsgálat célja azoknak a ténykörülményeknek és bizonyítékoknak a feltárása volt, amelyek alapján döntés születhetett a fegyelmi eljárás elrendeléséről. A bizonyítékok megszerzése érdekében a felügyeleti hatóságot, illetve a felügyeleti hatóságnak a felügyeleti vizsgálat teljesítésére kirendelt megbízottját ugyanazok a jogok illették meg és ugyanazok a kötelességek terhelték, mint a bűnvádi perrendtartás értelmében a vizsgálóbíró. Fegyelmi eljárást csak az illetékes fegyelmi bíróság rendelhetett el.

Fegyelmi vétség miatt feljelentést a felügyeleti hatóságnál kellett benyújtani. A törvény valamennyi hatóságot kötelezte arra, hogyha olyan tényeket észlelt vagy olyan tények jutottak tudomására, amelyek alapján kétségtávol arra lehetett következtetni, hogy az illető bírót (ügyészt), illetve bírósági (ügyészségi) tisztviselőt fegyelmi vétség elkövetésének „nyomatékos gyanúja terhel”, az általa észlelt vagy tudomására jutott tényeket a fegyelmi felelősség alá eső személy felügyeleti hatóságával közölje.

Ha a felügyeleti hatóság akár feljelentés, akár a felügyeleti vizsgálat eredménye alapján a fegyelmi vétség megállapítására alapot látott, a felügyeleti vizsgálat iratait a feljelentéssel együtt indítványtételre megküldte a közzvádlónak, és erről értesítette a terheltet. Minden más esetben az ügyet saját hatáskörben intézte el, erről a feljelentőt értesítette.

A közzvádlói teendőket a fegyelmi tanácsnál rendszerint az adott bíróság mellé rendelt királyi ügyészség, a Budapesti Királyi Törvényszék, illetve a Szabadalmi Bíróság fegyelmi tanácsánál a budapesti királyi ügyészség, a legfőbb fegyelmi bíróságnál a koronaügyész, a koronaügyész ellen indított fegyelmi eljárásban pedig az igazságügy-miniszter által kirendelt közzvádló látta el.

Ha a feljelentő a fegyelmi eljárás elrendelésének indítványozására jogosult magánfél, akkor pótmagánvádnak volt helye. Az 1936. évi III. tc. a magánfél számára pótmagánvád formájában biztosított lehetőséget jogainak érvényesítésére, amelynek szabályai az 1896. évi bűnvádi perrendtartás és a hatályos fegyelmi jog rendelkezésein alapultak. A pótmagánvád garantálta, hogy a sértett felet valóban ért jogsérelem akkor is elbírálásra kerüljön, ha a fegyelmi eljárás kezdeményezésére hivatott szerv (közzvádló) „az erre vonatkozó működéstől

³⁹⁰ SCHLACHTA Boglárka Lilla: Szemelvények a Budapesti Királyi Ítéletábla fegyelmi ügyeiből (1938–1944). *Jogtörténeti Szemle*, 2022. 3. sz. 46. p.

tartózkodott”. Pótmagánvádlói fellépésnek kizárólag akkor volt helye, ha a fegyelmi vétség ténylegesen egyéni jogsérelemmel is járt.

A pótmagánvád szabályainak kidolgozásánál a jogalkotó nagy hangsúlyt helyezett az eljárás gazdaságosságára. Az indokolás szavait idézve,

„tekintetbe véve ugyanis a felügyeleti hatóságoknak s a kir. ügyészségnek tisztult erkölcsi felfogását és emelkedett kötelességtudatát, mindaddig nincs semmi indokoltsága magánvád közreműködésének, amíg e hatósági szervek ki nem merítették a fegyelmi vétség alapos gyanújaként előtárt tények fegyelmi jogi értékelését”.³⁹¹

Amennyiben a jogaiban sértett magánfél kérelmét arra alapította, hogy a terhelt hivatali kötelességét gondatlanságból súlyosan vagy szándékosan megszegte, a felügyeleti hatóság pedig az ügyet indítványtételre nem tette át az illetékes közvádlóhoz, vagy a fegyelmi vétség megállapítására utóbb nem látott alapot, erről a felügyeleti hatóságnak a magánfelet értesítenie kellett azzal a figyelmeztetéssel, hogy az értesítés kézhezvételétől számított 15 napon belül az őt képviselő, szabályszerűen meghatalmazott ügyvéd indítványozhatja a fegyelmi eljárás elrendelését.

Ha a magánfél indítványára a fegyelmi bíróság elrendelte az eljárást, akkor a magánvádló jogaira és kötelességeire a közvádlóra vonatkozó szabályok voltak megfelelően irányadók. A magánvádlót ugyanakkor nem illették meg a királyi ügyészség közhatósági jellegéből adódó jogai. Amennyiben a fegyelmi bíróság nem rendelte el a fegyelmi eljárást, erről értesítette a magánfelet, határozata ellen azonban jogorvoslatnak nem volt helye.

A feljelentő magánfelet a tárgyalásra akkor is meg kellett idézni, ha a vádat közvádló képviselte. A tárgyalás határnapjáról a királyi ügyészséget értesíteni kellett akkor is, ha a tárgyalást a bíróság a magánfél indítványára tűzte ki, a vád képviselőt a királyi ügyészség ilyen esetben is átvehette. A tárgyalás megtartását nem akadályozta, ha a királyi ügyészség nem jelent meg. Ha a magánfél a tárgyaláson szabályszerű ügyvédi képviselő nélkül jelent meg, akkor a bíróság úgy tekintette, mintha nem jelent volna meg. Erre a feljelentő magánfelet az idézésben figyelmeztetni kellett.

Amennyiben a közvádló a terhelt felmentését indítványozta a tárgyaláson, a magánfél jogi képviselője a vád további képviselőt átvehette, és indítványozhatta a fegyelmi eljárás folytatását, illetve a bizonyítás kiegészítését.

Ha a közvádló a fegyelmi vétség megállapítását megalapozottnak tartotta, indítványozta a fegyelmi eljárás elrendelését, és az ügy a fegyelmi bíróság

³⁹¹ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 138. p.

elé került. Ha a fegyelmi vétség megállapítására nem látott alapot, akkor ezt közölnie kellett a felügyeleti hatósággal.

Amennyiben a felügyeleti vizsgálat adatait a vádemelés kérdésében való állásfoglalás szempontjából hiányosnak találta, a közvádó a szükségesnek vélt kiegészítésre indítványt tett a felügyeleti hatóságnál. Ha meglátása szerint az adott ügyben nem bírt hatáskörrel vagy illetékességgel, akkor az iratokat meg kellett küldenie az illetékes közvádónak.

A fegyelmi bíróság elnöke a közvádói indítványt haladéktalanul köteles volt közölni a terhelttel, aki arra a kézbesítéstől számított 15 napon belül írásban észrevételt tehetett. A határidő lejárta után a bíróság – amennyiben szükségesnek tartotta, a vádló és a terhelt meghallgatása után – zárt ülésben megvizsgálta. Ha a bíróság az eljárást megalapozottnak látta, akkor elrendelte a fegyelmi eljárást, és az ügy tárgyalására határnapot tűzött. Ellenben az eljárást mellőzte, ha azt nem tartotta megalapozottnak.

A tárgyalásra a szabályszerűen megidézett terhelt maga helyett védőt küldhetett, illetve védelmét írásban terjeszthette elő. A tárgyalás megtartását és a határozathozatalt nem gátolta, ha a terhelt vagy védője nem jelent meg. Erre a terheltet az idézésben figyelmeztetni kellett. Ha a terhelt a kitézött tárgyalás előtt hitelt érdemlően igazolta, hogy a tárgyaláson alapos okból nem jelenhet meg, a bíróság a tárgyalásra új határnapot tűzött.

Abban az esetben, ha a tényállás nem volt „vítás és kétséges”, a fegyelmi bíróság a már felvett bizonyítás alapján hozott határozatot. Ha úgy ítélte meg, hogy a tényállás további tisztázásra szorul, akkor a bizonyítás felvételére rendszerint a tárgyaláson került sor, viszont ha ez elháríthatatlan nehézségbe ütközött vagy aránytalanul nagy költséggel járt volna, akkor a fegyelmi bíróság egyik tagját küldte ki a bizonyítás felvételére, vagy megkereséssel fordult az arra alkalmas ítélkező fórumhoz.

A tárgyalás főszabály szerint nyilvánosan zajlott, de a közszolgálat érdekében vagy a felek kérelmére a nyilvánosságot ki lehetett zárni.

Fegyelmi ügyben senkit sem lehetett szegénységi jogban³⁹² részesíteni, és a panaszos részére nem lehetett pártfogó ügyvédet kirendelni.

A fegyelmi eljárásban nem volt helye a vád elejtésének. Ha a vádló a fegyelmi eljárás elrendelését követően nem látott alapot fegyelmi vétség megállapítására, akkor a terhelt felmentését indítványozta. A fegyelmi bíróságot nem kötötte a vádló indítványa.

³⁹² A szegény(ségi) jog a vagyontalan, szegény peres félnek nyújtott kedvezmény, amelynek alapján az állam jogszolgáltató tevékenységét költségmentesen vagy költségkedvezményrel vehette igénybe. A jogintézményt – más elnevezéssel – 1848 előtti jogunk is ismerte. Az 1563:51. tc. arról rendelkezett, hogy a szegények, valamint az özvegyek és árvák, akiknek peres ügyeit a királyi törvényszéken pénteken és szombaton bírálták el, szegénységükről az alispántól és a szolgabíráktól „hiteles bizonyítványt vegyenek”, amelyet peres ügyeik felvételekor fel kellett mutatniuk.

Amennyiben a fegyelmi felelősség alá eső bíró (ügyész), illetve bírósági (ügyészségi) tisztviselő állásáról és az őt, valamint az utána esetleg állami ellátásra jogosultakat megillető ellátási igényekről a fegyelmi eljárás megindítása előtt vagy az eljárás tartama alatt, de az ügyet befejező határozat jogerőre emelkedése előtt írásbeli nyilatkozatban lemondott, és lemondását az arra jogosított hatóság elfogadta, a fegyelmi eljárást nem lehetett megindítani, illetve a már megindult eljárást abba kellett hagyni. Ha azonban a fegyelmi eljárás már kezdetét vette, és a fegyelmi vétség súlyához mérten hivatalvesztés kiszabása tűnt indokoltnak, a fegyelmi eljárást a lemondásra tekintet nélkül folytatni kellett. A lemondás a vagyoni felelősséget nem érintette. Ha a lemondott személyt a közszolgálat körében újra alkalmazásba vették, akkor vele szemben a fegyelmi eljárást haladéktalanul meg kellett indítani, illetve a korábban abbahagyott eljárást folytatni kellett.

A lemondás fegyelmi eljárásra gyakorolt hatásának szabályozása megfelelt az 1871. évi VIII. tc. 27. §-ában foglalt intézkedéseknek. Az új fegyelmi törvény csupán ezt fejlesztette tovább, figyelembe véve a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. tc. lemondásra vonatkozó szakaszát (79. §).

Az 1936. évi törvény szabályozta az elévülési időt is. Eszerint fegyelmi vétség miatt nem volt helye eljárásnak, ha a cselekmény elkövetése óta öt év újabb fegyelmi vétség elkövetése nélkül telt el. Kivételt jelentett, ha a fegyelmi vétség súlyánál fogva a tényleges szolgálatban lévő személlyel szemben a hivatalvesztés fegyelmi úton történő alkalmazása közérdekből szükségesnek mutatkozott.

Az elévülésre vonatkozó paragrafus indoka, hogy „a bíráskodó és a bíráskodással kapcsolatos tennivalókban közreműködő személyeknek a jog és az erkölcs értékelése szerint kifogás alá eső cselekményei tekintetében nincs meg az időmúlásnak feltétlen feledtető és a helytelenítő megítélést megszüntető hatása”. Csak akkor állhat be „a feledtető és megszüntető hatás”, ha „a jogi helytelenítés alá eső cselekmény elkövetése nyomán beállott erkölcsi rosszallást későbbi kifogástalan magatartás kiengesztelte”.³⁹³

A királyi törvényszék fegyelmi tanácsa felett másodfokon a felettes királyi ítélőtábla fegyelmi tanácsa, a Szabadalmi Bíróság fegyelmi tanácsa felett a Budapesti Királyi Itélőtábla fegyelmi tanácsa gyakorolta a fellebbviteli bíráskodást. A királyi ítélőtábla fegyelmi tanácsa felett a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa, a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa felett a Kúria nagyobb fegyelmi tanácsa gyakorolta másodfokon a fellebbviteli bíráskodást. A másodfokú fegyelmi bíróság határozata végérvényes.

A jogorvoslatokat lényegében az 1871. évi fegyelmi törvény szellemében szabályozta az új jogszabály.

³⁹³ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11. 133. p.

Felfolyamodásnak kizárólag akkor volt helye a fegyelmi eljárás során hozott elsőfokú határozat ellen, ha a határozatot nem a legfőbb fegyelmi bíróság bocsatotta ki, és ha a fegyelmi bíróság a hatáskörébe és illetékességébe tartozó ügyet hatáskörébe vagy illetékességébe nem tartozónak nyilvánította, valamint, ha rendbüntetésként pénzbüntetést, pénzbírságot vagy elzárást állapított meg. Ezenkívül felfolyamodással élhetett a királyi ügyészség, ha a fegyelmi bíróság az eljárást mellőzte vagy megszüntette. A felfolyamodást a határozat közlésétől számított 8 napon belül lehetett előterjeszteni az eljáró elsőfokú bíróságnál.

Az első fokon hozott fegyelmi bírósági ítélet ellen – kivéve a legfőbb fegyelmi bíróság ítéletét – a terhelt és a közvádó az ítélet kézbesítésétől számított 8 napon belül – írásban – fellebbezéssel élhetett. A jogaiban sértett magánfél tárgyaláson megjelent képviselője csak felmentő ítélet ellen és csak akkor élhetett a fellebbezés jogával, ha a közvádó nem nyújtott be fellebbezést.

A fellebbviteli fegyelmi bíróság az ítéletet akár a vádlott javára, akár annak terhére is megváltoztathatta, tekintet nélkül arra, hogy a fellebbezést milyen okból és az ítélet milyen irányú megváltoztatása érdekében terjesztették elő. A fellebbviteli fegyelmi bíróság az elsőfokú ítéletet szükség esetén az azt megelőző eljárással együtt megsemmisítette, ha az ügy nem tartozott a bíróság hatáskörébe vagy illetékességébe, illetve, ha az első fokon ítélező fegyelmi bíróság eljárásában lényeges eljárási szabályt mellőzött vagy sértett meg, és emiatt a fegyelmi ügy helyes eldöntése másodfokon lehetetlenné vált. A fellebbviteli fegyelmi bíróság az elsőfokú bíróságot új tárgyalás tartására és új határozat hozatalára is utasíthatta. A fellebbviteli bíróság határozata ellen jogorvoslatnak helye nem volt.

A jogorvoslatok közé tartozott a perújrafelvétel is. Ha a cselekmény elkövetésétől öt év eltelt, a felmentett, illetve az elítélt terhére újrafelvételt nem lehetett indítani, kivéve, ha a fegyelmi vétség súlyánál fogva a tényleges szolgálatban lévő bíróval (ügyésszel) vagy bírósági (ügyészségi) tisztviselővel szemben a hivatalvesztés fegyelmi úton történő alkalmazása közérdekből szükségesnek mutatkozott.

A perújrafelvételre vonatkozó szabályok a bűnvádi perrendtartás szellemében kerültek kimunkálásra, a fegyelmi jog terén „a bírói tisztség erkölcsi jelentőségéből folyó különleges követelményeknek megfelelően”. Az új fegyelmi törvény nem korlátozta időben az újrafelvétel lehetőségét az elítélt javára, mert „az ártatlan ember rehabilitálásának lehetővé tétele mindennél előbb való követelménye a kultúrállam jogrendszerének”.³⁹⁴

A fegyelmi bíróság az eljárás megindításakor vagy annak folyamán bármikor felfüggeszthette állásából a fegyelmi felelősség alá eső személyt, ha

³⁹⁴ Uo. 141. p.

- a) a fegyelmi felelősség súlyánál vagy természeténél fogva szükségesnek tűnt;
- b) a fegyelmi felelősség alá eső személlyel szemben a rendes bíróság előtt folyó büntetőügyben előzetes letartóztatást vagy vizsgálati fogságot rendeltek el, tekintet nélkül arra, hogy a határozat jogerős-e vagy sem;
- c) a fegyelmi felelősség alá eső személy ellen a rendes bíróság nyereségvágyból elkövetett, vagy olyan büntett vagy vétség miatt, amely hivatalvesztéssel vagy a viselt hivatal, illetve állás elvesztésével járt, vizsgálatot vagy (fő)tárgyalást rendelt, vagy a vád alá helyező végzést vagy bűnösséget megállapító ítéletet hozott, tekintet nélkül arra, hogy az ítélet jogerős-e vagy sem;
- d) a fegyelmi felelősség alá eső személyt az elsőfokú fegyelmi bíróság hivatalvesztésre ítélte, tekintet nélkül arra, hogy az ítélet jogerős-e vagy sem.

A felfüggesztéssel kapcsolatos szabályok összhangban voltak az 1871. évi fegyelmi törvény és az 1920. évi státustörvény rendelkezéseivel. A szabályozás teljessége érdekében az újabb jogszabályokra (1929. évi XXX. tc.) figyelemmel részletesen meghatározta azokat az eseteket, amikor a felfüggesztés kötelező, illetve lehetséges. Alaptételként rögzítette a törvény, hogy a fegyelmi bíróság által elrendelt felfüggesztés rendszerint az ügy érdemi részében hozott határozat jogerőre emelkedéséig tart, de szükség esetén a fegyelmi bíróság az ügy érdemében való döntéshozatal előtt, illetve a döntéshozatalkor külön végzésben szüntesse meg a felfüggesztést, ha a felfüggesztés elrendelésének oka megszűnt. Újdonság volt az új törvényben, hogy a felfüggesztett személy készpénzbeli illetményeinek csak a felét kapta.

A felfüggesztést a közvádoló indítványára vagy hivatalból akkor is el lehetett rendelni, ha az az eset körülményeiből adódóan, egyéb okból szükségesnek tűnt.

A felfüggesztett személy a felfüggesztés időtartama alatt semmiféle hivatalos teendőt nem végezhetett, nem lehetett őt áthelyezni vagy magasabb illetményre járó hivatali állásra kinevezni, magasabb fizetési fokozatba előléptetni, jutalomban részesíteni, ezenkívül nyugdíjba beszámítható illetményeinek csak a felét kapta, természetbeni lakását, illetve lakáspénzét, valamint a családi pótlékot viszont változatlanul megtartotta.

A fegyelmi bíróság által elrendelt felfüggesztés rendszerint az ügy érdemi részében hozott határozat jogerőre emelkedéséig volt hatályos. A felfüggesztés esetleges megszüntetésének kérdésében a fegyelmi bíróság többnyire az ügy érdemét eldöntő határozatban rendelkezett. A felfüggesztést elrendelő határozat ellen a terhelt, a megtagadó és a megszüntető határozat ellen a közvádoló felfolyamodással élhetett. A közvádolónak a felfüggesztést megszüntető határozat ellen bejelentett felfolyamodása halasztott hatályú.

A felfüggesztést megszüntető jogerős határozat alapján a felfüggesztett személyt közvetlen felügyeleti hatósága helyezi vissza állásába. Az állásába visszahelyezett személyt megillették a felfüggesztés alatt visszatartott járandóságai – a terhére esetlegesen megállapított fegyelmi pénzbírságnak és a fegyelmi eljárás költségeinek levonása után. Nem tarthatott igényt visszatartott járandóságaira az a személy, aki állásáról a fegyelmi eljárás során lemondott, illetve az, akít a fegyelmi bíróság jogerősen hivatalvesztésre ítelt.

A fegyelmi eljárásra egyebekben – kiegészítő jogforrásként – a bűnvádi perrendtartást és az azt módosító és kiegészítő jogszabályok rendelkezéseit kellett alkalmazni.

Ha a fegyelmi eljárás folyamán „oly jelenségek mutatkoztak”, amelyekből valamely bűncselekmény fennforgására lehetett következtetni, az iratokat át kellett tenni az illetékes királyi ügyészséghez. E rendelkezés megalkotásánál az az alapelv került előtérbe, hogy olyan esetben, amikor a fegyelmi vád tárgyává tett cselekmény büntetendő cselekmény tényállási elemeit is megvalósíthatja, akkor „előbbre való” a cselekménynek elbírálása büntetőjogi szempontból. A közérdek, illetve a terhelt érdeke is egyaránt az volt, hogy a fegyelmi eljárást ne akadályozza minden esetben az esetlegesen megindított büntetőeljárás.

Az 1936. évi III. tc. kimondta, hogy amíg a bűnvádi eljárás folyamatban van, addig a bűnvádi eljárás tárgyává tett cselekmény miatt rendszerint nem lehet fegyelmi eljárást indítani, a megindított eljárást pedig fel kellett függeszteni. Amennyiben a büntetőpert a terhelt távolléte miatt vagy más okból nem lehetett folytatni, akkor a fegyelmi eljárást meg kellett indítani, illetőleg folytatni kellett. A fegyelmi bíróság a közzvádoló vagy a terhelt indítványára hozott határozata alapján a fegyelmi eljárást a bűnvádi eljárásra tekintet nélkül folytatni kellett, ha a közzszolgálat vagy a terhelt érdeke a fegyelmi eljárás sürgős befejezését tette szükségessé.

A törvény külön rendelkezett a büntető- és a fegyelmi eljárás összefüggéséről, azaz annak biztosításáról, hogy a bűnvádi eljárás keretében vád tárgyává tett cselekmény fegyelmi jogi szempontból is megfelelő elbírálásban részesüljön.

Ha a bíró (ügyész) vagy bírósági (ügyészségi) tisztviselő ellen bűnvádi eljárás indult, az ügyben eljáró hatóságnak haladéktalanul értesítenie kellett a felügyeleti hatóságot az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság, valamint a vizsgálat elrendeléséről és megszüntetéséről, a vád alá helyezésről, a fő tárgyalás kitűzéséről, a büntetőparancs kibocsátásáról, az eljárás során hozott ítéletről és az eljárás megszüntetéséről. A bűnvádi per befejezését követően az eljáró bíróság köteles volt az iratokat megküldeni a felügyeleti hatóságnak.

3. 4. Áthelyezés és nyugdíjazás

Az 1936. évi III. tc. második fejezete (59–60. §) az 1871. évi IX. tc. „korszerű kiegészítéseképpen” rendezte a vétkesség hiányában és fegyelmi eljáráson kívül, az igazságszolgáltatás érdekében alkalmazható áthelyezést és nyugdíjazást. Mivel az itt szabályozott áthelyezés és nyugdíjazás nem fegyelmi büntetés, hanem a közszolgálat érdekében elrendelt intézkedés, a bírói felelősség problémakörét közvetlenül nem érinti, kapcsolódási pontot az jelent, hogy az áthelyezés és a nyugdíjazás kérdésében eljáró bíróság gyakorlatilag az egyes ítélkező fórumoknál szervezett fegyelmi bíróság. Az eljárás nem fegyelmi eljárás, viszont teljes mértékben magában foglalta azokat a garanciákat, amelyek a fegyelmi eljárásban a terhelt érdekeinek védelmét szolgálták.

A közszolgálat érdekében elrendelt áthelyezéssel, illetve kényszernyugdíjazással kapcsolatos véleményeket, észrevételeket fentebb részletesen ismertettük, ehelyütt csupán – a teljesség kedvéért – a törvény lényegi rendelkezéseit mutatjuk be.

A fegyelmi ügyekben eljáró bíróság elrendelhetette a királyi törvényszéknél, illetve a királyi járásbírósnál szolgálatot teljesítő ítélőbíró áthelyezését, ha működése addigi székhelyén vagy alkalmazásában, illetve annál a bíróságnál, amelynél addig bíraskodott, az igazságszolgáltatás érdekével nem volt összeegyeztethető.

Hivatalból nyugalomba lehetett helyezni, illetve végkielégítés mellett el lehetett a szolgálatból bocsátani azt a 70. életévét (a Kúria bírója és az e bírakkal egyenlő vagy náluk magasabb rangú ítélőbíró és ügyészségi tag), illetve a 65. életévét (minden más bíró és ügyészségi tag) még be nem töltött ítélőbíró és ügyészt, ha hivatali kötelességének ellátására testi, elméleti vagy más szellemi fogyatékoság miatt állandóan vagy tartósan képtelen, vagy ha állását a törvény megszüntette.³⁹⁵

³⁹⁵ A bírákra és az ügyészekre vonatkozó nyugdíjkorhatárt az állami tisztviselők nyugdíjazásáról szóló 1885. évi XI. tc. (20. és 64. §), az állami tisztviselők nyugdíjazásáról szóló 1885:XI. tc. módosítása tárgyában kiadott 1892. évi XXX. tc., valamint az egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról szóló 1912. évi VII. tc. (10. §) határozta meg.

VI. A BÍRÓI FEGYELMI FELELŐSSÉG SZABÁLYOZÁSA 1945 UTÁN AZ 1954. ÉVI II. TÖRVÉNY

1. Változások a bírósági szervezetben 1945 után

1945 után az egypártrendszer kiépítésével és az állami élet totális átalakításával egyidejűleg sor került a bírói kar függetlenségét garantáló jogszabályok megszüntetésére, valamint a bíróságok személyi állományának megváltoztatására. A folyamat korai eleme volt a bírók áthelyezését kizáró szabály hatályon kívül helyezése és a bírók elmozdítása állásukból.³⁹⁶

Az ítéldbírák áthelyezésének, úgyszintén az ítéldbírák és az államügyészégi tagok végelbánás alá vonásának átmeneti szabályozásáról szóló 1948. évi II. törvény kimondta, hogy – 1949. december 31-ig – az igazságügy-miniszter a főfelügyelete alatt álló bármely bíróság bíróját (kivéve a Kúria elnökét és másodelnökét, továbbá az ítéltábla elnökét és alelnökét), annak beleegyezése nélkül is, más bírósághoz áthelyezheti. A törvény indokolása szerint az ítéldbírák áthelyezhetetlenségének ideiglenes felfüggesztése jelentősebb szervezeti változások alkalmával korábban is felmerült. A jogalkotó „a végbement területi változásokra és a demokratikus átalakítás szempontjaira” hivatkozással tartotta szükségesnek a bíró – egyszeri – áthelyezésének lehetőségét, annak akarata ellenére. Az indokolás szerint az áthelyezési jog gyakorlásának határidőhöz (1949. december 31.) kötése a bírói függetlenség „elvi elismerését és fenntartását” jelenti.

A törvénytervezetről 1948 februárjában a *Szabad Nép* Hajdu Gyula igazságügyi államtitkárt kérdezte.

„A törvényjavaslat elkészítését – mondta Hajdu – a bírói kar egy részének a demokráciához való köztudomásúan passzív magatartása tette szükségessé. Kettős célt szolgál: egyrészt a demokrácia életébe beilleszkedni

³⁹⁶ HARMATHY Attila: Jogrendszerünk átalakulásáról. In KESERŰ Barna Arnold – KÓHIDI Ákos (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovic Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, 2015. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, 158. p.

nem tudó és ahhoz ellenségesen viszonyuló ítélőbírákat semlegesíti, másrészt fontos bírósági posztokra lehetővé teszi szakképzett és demokratikus felfogású bírák behelyezését.”³⁹⁷

A javaslattal kapcsolatos aggályait emlékirat formájában juttatta el az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Ries István igazságügy-miniszterhez. Az egyesület egyértelműen úgy látta, hogy „nincs semmi, ami jobban veszélyeztetné a bíráskodás szabadságát, mint a miniszter kizárólagos akaratától függő, s előzetes fegyelmi vagy ehhez hasonló érvényű eljárás nélkül történő végelbánás- és áthelyezésjog”. Úgy fogalmaztak, hogy az áthelyezés és a nyugdíjazás „puszta” lehetősége is alkalmas arra, hogy a bírót „megfélemlítse, állandó zaklatásszerű állapotban tartsa, a hivatalos eljárásban szükséges biztonságérzetét elveszítse”. Az egyesület álláspontja szerint, ha elvétve akadt is olyan bíró, aki „a demokrácia szempontjáról megfélelkezett”, ez kisebb baj, mintha „támfalában rendítik meg a bírói függetlenség alkotmányos szabadságot, rendet, békét, biztonságot, szociális megértést tükröző épületét”. A jogkereső közönség érdekét szem előtt tartva maguk is úgy vélték, hogy „az ítélkezés szabadságának palástja” alatt a bírói függetlenség nem fordulhat át felelőtlenséggé. Véleményük szerint felelősségteljes bírói kar állítható fel, ha a kiválasztás elve „helyesen, következetesen és befolyásmentesen” kerül alkalmazásra, és a képzettség, az elméleti, illetve a gyakorlati felkészültségen túl meggyőződnek a bírói székért folyamodó „jellemzilárdságáról és demokratikus érzületéről” is.

A kormányzati szándékot méltányolva, amely szerint „egyes bírák a demokrácia szempontjából kifogásolható ítélkezést ne folytathassanak”, csak olyan megoldást talált elfogadhatónak az egyesület, amely enyhíti azt a bírói függetlenség felfüggesztésével járó hátrányt, hogy a bíró „bizonyos időn át állandó bizonytalanságban és félelemben lesz, attól tartva, hogy ítéletét demokráciaellenesnek fogják minősíteni, ami reá nézve súlyos következménnyel jár”. Ez a bírákat – fogalmazott az egyesület – sok esetben „habozóvá fogja tenni és nem ritkán késleltetni fogja az ügyek elintézését”.

Az emlékiratban foglaltakból érdemes még kiemelni, hogy a később törvénybe foglalt 1949. december 31-ig terjedő átmeneti idő helyett az egyesület az 1948. december 31-ig terjedő – hat hónapnyi – időtartamot javasolta és látta indokoltnak a szükségesnek mutakozó áthelyezések és végelbánás alá vonások fogantatására.³⁹⁸

³⁹⁷ Törvényjavaslat a bírák és ügyészek áthelyezéséről. Módosítják a bírói fegyelmi eljárást is. *Szabad Nép*, 1948. (február 5.) 29. sz. 2. p.

³⁹⁸ Szemle. A bírák áthelyezésének és végelbánás alá vonásának szabályozásáról szóló törvény körül. *Jogtudományi Közlöny*, 1948. 5–6. sz. 60–62. p.

A törvényjavaslatot egy hónap leforgása alatt megtárgyalta és 1948. március 5-én megszavazta az országgyűlés. A részletes vita hozzászólói közül Orbán Lászlót, a koalíciós pártok „vezérszónokát” idézzük, akinek 1948. március 5-i felszólalása jól mutatja a korszak szellemiségét, igazságszolgáltatásról alkotott vélt vagy valós képét, de véleményt formált a fegyelmi törvény akkortájt tervbe vett módosítását illetően is. A képviselő meglátása szerint a tervezet „jelentős lépés előre igazságszolgáltatásunk demokratizálódása irányában”. Úgy fogalmazott, „a magyar demokrácia tengerében a reakció szigeteként áll az igazságszolgáltatás területe. Bíróságaink jelentékeny része kínai fallal vette körül magát, kínai fallal bástyázták körül a bíróságokat, hogy oda a demokráciának még csak a szele se tudjon behatolni”. Úgy vélte, hogy a törvény ugyan „nem dönti le a bíróságaink köré emelt kínai falat, de komoly rést üt rajta, és ezen a résen végre valahára a demokrácia friss levegője beáradhat majd igazságszolgáltatásunkba”.³⁹⁹

Részletesen foglalkozott a jobboldal részéről elhangzott ellenvetésekkel, és kitért az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület által megfogalmazott aggodalmakra és észrevételekre is. Mindezeket visszautasítva, többek között azt igyekezett bizonyítani, hogy a tervezet nem sérti a bírói függetlenség alapelvét. Egy másik vitás kérdés kapcsán – „ha valamelyik bíró nem volt nyilas, még nem jelenti azt, hogy demokrata volt” – Töreky Gézára⁴⁰⁰ utalt példaként. Mint mondta, „Töreky köztudomásúlag szintén nem volt nyilas, sőt elítélt nyilasokat, kemény ítéleteket is hozott nyilasokkal szemben, ez azonban azt jelenti-e, hogy Töreky is demokrata volt? Úgy hiszem, ezt senki sem merné állítani.”⁴⁰¹ A felszabadulás óta – állapította meg – „a demokrácia időszakában bíróságunknak jelentékeny része tudatosan és állandóan szembehelyezkedik a magyar demokráciával”. Nincs olyan demokratikus vívmány, amelyet „ne igyekeztek volna a bírói pulpitusról elgáncsolni, nincs olyan harca a magyar demokráciának, amely ne találta volna bíráink elég jelentékeny részét a másik oldalon, az ellenség oldalán!”⁴⁰²

A törvényjavaslatot ellenzőknek arra a felvetésére, amely szerint a készülő szabályozásra azért nincs szükség, mert „ott van a bírói fegyelmi eljárás”, és „az antidemokratikus magatartást tanúsító bírakkal szemben élni lehet a fegyelmi eljárás jogával”, úgy reflektált, hogy „jelenleg a bírói fegyelmi eljárás

³⁹⁹ *Országgyűlési napló*, 1947. III. kötet, 1948. február 16.–március 5. Ülésnapok 1947–60. 1243.

⁴⁰⁰ Töreky Géza életútját lásd ZINNER Tibor: Dr. Töreky Géza, a mindenkori hatalom őre? In BODINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei II.* Bibliotheca Curiae. Budapest, 2015. HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 57–109. p.

⁴⁰¹ *Országgyűlési napló*, 1947. III. kötet, 1948. február 16.–március 5. Ülésnapok 1947–60. 1244.

⁴⁰² Uo. 1245.

teljes csődjével állunk szemben”. Orbán kijelentette, hogy „három esztendő alatt egyetlen olyan eset sem fordult elő, amikor bírói fegyelmi eljárás alapján egyetlen bírót valamilyen büntetésre, elmozdításra, áthelyezésre vagy akár csak pénzbüntetésre ítélték volna antidemokratikus ítéletek, demokráciaellenes magatartás miatt”. Egy konkrét fegyelmi ügyre utóbb mégiscsak utalt. „Demokráciaellenes magatartás: nem fegyelmi vétség! De fegyelmi vétség az aktív tevékenység demokratikus pártban.” – folytatta. 1947-ben ugyanis a Debreceni Ítéltábla fegyelmi tanácsa pénzbüntetésre, áthelyezésre és az előléptetésből való kizárásra ítélt egy bírót, mert „tevékenységet fejtett ki – uram bocsá! – a szociáldemokrata pártban”. Mindezt azzal zárta, hogy a fegyelmi eljárásban „igen gyakran éppen azok ítélik meg, akik sokszor maguk is a demokratikus magatartás szempontjából nem a bírák, hanem a vádlottak padján kellene, hogy üljenek!”⁴⁰³

Hajdu Gyula a törvény kihirdetését követően a *Jogtudományi Közlöny* által közölt cikkben fejtette ki, hogy mi volt a kormányzat (valójában a Magyar Kommunista Párt vezető testületének) célja a bírák áthelyezésének és végelbánás alá vonásuk szabályozásával. „A bírói függetlenség nem annyit jelent, hogy a bíró fel van jogosítva arra, hogy fittyet hánnya azon társadalom ügyeire, melyben működik, elutasítsa magától a kor szellemét, melynek bírója – egy elkorhadt, kimúló rendszer kifejezője legyen.” Mint mondta, az áthelyezés lehetőségével és egyéb intézkedésekkel, „felrázni akarjuk a bírókat, hogy ébredjenek a valóság tudtára”, hozzátéve azt is, hogy „a dolgozók egészséges jogérzéke és egyes bírák korhadt szelleméből táplálkozó paragrafus-igazságmérése között úr támadt”.⁴⁰⁴

Az 1948. évi XXII. tc. a felsőbbbíróóságok tagjainak rendszerint idősebb korára tekintettel iktatta be azt a „méltányos megszorítást”, miszerint kúriai bírót csak Budapesten működő ítélkező fórumhoz, ítélőtáblai bírót pedig kizárólag ítélőtáblához, törvényszékhez vagy törvényszéki székhelyen működő járásbíróóságához lehetett áthelyezni, a felsoroltakon kívül más bírósághoz viszont csak akkor, ha azt a bíró maga kérte.

Az 55. életévét betöltött ítélőbíró a részére kijelölt hivatali állás elfoglalása helyett végelbánás alá vonását kérhette. Ha az 55. életévét még be nem töltött bíró a részére kijelölt állást nem foglalta el, „lemondottnak” kellett tekinteni közhivatali állásáról és az azzal kapcsolatos ellátási, valamint a szolgálat alapján támasztható minden egyéb igényéről.

A törvény úgy rendelkezett, hogy az igazságügy-miniszter – 1949. december 31-ig – hivatalból elrendelhetette a főfelügyelete alá tartozó bármely bíróság

⁴⁰³ Uo. 1247.

⁴⁰⁴ HAJDU Gyula: A bírák áthelyezésének és végelbánás alá vonásának szabályozásáról szóló törvény körül. *Jogtudományi Közlöny*, 1948. 5–6. sz. 63. p.

ítélőbírójának (beleértve a Kúria elnökét és másodelnökét, továbbá az ítélőtábla elnökét és alelnökét is), továbbá az államügyészség, a főállamügyészség és a legfőbb államügyészség tagjainak végelbánás alá vonását.

A felügyeleti hatóságot és az érdekelt bírót (ügyészt) az áthelyezés, illetve a végelbánás alá vonás előtt meg kellett hallgatni. A törvény végrehajtása tárgyában kiadott 40.000/1948. I. M. sz. rendelet értelmében az ítélőbíró írásbeli nyilatkozatot tehetett, amelyben előadhatta, hogy – áthelyezése esetén – egyéni és családi körülményeire tekintettel, melyik bírósághoz való áthelyezését kéri. Kérelmében olyan bíróságot is megjelölhetett, amelyhez a törvény 1. §-a alapján nem lett volna áthelyezhető.

Az áthelyezés, illetve a végelbánás alá vonás következtében megüresedett állásokat az erre vonatkozó szabályok szerint be lehetett tölteni.

A törvény alapján 1948 júniusa és decembere között nyolcvan bírót és tizenhat ügyészt nyugdíjaztak, száztizenhat bírót és tizennyolc ügyészt pedig áthelyeztek.⁴⁰⁵

A bírósági szervezetet érintő változások közé tartozott, hogy 1949-ben létrehozták a büntetőbírói és ügyészi akadémiát [4181/1949. (VIII. 6.) Korm. rendelet], amelyet 1950-ben Bírói és Államügyészi Akadémiává szerveztek át [265/1950. (XI. 4.) MT rendelet], ahol egyéves kurzus elvégzése után az új rendszer iránt elkötelezett személy bíró, illetve ügyész lehetett.⁴⁰⁶

A következő évek jogszabályai felszámolták az egyes bíróságokat, és szovjet mintára bevezették a társasbírói tanácsokat, ahol a laikus népi ülnökök az ítélkező bíróhoz hasonló jogokat kaptak. 1949-ben megszüntették a Közigazgatási Bíróságot, így államigazgatási határozatokat már nem lehetett bírói úton megtámadni. Az állami vállalatok, majd a népgazdaság területén felmerülő jogviták eldöntésével a bírósági szervezeten kívüli testületeket bízták meg. Az 1950-es évek közepétől ezekben az ügyekben a Központi Gazdasági Döntőbizottság, illetve a megyei döntőbizottságok jártak el. A munkaügyi viták eldöntésére munkaügyi döntőbizottságok jöttek létre, ezekben a jogvitákban szintén laikus személyek határoztak.⁴⁰⁷

A bírói – fegyelmi – felelősséget érintő jogszabályi változások között kell megemlíteni az igazságügyi szervezettel kapcsolatos hatásköri és eljárási szabályok módosításáról szóló 1950. évi 46. tvr.-t, amely hivatkozva az 1936. évi III. tc.-re kimondta, hogy a megyei bíróság fegyelmi tanácsát úgy kell megalakítani, ahogy azt az 1936. évi törvény a felsőbb bíróság fegyelmi tanácsa

⁴⁰⁵ ZINNER Tibor: *Gyorstalpaló, elvtársaknak. A bírói és ügyészi akadémia, 1949–1954*. Budapest, 2023. Nemzeti Emlékezet Bizottsága Hivatala, 54–55. p.

⁴⁰⁶ Szervezetéről és működéséről, valamint a tanfolyamokról részletesen lásd ZINNER 2023.

⁴⁰⁷ MIKÓ Zsuzsanna: *Államszervezet és közigazgatás Magyarországon 1945-től napjainkig*. Budapest, 2017. Dialóg Campus Kiadó, 8–9. p.

tekintetében előírta. Az 1936. évi III. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 107/1950. (IV. 15.) MT számú rendelet a fegyelmi törvény felfüggesztésre vonatkozó addigi szabályain változtatott.

Az 1945 utáni jogszabályi háttér és bírói praxis ismeretében – Uttó György legfelsőbb bírósági ny. tanácselnök megállapításával egyetértve – úgy véljük, hogy a rezsimváltást követő években a fegyelmi eljárások gyakorlatában az 1936. évi törvény meglehetősen csekély szerepet töltött be, hatályban való fenntartása inkább formálisnak tekinthető.⁴⁰⁸

Az 1954. január 24-én kihirdetett és február 1-jén hatályba lépett, a Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló 1954. évi II. törvény – az Alkotmányban (1949. évi XX. törvény) megállapított rendelkezések (36–41. §) alapján – átalakította a bírósági szervezetet, és háromfokú bírósági struktúrát vezetett be. A rendes bíróságként eljáró Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, a megyei bíróságok és a járásbíróságok mellett különbíróságokként katonai bíróságok működtek. Ezenkívül Budapesten megyei bírósági hatáskörrel Budapesti Fővárosi Bíróság, járásbírósági hatáskörrel városi kerületi bíróságok, a járási tanács hatásköre alól kivett városokban pedig járásbírósági hatáskörrel felruházott városi bíróságok ítéleztek.

A korábbi szabályokhoz hasonlóan a bíróságok felett a felügyeleti jogot az igazságügy-miniszter gyakorolta. A miniszter felügyeleti jogköre a felsőbbbíróságok (a volt ítélőtáblák) 1950-ben történt megszüntetésével teljesedett ki. Az 1950. évi 46. tvr. 15. §-a rögzítette, hogy amennyiben az addigi jogszabályok szerint a felsőbbbíróság elnökének hatáskörébe tartozott valamely határozat (intézkedés) meghozatala akár fegyelmi, akár felügyeleti jogkörében, az az új szabályozás értelmében az igazságügy-miniszter hatáskörébe tartozik.⁴⁰⁹

A törvény az ítélezés elvi irányításának új rendszerét vezette be. Kimondta, hogy a Legfelsőbb Bíróság elvi irányítást gyakorol az összes bírói fórum működésére és ítélezésére nézve, dönt a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészének és a Legfelsőbb Bíróság elnökének a bíróságok jogerős határozatai ellen benyújtott törvényességi óvásról, valamint elvi döntéseket hoz, amelyekben a bíróságokra kötelező irányelveket állapíthat meg.⁴¹⁰

A hivatásos bírókat választották, bíró lehetett minden 23. életévét betöltött büntetlen előéletű magyar állampolgár, akinek választójoga volt. A hivatásos bíró tudományos, művészi, irodalmi és oktatói munka kivételével más kereső foglalkozást nem folytathatott. Ha a bíró büntetett követett el, vagy

⁴⁰⁸ Uttó György: Az igazságügyi alkalmazottakkal szembeni fegyelmi eljárás múltja, jelene és jövője. *Magyar Jog*, 2011. 11. sz. 584. p.

⁴⁰⁹ Szabó Győző: Az alkotmányozás és az igazságszolgáltatás. *Társadalmi Szemle*, 1996. 5. sz. 26. p.

⁴¹⁰ Uo.

kötelességét hanyagul vagy felelőtlenül látta el, vagy ha egyébként olyan magatartást tanúsított, amely sértette „a népi igazságszolgáltatás tekintélyét”, tisztsége lejárta előtt – az igazságügy-miniszter javaslatára – visszahívható volt. Az 1954. évi II. törvény értelmében a hivatásos bírót kizárólag a legfőbb ügyésznek a Népköztársaság Elnöki Tanácsa jóváhagyásával tett indítványa alapján lehetett büntetőjogi felelősségre vonni.

2. A bírói fegyelmi felelősség szabályozása az 1954. évi II. törvény alapján

Az 1954. évi II. törvény hatálybalépésével az 1936. évi fegyelmi törvény hatályát veszítette. Az új törvény kimondta, hogy a Magyar Népköztársaság bírójának politikailag és erkölcsileg feddhetetlennek kell lennie, és hivatali kötelességét „mindenkor becsületesen, éberen és gondosan” kell ellátnia.

A bírák fegyelmi ügyeiben való eljárás részletes szabályait rendező, a bírák fegyelmi szabályzatáról szóló 1.051/1954. (VI. 30.) MT számú határozat⁴¹¹ a bíró fegyelmi felelősségén kívül büntetőjogi, illetve vagyoni felelősségéről is intézkedett.

2. 1. A fegyelmi vétség fogalma

Fegyelmi vétséget követett el az a bíró, aki kötelességét hanyagul vagy felelőtlenül látta el, a hivatali munkafegyelmet megsértette, továbbá „a Magyar Népköztársaság bírójához méltatlan, a népi igazságszolgáltatás tekintélyét sértő magatartást” tanúsított.

2. 2. A fegyelmi büntetések

Az 1954. évi II. törvény alapján fegyelmi büntetésként feddést, megrovást vagy szigorú megrovást szabhatott ki az ügyben eljáró fegyelmi bíróság. Emellett a fegyelmi tanács indítványozhatta a bíró visszahívását, ha büntettet követett el, vagy kötelességét hanyagul vagy felelőtlenül látta el, vagy ha egyébként olyan magatartást tanúsított, amely sértette „a népi igazságszolgáltatás tekintélyét”.

⁴¹¹ Az 1973. január 1-jéig hatályos minisztertanácsi határozat megjelent a *Magyar Közlöny* 1954. évi 47. számában (352–356. p.). A jogszabályt a bírák fegyelmi szabályzatáról szóló 1/1973. NET határozat helyezte hatályon kívül.

Az 1.051/1954. (VI. 30.) MT számú határozat értelmében a fegyelmi büntetést a bíró személyi lapján fel kellett jegyezni.

A Legfelsőbb Bíróság, illetve a megyei bíróság elnökének javaslatára az igazságügy-miniszter törölhetette a fegyelmi büntetést, ha a bíró a fegyelmi határozat jogerőre emelkedésétől számított egy éven belül nem követett el újabb fegyelmi vétséget. Kivételes esetben a törlésnek egy év eltelte előtt is helye lehetett. A törölt fegyelmi büntetés miatt a bírót semmilyen hátrány nem érhetett.

Amennyiben az eljárás idején a fegyelmi hatóság által nem ismert tények ezt indokolták, a fegyelmi büntetés törlését megelőzően az igazságügy-miniszter és a Legfelsőbb Bíróság elrendelhetette a fegyelmi ügy újratárgyalását.

A fegyelmi eljárás alá vont bírót súlyos esetben – a fegyelmi tanács elnökének javaslatára vagy saját kezdeményezésére – az igazságügy-miniszter állásából felfüggeszthette. A felfüggesztés tartama alatt illetményeinek legfeljebb ötven százalékát vissza lehetett tartani. A felfüggesztés legfeljebb négy hétre szólhatott, meghosszabbításáról – további négy heti időtartamra – az igazságügy-miniszter dönthetett. A felfüggesztést, az illetmények visszatartását és a felfüggesztés meghosszabbítását elrendelő határozatot a bíróval írásban kellett közölni.

Ha az ügyben eljáró fegyelmi tanács arra a megállapításra jutott, hogy a bíró nem alkalmas a bírói tisztség viselésére, a fegyelmi vétség megállapítása mellett a fegyelmi eljárást lezárta, és az igazságügy-miniszternél indítványozta a bíró visszahívását az 1954. évi II. törvényben foglaltaknak megfelelően.

2. 3. A fegyelmi bíróság és illetékessége

A törvény értelmében a bírósági elnökök és a hivatásos bírák fegyelmi ügyeiben a megyei bíróságok, a Budapesti Fővárosi Bíróság és a Legfelsőbb Bíróság mellett működő fegyelmi tanácsok jártak el. Az 1.051/1954. (VI. 30.) MT számú határozat pontosan meghatározta a fegyelmi hatóságokat.

E szerint a járásbíróságok, a városi és a városi kerületi bíróságok elnökeinek és hivatásos bíráinak fegyelmi ügyeiben a megyei és a fővárosi bíróság mellett működő fegyelmi tanács járt el. A megyei bíróságok és a budapesti fővárosi bíróság elnökeinek és hivatásos bíráinak, a különbíróságok elnökeinek és hivatásos bíráinak, valamint a Legfelsőbb Bíróság hivatásos bíráinak fegyelmi ügyeiben a Legfelsőbb Bíróság fegyelmi tanácsa döntött.

A megyei és a fővárosi bíróság mellett működő fegyelmi tanács a bíróság elnökéből és a bíróság hivatásos bírái sorából a büntető és a polgári kollégium által együttes ülésén választott két bíróból és két pótbíróból állt. A bírák fegyelmi szabályzata rögzítette, hogy a megyei és a fővárosi bíróság mellett fegyelmi ügyekben a bíróság elnökéből és két bíróból álló tanács jár el. A bíróság elnöke a fegyelmi tanácsban való elnökléssel a bíróság elnökhelyettesét is megbízhatja.

A megyei és a fővárosi bíróság mellett működő fegyelmi tanács a járásbíróságok, a városi és a városi kerületi bíróságok elnökeinek és hivatásos bírúinak fegyelmi ügyeit tárgyalta.

A Legfelsőbb Bíróság fegyelmi tanácsa elnökből és a teljes ülés által a Legfelsőbb Bíróság hivatásos bírúinak sorából választott négy bíróból és négy pótbíróból állt. A Legfelsőbb Bíróság fegyelmi tanácsa a megyei bíróságok és a Budapesti Fővárosi Bíróság elnökeinek és hivatásos bírúinak, a különbíróságok elnökeinek és hivatásos bírúinak, valamint a Legfelsőbb Bíróság hivatásos bírúinak fegyelmi ügyeiben járt el.

A minisztertanácsi határozat értelmében a fegyelmi tanácsok bírúinak és pótbírúinak megválasztása titkos szavazással történt. A fegyelmi tanácsok megbízatása egy évre szólt. Pótbírót kellett igénybe venni, ha *a*) a fegyelmi bíróság valamelyik tagja bírói tisztétől megvált, vagy az ügy tárgyalásakor – betegség vagy szabadság miatt – távol volt, *b*) a megyei és a fővárosi bíróság mellett működő fegyelmi bíróság valamelyik tagja az ügy elintézésében nem vehetett részt.

A fegyelmi ügyben nem járhatott el az a bíró, aki az ügyben elfogult volt. A minisztertanácsi határozat úgy rendelkezett, hogy a bíró elfogultságáról a megfelelő számú pótbíróval kiegészített háromtagú fegyelmi tanács döntött. Ha a fegyelmi tanács bírúi és pótbírúi között nem volt három olyan bíró, akivel szemben az elfogultság nem merült fel, a kérdésben a Legfelsőbb Bíróság fegyelmi tanácsa határozott. A bíró fellebbezéssel élhetett az elfogultság megállapítását elutasító határozat ellen. Ha a bíró elfogultsága igazolást nyert, akkor az ügyben eljáró fegyelmi bíróságot a Legfelsőbb Bíróság elnöke jelölte ki.

2. 4. A fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályok

A fegyelmi eljárás részletes szabályait a bírák fegyelmi szabályzata tartalmazta.⁴¹² Eszerint fegyelmi eljárást lehetett indítani a hivatásos bíró ellen megbízatása lejárta előtt. Meg kellett szüntetni az eljárást, ha a fegyelmi felelősségre vont bíró bírói tiszte megszűnt, kivéve, ha újra megválasztották bírónak.

A fegyelmi eljárást kezdeményezhette az igazságügy-miniszter, továbbá a Legfelsőbb Bíróság elnöke valamennyi bíróság elnöke és bírója tekintetében, illetőleg a bíróság elnöke, mégpedig a bíróság tagja, valamint a bíróság

⁴¹² A fegyelmi eljárásra vonatkozó 1936. és 1954. évi szabályok összehasonlítását lásd SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírói felelősség egyes kérdései jogtörténeti nézőpontból (1936–1954). In JAKAB Éva – MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.): XXV. *Jogász Doktoranduszok Konferenciája*. Jog és Állam 46. sz. Budapest, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 347–348. p.

területéhez tartozó alsóbb fokú bíróságok elnökeire és bírásra nézve. Az igazságügy-miniszter, a Legfelsőbb Bíróság elnöke és a bíróság elnöke kezdeményezhette a fegyelmi eljárás megindítását az ügyész, bármely állami szerv, társadalmi szervezet vagy magánszemély kérelmére is. A fegyelmi eljárás kezdeményezésére jogosult személy az eljárásra okot adó körülmények tudomására jutásától számított három hónapon belül köteles volt kezdeményezni az eljárás megindítását.

A minisztertanácsi határozat rendelkezett az elévülési időről is. Kimondta, hogy nem lehet eljárást kezdeményezni olyan cselekmény miatt, amelyet a bíró egy évnél régebben követett el, kivéve, ha a cselekmény miatt büntető-eljárás indult.

A fegyelmi tanács elnöke a fegyelmi tanács egyik tagját megbízta a tényállás felderítésével, ha az eljárás megindítására alapul szolgáló adatok kiegészítésre szorultak. A tényállás felderítésével megbízott bírónak be kellett szereznie az ügy megítéléséhez elengedhetetlen okiratokat, meg kellett hallgatnia a felelősségre vont bírót, ki kellett hallgatnia az esetleges tanúkat, szakértőket, és szükség esetén szemlét kellett tartania. A tényállás felderítése során feltárt adatokról, észleletekről írásbeli előterjesztést kellett tennie, amihez csatolnia kellett a fegyelmi eljárás alá vont bíró meghallgatásáról és az esetlegesen kihallgatott tanúk, illetve szakértők vallomásáról, valamint a szemléről készített jegyzőkönyvet.

A fegyelmi tárgyalás zárt ülésben zajlott, ahol a fegyelmi tanács tagjain, a jegyzőkönyvvezetőn és a felelősségre vont bírón kívül kizárólag az eljárás kezdeményezője és indítványozója, továbbá az ügyész vehetett részt. Az ülésen az elnök ismertette az ügyet. Ezt követően meg kellett hallgatni a fegyelmi eljárás alá vont bírót. Ha meghallgatása elháríthatatlan akadályokba ütközött, vagy nyilvánvaló volt, hogy a bíró az eljárás késleltetése vagy meghúsvitása érdekében nem jelent meg, akkor meg kellett kísérelni írásban való meghallgatását.

Ha a fegyelmi hatóság úgy látta, hogy a rendelkezésre álló adatok nem elegendőek a határozathozatalhoz, akkor a tényállás felderítésére vonatkozó szabályok alkalmazásával tisztázhatta a tényállást, vagy kivételesen az ülésen is lefolytathatott bizonyítást. A fegyelmi ügyben az eljárás megindításától számított négy héten belül döntést kellett hozni.

Amennyiben a fegyelmi tanács megállapította, hogy az eljárás alá vont bíró fegyelmi vétséget követett el, a vétség súlyához, következményeihez és az esetleges megelőző fegyelmi büntetésekhez mért fegyelmi büntetést rendelt el. Ha a fegyelmi tanács szerint a bíró nem követett el fegyelmi vétséget, akkor a fegyelmi eljárást megszüntette, és erről értesítette a felelősségre vont bírót, az eljárás kezdeményezőjét, az igazságügy-minisztert és az ügyészt.

Ha a fegyelmi tanács szerint fennállt a gyanú, hogy a fegyelmi eljárás alá vont bíró bűncselekményt követett el, erről – a szükséges adatok közlésével – a törvény 16. §-ában foglaltaknak megfelelően a büntetőeljárás megindításának érdekében értesítette az igazságügy-minisztert, és a fegyelmi eljárást az ügyben hozott döntéshozatalig felfüggesztette.

A fegyelmi határozatot az ülésen ki kellett hirdetni, majd írásba foglalni, indokolással ellátni, és a fegyelmi eljárás alá vont bírónak kézbesíteni. A fegyelmi határozatot ismertetni kellett az illető bíróság bírái előtt.

A fegyelmi határozat ellen az 1954. évi II. törvény értelmében a fegyelmi eljárás alá vont bíró fellebbezéssel, az ügyész pedig óvással élhetett. A jogerős fegyelmi határozat ellen a legfőbb ügyész, a Legfelsőbb Bíróság elnöke és az igazságügy-miniszter törvényességi óvást emelhetett.

A megyei és a fővárosi bíróság mellett működő fegyelmi tanács által tárgyalta ügyekben másodfokon a Legfelsőbb Bíróság fegyelmi tanácsa, a Legfelsőbb Bíróság fegyelmi tanácsa által első fokon tárgyalta fegyelmi ügyekben pedig másodfokon a Legfelsőbb Bíróság teljes ülése határozott.

2. 5. A bíró vagyoni felelőssége

Az 1.051/1954. (VI. 30.) MT számú határozat kitért a bíró vagyoni felelősségére is. Kimondta, hogy a fegyelmi tanács a bírót a Munka Törvénykönyvének (1951. évi 7. tvr. 121–123. §) szabályai szerint kötelezheti a fegyelmi vétséggel az államnak okozott kár megtérítésére.

VII. BÍRÓI FELELŐSSÉG A GYAKORLATBAN

Az ebben a fejezetben tárgyalt jogesetek részleteit a korabeli napilapok és jogi szakfolyóiratok közölték. Kutatómunkám során azt tapasztaltam, hogy a felügyeleti hatósághoz benyújtott panaszokat, illetve a fegyelmi bíróság előtt lefolytatott pereket, valamint a bírósági ítéletek iratanyagát illetően a levéltári források hiányosak. A jogesetek feldolgozásakor a kapcsolódó cikkek és tanulmányok tárgyilagos összegzésére törekedtem. A bemutatott jogesetekben hozott bírósági ítéletek jó részét felsőbbbíróságaink döntvénytáraiból is ismerjük. A felügyeleti, illetve a fegyelmi eljárások eseteirásai általában nem nevezték meg pontosan a felelősségre vont bírót vagy bírósági hivatalnokot (tisztviselet), csak nevük kezdőbetűit tüntették fel. A bírók beazonosítását a napilapokon kívül elsősorban az *Igazságügyi Közlöny* és *Magyarország tiszti cím- és névtára* segítette.

Miután vizsgálódásom középpontjában az első fegyelmi törvény állt, az itt bemutatott jogeseteket is az 1871 és 1936 közötti időszakból válogattam.

1. Felügyeleti úton érvényesített felelősség

1. 1. Eljárási szabályok figyelmen kívül hagyása

1886. május 3-án a Budapesti Királyi Ítéltábla egy válóperre vonatkozó iratokkal együtt jelentést terjesztett fel az igazságügy-miniszterhez, mivel azt tapasztalta, hogy a házassági válóperekben a felügyelete alá tartozó királyi törvényszék döntéshozatala során lényeges eljárási szabályokat figyelmen kívül hagy. Ezek közé tartozott, hogy

- a) a tárgyalások „bírói személy vezetése nélkül” zajlottak, és nem került sor a tényállás teljes feltárására, „kinyomozására”;
- b) sok esetben nem döntött a bírói illetékesség kérdésében, illetve ha mégis, azt nem indokolta;

- c) ítéletében meg sem említette a házaspár vallását és az esetleges áttérést;
- d) „a protestáns házassági kötelék végfelbontásának az illető anyakönyvbe való feljegyzése és kiskorú gyermekek létezése esetében” nem rendelkező ítéletében annak közléséről az illetékes gyámhatósággal;
- e) a házasságból született kiskorú gyermekek tartását és nevelését csupán az egyik szülőre bízta, és nem intézkedett arról, hogy ez a kötelezettség a másik szülőt is terhelheti;
- f) az izraelita vallásúak válópereiben a nőt „válólevélnek elfogadására” nem kötelezte, az elfogadás megtagadásának jogkövetkezményeiről nem szólt, és nem intézkedett a tekintetben, hogy a válólevél kiadása és elfogadása csak az illetékes rabbi hozzájárulásával történhet;
- g) a házaspár között végelválást kimondó ítéletében nem hivatkozott a hatályos törvényekre, valamint határozatát – az adott perben feltárt tényekre és adatokra tekintet nélkül – csaknem mindig ugyanazokkal az általános megfogalmazásokkal indokolta.

A felügyeleti hatóság a törvényszéket többször figyelmeztette, illetve utasította, ám a bepanaszolt bíróság mindennek dacára nem változtatott eljárásán, jóllehet a bírói ügyviteli szabályok egyértelműen kimondták, hogy az alsóbb fokú bíróságok kötelesek a felsőbbbíróságok határozatait foganatosítani, illetve utasításait teljesíteni.⁴¹³

1. 2. A felügyeleti hatóság hatáskörtúllépése

Krenedits Ernő miavai királyi járásbírói albíró számolt be 1906-ban a *Jogtudományi Közlöny* hasábjain egy olyan sajnálatos esetről, amikor a felügyeleti hatóság túllépte hatáskörét.

Egy – Krenedits által meg nem nevezett – jegyző a hagyatéki leltár beterjesztésére halasztást kért, mivel az örökgyógy személyazonosságának megállapításához szükségesnek tartotta a telekkönyv megtekintését is, és elmondása szerint nem volt ideje arra, hogy a telekkönyvi hatóság székhelyére (egy óra kocsin) elmenjen. Az előadó bíró a halasztási kérelmet elutasította, mivel a jegyző a megbízást 1903. december 22-én kapta, így két hét állt a rendelkezésére, hogy az örökgyógy személyazonosságát megállapítsa, főként úgy, hogy ez idő alatt egy napot a telekkönyvi hatóság székhelyén töltött.

A jegyző bepanaszolta az előadó bírót. A felügyeleti jogot gyakorló királyi törvényszéki elnök 1.133/1904. Eln. számú iratában megállapította, hogy a jegyző panasza alapos, mivel az előadó bíró végzésének az a része, amellyel

⁴¹³ M. T.: A felső bíróságok felügyeleti jogához. *Jogtudományi Közlöny*, 1886. 21. sz. 169. p.

a leltár bemutatása iránt előterjesztett kérelmet megtagadta, a 43194/1895. I. M. sz. rendelet (az örökösödési eljárásról szóló 1894:XVI. törvénycikk végrehajtása tárgyában) 60. §-a értelmében szabálytalan. Szabálytalan a hivatkozott végzésnek az a része, amellyel az előadó bíró „elutasító rendelkezését tisztán szubjektív észleleteire” alapította. A törvényszéki elnök a bírói ügyviteli szabályok 86. § 4. pontjára⁴¹⁴ tekintettel felkérte a járásbíró, hogy a bírói ügyviteli szabályok alapján az előadó bírót „komolyan figyelmeztesse”, hogy a jövőben „óvakodjék” az eljárási szabályok megsértésétől, illetve, hogy határozatainak indokolásánál „egyéni észleletek után ne induljon”.

A 43.194/1895. I. M. sz. rendelet 60. §-a előírta, hogyha „a leltár bemutatása a megkezdéstől számított 15 nap alatt nem történhetik meg; a leltározó közeg köteles erről a késelem okának előadása mellett a járásbírósnak jelentést tenni [...]. Ha ezt a jelentést, illetőleg értesítést meg nem teszi, vagy ha a késelemet kellően nem indokolja: a bíróság kiszabja a rendbírságot.”

A miniszteri rendelet szerint az előadó bíró döntési jogkörébe tartozott annak az elbírálása, hogy a jegyző késelemét kellően indokolta-e, és hogy halasztásnak vagy rendbírság kiszabásának van-e helye. A felügyelő hatóság (a törvényszéki elnök) azzal, hogy annak a kérdésnek a „felülbírlásába bocsátkozott, vajon a bíró helyesen tagadta-e meg a halasztást avagy sem, és a végzésnek a halasztást megtagadó részét szabálytalanak” tekintette, felülvizsgálta az előadó bírónak a konkrét esetben a rendelet és a bírói meggyőződés alapján hozott határozatát.⁴¹⁵

2. Jogesetek a bűnvádi felelősség köréből

2. 1. Rágalmazó aljárásbíró

1886-ban a Pécsi Királyi Törvényszéken kezdődött Jankovics Dénes mohácsi királyi aljárásbíró pere. Az aljárásbíró 1885-ben hivatalfőnöke, Szedresy Adolf járásbíró ellen feljelentést tett az Igazságügyminisztériumnál, mondván a járásbíró hivatali sikkasztást, megvesztegetést és hivatali hatalommal való visszaélést követett el, valamint összejátszott a peres felek jogi képviselőivel, és nem utolsósorban a rabokat „privát használatba” vette. A huszonöt vádpontból álló feljelentés alapján a minisztérium elrendelte az adminisztratív vizsgálatot, amelynek során bebizonyosodott, hogy valamennyi vádpont alaptalan.

⁴¹⁴ „figyelmeztetés az eljárási és ügyviteli szabályok ellen elkövetett hibákra és felhívás e szabályok pontos megtartására”.

⁴¹⁵ KRENEDITS 1906. 376. p.

Jankovicsot 1885. május 16-án állásából felfüggesztették, és Szedresy – az Igazságügyminisztérium beleegyezésével – rágalmozás miatt bűnvádi eljárás megindítását kezdeményezte az aljárásbíró ellen. Az első fokon eljáró Pécsi Királyi Törvényszék a vádlottat rágalmozás miatt háromhavi fogházra és 100 forint pénzbüntetésre ítélte. A másodfokon eljáró királyi ítélőtábla a pénzbüntetést ítéletében mellőzte, és az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés-büntetés időtartamát egy hónapra mérsékelte. A Kúria 1887. január 7-én tárgyalta az ügyet Manojlovich Emil elnöklete alatt, és Jankovics aljárásbíró – a fogházbüntetés mellőzésével – 100 forint pénzbüntetésben marasztalta el.⁴¹⁶ Az aljárásbíró fegyelmi ügyének befejezése, illetve a bűnvádi eljárás lefolytatása után 1887 április végén állásába visszahelyezték.⁴¹⁷

2. 2. Soós Kálmán bíró ügye

A 20. század elejének egyik kirívó és nagy sajtónyilvánosságot élvező fegyelmi, illetve büntetőügye Soós Kálmán budapesti királyi büntetőtörvényszéki bíró nevéhez fűződik, aki ellen számtalan feljelentés érkezett a felügyeleti hatósághoz.⁴¹⁸

Soós Kálmán⁴¹⁹ a fellebbviteli tanács előadó bírájaként főként szabadalmi, illetve védjegyperekben referált. Büntetőügye „egy gyönyörű illúziót, magasztos ideált hamvasztott el: a magyar bírói kar hozzáférhetetlenségének, a magyar igazságszolgáltatás föltétlen, minden gyanú fölött álló megbízhatóságának eszményét.” – írta Doleschall Alfréd pestvidéki királyi törvényszéki bíró, egyetemi magántanár a *Budapesti Hírlapban*.⁴²⁰

⁴¹⁶ Rágalmozó aljárásbíró. *Pesti Hírlap*, 1887. (január 8.) 7. sz. 11. p.

⁴¹⁷ Visszahelyezett aljárásbíró. *Mohács és Vidéke*, 1887. (május 1.) 18. sz. 3. p.

⁴¹⁸ A Soós Kálmánnal szemben indított büntetőeljárás részleteit, beleértve a tárgyalási jegyzőkönyveket is, a korabeli napilapokból és szakfolyóiratokból ismerjük. A büntetőper iratanyaga, illetve a bírósági ítéletek nem lelhetők fel Budapest Főváros Levéltárának HU–BFL VII A jogszolgáltatás területi szervei (1841–1973) fondjaiban.

⁴¹⁹ Soós Kálmán 1843. március 18-án született Marosvásárhelyen. Közszolgálati pályáját 1871 júniusában kezdte meg a Marosvásárhelyi Királyi Ítéletáblán segédfogalmazóként. Ugyanebben az évben a Marosvásárhelyi Jogászegylet titkárává választották. 1875 májusától jegyzőként teljesített szolgálatot a Zilahi Királyi Törvényszéken. A Dévai Királyi Ügyészségen 1878. augusztus 20-i kinevezését követően alügyészként működött, 1881 októberében a Miskolci, 1885 januárjában a Pestvidéki, majd 1891 augusztusában a Budapesti Királyi Ügyészséghez került. A Nyíregyházi Királyi Ügyészség alügyészeként részt vett a tiszaezslári perben. 1894. október 5-én a Budapesti Királyi Törvényszékhez, 1895. december 31-én a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszékhez nevezték ki bírónak. A *hűtlen kezelésről* írt büntetőjogi tanulmánya 1900-ban jelent meg. Három gyermeke közül Zoltán pestvidéki királyi törvényszéki, majd budapesti királyi ítélőtáblai jegyző volt, 1908-tól pedig albíró a Budapesti Királyi Törvényszéken.

⁴²⁰ DOLESCHALL Alfréd: Pro memoria. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 17.) 48. sz. 3. p.

2. 2. 1. A nyomozás

A Soós Kálmán fegyelmi, illetve bűnvádi felelősségre vonását megalapozó feljelentések hosszú sorából ehelyütt csak a legjelentősebbeket emeljük ki.

Soós Kálmán és társa, „a tág lelkiismeretű”, jómódú bőrkereskedő, Schwarcz Ábrahám ellen megvesztegetés, illetve zsarolás alapos gyanúja miatt 1903 februárjában indult meg a nyomozás, amelynek elrendeléséhez Schlesinger Leó pesti ékszerész Ábrahám nevű fiának feljelentése vezetett. Az ifjú Schlesinger a nála, Soós Kálmán nevében eljáró Schwarcz Ábrahám ellen, Soós sérelmére elkövetett rágalmozás vétsége miatt tett feljelentést.⁴²¹ Az előzményekhez tartozik, hogy Schlesinger Leót a büntető járásbíróóság előtt csalással vádolta meg egyik vevője, Ney Simon szobrász. Az ügyben első fokon felmentő ítélet született. Ney fellebbezett, és a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsa csalásért kétheti fogházra ítélte az ékszerészt.⁴²² Az újabb tárgyalás előtt Schwarcz felkereste az ékszerészt, és a per kedvező elintézéséért kétszáz forintot kért tőle. Schlesinger nem fizetett, ekkor fia feljelentést tett Schwarcz ellen, majd Soós bírót is bepanaszolta az ügyészségen. Schlesinger pedig, a marasztaló ítélet ellen perújítást kért, ügye 1903 júniusában felmentéssel végződött.

Sárkány Arnold, az Esterházy Géza-féle Cognacgyár Rt. igazgatója szintén feljelentést tett Soós bíró ellen. Sárkány a nagykanizsai Blau M.(ózes) Fiai Cognac-gyárral szemben indított pert védjegybitorlás miatt. Az Esterházy Cognacgyár Rt. egyik népszerű és nagy tételben eladott terméke volt az idő tájt a *Congo tearum*-specialitás, amelyet a Blau M. Fiai cég „megirigvelt”, és ugyanazon védjeggyel forgalomba hozott egy másik rumfajtát.⁴²³

Az első fokon eljáró járásbíróóság a panaszos részvénytársaság javára hozta meg végzését. A nagykanizsai cég fellebbezett, és az ügy a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsa elé került, ahol azt Soós Kálmánra osztották referálásra. Schwarcz ekkor felkereste Sárkány Arnoldot, és tudomására hozta, hogyha azt akarja, hogy az elsőfokú ítélet megerősítést nyerjen, fizessen az eladó bírónak 400 forintot. Sárkány így is tett. Amikor a bíróság másodfokon a Blau M. Fiai cégnek adott igazat, a budapesti konyakgyár igazgatója fellebbezett, és az ügy ismét a büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsához került. Az ítélethozatalt megelőzően Soós bíró hivatali szobájába kérette Sárkány Arnoldot, és 500 korona megfizetése ellenében az ítélet megváltoztatását ígérte. De Soós nem érte be ennyivel, hanem a Blau M. Fiai

⁴²¹ Vádirat Soós bíró ellen. *Pesti Napló*, 1903. (október 14.) 281. sz. 15. p.

⁴²² Schlesinger Leót azzal vádolta Ney Simon, hogy egy 26 grammos helyett egy 22 grammos aranyláncot adott el neki. Az aranylánc. *Budapesti Hírlap*, 1903. (június 17.) 165. sz. 13. p.

⁴²³ Súlyos vádak egy bíró ellen. *Pesti Napló*, 1903. (február 10.) 40. sz. 10. p.

konyakgyárba is elküldte ügynökét, aki előadta, hogy a bíró „nem zárkózott el teljesen jóindulatával, csakhogy ez pénzbe kerül”.⁴²⁴ A Blau-cég viszont nem fizetett, hanem ügyvédjéhez fordult, aki panaszt tett Soós ellen Zsitvay Leónál, a törvényszék elnökénél.⁴²⁵ Ekkor még csak titokban, de megindult a vizsgálódás Soós Kálmán ellen.

Az Esterházy Cognacgyár Rt. és a Blau-cég perében végül a fellebbviteli tanács a nagykanizsai konyakgyár javára döntött, dacára annak, hogy a tárgyaláson Soós az Esterházy-cég javára adta elő az ügyet. A bírói tanács a nyilvános ülésen a per aktái alapján cáfolta a Soós Kálmán által elmondottakat.

A feljelentések sorában talán a legterhelőbb adatot Soósra nézve Kazinczy János állatorvos szolgáltatta, akit „lelketlen módon sarcolt meg” Schwarcz Ábrahám. Kazinczy hatóság előtti rágalmozásért indított pert Kaiser Ferenc mészáros ellen, és a fellebbezést követően ügye a büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsához került, „Soós kezébe”. Csakhamar megjelent az állatorvosnál Schwarcz, aki átadta neki Soós üzenetét, amely szerint „a rehabilitálást csak áldozat árán szerezheti meg”. Kazinczy megijedt és fizetett, először csak száz forintot, aztán többet. Schwarcz folyamatosan „a nyakán ült”, és Soós bíró még a tárgyalás napján is „megsarcolta”, amikor az állatorvos „könyörgésére” csak annyit válaszolt: „Van-e pénz vagy nincs, azzal nem törődöm, a tárgyalást tíz órakor megtartjuk.” Kazinczy megértette a célzást, kocsiba szállt, Budára hajtatott, ahol háromszáz forintot vett fel a takarékpénztárban. A pénzt kifizette az előadó bírónak, majd a bírói tanács az ő javára döntött.⁴²⁶

A feljelentések nyomán megindult tehát a nyomozás, amelynek során kihallgatták azokat a cégeket és magánszemélyeket, akiknek 1901 és 1903 között peres ügyét Soós referálta a büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsában. Kiderült, hogy az ismert eseteken kívül még számos alkalommal zsarolta meg Soós „ügynöke”, Schwarcz Ábrahám a perlekedő feleket, csak jó néhányan nem mertek feljelentést tenni ellenük. Mindezek ellenére a rendőrségen Schwarcz állhatatosan tagadott, Soós Kálmán pedig azt állította, hogy Schwarcz csak „pénzkölcsönöket szerzett” neki bankoknál, „egyéb érintkezésük” nem volt.

A rendőrség azonban még arról is tudomással bírt, hogy ők ketten, mikor és hogyan ismerkedtek meg... Néhány évvel korábban, 1895-ben Rohoska Pál építőmester csalás és okirat-hamisítás miatt tett feljelentést Schwarcz ellen. Schwarcznak volt egy kis telke Izsákon éppen okányi Schwartz Ábrahám jelentős földbirtokának tőszomszédságában. Schwarcz elment Rohoska építőmesterhez, és felvéve pár pillanatra „szomszédja predikátumát”, megvételre kínálta – valójában okányi Schwartz – birtokát. Földeket, felszerelést és még

⁴²⁴ Vádak egy bíró ellen. *Budapesti Hírlap*, 1903. (február 10.) 40. sz. 7. p.

⁴²⁵ Vádirat Soós bíró ellen. *Pesti Napló*, 1903. (október 14.) 281. sz. 15. p.

⁴²⁶ Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 12.) 43. sz. 13. p.

állatokat is mutatott Rohoskának, amelyek állítása szerint a birtokhoz tartoztak. Az építőmester „megvásárolta” az ingatlant, és csak a vételár kifizetése után jött rá, hogy csúnyán rászedték. A bíróság kétévi fogházra ítélte Schwarczot a szélhámosságért, aki a büntetést le is ülte. Ügyében Soós Kálmán volt az előadó bíró.

Schwarcz szabadulása után nem sokáig tétlenkedett, rövid idő múlva ismét Soós elé került. Büntetőügyében a bíró enyhítő körülményeket talált, és „sokkal szelídebben sújtotta” bűnéért, mint ahogyan azt az első fokon eljáró járásbíróság ítélete kimondta.⁴²⁷

Amikor az ügy kipattant, Zsitvay Leó törvényszéki elnök magához hívatta Soós Kálmánt, és felszólította, hogyha csak egy csekély alapja is van a róla szóló híreszteléseknek, adja be lemondását. Soós azonban tagadott. Mivel Zsitvay kezében „semmiféle pozitív bizonyíték” nem volt, csak annyit tehetett, hogy Soóst a fontosabb ügyektől elvonta. Számos ügyvédi panaszt követően és tudomást szerezve arról, hogy Soós anyagi viszonyai nem a legrendezettebbek, Zsitvay ismét magához hívatta a bírót, aki továbbra is tagadott. Arra kérte a törvényszék elnökét, hogy nyugdíjazási kérvényének beadásával addig várjon, amíg a fizetésrendezésről szóló törvény⁴²⁸ életbe lép, hiszen az akkor már ismert javaslat szerint a fizetése száz forinttal emelkedni fog. Soós Kálmán végül 1903. február 10-én felmentését kérte.⁴²⁹

Schwarcz Ábrahámot letartóztatták, Soós Kálmán egyelőre szabadlábon maradt. A vizsgálóbíró február 16-án hirdette ki a vádtanács határozatát, amely szerint Soós ellen a Btk. 469. §-ába ütköző megvesztegetés büntette és három rendbeli, a Btk. 468. §-ába ütköző megvesztegetés vétsége,⁴³⁰ Schwarcz ellen pedig, az említett esetekben mint bűnsegéd ellen rendelte el a vizsgálatot. Soós ellen – aki „méltatlanná vált magasztos hivatására, mert pénzért mérte az igazságot” –, megindult a fegyelmi eljárás is, amelynek következményeként állásából felfüggesztették. Soós Kálmán letartóztatására és vizsgálati fogságba helyezésére 1903. május 23-án került sor.⁴³¹

⁴²⁷ Vádak egy bíró ellen. *Budapesti Hírlap*, 1903. (február 10.) 40. sz. 7. p.

⁴²⁸ Az 1903. évi, az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek újabb szabályozásáról szóló törvényjavaslat ugyan fizetésemelést ígért, ám azt csak nyugdíjazásuk alkalmával élvezheték volna a bírói kar tagjai. A tervezet az előléptetés rendszerén is voltaképp a bírák hátrányára kívánt változtatni. A törvényjavaslattal szemben felvetett súlyos kritikák hatására az igazságügyi kormányzat végül a fizetésrendezés elhalasztása mellett döntött.

⁴²⁹ A megvádolt bíró. *Budapesti Hírlap*, 1903. (február 11.) 41. sz. 7–8. p.

⁴³⁰ 468. § Ugyanazon büntetéssel büntetendő azon bíró [...]: aki habár hivatali kötelességét nem is szegi meg, hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad vagy az ez iránti ígéretet nem utasítja vissza és pedig még azon esetben is, ha az ajándék vagy jutalom az ő beleegyezésével harmadik személynek adatott vagy ígértetett.

469. § Öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő: I. a bíró, ki azon polgári vagy büntető ügyben, melyre vonatkozólag megvesztegetett, törvényellenesen ítélt vagy határozott.

⁴³¹ 1903 augusztusában Soós Kálmán veje háromezer korona óvadékot ajánlott fel apósa szabadlábba helyezéséért, a vádtanács azonban elutasította kérelmét.

2. 2. 2. A vádirat

Magyar István királyi ügyész 1903. október 13-án adta át a vádiratot a Pestvidéki Királyi Törvényszéknek. Soós Kálmánt a Btk. 468. §-ába ütköző tizenhárom rendbeli megvesztegetés büntette címén azzal vádolta, hogy mint a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék első fokon ítélkező, majd a fellebbviteli tanács előadó bírójaként „a hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért” Schwarcz Ábrahám közvetítésével ajándékot és jutalmat követelt, illetve elfogadott.

Schwarczot a Btk. 468. §-ába ütköző tizenegy rendbeli megvesztegetés büntetében, a Btk. 469. § 2. pontja szerinti bűnsegédi részesség címén azzal vádolta, hogy Soós megbízottjaként a peres feleknél „jutalom kieszközlése végett eljárta, azoknak Soós Kálmán törvényellenes követelését tudomásukra adta, őket e követelés teljesítésére buzdította, és ez által a megvesztegetések elkövetését szándékosan előmozdította”⁴³².

A vádirat indokolása szerint Soós és Schwarcz „sűrű érintkezésben és élénk összeköttetésben” álltak egymással. Schwarcz többször felkereste Soóst annak hivatalában és néhány alkalommal otthonában is, Soós és felesége – anyagilag is – támogatta Schwarcz feleségét, Schwarcz pedig alkalmanként kisebb szolgálásokat tett Soós Kálmánnak.

A nyomozás során feltárt adatokra támaszkodva a királyi ügyész vádiratában feltárta „a bűnös út megvalósításának” menetét. Eszerint Soós „a neki kiosztott ügyekből kiválasztotta azokat, ahol az ügyfelek anyagi viszonyai a sarc kedvező eredményével kecsegtettek; beavatta Schwarcz Ábrahámot a per tényállásába, jogi esélyeibe, megismertette őt az eljárás és az ügyvitel ama pontjaival, amelyek a per kedvező vagy kedvezőtlen eldöntésénél fölhasználhatók voltak, megvilágította előtte az értékesíthető jogi fogásokat”.

Szövetségese tanulékony ember volt, aki meg is felelt „a beléje helyezett bizalomnak”. Schwarcz meg volt győződve arról, hogy amit ők ketten, „az eszes, a jogban fölötte jártas bíró és az ügyes, óvatos ügynök tervbe vesznek és megvalósítanak, azt örökké a titok leple fogja fődözni”. A királyi ügyész rámutatott arra is, hogy a peres felek „bűnös megsarcolása üzletszerűleg folyt”. Soós és Schwarcz alaposan gyanúsítható volt azzal is, hogy a legtöbb esetben a sértettől és a terheltől egyaránt „jutalmat” követeltek.⁴³³

A vádirat ellen a vádlottak kifogást nyújtottak be, amelyekről a Pestvidéki Királyi Törvényszék vádta-ácsa 1903. november 13-án döntött. Soóst végül ötrendbeli megvesztegetés büntette miatt helyezték vád alá, mert a vádta-ács csak ezekben az esetekben látta bizonyítottnak, hogy bírói működése közben pénzjutalmat kért és fogadott el. Schwarczot szintén ötrendbeli

⁴³² Soós Kálmán bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1903. (október 14.) 282. sz. 12. p.

⁴³³ Uo.

megvesztegetés miatt, bűnsegédként helyezték vád alá.⁴³⁴ A vádtanács egyúttal mindkettejükre nézve megszüntette a vizsgálati fogságot, és elrendelte szabdlábra helyezésüket.⁴³⁵

2. 2. 3. A *bűnvádi per*

A megvesztegetett törvényszéki bíró és „a bírói hatalom értékesítésében készséges közbenjárója” perét első fokon 1904 februárjában tárgyalta a Pestvidéki Királyi Törvényszék Rónay Kamill ítélőtáblai címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bíró elnökletével.

A tárgyalás a vádlottak kihallgatásával kezdődött. Az elnök által feltett kérdésekre válaszolva Soós Kálmán igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy közte és Schwarcz között szinte semmiféle „összeköttetés” nincs, mint mondta „ezt a rossz embert csak ebben a bűnügyben felvett jegyzőkönyvekből ismertem meg”.

A Sárkány Arnoldtól kapott „pénzjutalommal” kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy tőle „egy garast sem kapott”. Részben tagadta azt is, hogy a konyakgyár igazgatója tőle személyesen visszakövetelte volna a pénzét. Mint mondta, Sárkány kölcsönadott pénzről beszélt, amire ő azt felelte, hogy téved, mert ő tőle semmiféle címen pénzt nem kapott.

Schwarcz Ábrahám konokul hallgatott, megtagadta a vallomástételt. Az elnök így felolvasta a vizsgálat alatt tett vallomását, amelyet azonban Schwarcz a tárgyaláson visszavont, mivel állítása szerint azt „kényszerhelyzetben” tette, az abban mondottak pedig valótlanok. Védője, Nessi Pál Schwarcz elméleti állapotának megvizsgálására tett indítványt, a törvényszék azonban kérelmét elutasította.

Sárkány Arnoldot tanúként hallgatta ki a bíróság. Tanúvallomásában szó esett egy tekercs 500 koronát érő aranyról is, amelyet ügyének tárgyalása napján Soós hivatali szobájában, annak asztalán hagyott, és amelyet elmondása szerint Soós „csodálkozással fogadott”. A tárgyalást követően visszament Soóshoz, a tekercs aranyat ugyanott találta felbontatlanul, amelyet aztán vissza is vett. A korábban adott kétszáz koronát azonban nem kapta vissza.⁴³⁶

⁴³⁴ Soós Kálmán dr. szabadon. *Budapesti Hírlap*, 1903. (november 14.) 313. sz. 12. p.

⁴³⁵ Szabdlábra helyezési kérelmet mindkét vádlott benyújtott már egy hónappal azelőtt. Soós megrendült egészségi állapotára hivatkozott. A bíróságon bemutatott fogházorvosi igazolás szerint a fogvatartás idején skorbutot kapott. A vérszegénység tényét a fogolytörzskönyvbe is bevezették (HÚ BFL – VII.102.a – fogoly – 1903 – 1025). A vádtanács akkor elutasította a vádlottak kérelmét.

⁴³⁶ Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 9.) 40. sz. 13–14. p.

A tárgyalás második napján Schwarcz váratlanul megszólalt, és úgy nyilatkozott, hogy ő Soóstól soha semmiféle megbízást nem kapott, a felekhez „a maga szakállára járogatott”, Soós nevét „csak maszlagnak” használta.

A bizonyítási eljárás folyamán még számos olyan tanút meghallgattak, akiknek tudomása lehetett Soós és Schwarcz bűnös cselekedeteiről.

Ezután az ügyész vádbeszéde következett, amelyben Soós Kálmánt „kiváló előnyökkel és nagy tehetséggel”, azaz előnyös külsővel, kiváló ésszel, alapos tudással és nagy szorgalommal megáldott embernek írta le, akinek már „nagy tiszteletben, anyagi gondtalanságban kellene az öregkor örömeit élveznie”.⁴³⁷ A Zilahon és Miskolcon szolgálatban teljesített évek „titkos árnyai” folytán, Soós a jogi pályán „sehogy sem tudott tudásának, tehetségének és szorgalmának megfelelőleg haladni”. Schwarcz „segédszerepéről” úgy nyilatkozott, hogy azt „oly bűnös eréllyel, annyi vakmerőséggel és oly szemérmetlenül töltötte be, hogy ha az igazságnak olyan frivol piaci árusítása önmagában ki nem merítené az erkölcsi felháborodásnak legmagasabb mértékét, akkor Schwarcz Ábrahámnak az igazsággal való házalásban tanúsított föllázító cinizmusa egymagában is képes lenne azt kimeríteni”.

Az ügyész hosszan beszélt a bíró és ügynöke ismeretségéről, szoros együttműködéséről és bűnös összejárásáról. Bizonyíthatónak vélte, hogy „soha más bíró ügye nem került a Schwarcz kezébe, csak a Soós Kálmáné. A bűncselekmények egyöntetűsége és azonossága, a tervszerűség és üzletszerűség kétségtelenné teszik a vádlottak bűnösségét.”⁴³⁸

A tárgyalás ötödik napján a védőbeszédre került sor. Először Soós védője, Vaisz Sándor szólalt fel, aki „öt óra hosszat tartó formás beszédben” vitatta főként azt, hogy Soós pénzt fogadott volna el a peres felektől. Mint mondta, Soós „a hivatásának az áldozata. Ami a vádlottak padjára juttatta, először is szerencsétlen, megférhetetlen természete. Elnöki székében szigorú, mondhatni goromba volt. Ez sok ellenséget szerzett neki.”⁴³⁹ Az egyes vádpontokra nézve kifejtette, hogy „sem a panaszosok, sem a tanúk vallomása meggyőző bizonyítékot, de semmiféle bizonyítékot nem szolgáltatott Soós bíró bűne mellett”.⁴⁴⁰ Vitatta Soós felelősségét arra nézve is, hogy Schwarcz az általa referált ügyeket ismerte, mivel véleménye szerint Schwarcznak „száz és száz módja volt” arra, hogy az ügyeket megismerje, és Soósnak nem kellett őt kitanítania. Nessi Pál – csatlakozva védőtársának fejtegetéseéhez – védence, Schwarcz Ábrahám felmentését kérte.

A védőbeszéd után Soós Kálmán kapott szót, aki ártatlannak vallotta magát, és továbbra is elutasította, hogy Schwarcz Ábrahámmal „szoros

⁴³⁷ Uo.

⁴³⁸ Uo.

⁴³⁹ Soós bíró a törvényszék előtt. *Pesti Napló*, 1904. (február 13.) 44. sz. 14. p.

⁴⁴⁰ Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 13.) 44. sz. 12–13. p.

összeköttetésben” állt volna. „És micsoda lélektani ok vezetett volna engem arra, hogy megvesztegetéssel gyarapítsam a keresetemet?” – mondta. Majd így folytatta: „Szülőimtől vagyont örököltem, nőülésem alkalmával több ezer forintot kaptam, gyermekeim után több éven át ösztöndíjat élveztem. Amellett én magam a legszerényebb viszonyú ember vagyok, nem dohányzom, nem iszom, nem kártyázom, lóversenyre, kávéházba nem járok. Egész időmet arra szenteltem, hogy gyermekeimet a társadalom hasznos, munkás tagjaivá neveljem. Hivatalomnak, családomnak és az irodalomnak éltem.” Rövid beszéde végén felmentését kérte a bíróságtól.⁴⁴¹

A Pestvidéki Királyi Törvényszék 1904. február 15-én hirdette ki az ítéletet Soós és Schwarcz büntetőperében. A bíróság Soós Kálmánt – az Esterházy Géza-féle Cognacgyár Rt., a Blau M. Fiai Cognac-gyár, a Durable Magyar Gázizzófény Szövetkezet, továbbá Kazinczy János, valamint Schlesinger Leó ügyében elkövetett – ötbrendbeli megvesztegetés büntettéért háromévi fegyházra, öt évi hivatalvesztésre és politikai jogainak öt évre történő felfüggesztésére, Schwarcz Ábrahámot pedig, ötbrendbeli megvesztegetés büntettében mint bűnsegédi bűnrészeszt, valamint zsarolás kísérletéért két és fél évi fegyházra ítélte.⁴⁴²

A bíróság a büntetés kiszabásánál Soós esetében nem vette tekintetbe büntetlen előéletét, hiszen büntetett előéletű személy nem lehet bíró. Enyhítő körülményként csupán azt értékelte, hogy Soós bűnössége kimondásával állását és nyugdíját is elveszíti. Súlyosító körülménynek számított a bűnhalmazat, az igazságszolgáltatásba helyezett bizalom durva megsértése, valamint a bírói állás példátlan lealacsonyítása.

Az ítélet ellen az ügyész, a védők és Soós Kálmán felfolyamodást, Schwarcz Ábrahám pedig semmisségi panaszt jelentett be.⁴⁴³

2. 2. 4. A jogorvoslati eljárás

A jogorvoslati eljárás 1904. június 21-én vette kezdetét a Budapesti Királyi Ítéltáblán Horváth Béla elnökletével. Az akták ismertetése után az ítéltábla által elrendelt bizonyításkiegészítés keretében tanúkihallgatásokra került sor.

A június 23-i tárgyalási nap a vádbeszéddel kezdődött, amelyben Balogh György főügyész-helyettes felsorolta a Soós által elkövetett cselekményeket, hosszasan tárgyalva azokat az eseteket, amelyekre nézve a Pestvidéki Királyi Törvényszék marasztaló ítéletet hozott ellene. A főügyész-helyettes

⁴⁴¹ Uo. 12. p.

⁴⁴² Soós bírót elítélték. *Pesti Napló*, 1904. (február 16.) 47. sz. 14. p.

⁴⁴³ Soós bírót elítélte. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 16.) 47. sz. 15. p.

indítványozta, hogy Soóst és vele együtt Schwarczot mint bűnsegédet ne csak abban az öt esetben, hanem további négyben is (amelyeket az elsőfokú eljárásban nem talált bizonyítottnak a törvényszék) mondja ki bűnösnek az ítéletábla.

Vaisz Sándor és Edvi Illés Károly védők védenecik felmentését kérték a bíróságtól.⁴⁴⁴

A június végén meghozott másodfokú ítélet Soós esetében az elsőfokú ítéletet helybenhagyta, Schwarczra vonatkozóan viszont részben megsemmisítette, amennyiben felmentette őt a zsarolás kísérlete alól, és mint bűnsegédet ötrendbeli megvesztegetés büntettéért egyévi börtönre ítélte.

Az indokolás szerint az ítéletábla Schwarcz Ábrahámnak a nyomozás alatt tett beismerő vallomását valónak fogadta el, annak ellenére, hogy ezt a vádlott a fő tárgyaláson visszavonta. Soós Kálmán terhére súlyosító körülményként értékelték azt is, hogy a megvesztegetés ötlete tőle mint kezdeményezőtől származott, és hogy ebben „határozott rendszer észlelhető”. Terhére rótták az esetek nagy számát is. Az ítéletábla viszont nem fogadta el súlyosító körülményként, hogy Soós a bírói állás méltósága ellen vétett, mert „ez a karakter már benne foglaltatik magában a bűncselekményben”. Schwarczot pedig azért mentette fel az ítéletábla a négy rendbeli zsarolás kísérletének vétsége alól, mert az a magatartás, amelyet Schwarcz ezekben az esetekben a felekkel szemben tanúsított, „nem foglal magában oly mozzanatot, amely a zsarolás alkatelemeit, tudniillik erőszakot vagy fenyegetést, magában foglalta volna”.⁴⁴⁵

A főügyész-helyettes és a védők is semmisségi panaszt jelentettek be az ítélet ellen.

A semmisségi panaszokat tárgyaló Kúria 1904. október 21-én hozott ítéletében az összes alaki és anyagi semmisségi okot alaptalannak találta és visszautasította. Az indokolás kimondta, hogy a másodfokon eljáró Budapesti Királyi Ítéletábla „nem tévedett a büntetendő cselekmény megállapításánál és minősítésénél”.

2. 2. 5. Soós bíró megszökött

Az ítélet kihirdetését követő napon Soós Kálmán eltűnt. Megindultak a találgatások, különféle verziók láttak napvilágot, és az eltűnés körülményeit nagy erővel igyekezett feltárni a rendőrség. Soós, miután a vizsgálati fogságból szabadult, még nem állt rendőri megfigyelés alatt, ezt csak azután rendelte el az ügyészség, hogy bűnösségét első fokon kimondta a Pestvidéki Királyi Törvényszék. Az ügyészség meghagyta a rendőrségnek, hogy a volt bíró lakásába

⁴⁴⁴ Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (június 24.) 174. sz. 11–12. p.

⁴⁴⁵ Soós bírót újra elítélték. *Pesti Napló*, 1904. (július 1.) 181. sz. 16. p.

nem mehetnek be, a kapu előtt sem állhatnak, csak az utca túloldaláról figyelhetnek, feltűnés nélkül. Először csupán napközben, reggel hét és este tíz óra között őrizte Soóst eleinte két, később négy detektív, egymást váltva.

Az ítélelethozatalt követően Soós ritkán mozdult ki otthonról. Ha mégis kimerészkedett, hosszú sétákat tett. Egy alkalommal – az őt követő detektív nem kis bosszantására – déltől egészen estig járt keresztül-kasul a városban. Más alkalommal a Margit-rakpart bokrai között „rendezett bújósdit, halálra fárasztva a véletlenül nagyon is jó húsban levő detektívet”.⁴⁴⁶ Eltűnése előtt néhány nappal fiával együtt látták a Margit hídnál, majd miután elbúcsúztak egymástól, Soós hazament Budára. Innentől kezdve nem látták. Hogyan tűnhetett el?

A rendőrség szerint hosszabb ideje tervezte a szökést. 1904 augusztusáig feleségével Budán, az Óbudai rakodópart 4. szám alatt lakott, ahonnan a rendőri felügyelet miatt lehetetlen lett volna megszöknie. Soós augusztusban egy emeletes, Zsigmond utcai házba költözött. Itt ő lakott egyedül az emeleten. A rendőrség feltételezése szerint innen tudott megszökni, mivel a két szomszédos ház emeleti folyosója szinte összeért, és egyik házból a másikba egy hosszú deszkán könnyedén át lehetett jutni. A szomszédos ház kapuján vagy udvarán kilépvé senkinek sem szűrt szemet Soós távozása.

Sági cipészmeister, akinek a házzal átellenben volt a műhelye, elmondta a detektíveknek, hogy október 19-én este egy női alak jött ki a házból, aki „igen esetlenül lépkedett s a feje be volt pólyázva”. Szerinte Soós volt az nőnek öltözve.⁴⁴⁷

A detektívfőnöknek beosztottja tett jelentést a szökésről. A detektív őrhelyén találkozott régi barátjával, Soós fiával, Zoltánnal, aki figyelmeztette: „Váltasd csak föl hamar magadat, hogy bajba ne kerülj: az én apám már nincs Budapesten, mert megszökött.”⁴⁴⁸

Soóst azon az éjszakán keresték mindenütt, de nem bukkantak a nyomára. Október 23-án két detektív jelent meg a lakásán, hogy előállítsák, de tartózkodási helyéről felesége sem tudott felvilágosítást adni. Október 24-én országos körözést adtak ki ellene, azonban nem került elő.

Soós Kálmánról csak hat évvel később hallunk ismét. 1910 júliusában ugyanis Somogy megye alispáni hivatalához hivatalos megkeresés érkezett New Yorkból, amelyben egy ott élő, magyar származású asszony családi kapcsolatairól kért tájékoztatást Colomann Soós dr., New York-i közjegyző.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ A megügyelés. *Pesti Hírlap*, 1904. (október 23.) 293. sz. 10. p.

⁴⁴⁷ Egy másik szemtanú úgy nyilatkozott, hogy Soóst zöldes kofának öltözve látta azon az estén.

⁴⁴⁸ Soós bíró megszökött. *Budapesti Hírlap*, 1904. (október 23.) 293. sz. 9. p.

⁴⁴⁹ Soós Kálmán newyorki közjegyző. *Budapesti Hírlap*, 1910. (július 31.) 181. sz. 13. p. Soós tevékeny tagja lett a magyar kolóniának is, presbiterré választották a református egyházban.

Soós Kálmán 1904 végén érkezett Amerikába, ahol az első küzdelmes hetek után állást kapott John Németh New York-i bankjában. Közben megtanult angolul, főnöke pedig megbecsülte „szorgalmát és nagy tehetségét”, és néhány hónap elteltével kinevezte az angolul levelező osztály vezetőjének. 1909-ben megszerezte az amerikai állampolgárságot, majd 1910 elején kinevezték New York város hites állami közjegyzőjévé.⁴⁵⁰ 1911. december 17-én halt meg New Yorkban.

2. 2. 6. Schwarcz Ábrahám ismét a bíróság előtt

Bár a mondás szerint rablóból lesz a legjobb pandúr, a Soós–Schwarcz büntetőperben megismert Nessi Pál ügyvédre és országgyűlési képviselőre, Schwarcz Ábrahám védőjére épp az ellenkezője volt igaz...

Schwarcz leülte börtönbüntetését, majd 1905-ben neve ismét felbukkant az újságokban. Nessi Pállal szövetkezve újabb családi ügybe keveredett. Schwarcz 1904 májusában 6000 koronát kért Requini Attila gyógyszerésztől, azzal hitegetve őt, hogy Nessi Pál révén, aki ekkor országgyűlési képviselő volt, patikajogot fog neki szerezni. Mivel a gyógyszerértári jogot Requini még 1905 áprilisában sem kapta meg, felkereste az illetékes államtitkárt, hogy személyesen járjon utána, hogy halad az ügy. Ekkor persze kiderült, hogy rászedték, és miután pénzt sem Nessitől, sem Schwarcztól nem kapta vissza, feljelentést tett.⁴⁵¹

És nem ez volt az egyetlen eset, amikor a korábbi védő és védeence valamely bűnügyben együtt munkálkodott. Nessi és vele együtt Schwarcz még több ízben állt vádlottként a bíróság előtt, mígnem Nessi Pál 1907 májusában megszökött.⁴⁵²

Schwarcz az évek folyamán meggazdagodott, „többszörös budapesti háztulajdonos” lett, de nem hagyott fel „az ügynöki munkával”. Bűnlajstroma szépen gyarapodott, számos esetben tettek ellene feljelentést, főként csalás, illetve sikkasztás vádjával. 1930. november 12-én a *Friss Ujság* számolt be arról, hogy az ekkor már hatvanas éveit taposó Schwarcz „ma reggel barna prémbundában, simára borotváltan, szemén vidáman csillogó cvikkerrel [...] jelentkezett a Markó-utcában a soros ügyésznél”. Schwarczot a fogházba kísérték, hogy „kitöltse tizenöt napos büntetését, amely már hosszabb ideje jogerős”, és amelyet uzsoráért kapott.⁴⁵³

Tudásával segítette az eseteket, felolvasásokat tartott, és közbenjárt a magyar érdekekért. Egy fáradt ember pihenni tért. *Az Ujság*, 1911. 301. sz. 11. p.

⁴⁵⁰ Soós Kálmán meghalt. *Pesti Napló*, 1911. (december 20.) 301. sz. 8. p.

⁴⁵¹ Vád egy képviselő ellen. *Budapesti Hírlap*, 1905. (július 6.) 184. sz. 9. p.

⁴⁵² Nessi Pál megszökött. *Pesti Napló*, 1907. (május 12.) 113. sz. 7. p.

⁴⁵³ A bírót vesztegető Schwarcz Ádám ma reggel bevonult a fogházba. *Friss Ujság*, 1930. (november 12.) 257. sz. 4. p.

2. 3. Törvényszéki bíró a vádlottak padján

1927 márciusában „nagy szenzációról” adtak hírt a napilapok, letartóztattak egy törvényszéki bírót, akit azzal vádoltak, hogy ügyvédekkel összejátszva pénzért osztogatott nagy bevétellel járó megbízásokat. Hogy mi vezette tévútra Nagy István bírót? A megélhetési viszonyok nehézsége? A bírói fizetések rendezetlensége? Vagy egyszerűen csak jelleme? Bármi is sodorta őt „a kriminalitásba”, ügye „kirívó szokatlanságával” keltette fel a közvélemény figyelmét, hiszen hosszú idő után ez volt az első eset, hogy „a magyar bírói karnak, ennek a mintaszerűen puritán testületnek egyik tagja ilyen súlyos vád alá került”.⁴⁵⁴

Nagy István ellen, aki a kényszeregyezési és csődügyek egyik előadó bírója volt a Budapesti Királyi Törvényszéken, 1926 decemberében indult fegyelmi eljárás, amelynek folytán állásából felfüggesztették. Felmerült ugyanis a gyanú, hogy az ügyek intézése során súlyos szabálytalanságokat követett el.

2. 3. 1. Eljárás kényszeregyezési és csődügyekben

A gazdasági válság idején a fizetéseképtelenné vált kereskedő vagy vállalkozó először kényszeregyezés útján igyekezett hitelezőivel kiegyezni. A hitelezők értekezletet hívtak össze, és ha megállapodtak abban, hogy követelésük bizonyos százalékaival megelégednek, akkor bíróság elé vitték az ügyet, ahol a tárgyalásvezető bíró belátásától függött, hogy a kényszeregyezést helybenhagyja-e vagy sem. Ha a bíró a kényszeregyezést keresztülvihetőnek látta és azt helybenhagyta, akkor a kényszeregyezés alatt álló céghez vagyongfelügyelőt rendelt ki.

A 4.800/1922. I. M. számú rendelet⁴⁵⁵ értelmében a bíróságoknak polgári peres és nem peres ügyekben ügygondnokot, csődtömeggondnokot és vagyongfelügyelőt elsősorban a hadviselt ügyvédek közül kellett kirendelniük. A rendeletben foglaltaknak eleget téve a Budapesti Ügyvédi Kamara elkészítette és a megfelelő számú példányban a bíróságok rendelkezésére bocsátotta a hadviselt budapesti ügyvédek névjegyzékét azzal a céllal, hogy az ügygondnoki, a csődtömeggondnoki és a vagyongfelügyelői kirendeléseknél a bírák rendelkezésére álljon. Az igazságügy-miniszteri intézkedést megelőzően a kinevezések

⁴⁵⁴ Nagy István törvényszéki bíró a vádlottak padján. *Budapesti Hírlap*, 1928. (november 6.) 251. sz. 6. p.

⁴⁵⁵ A m. kir. igazságügyminiszternek 4.800/1922. I. M. számú rendelete a hadviselt ügyvédeknek ügygondnoki, csődtömeggondnoki és vagyongfelügyelői kirendeléséről. *Igazságügyi Közlöny*, 1922. 2. sz. 41. p.

általában a kamarai bejegyzés sorrendjében történtek, és így előbb-utóbb mindenkire sor került.⁴⁵⁶

Ennek a gyakorlatnak az első világháborút követő években vetettek vége. A háború során nagyon sok ügyvéd bevonult, volt, aki hónapokat, volt, aki éveket töltött a harctéren. Eközben ügyfeleiket elvesztették, jövedelmüktől elestek, és amikor visszatértek, újra kellett építeniük karrierjüket és ezzel együtt klientúrájukat. Nem meglepő, hogy az ügyvédi kar örömmel fogadta az igazságügy-miniszteri rendeletet, amely utasította a törvényszékek elnökeiket, hogy a díjazással járó kirendeléseknél elsősorban hadviselt ügyvédeket bízzanak meg.⁴⁵⁷

Az intézkedés azonban nem érvényesült a gyakorlatban, a Budapesti Királyi Törvényszéken jobbra figyelmen kívül hagyták az új előírásokat. Az ügyvédi kamara készített is egy statisztikát a kirendelésekről az 1921. január 1-jétől 1924. június 30-ig terjedő időszakra vetítve. Ennek eredményeként megállapították, hogy összesen 191 csőd-, illetve csődönkívüli kényszerregyezségi ügyet tárgyalt a törvényszék, és 129 ügyvédet neveztek ki csődtömeggondnoknak, illetve vagyonfelügyelőnek. Közülük 55-en nem szerepeltek a hadviselt ügyvédek névjegyzékében, négyen 1918 óta, öten 1919 óta, 11-en 1920 óta, 19-en 1921 óta, hárman 1922 óta, kilenc ügyvéd pedig 1923 óta volt tagja a kamarának. Összesen tehát 51 legfiatalabb kamarai tag került kinevezésre, míg négy kinevezett ügyvéd nevét nem találták a kamara 1923. december 31-én lezárt névjegyzékében. Ennek alapján rögzítették, hogy 44 ügyvédet nemcsak egy, hanem több alkalommal is kineveztek a vizsgált három és fél év alatt, közülük 17-en nem szerepeltek a hadviselt ügyvédek névjegyzékében, 25-en egészen fiatal tagjai voltak a kamarának, két ügyvédnek pedig nem volt nyoma kamarai nyilvántartásban. Az adatok szerint ez a 44 ügyvéd 106 ügyet kapott, azaz „legrosszabb esetben 62 ügyet vont el jogosultabb kartársai elől”. A Budapesti Ügyvédi Kamara e méltatlan helyzetet feltárva 1924 őszén beadvánnyal fordult Oswald István kúriai elnökhöz, kérve a „séreelmes rendszer” megszüntetését.⁴⁵⁸

A Kúria elnökétől azonban nem érkezett válasz a kamara megkeresésére hónapok elteltével sem, és a kirendelések továbbra is a sérelmezett gyakorlat szerint zajlottak. De nem csak a Budapesti Királyi Törvényszék bírái ellen érkeztek panaszok a Hadviselt Ügyvédek Országos Szövetségéhez, hasonló esetekről számoltak be az ország más városaiban működő ügyvédek is. „Az engedetlenség soha nem tapasztalt általánosságban robbant ki” Miskolcon, ahol

⁴⁵⁶ Ügyvédek sérelme az ügygondnoki kinevezések körül. *Az Ujság*, 1924. (október 18.) 220. sz. 10. p.

⁴⁵⁷ Erőteljes akcióra készülnek a hadviselt ügyvédek a séreelmes tömeggondnoki kinevezések miatt. *Az Ujság*, 1925. (január 24.) 19. sz. 4. p.

⁴⁵⁸ Ügyvédek sérelme az ügygondnoki kinevezések körül. *Az Ujság*, 1924. (október 18.) 220. sz. 10. p.

az egyik legnagyobb fűszerkereskedő cég milliárdos fizetésképtelensége miatt indult eljárás az ottani törvényszéken. Kalocsay Kálmán ítélőtáblai címmel és jelleggel felruházott bíró egy egészen fiatal ügyvédet választott vagyonfelügyelőül a hadviselt ügyvédek névsorából, aki „véletlenül” a Miskolcon letelepedett apostoli exarchátus ügyészi teendőit is ellátta.⁴⁵⁹ Jóllehet helyesebb lett volna egy tapasztaltabb, a frontról, illetve a hadifogságból közelmúltban visszatért, a jövedelemre jobban rászorult ügyvédet kirendelni. Mindazonáltal az eset nyomán a Miskolci Ügyvédi Kamara válaszmánya felülbírálta a hadviselt ügyvédekről készült névjegyzéket, amelyben csak azok neve maradt, akik már ügyvédek voltak, amikor a háború kitört, és mint ügyvédek vonultak hadba. Emellett a kamara sürgette az igazságügy-miniszteri rendeletben előírt gyakorlat meghonosítását. Javaslatként megfogalmazódott az is, hogy „az ügyvédi numerusz klauzusz látszatának elkerülésére [...] be kell hozni a névsor szerinti kijelölést”.⁴⁶⁰

1925 februárjában a fiatal budapesti ügyvédek alkotta Ügyvédek Reformszövetsége is foglalkozott a hadviselt ügyvédekért sérelmekkel. Az általuk készített statisztika szerint 1922. január és 1925. február 15. között 72 ügyvédet rendeltek ki csődtömeggondnoknak, akik közül 54 hadviselt, 18 pedig nem hadviselt ügyvéd volt. Az 54 hadviselt ügyvédet összesen 83 esetben, míg a 18 nem hadviseltet 24 esetben rendelték ki. Nemcsak egy, hanem több alkalommal rendeltek ki 14 hadviselt és 10 nem hadviselt ügyvédet. Hasonló visszaélésekről számoltak be a vagyonfelügyelői kirendelések kapcsán is.⁴⁶¹

Az igazságügy-miniszter 1925. március 10-én kelt, 8.790/1925. I. M. számú rendelete⁴⁶² a korábbi szabályozást kiegészítve és pontosítva meghatározta, hogy kiket kell felvenni a hadviselt ügyvédek névjegyzékébe. Két jegyzéket kellett készíteni: az alapjegyzék tartalmazta azoknak a hadviselt ügyvédeknek a nevét, akik már a háború előtt is ügyvédek voltak, ugyanakkor a pótjegyzékbe került azoknak a neve, akik a háború alatt még nem voltak ügyvédeként bejegyezve, de igazolták háborús katonai szolgálatukat, és jegyzékbe vételükért jelentkeztek az ügyvédi kamaránál. Csődtömeggondnokot, illetve vagyonfelügyelőt elsősorban az alapjegyzékbe felvett ügyvédek sorából kellett

⁴⁵⁹ A Miskolcon letelepedett apostoli exarchátus 1924-ben alakult jórészt az Eperjesi Egyházmegyéből maradt parókiákból, vezetésével a Munkácsról elűzött Papp Antal érseket bízta meg a Szentszék. Az apostoli exarchátus történetéről részletesen lásd *www.migorkat.hu/a-miskolci-egyhazmegye-tortenete*.

⁴⁶⁰ SOLTÉSZ Imre: Meg kell szüntetni a hadviselt ügyvédek sérelmét a vagyonfelügyelői kirendeléseknél. *Reggeli Hírlap*, 1925. (február 7.) 5. p.

⁴⁶¹ Hadviselt ügyvédek panasza a vagyonfelügyelői kinevezések rendszertelensége miatt. *Az Ujság*, 1925. (március 6.) 53. sz. 6. p.

⁴⁶² A m. kir. igazságügy-miniszternek 8.790/1925. I. M. számú rendelete, a hadviselt ügyvédek ügygondnoki, csődtömeggondnoki és vagyonfelügyelői kirendeléséről kiadott 4.800/1922. I. M. számú rendelet kiegészítése tárgyában. *Igazságügyi Közlöny*, 1925. 3. sz. 31. p.

kirendelni. Ha az alapjegyzékben szereplő bármely ügyvédet korábban egyszer már kirendelték, akkor a pótjegyzékbe felvett ügyvédek közül kellett választania az eljáró bírónak.

A visszaélések azonban az új rendelet hatálybalépését követően sem szűntek meg. 1926 márciusában Pesthy Pál igazságügy-miniszter a Hadviselt Ügyvédek Országos Szövetségének képviselőit, árvátfalvi Nagy Istvánt és Mészöly Imrét fogadta. A szövetség szerint a csódtömeggondnoki, illetve a vagyonfelügyelői kirendelések rendszere „elhibázott”, mert olyan névjegyzék alapján történik, amelyet az ügyvédi kamarában „a tagok bemondása, de az adatok igazoltsága nélkül állítottak össze”. A minisztertől a jegyzék felülvizsgálatát kérték, és szorgalmazták a hadviselt ügyvédek három csoportba történő beosztását: 1) hadirokkantak; 2) frontkatonák vagy hadifoglyok; 3) az egyéb hadiszolgálatot teljesítettek, akik legalább tíz éve bejegyzett „elaggott” vagy „más okból rászolgált” ügyvédek. Javasolták, hogy a kirendelésről ne a szakreferensbírák döntsenek, hanem egy bizottság, amelynek tagjai a törvényszék elnöke vagy megbízottja, az ügyvédi kamara kiküldöttje, az igazságügy-miniszter képviselője és a hadviselt ügyvédek megbízottja.⁴⁶³

2. 3. 2. A fegyelmi eljárás

1926-ban már hónapokkal az ügy kipattanása előtt az a szóbeszéd járta, hogy Nagy István törvényszéki bíró szabályellenesen intézi a kényszeregyezségi ügyeket. De a legtöbben a bírói kar „megközelíthetlenségét és méltóságát” tiszteletben tartva, nem mertek nyíltan fellépni a pénzügyi manipulációk kapcsán hírbe hozott bíróval szemben. Az ügyet végül egy, a frontról gerinclovással és több kitüntetéssel hazatért hadviselt ügyvéd, vitéz Botond Béla „vette a kezébe”, aki elkezdett adatokat gyűjteni Nagyról. Számos ügyvéddel beszélt, akik egytől egyig állították, hogy a törvényszéki bíró a jogszabályokat figyelmen kívül hagyva és oly módon intézi a kényszeregyezségi ügyeket, hogy azoknak „feltétlenül büntetőjogi következményei” legyenek. Vitéz Botond Béla 180 inkrimináló esetet összegzett részletes jelentésében, amelyet átadott a Budapesti Ügyvédi Kamarának.⁴⁶⁴ A kamara azonnal a Budapesti Királyi Törvényszék elnökéhez fordult, majd megindult a szabályszerű fegyelmi eljárás.

Nagy István ellen számos panasz érkezett, mivel – az igazságügy-miniszteri rendeletben előírtak ellenére – saját tetszése szerint és főként „bizonyos

⁴⁶³ NÁDOR Jenő: Rendet teremt a vagyonfelügyelőségek körül Pesthy Pál igazságügyminiszter. *Ujság*, 1926. (március 28.) 71. sz. 5. p.

⁴⁶⁴ Ma estére újabb szenzációs letartóztatások várhatók Nagy István dr. bíró bűnügyében. 8 *Órai Ujság*, 1927. (március 17.) 62. sz. 1. p.

kiváltságokkal rendelkező” ügyvédek között osztotta szét a „dúsan jövedelmező stallumokat”, egy-egy ügyben a vagyonfelügyelői javadalom akár az ötszáz-hatszázmillió koronát⁴⁶⁵ is elérte. A hadviselt ügyvédeknek pedig csak az alig-alig jövedelmező esetek jutottak.

Tudni vélték, hogy Nagy Istvántól vagyonfelügyelőséget csak az az ügyvéd remélhet, aki előre kötelezte magát arra, hogy a bíró által megítélt vagyonfelügyelői díjnak egy részét neki „átengedi”. A bíró és az érdekelt ügyvédek közvetlenül nem, csak közvetítő útján „tárgyaltak” egymással. A közvetítő általában Gazda György könyvszakértő volt. Ha Gazda meg tudott állapodni az ügyvéddel, akkor a megállapodást írásba foglalták, és Nagy ki is nevezte a vagyonfelügyelőt. Gazda pedig könyvszakértőként vett részt az adott kényszeregyezségi ügyben.⁴⁶⁶ Összesen ötvenhat ilyen esetet róttak fel terhükre.

Mivel a Budapesti Királyi Ítéltábla mint fegyelmi bíróság előtt lefolytatott fegyelmi eljárás során beigazolódott a bűnvádi felelősséggel járó súlyos visszaélések elkövetése, az ügyben megindult a nyomozás.

2. 3. 3. A nyomozás

A nyomozás során kiderült, hogy a kényszeregyezségi ügyekben valóságos ügynöki hálózatot működtettek, amelyhez több ismert fővárosi ügyvéd és könyvszakértő is csatlakozott, ellenük megvesztegetés, illetve hivatali hatalommal való visszaélés büntette miatt indítottak eljárást.

A rendőrség tudomást szerzett arról is, hogy a törvényszéki bírónak százmillió bankbetétjei voltak a Magyar–Olasz Bankban,⁴⁶⁷ felesége és gyermekei nevére⁴⁶⁸ pedig több mint egymilliárd korona értékű részvényt vásárolt egy Király utcai bérházra alakult részvénytársaságban. Korábbi bérlakását feladva, a belvárosban (Arany János utca 1.) egy nyolcszobás lakást vett, amelyet

⁴⁶⁵ Viszonyításként néhány élelmiszer ára 1926 végén a vásárcsarnokban: 1 kg marhahús 26 000–40 000 korona, 1 kg sertéshús 30 000–34 000 korona, 1 kg fehér kenyér 7000–8000 korona, 1 kg félbarna kenyér 6000–6800 korona, 1 kg burgonya 2200–3000 korona, 1 kg alma 6000–30 000 korona, 1 liter tej pedig 4600–5000 korona.

⁴⁶⁶ Dr. Nagy István törvényszéki bírót ma éjszaka előzetes letartóztatásba helyezték. *Pesti Hírlap*, 1927. (március 16.) 61. sz. 2. p.

⁴⁶⁷ Nagy István „Tamás Benő” néven bérelt széfet a Magyar–Olasz Bankban, ahol Erzsébet és Tamás néven betétkönyvei is voltak. Közvetlenül letartóztatása előtt pedig, nagyobb összeget helyezett el a bankban. *Budapesti Hírlap*, 1929. (február 17.) 40. sz. 20. p.

⁴⁶⁸ Nagy István Budapesten született 1887. július 14-én. Az első világháború idején főhadnagy hadbíró. A háborút követően jegyző, majd 1921-től bíró a Budapesti Királyi Törvényszéken. 1918. február 7-én kötött házasságot felsőbüki Horváth Erzsébettel, felsőbüki Horváth Mihály, a Hangya Szövetkezet igazgatójának leányával. 1929 tavaszán házasságukat felbontották. Két fiúgyermekük született: Olivér (Budapest, 1924. május 29. – Vancouver, 2013. október 12.) és Tamás (szül. 1923-ban).

gyönyörűen berendezett, személyzetet tartott, két autója volt, divatosan öltözött, és feleségével külföldi fürdőhelyeken nyaralt. „Beszéltek arról is, hogy a bírónak egy Lubik Juci nevű ismerőse van, aki a kényszeregyezségbe került cégeknél bizonyos emberük közvetítésével tisztviselőnként helyezkedett el. Lubik Juci néhány heti szolgálat után távozott az állásából és rendszerint három, vagy hathavi végkielégítést kapott, természetesen a kényszeregyezség alatt álló cég terhére.”⁴⁶⁹

Az első eset, amelyben konkrét vád merült fel, a Károly körüti Koch Testvérek Férfiszabó és Ruha-nagykereskedő Cég ügye volt. A cég 1925 augusztusában mintegy hárommilliárd korona passzívával kényszeregyezséget jelentett be. Nagy István a jogászi körök legnagyobb meglepetésére Márk Sándor ügyvédet rendelte ki vagyonfelügyelőnek, holott az ügyvédről mindenki tudta, hogy rossz anyagi körülmények között él, és éppen kilenc fegyelmi eljárás is folyamatban van ellene. Az Ügyvédi Kamara figyelmeztette is erre Nagy Istvánt, és azt tanácsolták neki, hogy mozdítsa el Márkot a vagyonfelügyelői állásból. Az ügyvéd azonban egészen 1926 augusztusáig megmaradt ebben a tisztségben.

A vagyonfelügyelők és a könyvszakértők aszerint, hogy mi felelt meg jobban „nyereségi céljuknak”, leértékelték vagy felbecsülték a kényszeregyezségbe került cégek vagyonát. A vádak szerint így óriási összegekhez jutottak. Csak példaképp: a Kemény és Kallós Női Divatárucég ügyében száztízmillió koronát kaptak, amely jóval túllépte az elvégzett munka ellenértékét. Számos más esetben a vagyonfelügyelői és a könyvszakértői díjak oly mértékben meghaladták „a cégek teherbíróképességét”, hogy a kényszeregyezség egész egyszerűen meghiúsult. A Katzky Vas- és Gépipari Rt. kényszeregyezségi eljárásában pedig, a cégtulajdonosok kénytelenek voltak ékszereiket zálogba adni, hogy az üzemet egyáltalán fenn tudják tartani.⁴⁷⁰

1927. március 15-én házkutatást tartottak azoknál a cégeknél és könyvszakértőknél, amelyeknél rendőrség adatai szerint olyan iratokat és kompromitáló adatok lehettek, amelyek a „Nagy Istvánnal való összejátszásra és anyagi előnyökért való együttműködésre vonatkoztak”. Nagy a rendőrkapitányságon tagadta a terhére rótt bűncselekmények elkövetését. A több órán át tartó kihallgatást követően letartóztatták.

Ezt követően Nagy István feleségét hírlapírók faggatták férjéről, de legfőképp másfélmilliárd koronára tehető vagyonukról. A nő elmondta, hogy azt „tisztán és becsületesen szerezték”, és „nagyrészt tőzsdei spekulációból” származott. „Én igen élelmes asszony vagyok – mondta Nagyné, és kitűnően

⁴⁶⁹ Súlyos visszaélések gyanúja miatt letartóztatták Nagy István dr. törvényszéki bírót. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 16.) 61. sz. 3. p.

⁴⁷⁰ Ügyvédek, igazgatók vallomása Nagy István bűnperében. *Pesti Napló*, 1929. (január 10.) 8. sz. 11. p.

forгатom a pénzt. Azután hoztam is valami pénzt a házhoz. A háború alatt különböző üzleteket kötöttem. Ez vetette meg a vagyон alapját. Legutóbb pedig ügyesen ingatlanok vételével és eladásával foglalkoztam.” És szóba került Lubik Juci⁴⁷¹ is, akit egy ismerőse mutatott be férjének.⁴⁷²

Az újságírók Lubik Júliát (Jucit) is megkeresték, aki kijelentette, hogy a vele kapcsolatos híresztelésekből egy szó sem igaz, őt Nagy István „szabálytalan módon álláshoz nem juttatta”.⁴⁷³

A gyanús kényszeregyezségi ügyekkel kapcsolatban két nap alatt közel kétszáz tanút, köztük azokat az ügyvédeket hallgatták ki a Budapesti Rendőr-főkapitányságon, akik a visszaélések miatt már korábban panaszt tettek, illetve a kényszeregyezségi ügyekben vagyонfelügyelőként vagy könyvszakértőként részt vettek. Az érdekesebb esetek közé tartozott a Nagymező utcában működő Martos Testvérek Rt. ügye. A cég három évvel korábban jelentős „részletüzletekkel” kezdett foglalkozni, és „elárasztotta részletfizetéses áruival a fővárost”. Mivel a vevők nagy része sajnálatos módon késedelmesen vagy egyáltalán nem fizette a részleteket, a társaság fizetéképtelenné vált, és így elkerülhetetlen volt a kényszeregyezségi eljárás. Az Országos Hitelvédő Egyesület Szántó Béla könyvszakértőt rendelte ki, aki elkészítette a cég mérlegét, és szakértői véleményében kifejtette, hogy csődön kívüli kényszeregyezséggel a cég még megmenthető. Szakértői munkájáért tízmillió korona tiszteletdíjat kapott.

A kényszeregyezségi eljárásnak az lett volna a feladata, hogy a cég és hitelezői a kvótára nézve megállapodjanak. Az ügy Nagy István törvényszéki bíróhoz került, aki „meglepetésszerűen” új szakértői vélemény elkészítését kérte. „Még nagyobb lett azonban az érdekeltek meglepetése”, amikor kiderült, hogy az új szakértői vélemény teljes mértékben ellentmond annak, amely korábban készült. Nem sokkal később olyan híresztelések kaptak szárnyra, hogy Nagy István saját hatáskörében Szántó Bélának ezért a könyvszakértői munkáért 70 millió korona tiszteletdíjat állapított meg. A „különös szakértői vélemény és ennek anyagi vonatkozásai kínos feltűnést keltettek” annál is inkább, mert a hitelezők többsége szívesen elkerülte volna a költséges csödeljárást, és elfogadta volna a kvótát.⁴⁷⁴

Az újabb kihallgatásokat újabb letartóztatások követték: előzetes letartóztatásba került a 38 éves, hadirokkant Hódy Árpád törvényszéki jegyző,

⁴⁷¹ Nagy István 1929 decemberében feleségül vette Lubik Júliát (? – Budapest, 1971. október 21.). Lubik Juciból Nagy Istvánné lett. *Friss Ujság*, 1930. (január 26.) 21. sz. 4. p.; özv. Dr. Nagy Istvánné [H]lubik Júlia gyászjelentése. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/433265>.

⁴⁷² Letartóztatták dr. Nagy István törvényszéki bírót. *Friss Ujság*, 1927. (március 16.) 61. sz. 4. p.

⁴⁷³ Súlyos visszaélések gyanúja miatt letartóztatták Nagy István dr. törvényszéki bírót. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 16.) 61. sz. 4. p.

⁴⁷⁴ Nagy István dr. és Sellő V. István mai szembesítésükkor nyugodtan mentegették egymást. *Órai Ujság*, 1927. (március 18.) 63. sz. 1. p.

Nagy István titkára, Gazda György könyvszakértő, valamint Bogyó István ügyvédjelölt. Hódy Árpád a nyomozás adatai szerint tudomással bírt főnöke kényszeregyezségi ügyeiről, többen ezzel magyarázták, hogy két és fél éven keresztül Nagy István mellett maradhatott, holott a bírósági gyakorlat szerint a jegyzők rendszerint csak néhány hónapig teljesítettek szolgálatot egy-egy bíró mellett.⁴⁷⁵ Mindezzel együtt tagadta, hogy tudomása lett volna a Nagy által elkövetett visszaélésekről.

Nagy Istvánt szembesítették Huczik Elemér ügyvéddel, akit a bíró vagyonával kapcsolatban kérdeztek ki. Huczik elmondta, hogy 1923-ban, a gazdasági konjunktúra idején ismerkedtek meg, amikor ő a Duna Lloyd Rt. vezetője volt. A vállalat akkoriban tőzsdei üzletekkel is foglalkozott, és Nagy István az ő közvetítésével vásárolt ezer darab cipőgyári részvényt, akkori értéken kétmillió koronáért. A vásárlást követően a részvényeket Nagy István eladta, méghozzá húszmillió korona haszonnal. Az így szerzett pénzt Nagy Istvánné – ugyancsak Huczik közvetítésével – dollárba fektette, amely szépen jövedelmezett.⁴⁷⁶ Újabb kihallgatásakor Huczik elismerte, hogy korábbi vallomása nem felelt meg mindenben a valóságnak. Előadta, hogy felesége – aki Nagy Istvánné barátnője volt – kérésére olyan nyugtákat és elismervényeket juttatott el Nagyhoz, amelyekkel igazolni tudta vagyonának keletkezését. Huczik az iratokat ugyan kiállította, de „nem volt meggyőződve” az abban foglaltak valódiságáról, és a bíró vagyonát sem ő kezelte.⁴⁷⁷

Sellő Vilmos ügyvédjelölt – akivel szemben korábban felmerült a gyanú, hogy ő szervezte volna a törvényszéki bíró körül „sereglett felhajtókat”,⁴⁷⁸ és hogy szerepe lett volna a lefolytatott kényszeregyezségi eljárásokban – szintén úgy nyilatkozott, hogy Nagyné az ő tőzsdebizományi cégén keresztül kötött üzleteket, és 1926 októberében Nagy István kérésére a korábbi üzleti könyvek még lezáratlan lapjaira hamis adatokat vezetett be, amelyek „látszólag” a Nagy István „javára mutatkozó tőzsdei nyereségeket igazolnák”.⁴⁷⁹ A kihallgatásokat követően a rendőrség ismét házkutatást tartott Nagy István lakásán.

A nyomozás befejeztével, 1927. március 19-én a Budapesti Királyi Ügyészség indítványt terjesztett elő a Budapesti Királyi Törvényszék vizsgálóbírójánál a rendőrség által elrendelt előzetes letartóztatás fenntartása iránt. Az ügyészség

⁴⁷⁵ Uo. 2. p.

⁴⁷⁶ Újabb három letartóztatás és két őrizetbe vétel Nagy István ügyében. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 17.) 62. sz. 6. p.

⁴⁷⁷ Újabb fontos adatok Nagy István vagyonának keletkezéséről. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 19.) 64. sz. 7. p.

⁴⁷⁸ Dr. Nagy István törvényszéki bírót ma éjjel előzetes letartóztatásba helyezték. *Pesti Hírlap*, 1927. (március 16.) 61. sz. 2. p.

⁴⁷⁹ Nagy István törvényszéki bíró vagyonának jogos szerzéséről tett vallomását társai beismerésükkel megdöntötték. *Pesti Hírlap*, 1927. (március 20.) 65. sz. 6. p.

Nagy Istvánnal és Hódy Árpáddal szemben megvesztegetés és hamis tanúzásra való rábírás büntettének, valamint Naggyal szemben ezenkívül hivatali hatalommal való visszaélés vétségének, Gazda Györggyel és Bogyó Istvánnal szemben pedig megvesztegetés büntetében való bűnrészesség alapos gyanúját „látta fennforogni”. Indítványozták továbbá Huczik Elemér és Sellő Vilmos előzetes letartóztatásának fenntartását is, Huczikra nézve bűnpártolás vétsége, Sellő esetében bűnpártolás, valamint megvesztegetés büntetében való bűnrészesség és sikkasztás büntette címén.⁴⁸⁰

Földy Antal vizsgálóbíró a mintegy nyolcvan kilogramm súlyú iratanyag áttanulmányozása, valamint további tanúk és a gyanúsítottak kihallgatása után március 26-án döntött Nagy István és társai előzetes letartóztatásának fenntartásáról. A vizsgálóbíró a rendőrség által elrendelt előzetes letartóztatást fenntartotta Nagy István, Hódy Árpád, Sellő Vilmos, Gazda György és Bogyó István esetében, Huczik Elemér előzetes letartóztatását viszont megszüntette.

Az előzetes letartóztatás fenntartását indokolta az, hogy a nyomozati anyag „súlyos gyanúokat szolgáltatott arra”, hogy Nagy István és társai a terhükre rótt bűncselekményeket elkövették, de a büntetés előrelátható nagysága, valamint „az összebeszélés veszedelme” is szükségessé tette azt.⁴⁸¹ A gyanúsítottak és védőik, illetve az ügyészség is felfolyamodást nyújtott be a végzés ellen. A felfolyamodásokról március 31-én, hosszabb tanácskozást követően döntött a vádtanács Ottrubay Dezső elnökletével: Nagy, Sellő és Gazda előzetes letartóztatásban maradt, Hódyt és Bogyót pedig szabadlábra helyezték.⁴⁸² A vádtanács a szabadlábra helyezést indokolva utalt Hódy orvosilag igazolt súlyos betegségére, valamint Bogyó István esetében arra, hogy figyelembe vették, hogy „rendes lakása és bejelentett lakása van és még büntetve nem volt”, továbbá, hogy a terhére rótt cselekmény „súlyosabb minősítését maga után vonó ténykörülmények még teljes tisztázást nem nyertek”.⁴⁸³

Az ügyészség április közepén nyújtotta be a vizsgálati indítványt. Nagy István ellen többrendbeli megvesztegetés büntette, hivatali hatalommal való visszaélés vétsége, okirat-hamisítás büntette és hamis tanúzásra való rábírás miatt indítványozták a vizsgálatot. Hódy Árpád ellen megvesztegetés és hamis tanúzásra való rábírás büntette miatt, Gazda György és Bogyó István ellen

⁴⁸⁰ Megvesztegetéssel, hamis tanúzásra való rábírással és hivatalos hatalommal való visszaéléssel vádolják Nagy István bírót. *Ujság*, 1927. (március 22.) 66. sz. 4. p.

⁴⁸¹ Huczik Elemért és Márk István dr.-t szabadon bocsátották. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 27.) 70. sz. 23. p.

⁴⁸² A vádtanács Nagy István dr., Sellő V. István és Gazda György letartóztatását jóváhagyta. Hamis tanúzás, hivatalos hatalommal való visszaélés és sikkasztás bűncselekményei forognak fenn a döntés szerint. *8 Órai Ujság*, 1927. (április 1.) 74. sz. 1. p.

⁴⁸³ Nagy István, Sellő Vilmos és Gazda György fogva maradnak. *Budapesti Hírlap*, 1927. (április 1.) 74. sz. 13. p.

megvesztegetés büntettségére irányult a vizsgálati indítvány. Sellővel szemben megvesztegetés büntetése, sikkasztás büntetése, valamint bűnpártolás vétsége, Huczik Elemérrel szemben pedig bűnpártolás vétsége miatt kezdeményezett eljárást a vádhatóság.⁴⁸⁴

A vizsgálati indítvány a Nagy István terhére róható bűncselekményeket három csoportba sorolta,⁴⁸⁵ amelyekbe a többi gyanúsított bekapcsolódott.

Legsúlyosabbnak azt tartották, hogy Nagy az általa megállapított „horribilis” és a kényszeregyezés alatt álló cégek vagyonát gyakran szinte teljes mértékben kimerítő vagyonfelügyelői és könyvszakértői díjakban részesedett. Ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetését alátámasztották azok a bizonyítékok, amelyeket az érdekeltek a díjak felvételével és felosztásával kapcsolatban hagytak maguk után. A vagyonfelügyelőül kirendelt ügyvédek, illetve a könyvszakértők ugyanis a cégeknél sok esetben azzal mentgették magukat, hogy „a hatalmas díjak lefizetését azért kell olyan kíméletlenül szorgalmazniuk, mert azoknak egy részét nekik is le kell adniuk”.⁴⁸⁶

Fény derült arra is, hogy a magas díjak ellen tiltakozó feleket a gyanúsítottak azzal hallgattatták el, hogy „velük szemben a legkülönbözőbb fenyegetéseket alkalmazták, sőt Nagy István attól sem riadt vissza, hogy azt az adóst, aki a díjakat csak úgy tudta volna megfizetni, hogy áruraktárát elkótyavetyéli [...], a kényszerített eladás megtagadása esetére bírói tárgyaláson lecsukással fenyegette”.⁴⁸⁷

A harmadik csoportba tartoztak azok a bűncselekmények, amelyekkel Nagy a hatályos rendeletek és a bírósági gyakorlat megsértésével, azzal a céllal, hogy bizalmasainak jogtalan hasznot szerezzen, meg nem engedett vagyonfelügyelői és könyvszakértői díjakat állapított meg. Nagy és társai még azt is elérték, hogy „a fizetésre kötelezettek különböző rekompenzációk reményében perorvoslataikat visszavonták”. Bizonyítást nyert az is, hogyha az adósok perorvoslataikat ennek ellenére is fenntartották, a felsőbb bíróságok szinte kivétel nélkül felmentették őket a fizetési kötelezettség alól, vagy pedig „csekély töredékére” szállították le az egyébként sok százmillió koronás díjakat. Szép számban születtek olyan felsőbb bírósági határozatok is, amelyek Nagy Istvánt „erélyesen kitanították, hogy megállapításai szabálytalanok, azoktól tehát a jövőben tartózkodjék”.⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ Az ügyészség összeállította Nagy István és társai bűnlajstromát. *Pesti Hírlap*, 1927. (április 15.) 86. sz. 14. p.

⁴⁸⁵ Nagy István és társai ügye. *Budapesti Hírlap*, 1927. (április 15.) 86. sz. 12. p.

⁴⁸⁶ Elkészült a vizsgálati indítvány Nagy Istvánék bűnperében. *Nemzeti Ujság*, 1927. (április 15.) 86. sz. 7. p.

⁴⁸⁷ Nagy István és társai ügye. *Budapesti Hírlap*, 1927. (április 15.) 86. sz. 12. p.

⁴⁸⁸ Uo.

Nagy Istvánt „utánozva”, bár összecszerűségét tekintve jóval csekélyebb mértékben, Hódy Árpád is követett el hasonló szabálytalanságokat, amelyek révén különböző kedvezményekhez és jogtalan előnyhöz jutott.⁴⁸⁹ Bizonyítást nyert, hogy a bűnvádi eljárás megindulása után mindketten arra törekedtek, hogy azokat a tanúkat, akik rájuk nézve nagy valószínűséggel terhelően vallottak volna, rávegyék arra, hogy hamis vallomást tegyenek.

A vizsgálóbíró Nagy István vagyonára 1927. április 23-án bűnügyi zárlatot rendelt el. Az intézkedésre azért került sor, mert kiderült, hogy Nagy arra kérte a feleségét, aki őt a Markó utcai fogházban meglátogatta, hogy lakásukat, bútoraikat és egyéb ingóságait adja el, majd gyermekeikkel együtt utazzon külföldre. A jelenlévő fegyőr a hallottakról jelentést készített, a vádhatóság pedig ez alapján indítványozta a bűnügyi zárlat elrendelését.⁴⁹⁰

Nagy Istvánné májusban panaszt nyújtott be az ügyészségen, amelyben sérelmezte, hogy vagyonukat lefoglalták, útlevelét elvették, holott ellene semmiféle eljárás nincs folyamatban. Mivel Magyarországon állást sem kap, kérelmezte, hogy útlevelét visszakaphassa, hogy külföldre utazhasson. Az ügyészség kérelmének eleget tett. Az asszony két gyermekével Portorozba utazott.⁴⁹¹ A hírek szerint egy előkelő fürdőhelyen egy kozmetikai intézet vezetését vette át.⁴⁹²

A további vizsgálat során megállapítást nyert, hogy Nagy István korábbi állításaival szemben másfél milliárd koronára rúgó vagyonát házvásárlásokra fordította, „amely vételeket érdekeltségének elpalástolása céljából részvénytársasági formába burkolva hajtotta végre”. A sorozatos házvételek és házeladások – „amelyek az adó eltitkolásával mellékesen még a kincstár megrövidítésével is jártak” – Sebestyén Jenő ügyvéd közreműködésével történtek, még az idő tájt is, amikor Nagy Istvánt már letartóztatták, sőt vagyonára a bűnügyi zárlatot elrendelték.⁴⁹³

1927 júliusának első napjaiban feltűnt a szomszédoknak, hogy Nagy üresen álló Arany János utcai lakásából valaki titokban értékes holmikat visz ki,

⁴⁸⁹ Hódy Árpád a főtárgyaláson való kihallgatásakor végül bemutatott egy rózsavizes üvegesét és két szappanbáránykát, amelyeket Grünfeld Miksa fodrásztól kapott ajándékba. A Nagy István-ügy egyetlen bűnjelét – két szappanbárányka, amelyeket egy fodrász ajándékozott Nagy István jegyzőjének. *Pesti Napló*, 1928. (november 20.) 263. sz. 15. p.

⁴⁹⁰ Nagy István törvényszéki bíró vagyonára bűnügyi zárlatot rendeltek el. *Budapesti Hírlap*, 1927. (április 24.) 92. sz. 25. p.

⁴⁹¹ Nagy István bíró felesége Portoroséba költözött. *Budapesti Hírlap*, 1927. (június 1.) 123. sz. 10. p.

⁴⁹² A letartóztatott Nagy István bíró felesége Olaszországba költözött. *Friss Ujság*, 1927. (június 1.) 123. sz. 5. p.

Nagy Istvánné a fürdőidény végén Triesztbe költözött, majd hazatért Budapestre. Október elején „morfiummal és veronállal” öngyilkosságot kísérelt meg.

⁴⁹³ A Nagy István-féle bűnügyben újabb letartóztatás történt. *Budapesti Hírlap*, 1927. (június 18.) 136. sz. 13. p.

holott a bíróság bűnügyi zárlatot rendelt el az ingatlanra és az egyéb ingóságokra. A detektívek el kezdték figyelni a lakást, és kiderült, hogy Nagy sógora „dézsmálgatta” a holmikát. Ifj. Horváth Mihályt letartóztatták,⁴⁹⁴ és sikkasztás bűntette miatt eljárást indítottak ellene.⁴⁹⁵

1928 februárjában az ügyészség pótnyomozás elrendeléséről döntött, így a Nagy István-ügy iratai visszakerültek a rendőrségre. Az iratok ismételt áttanulmányozása és a kihallgatások lefolytatása után Auer György királyi ügyész elkészítette a 196 oldalra terjedő vádiratot.

2. 3. 4. A bűnügy „egy mellékepeződja”

1928 tavaszán a Nagy István-ügy „egy mellékepeződjának” adott helyet a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék tárgyalóterme. Tamás Ernő hírlapíró (*Pesti Hírlap*) ugyanis egy cikkében azt írta, hogy a törvényszéki bíró ismerősét, Lubik Júliát „nagy jövedelemhez juttatta azon a réven, hogy beprotezsálta a kényszeregyezés alatt álló Erdélyi Pál és társa céghez”. Királyi Pál (*Az Est*) ezt 1927 márciusában⁴⁹⁶ azzal egészítette ki, hogy a pénzt Nagy és a nő együtt költötték el Olaszországban.⁴⁹⁷

Lubik Júlia pedig, akít egyébként bűnsegédi bűnrészességgel vádolt a királyi ügyész, pert indított a két újságíró ellen, akik „a Nagy Istvánhoz fűződő barátságát szóvá tették”. Nagy a tárgyaláson úgy nyilatkozott, hogy Lubik Juci „nem volt a barátnője”, csak az Erdélyi-féle kényszeregyezés során ismerte meg, és semmiféle törvénytelen előnyhöz nem juttatta őt.

Az Erdélyi Pál és Társa cég tulajdonosa, Marbach Bernát cipésmester és kereskedő azt vallotta, hogy Lubik Júlia Nagy utasítására, „ellenőrzés céljából” került a céghez. Mint mondta, „hatheti felmondást kötöttünk ki és eleinte két és fél, majd három millió korona fizetést adtunk Lubik Júliának, azonkívül ebédet is kapott”. Szólt arról, hogy azért emelték fel a nő fizetését, mert nem akartak vele ellenkezni, „hiszen függtünk tőle, mert tudtuk, hogy Nagy Istvánnal jó viszonyban van”.

A bíróság rágalmazás vétségében bűnösnek nyilvánította a két perbefogott újságírót.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Ifj. Horváth Mihályt néhány nappal később, július 9-én szabadon bocsátották.

⁴⁹⁵ Letartóztatták Nagy István sógorát. *Budapesti Hírlap*, 1927. (július 5.) 149. sz. 13. p.

⁴⁹⁶ Dr. Nagy István törvényszéki bírót előállították a rendőrségre. *Az Est*, 1927. (március 16.) 61. sz. 3. p.

⁴⁹⁷ Nagy István mint tanu. *Budapesti Hírlap*, 1928. (március 3.) 52. sz. 15. p.

⁴⁹⁸ Ki volt Lubik Júlia protektora? *Budapesti Hírlap*, 1928. (március 29.) 73. sz. 12. p.

2. 3. 5. A főtárgyalás

Nagy István és társai ügyében 1928. május 21-én kezdődött meg a tárgyalás. A királyi ügyészség terjedelmes vádirata tizenkilenc vádlottat állított a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék vádtanácsa elé.

Egy heti tárgyalás után, 1928. június 9-én határozat született a vád alá helyezésekről. *Nagy Istvánt* kilencrendbeli megvesztegetés büntette, tizenhárom rendbeli hivatali hatalommal való visszaélés büntette, okirat-hamisítás büntette, hamis tanúzásra való rábírás vétsége és hamis tanúzás büntette; *Gazda Györgyöt* háromrendbeli megvesztegetés; *Fazakas Endre* ügyvédet megvesztegetés, sikkasztás, hűtlen kezelés, magánokirat-hamisítás és csalás büntette; *Bogyó Istvánt* kétrendbeli megvesztegetés büntette; *Sellő Vilmost* megvesztegetés, hűtlen kezelés és sikkasztás büntette, valamint bűnpártolás vétsége; *Hódy Árpádot* kétrendbeli megvesztegetés, kétrendbeli közokirat-hamisítás büntette, kétrendbeli hivatali hatalommal való visszaélés vétsége és hamis tanúzásra való rábírás vétsége; *Pajzs Elemér* ügyvédet hivatali hatalommal való visszaélésben való bűnsegédi bűnrészesség; *Huczik Elemért* bűnpártolás vétsége; *Csillag Jenőt* ügyvédet megvesztegetés és hűtlen kezelés büntette; *Sebestyén Jenőt* ügyvédet okirat-hamisítás büntette és bűnpártolás vétsége; *Szántó Béla* ügyvédet hamis tanúzás büntette; *iff. Nagy Sándor* ügyvédet megvesztegetés büntette; *Unger Hermann* kereskedőt és feleségét megvesztegetés büntette; *Grünfeld Miksa* fodrászt megvesztegetés büntette; *Nemes Rózsi* magántisztviselőnőt sikkasztás és hamis tanúzás büntette, végül *Lubik Júlia* magántisztviselőnőt hamis tanúzás büntette miatt helyezték vád alá. *Szilárd Béla* és *Rózsa Sándor* ügyvédek ellen a hűtlen kezelés miatt indított eljárást megszüntették.⁴⁹⁹

A főtárgyalás 1928. november 5-én kezdődött meg a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék esküdtszéki termében. Az ítélotanácsban Patay István tanácselnök elnökölt.

A vádirat rendelkező részének felolvasása után a bíróság megkezdte Nagy István kihallgatását, aki kijelentette, hogy nem érzi magát bűnösnek. A tanácselnök ezután az egyes vádpontokra tért rá. Az első ügy, amelyet tárgyaltak a Hegedűs Dezső és a Magyar Országos Központi Takarékpénztár (MOKTÁR) közötti per volt, amelynek során 1924. július 5-én Nagy István az általa kirendelt könyvszakértőtől, Gazda Györgytől a szakértői díj egy részének átengedését követelte. A megállapodás létrejött, a szakértői díj – törvényellenesen – a perérték tíz százaléka volt. Nagy ennek kapcsán azzal védekezett, hogy a szakértői díjazás a polgári ügyekben akkor még nem volt tökéletesen rendezve, és

⁴⁹⁹ Vád alá helyezték Nagy Istvánt és bűntársait. *Budapesti Hírlap*, 1928. (június 10.) 130. sz. 14. p.

a bírósági gyakorlat szerint a szakértői díjakat ugyanúgy kellett megállapítani, mint az ügyvédek napidíját.⁵⁰⁰

A fizetéseképtelenné vált Friedrich Siemens Művek Rt. kényszeregyezségi ügyében 1926. június 24-én a bíró úgy állapodott meg Gazda Györggyel, hogy „a horribilisan magasan megállapított” szakértői díjból 75 millió koronát átenged neki. Horseczky József vagyongfelügyelőt pedig felhívta, hogy bár a szakértői díj előírása még nem emelkedett jogerőre, Gazda Györgynek fizessen ki 150 millió korona előleget. Ezután a Horseczky részére 1927-ben megállapított 800 millió korona vagyongfelügyelői költség került szóba, amelyet az ítéletábla 400 millió koronára szállított le. Nagy azzal indokolta a rendkívül magas összeget, hogy a Siemens-ügyben a perérték 24 milliárd korona volt, és bár a szabályok szerint tíz százalékot utalhatott volna ki a vagyongfelügyelőnek, ő csekélyebb díjat állapított meg, mert nem tartotta méltányosnak, hogy „egy fejlődésre képes intézet ilyen nagy összeget fizessen”.⁵⁰¹ A harmadik ügy a Quittner Alfréd és Társa cég kényszeregyezségi ügye volt, amelyben a vádirat szerint a törvényszéki bíró 70 millió koronát kért és kapott Bogyó István vagyongfelügyelőtől, és a megítélt összeget, illetve a könyvszakértői díjat ebben az esetben is haladéktalanul kiutalta.⁵⁰² A kényszeregyezségbe került céget pedig csőddel fenyegette, ha az nem fizeti ki a díjat. Nagy István szerint ez valótlan állítás, ő semmiféle erőszakot nem alkalmazott, Quittnerrel szemben jóindulatú volt, és mindenben „a törvény szerint járt el”.⁵⁰³

A következő tárgyalási napokon a kényszeregyezségi ügyekben eljáró vagyongfelügyelőket hallgatta ki a bíróság. Szóba került, hogy Nagy a megvesztegetéssel szerzett pénzből Lubik Jucival Olaszországba utazott.⁵⁰⁴

1928. november 30. „kellemetlen napja” volt Nagy Istvánnak, ugyanis felbukkant egy tanú, Vázsonyi Imre járásbírói kezelő, aki azt vallotta, hogy látta, amikor Nagy Gazda Györggyel a könyvszakértői díjon osztozkodott. Vázsonyi 1922 januárjától 1924. október végéig díjnokként teljesített szolgálatot Nagy István mellett. Mint mondta, a bíró és a könyvszakértő „a legjobb baráti viszonyban” voltak, és Nagy, ha csak lehetett, Gazdát rendelte ki könyvszakértőül. A tanú beszámolt arról is, hogy látta, amint Gazda pénzt ad át Nagy Istvánnak. Elmondta még azt is, hogy 1925-ben Nagy egyik ügyvédbarátját

⁵⁰⁰ Nagy István törvényszéki bíró a vádlottak padján. *Budapesti Hírlap*, 1928. (november 6.) 251. sz. 6. p.

⁵⁰¹ Tudom, de nem mondom meg, hogy kinek a protekciójára neveztem ki Siemensék vagyongfelügyelőjét – jelentette ki Nagy István. *Magyarország*, 1928. (november 6.) 251. sz. 2. p.

⁵⁰² Nagy István törvényszéki bíró a vádlottak padján. *Budapesti Hírlap*, 1928. (november 6.) 251. sz. 6. p.

⁵⁰³ Dr. Nagy István volt kényszeregyezségi bírót kilencrendbeli megvesztegetéssel, tizenháromrendbeli hivatali visszaéléssel, okirathamisításokkal, hamis tanuzásra való rábírással vádolja az ügyészség. *Pesti Napló*, 1928. (november 6.) 251. sz. 7. p.

⁵⁰⁴ Nagy István olaszországi kéjútazásai. *Budapesti Hírlap*, 1928. (november 17.) 261. sz. 6. p.

tájékoztatta arról a kellemetlen dologról, amelyet tapasztalt, azaz hogy Nagy István „bírói palástját pénzszerzésre” használja fel. Patay elnök kérdésére, Vázsonyi Lubik Juci látogatásairól is beszélt, valamint arról is, hogy Nagy ajándékokkal is meglepte a nőt.⁵⁰⁵

A bíróság Vázsonyi szavahihetőségét is vizsgálta, az ezzel kapcsolatban meghallgatott tanúk jóindulatú emberként jellemezték, de megemlítették azt is, hogy nem mindig szavahihető, „fantasztá”, aki nem egészen normális, és szeret „nagyolni”.⁵⁰⁶

December 10-én a folytatólagos főtárgyaláson Quittner Alfréd volt az első tanú. „Bogyó egy napon közölte velem – vallotta Quittner –, hogy Nagy István 150 millióban akarja megállapítani a szakértői díjat. Megdöbbentem, mert ez az összeg felemészttette volna egész aktívámat. Bogyó ekkor azt mondta, hogy visszamegy a bíróhoz és beszél vele. Másnap azzal jött vissza hozzám, hogy a bíró méltányosságából 125 millió koronát állapított meg. Ezt is túl soknak találtam, mert legfeljebb 30–40 millió koronára számítottam. Amikor a 125 millió koronáról szóló végzést megkaptam, a végzés ellen felfolyamodást jelentettem be. Nagy bíró ekkor kapacitált, hogy ne okoskodjam [...], mert ő tud nekem használni, de ártani is.”⁵⁰⁷

2. 3. 6. Nagy István szabadon bocsátása

Huszonkét hónapi vizsgálati fogság után, 1928. december 21-én szabadon bocsátották Nagy Istvánt. A szabadlábra helyezési kérelmet „érzelmi motívumokkal” is gazdagította védője. Mint mondta, „ez az utolsó tárgyalási nap a karácsonyi ünnepek előtt, s ez volna a második karácsony, amelyet Nagy István nem tölthetne apró gyermekei körében”.⁵⁰⁸ Bár Auer György királyi ügyész a szabadlábra helyezési indítvány elutasítását kérte, a bírói tanács azonban másként döntött, és elrendelte Nagy szabadon bocsátását, azzal, hogy nem hagyhatja el a fővárost.⁵⁰⁹

A büntetőtörvényszék december 31-i tárgyalási napján több terhelő vallomás hangzott el Nagy István ellen. Marbach Bernátot, a Marbach és Diamant cég egyik volt tulajdonosát hallgatták ki. A cég kényszeregyezségi ügyét Nagy tárgyalta 1925-ben. Marbach elmondta, hogy közte és cégtársa, Erdélyi Pál

⁵⁰⁵ Egy tanú, aki látta, hogy Nagy István osztozkodott a szakértővel. *Budapesti Hírlap*, 1928. (december 1.) 273. sz. 6. p.

⁵⁰⁶ Lubik Juci selyemharisnyái. *Friss Ujság*, 1928. (december 1.) 273. sz. 7. p.

⁵⁰⁷ Nagy István aránytalan nagy díjakat állapított meg. *Budapesti Hírlap*, 1928. (december 11.) 280. sz. 19. p.

⁵⁰⁸ Nagy Istvánt szabadlábra helyezték. *Friss Ujság*, 1928. (december 22.) 290. sz. 2. p.

⁵⁰⁹ Uo.

között „súrlódások keletkeztek”. Amikor Nagy közbeavatkozását kérte, ő Lubik Jucit küldte a céghez pénztárosnőnek.⁵¹⁰

1929 januárjában folytatódott a bizonyítási eljárás, további tanúkat hallgatott meg a bíróság, kényszeregyezségi ügyek adósait és hitelezőit, vagyonfelügyelőket és könyvszakértőket. A vallomások túlnyomó része igazolta azt, hogy Nagy István indokolatlanul magas díjakat állapított meg, amelyen később a vagyonfelügyelővel, illetve a könyvszakértővel osztozkodott. A büntetőtörvényszék nehéz helyzetben volt, mivel a tanúk jó része saját szemével nem látta a pénzek átadását, csak „hallott róla”, „az volt az impressziója”, illetve tudomására jutott, mert „azt beszélték”, „azt suttogták”. Az 1929. február 19-i tárgyaláson valószínűleg Patay tanácselnök türelme is fogytán volt, mert, amikor az egyik tanú „nem emlékszem” válasszal élt, megkérdezte tőle: „Mi az, maga miért nem emlékszik semmire, beteg talán?” „Igen, influenzás vagyok.” – hangzott a válasz, mire az elnök csak annyit mondott: „Ha influenzás is, azért az esze csak fog.” Nagy minden alkalommal hangsúlyozta, hogy ő „becsületes, tisztakezű ember”, és tagadta, hogy megvesztegették volna.

1929. január 16-án az Országos Hitelezői Védegylet ügyészét hallgatták meg, aki úgy nyilatkozott, hogy önmagában a rendkívül magas vagyonfelügyelői és könyvszakértői díjak megállapítása nem kirívó, hiszen más bírák által tárgyalt ügyekben is előfordul ez, és szokványosnak tartotta azt is, hogy az adósok igyekeznek húzni-halasztani a kényszeregyezségi eljárást, hogy minél később nyíljon meg a fizetési kötelezettség. Ez nem csak a Nagy István elé került ügyekre volt jellemző.⁵¹¹

A bíróság márciusban azoknak a bíróknak és ügyészeknek a kihallgatását kezdte meg, akiknek szerepe volt a Nagy István ellen lefolytatott fegyelmi eljárásban, illetve a Budapesti Királyi Törvényszéken Nagyhoz hasonlóan csőd- és kényszeregyezségi ügyek előadó bírái voltak. A március 9-i tárgyalási napon Csiky Károly törvényszéki bíró a kényszeregyezségi ügyek menetét ismertette a bírósággal. Elmondta, hogy eleinte a vagyonfelügyelőket a bírák rendelték ki. Megtörtént, hogy „két ízben ugyanazt jelölték”, de hogy hasonló esetek ne forduljanak elő, „listát készítettek, amelyen tíz–tizenkét ügyvéd szerepelt”. Erről a listáról jelölték ki aztán a soron következő vagyonfelügyelőt. Részletesen ismertette, hogy milyen kulcs és milyen eljárás alapján állapították meg a vagyonfelügyelői díjat. Szólt arról is, hogy a könyvszakértői díj megállapítása előtt bizonyos esetekben meghallgatták az adóst, de előfordult az is, hogy nem.⁵¹²

⁵¹⁰ Terhelő vallomások Nagy István ellen. *Budapesti Hírlap*, 1929. (január 1.) 1. sz. 21. p.

⁵¹¹ A Nagy István elleni pletykák forrása egy törvényszéki díjnok. *Pesti Hírlap*, 1929. (január 17.) 14. sz. 23. p.

⁵¹² A kényszeregyezségi bírák gyakorlatáról vallott Nagy István egyik bírótársa. *Budapesti Hírlap*, 1929. (március 15.) 62. sz. 20. p.

A büntetőtvényszék kihallgatta az ügyben eljáró Petőcz Gyula vizsgálóbiztost, aki kifejtette, hogy miért döntött úgy, hogy az ügyet bűnvádi útra tereli. Megállapította ugyanis, hogy a Nagy Istvánnal szemben tett feljelentésben szereplő ügyek – egy kivételével – a büntetőbíróság elé tartozó ügyek voltak. Mint mondta „az eljárás során igyekeztem tisztázni Nagy István vagyoni viszonyait. Tüzetesen megtekintettem a lakását, majd vagyoni viszonyairól kihallgattam, és vallomását jegyzőkönyvbe foglaltam. [...] A rendelkezésemre álló adatokból megállapíthattam, hogy Nagy István 2–4–5 naponként rakott be betéteket 70–100–150–200 millió erejéig, összesen körülbelül 900 millió koronát. Ez természetesen feltűnt nekem, hiszen egy tvényszéki bíró ilyen hatalmas összeget nem takaríthat meg a fizetéséből és különben is ez 1925-ben volt, amikor a tőzsdei konjunktúrára sem lehetett hivatkozni”. A betétek kapcsán megállapította azt is, hogy egy-két esetben „feltűnően egyezett a vagyonfelügyelői és szakértői díjak felvételének ideje a betétek idejével. Láttam azt is az iratokból, hogy Nagy István feltűnően sürgette egyes vagyonfelügyelői és szakértői díjak kifizetését.”⁵¹³

Lukács Jenőt, a Budapesti Királyi Tvényszék elnökét a vagyonfelügyelői kirendelésekről kérdezte Patay. Eleinte az volt a gyakorlat, vallotta Lukács, hogy a bírák maguk rendelték ki a vagyonfelügyelőket, később a kirendelés az elnökséggel karöltve történt. Az egyik kényszeregyezségi ügyben az egyik hitelező feljelentést tett Nagy ellen, mondván, hogy részrehajlóan járt el.⁵¹⁴

A hónapokig tartó bizonyítási eljárás végeztével a per 1929. április 12-i tárgyalásának megnyitása után Patay István elnök kihirdette a tvényszék határozatát, amellyel Nagy Istvánnal szemben a többrendbeli hivatali visszaélés vétsége és hamis tanúzásra való rábírás büntette, Fazakas Endrével szemben a csalás, Hódy Árpáddal szemben a közokirat-hamisítás és Nemes Rózsival szemben a sikkasztás címén emelt vád elejtése folytán a további eljárást megszüntette.⁵¹⁵

2. 3. 7. Az ítélet és indokolása

Elhangzottak a perbeszédék és a büntetőtvényszék több mint öt hónapi tárgyalás után 1929. április 25-re tűzte ki az ítélethirdetést. Az ítéletet Patay István tanácselnök hirdette ki. E szerint a büntetőtvényszék bűnösnek

⁵¹³ A vizsgálóbiztos terhelő vallomása Nagy István ellen. *Budapesti Hírlap*, 1929. (március 20.) 65. sz. 12. p.

⁵¹⁴ A tvényszék elnökének tanúvallomása Nagy István és társai bűnperében. *Budapesti Hírlap*, 1929. (március 29.) 72. sz. 19. p.

⁵¹⁵ A tvényszék Nagy Istvánnal és társaival szemben néhány vádpontban megszüntette az eljárást. 8 *Órai Ujság*, 1929. (április 13.) 83. sz. 1. p.

mondta ki „Nagy Istvánt egyrendbeli folytatólagosan elkövetett megvesztegetés bűntettében, mert 1925 elején a Quittner Alfréd és társai kényszeregyezési ügyben, mint az ügyben eljáró bíró, valamint a Friedrich-Siemens-féle kényszeregyezési ügyben ugyancsak mint eljáró törvényszéki bíró, Gazda György dr. szakértőtől 5000 pengőt⁵¹⁶ és külön 6000 pengőt ajándékol elfogadott. Bűnös még Nagy István hivatali sikkasztás bűntettében, mert a Steiner Ferenc-féle csődügyben, mint csődbíró Budapesten 1924. december közepén 2000 pengő értékű szalongarnitúrát elsikkasztott, azt a csődtömeg javára nem leltározta, hanem saját céljaira használta fel. Bűnös továbbá egyrendbeli hivatali hatalommal való visszaélés vétségében is a Külkereskedelmi Áruforgalmi Részvénytársaság ügyében elkövetett cselekménye miatt.

Gazda György dr. bűnös egyrendbeli folytatólagosan elkövetett megvesztegetés bűntettében, mint bűnsegédi bűnrészes, mert Nagy Istvánnal megállapodott, hogy ha őt fogja kiküldeni szakértőként, akkor neki is juttat majd a szakértői díjból, és e megállapodás alapján Nagy Istvánnak két ízben összesen 11 600 pengőt adott át.

Fazakas Endre dr. bűnös a sikkasztás bűntettében és a közokirat-hamisítás bűntettében, mert mint vagyongazdálkodó egy kényszeregyezési ügyben a 12 000 pengő vételárból 6400 pengőt jogtalanul eltulajdonított.”⁵¹⁷

A büntetőtörvényszék Nagy Istvánt háromévi és hat hónapi fegyházra, tízévi hivatalvesztésre és politikai jogainak ugyanannyi időre való felfüggesztésére, valamint hivatalának elvesztésére ítélte. A vizsgálati fogságból a törvényszék huszonegy hónapot kitöltöttnek tekintett. Gazda Györgyöt kilenc hónapi börtönre és öt évi hivatalvesztésre, Fazakas Endrét pedig egyévi börtönre és öt évi hivatalvesztésre ítélték. Gazdánál és Fazakasnál is „az elszenvedett vizsgálati fogsággal a büntetést teljesen kitöltöttnek vette” a bíróság.

Bogyó Istvánt, Sellő Vilmost, Hódy Árpádot, Huczik Elemért, Csillag Jenőt, Sebestyén Jenőt, Szántó Bélát, ifj. Nagy Sándort, Grünfeld Miksát, Lubik Júliát és Nemes Rózsit felmentették.

Az ítélet terjedelmes indokolása kiemelte, hogy a Nagy István és Gazda György közötti baráti viszony „bensősége a köztudatba annyira begyökerezett”, hogy az ügyvédek vagyongazdálkodói kirendelésekhez Gazda közbenjárását vették igénybe. Kitért arra is, hogy Nagy 1921 és 1924 között még Nagymaroson, 1925-től kezdve viszont már külföldön „nyaraltatta a családját”. 1924-ig kétszobás, azután nyolcszobás lakásban lakott, lakását nagy költséggel átalakíttatta, és

⁵¹⁶ A vád tárgyává tett cselekmények elkövetésekor még a korona, az ítélet kihirdetésekor viszont már a pengő volt a hivatalos pénznem Magyarországon. Az aranyalapú koronát 1892. augusztus 2-án, a pengőt pedig 1926. augusztus 25-én vezették be.

⁵¹⁷ Nagy Istvánt negyedféle évi fegyházra ítélték. *Budapesti Hírlap*, 1929. (május 5.) 101. sz. 6. p.

új bútorokat vásárolt, költséges életmódot folytatott, kártyázott, részvényeket, házakat vásárolt.

A bíróság ítélete bizonyos vonatkozásaiban az általános körülményekből levont következtetéseken alapult. A főtárgyalás folyamán közvetlen bizonyíték nem merült fel arra nézve, hogy Gazda György Nagy Istvánnak pénzt adott át. Gazda az eljárás, majd a főtárgyalás folyamán sem tudott elszámolni azzal, hogy a könyvszakértői díjakból befolyt jövedelmét mire fordította, Nagy István pedig 880 millió koronányi bankbetét eredetét nem tudta igazolni.

Auer György királyi ügyész fellebbezést jelentett be súlyosításért az elítélt vádlottak terhére, valamint Huczik Elemér ügyvéd⁵¹⁸ kivételével, a felmentett vádlottak terhére is, elítélésüket indítványozva.⁵¹⁹

2. 3. 8. A perorvoslati eljárás

Az 1930. január 23-án kezdődő fellebbeviteli eljárásban a Budapesti Királyi Ítéletábla öt nappal később, január 28-án hozott ítéletet. Az ítéletábla Nagy Istvánt a lopás büntetében és a hivatali hatalommal való visszaélés vétségében ellene emelt vád alól felmentette, bűnösnek mondta ki ugyanakkor egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett megvesztegetés büntetében, és ezért a törvényszéki ítélet megváltoztatásával 3 évi fegyházbüntetésre, 1000 pengő pénzbüntetésre és 10 évi hivatalvesztésre ítélte. Fazakas Endrét a bíróság a közokirat-hamisítás büntetése alól felmentette, de bűnösnek mondta ki sikkasztás vétségében, és ezért 5 hónap fogházra és 500 pengő pénzbüntetésre ítélte. Gazda Györgyöt megvesztegetés büntetése miatt 9 hónap börtönbüntetéssel, 1000 pengő pénzbüntetéssel és 5 évi hivatalvesztéssel sújtották. Lubik Júliát és Nemes Rózsit a hamis tanúzás büntetének vádjára alól az ítéletábla felmentette, azzal a helyesbítéssel, hogy a felmentést a bűnvádi perrendtartás 326. § 3. pontja⁵²⁰ alapján mondta ki.

A bíróság Nagy István szabadságvesztés-büntetéséből egy évet és kilenc hónapot „az elszenvedett vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vett”, Fazakas és Gazda büntetését az általuk „elszenvedett vizsgálati fogsággal teljesen kitöltöttnek

⁵¹⁸ 1930 áprilisában Huczik Elemér ismét összetűzésbe került a hatóságokkal. Lásd A Nagy István-per egyik rehabilitált szereplőjének bukása. Huczik Elemér dr. ügyvédet, akét huszezer pengős kaucióssikkasztás miatt jelentettek fel, egy újabb nagyszabású manőver közben ma letartóztatták. *Esti Kurir*, 1930. (április 16.) 87. sz. 5. p.; Huczik Elemér zavaros karrierje a fogházig. *Ujság*, 1930. (április 16.) 87. sz. 2. p.

⁵¹⁹ Nagy Istvánt negyedfélévi fegyházra ítélték. *Budapesti Hírlap*, 1929. (május 5.) 101. sz. 6. p.

⁵²⁰ A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc. szerint felmentő ítéletet kell hozni, ha „a bűnvádi eljárás megindítását vagy a beszámíthatóságot kizáró vagy a büntethetőséget megszüntető ok forog fenn”.

minősítette, és a rájuk kiszabott pénzbüntetést lerovottnak tudta be”. A másodfokú ítélet a Nagy Istvántól bűnjelként lefoglalt bútorokat az ítélet jogerőre emelkedését követően kiadatni rendelte a volt törvényszéki bírónak.⁵²¹

Az ítélet részletes indokolásának felolvasását követően Kéler Béla királyi főügyész-helyettes az elnök kérdésére úgy nyilatkozott, hogy Nagy István lopás büntette alóli, illetve Fazakas Endre közokirat-hamisítás büntette alóli felmentésében „megnyugszik”. Semmisségi panaszt jelentett be azonban amiatt, hogy az ítéletábra Gazda Györgyöt a megvesztegetés büntetésében csupán mint bűnsegédet és nem mint felbújtót ítélte el. Ugyancsak semmisségi panaszt jelentett be Nagy Istvánnak a hivatali hatalommal való visszaélés büntette alóli felmentése, továbbá Lubik Júlia és Nemes Rózsi a hamis tanúzás büntette alóli felmentése miatt. Végül semmisségi panaszt jelentett be Nagy, Gazda és Fazakas terhére a kiszabott büntetés súlyosítása érdekében. A védők szintén semmisségi panasszal kívántak élni a marasztaló ítéletek ellen.⁵²²

A Kúria II. büntetőtanácsa Szeőke István tanácselnök vezetésével 1930. október 21-én kezdte meg a tárgyalást Nagy István és társai ügyében,⁵²³ az ítélethirdetésre október 28-án került sor.

A legfőbb ítélkező fórum a semmisségi panaszok nagy részét elutasította, ugyanakkor helyt adott a főügyészség azon semmisségi panaszának, amelyet a hivatali hatalommal való visszaélés vétségének meg nem állapítása miatt jelentettek be. A Kúria Nagy Istvánt bűnösnek mondta ki a hivatali hatalommal való visszaélés vétségében is, és ehhez igazítva büntetését 4 évi fegyházra emelte fel, mellékbüntetésként pedig 10 évi hivatali és politikai jogvesztést állapított meg. A másodfokú ítéletet egyebekben teljes egészében jóváhagyta és elrendelte, hogy Nagy Istvánnak a vizsgálati fogságban, illetve az előzetes letartóztatásban töltött idejét a törvényszék saját hatáskörében számítsa be a kiszabott büntetésbe.⁵²⁴

Az ítélethirdetésen Nagy István nem volt jelen, felesége, Lubik Júlia viszont ott ült a hallgatóság soraiban, és „férje büntetésének a felemelését hangos zokogással fogadta”. Gazda György és Fazakas Endre büntetését a Kúria helybenhagyta. Jogerőssé vált Lubik Júlia és Nemes Rózsi felmentése is. Az ítélet indokolása szerint a Kúria súlyosító körülményként értékelte, hogy Nagy

⁵²¹ Háromévi fegyházat kapott Nagy István. *Budapesti Hírlap*, 1930. (január 29.) 23. sz. 4. p.

⁵²² Uo.; Három évi fegyházra ítélte a Tábla dr. Nagy István volt törvényszéki bírót. *Pesti Hírlap*, 1930. (január 29.) 23. sz. 5. p.

A másodfokú ítélet kihirdetését követően az *Esti Kurir* interjúút készített Nagy István törvényszéki bíróval és második feleségével, Lubik Júliával. Nagy többek között azt hangsúlyozta, hogy „majd a Kúria gyökerében reparálja ezt az ügyet”, amely véleménye szerint nemcsak az ő, hanem „a magyar bírói kar ügye is”. Beszélgetés Nagy Istvánnal és második feleségével. *Esti Kurir*, 1930. (január 30.) 24. sz. 5. p.

⁵²³ A Nagy István-ügy a Kúrián. *Az Est*, 1930. (október 22.) 240. sz. 4. p.

⁵²⁴ Uo.

István tette „megrendítette a magyar bíró megbízhatóságába vetett hitet olyan időben, amikor arra a nemzetnek a legnagyobb szüksége volt, és hogy ez eljárásra nem is az anyagi szükség vezette a bírót, hanem kapzsiság és bíróhoz nem illő életmód. A bírónak még a nélkülözést is megadással kellene viselnie, és egyetlen megnyugvását és vigaszát magasztos hivatásában kell keresnie”.⁵²⁵

A Kúria írásba foglalt ítélete 1930 decemberében érkezett meg a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszékhez, kihirdetését Patay tanácselnök december 5-ére tűzte ki.⁵²⁶ Az immár jogerős és végrehajtható ítélet kihirdetését követően Nagy Istvánt nyomban letartóztatták, „a szokásos értesítővel együtt” átadták a királyi ügyészségnek, és még aznap a Markó utcai fogházban törzskönyvezték, ahol megkezdte szabadságvesztés-büntetésének letöltését.⁵²⁷ Utóbb a váci fegyházba szállították át.⁵²⁸

2. 3. 9. Nagy István újra a bíróság előtt

Nagy István 1933. március 5-én szabadult a váci fegyintézetből. Szabadulása után nem sokkal ismét bíróság elé került, a Budapesti Királyi Ügyészség háromrendbeli csalás büntetével vádolta. A vádirat szerint megkárosította Stern Jenő nevű üzlettársát, akivel közös vállalkozásba kezdtek, mozit béreltek. Ezenkívül két háztulajdonostól becslési költségek címén előleget vett fel, aztán a jelzálogkölcönöket mégsem sikerült megszereznie. Az első fokon eljáró Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék felmentő ítéletet hozott részint bűncselekmény hiányában, részint bizonyíték híján.⁵²⁹

Néhány hónappal később, 1933 októberében ismét a büntetőtörvényszék előtt állt Nagy. Ezúttal uzsora és sikkasztás miatt vonták felelősségre, mivel az Orion Kereskedelmi Vállalat egyik tulajdonosaként az ott dolgozó egyik mérnöknek húsz pengőt adott kölcsön öt zálogjegyre, havi négy pengő kamatot, valamint nyolc pengő költséget számított fel. Nagy tagadta az uzsorát, az ügyész azonban felhívta a bíróság figyelmét arra, hogy a vádlott ellen további hat hasonló eljárás van folyamatban. A volt törvényszéki bírót tíznapra fogházra,

⁵²⁵ A Kúria felemelte Nagy István büntetését. *Budapesti Hírlap*, 1930. (október 29.) 247. sz. 7. p.; Nagy István büntetését négyévi fegyházra emelte fel a Kúria. *Esti Kurir*, 1930. (október 29.) 247. sz. 2. p.

⁵²⁶ Kihirdették a Kúria ítéletét Nagy István előtt és nyomban letartóztatták. *Magyar Jövő*, 1930. (december 6.) 278. sz. 3. p.

⁵²⁷ Nagy István előtt kihirdették a Kúria jogerős ítéletét. *Budapesti Hírlap*, 1930. (december 6.) 279. sz. 5. p.

⁵²⁸ Vádra vitték hátralévő büntetésének kitöltésére Nagy István volt törvényszéki bírót. *Pesti Napló*, 1930. (december 6.) 278. sz. 13. p.

⁵²⁹ Nagy István volt bírót felmentették az újabb vádak alól. *Budapesti Hírlap*, 1933. (augusztus 24.) 192. sz. 7. p.

száz pengő pénzbüntetésre és politikai jogainak egy évre való felfüggesztésére ítélték.⁵³⁰

1933 továbbra is mozgalmasan telt Nagy István számára, hiszen egy hónappal később ismét a tárgyalóteremben találjuk. Az őt uzsora miatt feljelentő mérnök a feljelentések lavináját indította el. Nagy ekkor irodát működtetett a VII. kerületi Hársfa utcában, ahol különféle ügyletek lebonyolításával foglalkozott. Ügyfelei közül két házmaster azon a címen jelentette fel, hogy állást ígért nekik, a közbenjárásért pénzt kért és vett át tőlük, de az állást nem szerezte meg. Többen pedig, azzal vádolták, hogy mikor kölcsönt kértek tőle, „információs díj” fejében 6–8 pengőt vett át tőlük, majd közölte, hogy kölcsönt nem kaphatnak. A sértettek szerint viszont nem is informálódott, csak eltette a pénzt.

Nagy bűnösségét tagadta és alaptalannak minősítette a vádakot. A sértettek azonban terhelően vallottak, és mivel más ügyek miatt is eljárás alatt állt, a rendőrség letartóztatta Nagy Istvánt.⁵³¹

Nagy István bírósági kálváriája ezzel még korántsem ért véget. 1935 nyarán „érdekes kauciósíkkasztási ügyben indított nyomozást a főkapitányság”, amelyben nyolc feljelentés érkezett Nagy, immár az Universal Inkasszó és Címtudakozó Vállalat főnöke ellen. A detektívek azonban nem tudták előállítani, mivel Nagy megszökött, így a rendőrség körözést adott ki ellene. 1935. október 16-án a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék tárgyalta volna Nagy és második felesége, Lubik Juci ügyét, mindkettőjüket csalás büntetvével és vétségével vádolták. A tárgyalásra közel száz tanút idézett be a bíróság, de a vádlottak és a tanúk nagy része nem jelent meg. A törvényszék Nagykék ellen nyomozólevél⁵³² kibocsátását rendelte el, és a tárgyalást elnapolni kényszerült.

A volt törvényszéki bíróra november elején Bécsben bukkantak rá,⁵³³ ahol Róna Ferenc néven élt feleségével. Letartóztatták, majd a kiadatási eljárás lefolytatását követően Budapestre, a büntetőtörvényszék fogházába szállították.⁵³⁴ Ügyét 1936. március 24-én tárgyalta volna a törvényszék. A bíró azonban

⁵³⁰ A volt bírót megint elítélték. *Népszava*, 1933. (október 24.) 243. sz. 10. p.

⁵³¹ Nagy István bírót újra letartóztatták. *Budapesti Hírlap*, 1933. (november 21.) 264. sz. 9. p.

⁵³² A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc. 470. §-a szerint, ha „a terheltnak tartózkodóhelye ismeretlen, vagy ha az ellene indított bűnvádi eljárás alatt megszökött és reá nézve a 141. §-ban [előzetes letartóztatás] meghatározott körülmények valamelyike fennforog, vagy őt a 469. § szerint hírlap útján eredmény nélkül idézték: elfogatása iránt a körülményekhez képest házkutatással, megkeresés útján, kézrekerítésnek elrendelésével, vagy nyomozólevél kibocsátásával kell intézkedni”.

⁵³³ Bécsben elfogták dr. Nagy Istvánt, akit sorozatos csalások miatt köröztek. *Esti Kurír*, 1935. (november 6.) 252. sz. 5. p.

⁵³⁴ HU BFL – VII.101.d – rab.IV – 3698. *Fogolytörzskönyvek és -nyilvántartások*, VII.101.d – A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai.

megállapította, hogy Nagy vádlottnak több olyan bűnügye van, amelyeknek elbírálása nem egyesbíró elé, hanem hármas tanács elé tartozik, ezért úgy határozott, hogy az összes iratot átteszi hármas tanácshoz a megfelelő elbírálás érdekében, így „a darócruhába öltöztetett” vádlottat a fogházór visszakísérte cellájába.⁵³⁵ Ítélethozatalra szeptember 23-án került sor ebben az ügyben, a bíróság két év és három hónapi börtönbüntetéssel sújtotta Nagy Istvánt.⁵³⁶ A rabtörzskönyv tanúbizonysága szerint büntetését a Szegedi Királyi Kerületi Börtönben töltötte, ahonnan 1938. május 12-én szabadult.⁵³⁷

3. Jogesetek a bírói fegyelmi felelősség köréből

Az itt ismertetett jogviták egy részében a fegyelmi eljárás megindítását és lefolytatását a felügyeleti hatóság által elrendelt vizsgálat előzte meg. Az esetek leírásánál a felettes hatóság vizsgálatának eredményét is bemutatom.

3. 1. A párbajozó bíró

1883. április 23-án a Kúria úgy döntött, hogy a párviadal vétsége⁵³⁸ „nem oly természetű”, hogy az abban vétkes bíró hivatali állására nézve „hátrányos erkölcsi beszámíthatósággal bírna”, így a párviadal miatt büntetőjogi felelősségre vont és elítélt bíróval szemben fegyelmi eljárást nem lehet elrendelni.⁵³⁹

A Kúria az ítélethozatal során tekintettel volt arra a tényre, hogy a „párbajvívás” sokkal inkább elterjedt szokásnak, mint botrányos cselekménynek számított a korabeli Magyarországon. Az pedig, hogy a felek vitájukat párbaj nélkül is elintézhették volna, olyan tény, amelyet a büntetőbíróság a büntetés kiszabásánál már figyelembe vett.

⁵³⁵ Nagy István volt bíró rabdarócban a törvényszék előtt. *Budapesti Hírlap*, 1936. (március 25.) 71. sz. 10. p.

⁵³⁶ Börtönre ítélték Nagy István volt bírót. *Budapesti Hírlap*, 1936. (szeptember 24.) 218. sz. 8. p.

⁵³⁷ HU BFL–VII.101.d–rab.IV–3698. *Fogolytörzskönyvek és -nyilvántartások*, VII.101.d – A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai.

Nagy István 1967. május 2-án hunyt el Budapesten. Gyászjelentésében az áll: gimnáziumi tanár. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/433045#> Arra nézve, hogy mikor és melyik gimnáziumban helyezkedett el, és hogy milyen tantárgyat tanított, nem állnak rendelkezésre adataink.

⁵³⁸ A párviadal vétségét az 1878. évi V. tc. (293–300. §) szabályozta.

⁵³⁹ VAVRIK–GYOMAI (szerk.) 1906. 258. p.

3. 2. Egy kis botrány a Szegedi Királyi Ítéltáblán

1891 nyarán Káplány Géza szegedi királyi ítéltáblai bíró⁵⁴⁰ az *Ügyvédek Lapja* hasábjain nyílt levelet tett közzé Sélley Sándor, az ítéltábla elnöke ellen. Történt ugyanis, hogy 1891. augusztus 27-én Sélley magához hívatta Káplány Gézát és két bírótársát. Amint beléptek az elnöki terembe – őket le sem ültetve –, „oly hangon és olyan modorban, milyen hangon és milyen modorban művelt ember cselédjével sem szokott beszélni”, az elnök felszólította a bírókat, hogy „olyan rongy és semmi munkával” többé elő ne álljanak, mert fegyelmi eljárást indít ellenük.⁵⁴¹

Káplány Géza a bírói önérzet megsértésének tartotta a jogtalan eljárást, és mivel hiába várta, hogy Sélley az indulatos szavakat visszavonja, sérelmét nyilvánosságra hozta. „Óméltósága azt szeretné – írta, ha minden bírása úgy tudna és annyit bírna dolgozni, mint ő. De hát csak egy Sélley van a világon. Arra a csodaszerű munkásságra, mikor ő bíró korában 1200 ügyet elintézett egy év alatt, más közönséges halandó nem képes, mert ha utánozni megkísérli, belebolondul vagy belehal.” Káplány hosszasan fejtegette, hogy ő maga naponta hat, de sokszor nyolc-tíz órát tölt munkával, amely nemcsak a szövevényes telekkönyvi ügyek intézésével telt, hanem jogi könyvek olvasásával, tanulással, sőt „jogirodalmi munkálkodással”. Hozzátette azt is, hogy „nálunk azonban a jogirodalmi működés is csak szálla, mely szemet szűr, mert azt tartják, hogy az alatt az idő alatt is a hátralékokat néhány számmal apasztani lehetett volna.”

„Büntethető vagyok-e én azért, hogy 22 évi terhes szolgálat után most már nem bírok annyit dolgozni, mint legénykoromban?” – tette fel a kérdést. Megjegyezte azt is, hogy „más talán nem töpreng annyit. De én nem nyugszom addig, míg tővéről hegyire mindent át nem nézek, mindent el nem olvasok, s agyamban minden oldalról mindent meg nem forgatok.”

A „rongy és semmit érő munka” vonatkozásában pedig azt írta, „ha rongy és semmit érők volnának az én dolgozataim, nem menne legtöbb véleményem

⁵⁴⁰ Káplány Géza (Pétervásár, 1843. december 5. – Budapest, 1927. február 26.) 1863 őszén iratkozott be a pesti egyetem jogi karára. 1867. május 8-tól aljegyző a Jászárokszállási Királyi Törvényszéken, majd Pesten ügyvédi irodában dolgozott. 1868 nyarán köz- és váltóügyvédi vizsgát tett. 1869. december 26-án a Kúria legfőbb ítélőszéki osztályához segédfogalmazónak, 1870. július 20-án pedig a Budapesti Királyi Ítéltáblához fogalmazónak nevezték ki. 1871. december 20. és 1876. május 15. között a Gyöngyösi Királyi Törvényszéken bíró. Ezt követően Abádszalókon királyi járásbíró; 1878. május 25-én az erdélyi Erzsébetvárosba helyezték át. 1887. december 7-én a Budapesti Királyi Ítéltáblához, majd 1891. január 28-án a Szegedi Királyi Ítéltáblához nevezték ki rendes bírónak. 1905-ben vonult nyugalomba. Ezt követően ügyvédként működött. A *Telekkönyv* című folyóirat szerkesztője.

⁵⁴¹ Egy kis botrány. *Pesti Hírlap*, 1891. (szeptember 6.) 244. sz. 1. p.

egyhangúlag keresztül; nem kerülnének dolgozataim tanácselnököm revíziója alól oly tisztán keresztül, hogy csak igen kevésben van valami igazítás.”⁵⁴²

Káplány Géza ellen fegyelmi eljárás indult, ügyét 1892 májusában a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa tárgyalta Daruváry Alajos elnökletével. A vád „botránnyos magaviselet” volt. Káplány azzal védekezett, hogy a szokásos szolgálati úton azért nem panaszkolta be elnökét, mert nem akarta „tekintélyét ezáltal aláásni”. Sélley pedig arra hivatkozott, hogy a bíró kötelességét csak ímmel-ámmal teljesítette, májustól augusztus végéig csupán 39 ügyet fejezett be, így nem csoda, ha az ügyhátralékok „ijesztő mérvben” szaporodtak.

Szerényi Kálmán főügyész-helyettes vádbeszédében hangsúlyozta: „Szabadság és nyilvánosság az egészséges állami élet két feltétele, ahol szabadság nincs, ott nincsen nyilvánosság sem és viszont. A szabadság a tulajdonképpeni mozgató erő s bármily jelentősége legyen is a nyilvánosságnak, vannak bizonyos dolgok, melyek a nyilvánosság fóruma elé nem tartoznak. Ilyen a tisztviselőknél a hivatalbeli főnökök közt felmerült konfliktus. Kimondta ezt a Kúria is egy 1889-ben elintézett fegyelmi ügyben. Vádlott beismeri, hogy a »rongy és semmi munka« című cikkében elnökének méltatlan eljárását fejtegetve, éles bírálat tárgyává tette, csak hogy azt diskreditálja a jogászközönség előtt. Vádlott táblabíró azzal is védekezik, hogy elementáris erővel tört ki belőle a felháborodás, s ellenállhatatlan lelki kényszer fakadt ki belőle, miután elnöke szóhoz jutni nem engedte.”⁵⁴³

Káplány védője, Wolf Vilmos budapesti ügyvéd azt igyekezett bizonyítani, hogy a nyílt levél közzététele nem meríti ki „a botránnyos magaviselet” fogalmát. Botránnyos magaviselet, ha a bíró részegeskedik, szenvedélyes kártyajátékos vagy éppen „piszkos” adósságokat halmoz fel, hiszen e cselekmények alkalmassak arra, hogy a bíró ezáltal „tiszteletre és bizalomra méltatlanná” váljék. De Káplány ezek egyikét sem tette.

A fegyelmi tanács Káplány Gézát ennek ellenére bűnösnek mondta ki, és rosszallásra ítélte. Az indoklás szerint „a vádlott táblabíró akkor, mikor cikkét megírta, szem elől tévesztette azt, hogy netán szenvedett sérelmeinek orvoslást törvényes módon szerezzen, hanem annyira megfélemedezett magáról, hogy szenvedélyét leküzdeni nem volt képes s oly magaviseletet tanúsított, mely a benne helyezett bizalom megingatására vezethetett.”⁵⁴⁴

⁵⁴² Csöndélet a szegedi kir. táblánál. *Pesti Hírlap*, 1891. (szeptember 6.) 244. sz. 12–13. p.

⁵⁴³ A „szegedi cikk”. Egy táblabíró fegyelmi ügye. *Pesti Hírlap*, 1892. (május 8.) 128. sz. 11. p.

⁵⁴⁴ Uo.

3. 3. „Fölösleges cikornyára, szószaporításra és értelmetlen akadémuskodásra nincs feleletem”

Laczkó Antal budapesti VII., majd IV. kerületi királyi járásbírói albíró⁵⁴⁵ a konok perlekedőkkel⁵⁴⁶ szembeni fellépés egyik kiemelkedő alakjának tartották. Szókimondó, nyakas természete azonban sok kellemetlenségbe sodorta őt.

1900–1901-ben, még VII. kerületi albíróként kellett perkezelése miatt fellépnie a Budapesti Királyi Ítéltábla előtt. 1900 tavaszán az Igazságügyminisztérium kiküldöttje felügyeleti vizsgálatot folytatott le a VII. kerületi királyi járásbírói bíróságon, amelynek során a peres ügyek vitelét illetően „jelentékeny hátramaradást” tapasztalt. Ennek egyik oka az volt, hogy a bírók némelyike az ügyek tárgyalását gyakran hivatalból elhalasztotta. Plósz Sándor igazságügy-miniszter utasította a felettes ítélkező fórum, a Budapesti Királyi Törvényszék elnökét, Horváth Ferencet, hogy „vegye szigorú ellenőrzés alá” a járásbírói bíróságnak működését, és kérje be tőlük kéthetenként ügymenetük kimutatását. Ez meg is történt.

A törvényszék elnöke megállapította, hogy míg Farkas Gyula albíró 113, Kriesch János albíró pedig 44 ügyet halasztott el hivatalból 1900. január 1. és április 30. között, addig Laczkó Antal⁵⁴⁷ albíró 1900. március 15. és április 30. között hármat. A járásbírói bíróság vezetője előtti meghallgatáson az albíróknak magyarázattal kellett szolgálniuk arra, hogy miért halasztották el az ügyek tárgyalását. A jegyzőkönyv tanúsága szerint Laczkó Antal a válaszadást megtagadta, és emiatt fegyelmi eljárást kért maga ellen, ha azt a járásbírói bíróság vezetője szükségesnek találná. E kijelentés megtörténtét az ítélőtábla előtti főtárgyaláson is elismerte Laczkó. Védelmére azonban azt hozta fel, hogy „a bírói szuverenitás”, a bírói függetlenség megsértését látta a felügyeleti jogot gyakorló hatóságnak abban az intézkedésében, amellyel őt, aki a tevékenységi

⁵⁴⁵ *Laczkó Antal* (Vágújhely, 1867 – Budapest, 1917. október 13.) a Budapesti Kereskedelmi és Váltótörvényszéken (1891), majd a Budapesti Királyi Törvényszéken volt joggyakornok. 1894-től aljegyző a Budapesti Királyi Törvényszéken, 1896-tól jegyző a Budapesti Kereskedelmi és Váltótörvényszéken. 1899-től a VII. kerületi, 1900. augusztus 1-jétől pedig – miután kérelmére áthelyezték – a IV. kerületi járásbírói bíróság albírja. 1908-ban vonult nyugalomba.

⁵⁴⁶ A polgári korszakban a korábban használt „vakmerőn perlekedést” felváltotta az ún. konok perlekedés intézménye. Ez a kifejezés az 1723:26. tc.-ben bukkant fel először, de csak a polgári törvénykezési rendtartás (1868. évi LIV. tc.) definiálta. E szerint konok perlekedőnek minősült az a peres fél, aki két egyező ítélet ellen további fellebbezéssel élt, ha kérelmét a harmadfokú bíróság is elutasította, és egyszermind úgy találta, hogy a fellebbező a törvény világos értelmére, illetve a bíró vagy ellenfele bosszantása céljából akadályozta a per befejezését. Ilyen esetekben a konok perlekedő 300 – utóbb akár 1000 – forintig terjedő bírsággal volt marasztalható.

⁵⁴⁷ A forrásul szolgáló ítélőtáblai elvi határozat a bírók nevét nem, csak nevük kezdőbetűit tüntette fel. A kérdéses bírók neve monogramjuk alapján visszakereshető volt *Magyarország cím- és névtárában* (1901).

kimutatás szerint hivatali teendőit „fokozott buzgalommal és oly eredménnyel végezte, hogy az előadására bízott ügyekben egyetlen hátralék sem volt”.

1900. október 29-én a Budapesti Királyi Ítéltábla Sárkány József elnök vezette fegyelmi tanácsa előtt a főtárgyaláson álláspontjának igazolására kifejtette azt is, hogy meggyőződése szerint a perkezelés mindaddig, míg azzal kapcsolatban visszaélés nem merül fel, szintén „a bírói függetlenséghez tartozik”. Meglátása szerint sokkal nagyobb veszély rejlik abban, ha „a felügyelet a bíró legaprólékosabb intézkedéseire is kiterjesztetik, mintha meghagyják a bírónak azt a jogot, hogy passiv álláspontot foglaljon el a felügyeleti hatóság esetleges zaklatássá fajuló ellenőrzésével szemben és csupán a fegyelmi bíróság által vonassa magát kérdőre”.

A fegyelmi bíróság a tényállás alapján megállapította, hogy Laczkó Antal albíró azzal a cselekedetével, hogy megtagadta a feleletet az ügyvitel keretében hozzá intézett kérdésre, hivatali kötelességét megszegte, és megvalósította az 1871. évi VIII. tc. 20. §-ának b) pontjában meghatározott fegyelmi vétséget.

A fegyelmi bíróság döntése egyrészt azon alapult, hogy az 1891. évi VII. tc. 4. §-a alapján a felügyeleti jogba tartozik „az ügyvitel szabályszerűsége és az alkalmazottak hivatalos működése felett” való órködés. A felügyeleti jogot gyakorló hatóságnak így joga van felvilágosítást kérni az ügyvitellel és a hivatali működéssel kapcsolatban, a bírónak pedig kötelessége választ adni, felvilágosítással szolgálni.

Laczkó Antalt tehát a fegyelmi bíróság vétkesnek találta, ugyanakkor mérlegelte mindazon érveléseket, amelyeket az albíró saját maga védelmére felhozott. Enyhítő körülményként értékelte, hogy Laczkó meg volt győződve egyfelől arról, hogy vele szemben „az elenyészően csekély számú hivatalos halasztások miatt” a kérdőre vonásnak helye nem volt, másfelől arról, hogy a kérdőre vonás bírói függetlenségét megsértette, és a feleletet „ebben a tévhitben, egy képzelt sérelem miatt a bírói önállóság védelmére irányuló célzattal tagadta meg”. A bíróság figyelembe vette azt is, hogy az albíró hivatali teendőinek ellátásában egyébként valóban sikeresen és eredményesen munkálkodott. Enyhítő körülményként szolgált az is, hogy korábban fegyelmi eljárás nem indult ellene.

A fegyelmi bíróság ítéletében a legenyhébb büntetési tétel – rosszallás – alkalmazását látta indokoltnak.⁵⁴⁵

A Kúria Czorda Bódog vezette kisebb fegyelmi tanácsa 1901. február 23-án a budapesti királyi ítéltábla ítéletét megváltoztatta, és a vádlott albírót a

⁵⁴⁵ A budapesti királyi ítéltábla mint fegyelmi bíróság 389/1900. fegyelmi sz. ítélete. MÁRKUS Dezső (szerk.): *Felsőbíróóságaink elvi határozatai. A M. Kir. Kuria és a Kir. Ítéltáblák elvi jelentőségű döntéseinek rendszeres gyűjteménye*. XV. kötet (1903–1904). Budapest, 1905. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 157. p.

fegyelmi vétség vádja alól felmentette. A Kúria a felmentést azzal indokolta, hogy a vádlott albíró azzal, hogy a perhalasztásokkal kapcsolatos kérdésekre a feleletet megtagadta a bírói szuverenitás megsértésére hivatkozva, nem követte el a bírói felelősségről szóló törvény 20. §-ának b) pontjában meghatározott fegyelmi vétséget, hiszen hivatali kötelességét nem szegte meg vétkesen.

Az ügy iratait azonban az 1871. évi VIII. tc. 28. §-a és az azt részben módosító 1891. évi XVII. tc. 60. §-a értelmében a budapesti királyi törvényszék elnökéhez áttette esetleges megintés végett.⁵⁴⁹

Egy másik eset 1903 májusában történt, amikor párbajba keveredett az előtte folyó per alperesével, Spicher Ernő ügyvéddel. Laczkó meglátása szerint az ügyvéd „szemtelenül hazudott”, aki e kijelentéséért az albírót még aznap „provokáltatta”, és a párbaj a kardot is jól forgató Laczkó Antal győzelmével végződött.⁵⁵⁰

A feljebbvalóival folyamatosan bonyodalmakba keveredő albírónak 1904 januárjában a Budapesti Királyi Ítéltábla fegyelmi tanácsa előtt kellett megjelennie, ahol Balogh György főügyész-helyettes két váddal illetve a különben kitűnő képzettségű albírót. Az egyik az volt, hogy a kiutalványozott összegeket „szabálytalanul szerelte föl, s rendellenesen az állampénztár helyett az ország-pénztárba” küldte. Amikor erre a járásbírószak vezetője írásban figyelmeztette, így felelt: „Fölösleges cikornyára, szószaporításra és értelmetlen akadékoskodásra nincs feleletem, de ha volna, elhallgatnám.”⁵⁵¹

A járásbírószak vezetőjével egyébként többször összeütközésbe került a magyar jogi nyelv megreformálásáról alkotott elképzelései miatt. Laczkó, aki a Magyar Nyelvtudományi Társaság alapító tagja volt, „hadat izent a tatik- és tetik-nek s ítéleteit nem ő felsége a király nevében, hanem a király ő felsége nevében hirdette ki. Neki az elnök prezidens, a megokolás okadás, az ügyvéd prókátor, a jog juss, a kereskedőcég firma volt, valamint pör helyett következetesen perpatvart használt”. Felettesének intéseivel, amelyekben őt az

⁵⁴⁹ A Kúria 1901. február 23-án hozott 92. számú ítélete. VAVRIK–GYOMAI (szerk.) 1906. 255. p.

⁵⁵⁰ 1903 tavaszán egy cipész beperelte Spicher Ernő ügyvédet egy pár el nem fogadott cipő miatt. Az alperes előadta, hogy a cipőt édesanyja rendelte leánya számára, és azt azért nem fogadták el, mert az nem felelt meg a rendeléskor tett kikötéseknek. A felperes ezt tagadta, Laczkó bíró pedig kihirdette határozatát: „Utasítom az alperest, hogy anyját eskü alatt való kihallgatás céljából fél óra alatt állítsa elő.” A felperes elmondása szerint ez nem lett volna lehetséges, mivel édesanyja elutazott. Az albíró azonban elküldött egy törvényszolgát az asszony lakására, akit aztán a bíróság elé vezettek, és ki is hallgattak. A peres felek és az ügyvédek előtt Laczkó így jellemezte az esetet: „Látják milyen szemtelenül hazudott az ügyvéd.”

Az albíró kijelentéséről tudomást szerzett természetesen Spicher ügyvéd is, aki ezért még aznap „provokáltatta” őt. A kardpárbajt lebonyolították, és „minthogy Laczkó Antal bíró hatalmas szál ember, és a jogi könyvek mellett a kardot is egész életében szorgalmasan forgatta [...] Spicher alperesnek levágta az orrát”.

Párbaj egy bíró szobájából. *Pesti Napló*, 1903. (május 19.) 136. sz. 11. p.

⁵⁵¹ Egy bíró fegyelmi ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (január 20.) 20. sz. 12. p.

eljárási és az ügyviteli szabályok betartására hívta fel, mit sem törődve, külön blankettákat is nyomtattatott.⁵⁵²

A másik vád az volt ellene, hogy a felekkel és az őket képviselő ügyvédekkel szemben, szóban és írásban illetlen kifejezéseket használt, így „a többi között egy neves ügyvédnek végzésileg azt adta értésére, hogy amit mond, vastag tudatlanság a fél részéről”.

A fegyelmi tárgyaláson a főügyész-helyettes feddésre kérte ítélni Laczkó Antalt. A vádlott albíró hosszabb beszédben védelmezte magát és felmentését kérte. Védekezésében a bírói függetlenségre hivatkozott, és többször megismételte, hogy ő „a praesidialis intelmek dacára továbbra is úgy fog eljárni mint eddig, mert az ő önérzete ezt így parancsolja”.⁵⁵³

Az ítéletábra az albíró ügybuzgalmát és szorgalmát enyhítő körülménynek tekintve, rosszallásra ítélte őt. Az ítélet ellen Laczkó fellebbezett. Az ügyben 1904. április 23-án a Kúria mondta ki a döntő szót, és felmentette őt a fegyelmi vétség vádjától, egyúttal elrendelte, hogy az összes iratot tegyék át a vádlott albíró felettes hatóságához „kebelbeli elintézés végett”.⁵⁵⁴

3. 4. „Nem ittunk brúdert”

A Debreceni Királyi Ítéletábra 1900-ban rosszallásra ítélte egy járásbíró, aki a kaszinóban több alkalommal „leittasodott”, állásához „nem illően” viselkedett, az ott tartózkodókat durva, sértő szavakkal illette. Egy alkalommal ilyen állapotban aljegyzőjét letegezte, aki erre „nem ittunk brúdert, nem őriztünk együtt disznót” kitételekkel reagált. A járásbíró erre „csúnya, sértő kifejezésekkel traktálta” az aljegyzőt. „Lovagias útra tereltetvén a dolog”, a bíró kénytelen volt magaviseletéért bocsánatot kérni.⁵⁵⁵

⁵⁵² A nyelvújító albíró. *Budapesti Hírlap*, 1904. (április 24.) 114. sz. 34. p.

⁵⁵³ Rosszallásra ítélte bírót. *Alkotmány*, 1904. (január 20.) 17. sz. 8. p.

⁵⁵⁴ Az albíró fegyelmiije. *Pesti Napló*, 1904. (április 24.) 114. sz. 18. p.

Feltehetőleg nem ez volt az utolsó eset, amikor a fegyelmi bíróság elé idézték Laczkó Antalt. 1908 tavaszán az Ügyvédi Kamara válaszmánya nyújtott be ellene panaszt „pervezetési intézkedései” miatt. *Ügyvédi Kamarai Közlöny*, 1908. 4. sz. 53. p.

⁵⁵⁵ BALOG Arnold: A felügyeleti jog gyakorlása és a fegyelmi judikatúra. In Uő: *Törvény és bíró. Dolgozatok az igazságügy köréből*. Budapest, 1905. Politzer-féle Kiadóvállalat, 342. p.

3. 5. Téves bírói intézkedés

A Kúria 1901. december 14-én hozott ítéletében (551. sz.) kimondta, hogy nem vezet fegyelmi vétség megállapításához, ha a bíró a törvényt helytelenül értelmezte és alkalmazta, és „a felekre nézve bekövetkezhető sérelem a törvény szerint rendelkezésre álló jogorvoslattal elhárítható”. Fegyelmi vétség a törvény helytelen értelmezése miatt akkor sem mondható ki, ha a bírói intézkedés a félre nézve valóban sérelmes volt. A Kúria indokolása szerint a törvény alkalmazása „bírói meggyőződés folyamánya”, amely viszont akkor sem büntethető, ha netalántán tévesnek bizonyul. Az állítólag téves bírói intézkedésből származó jogsérelmet mind a terhelték, mind a közvádoló a törvény szerint rendelkezésükre álló jogorvoslattal elháríthatják. Ha ezt nem tették meg, akkor az esetleges jogsérelem bekövetkezése csak saját mulasztásuknak tulajdonítható.⁵⁵⁶

1905-ben egy másik ügyben, hasonló döntés született. A Kúria ítéletében megállapította, hogy a törvény helytelen magyarázata nem fegyelmi vétség, mert csak „vétkes megszegése a hivatali kötelességnek tekinthető ilyennek”.⁵⁵⁷

3. 6. Asztalosműhelyt üzemeltető járásbíró

1908 tavaszán valaki névtelen levélben értesítette Günther Antal igazságügy-minisztert arról, hogy Vitális Kálmán, a Liptóújívári Királyi Járásbíróság vezetője asztalosműhelyt rendezett be a járásbíróság egyik melléképületében. A műhelyben a saját maga által feltalált és szabadalmaztatott méhkaptárokat⁵⁵⁸ készítettett a hozzáértő rabokkal Huszka János fogházőr felügyelete mellett. A méhkaptárokat aztán jó áron értékesítette.

A névtelen levélíró még azzal is megvádolta a járásbíró, hogy Procs Mihály és Greiner István hivatalozókat napi hivatali munkájuktól elvonva, magándolgainak intézésére használja, és ha a bíróhoz vendégek érkeznek, a hivatalozóknak kell az asztalnál felszolgálniuk, de nekik kell tisztítaniuk a bíró ruháit is, és mindennap fürdőt készíteniük.

A fegyelmi vizsgálat a vádakat megalapozottnak találta, és a fegyelmi bíróság Vitális Kálmánt rosszállásra ítélte.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ TATICS-SÁNDOR (szerk.) 1911. 430. p.

⁵⁵⁷ GRECSÁK Károly – GYOMAI Zsigmond (szerk.): *Magyar döntvénytár*. XII. kötet. 1905. Budapest, 1907. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 967. p.

⁵⁵⁸ A 30405. lajstromszámú méhkaptár egy hosszúkás ládaalakú szekrény volt „homloklapjain elzáró ajtókon készített röpnylások által, melyek többé-kevésbé elzárhatók és az etető vályúcskák betolására is alkalmasak”. *Szabadalmi Ujság*, 1904. 2. sz. 6. p.

⁵⁵⁹ A járásbíró találmánya. *Budapesti Hírlap*, 1908. (március 22.) 72. sz. 20. p.

3. 7. „És ez a revolvergolyó lyukat ütött a sokszor hánytorgatott bírói függetlenségén is”

Csanády Ákos egri királyi törvényszéki bíró⁵⁶⁰ 1908. július 25-én hazaérve lakására, mellbe lőtte magát. A golyó azonban nem ölte meg, és az egri irgalmasok kórházába szállították.

Csanády az Egri Királyi Törvényszék büntető tanácsában teljesített szolgálatot, kiválóan képzett bírónak ismerték. Feleségével három gyermeket neveltek „a bírói fizetés szűkös alamizsnájából”. A városban már jó ideje beszélték Csanády anyagi nehézségeiről, és arról, hogy „furcsa és nem egészen tiszta adósságai vannak”, majd azt, hogy megvesztegethető. Úgy vélték, hogy a problémákat Csanády könnyelmű életmódja okozza, hiszen kocsmákba járt, éjszakákat tivornyázott át. Az anyagi terhek pillanatnyi enyhítésére nemcsak barátaitól kért kisebb-nagyobb kölcsönöket, hanem „a város tekintélyesebb polgárait is sorra pumpolta”.⁵⁶¹ A források azonban szép lassan kiapadtak. Így aztán „a bírói állással össze nem férő módon igyekezett pénzt szerezni”, még hozzá olyanoktól, akiket bíróként az egri törvényszéken felmentett. Volt, hogy levélben kért kölcsönt az egykori vádlottaktól, ez esetben mindig hozzátette: „Fölmentésében én is közreműködtem!”

Megvesztegetés alapos gyanújával fegyelmi eljárás indult Csanády ellen.⁵⁶² Az ügyet igyekeztek „csendesesen elsimítani”, és Csanádyt arra kérték, hogyha bűnösnek érzi magát, kérje áthelyezését vagy nyugdíjazását. A bíró azonban kijelentette, hogy őt nem vesztegette meg senki, „ellenségei adták be ellene a feljelentést”.⁵⁶³

A fegyelmi eljárás megindulását követően bírótársai közül többen elfordultak tőle. „A bíróság tagjai nem a maguk reputációját féltették, amikor a bűnös bírót kiközösítették, hanem a bíró becsületét. Amely a társadalmi rend, az állami rend, a jogrend, a világrend egyik gyújtópontja.”⁵⁶⁴ Amikor a fegyelmi tárgyaláson 1908. július 25-én Csanády is megjelent, két bíró felállt az asztaltól,

⁵⁶⁰ (*telegdi*) Csanády Ákos (Nagyvárad, 1856. január 15. – Debrecen, 1944. január 9.) nagyváradi királyi törvényszéki joggyakornok, 1878-tól írnok, majd aljegyző a Belényesi Királyi Járásbírószágon. 1879 novemberében a Nagyváradi Királyi Törvényszékhez helyezték át, ahol 1883 februárjától jegyzőként teljesített szolgálatot. 1888. május 23-án a Nagyváradi Királyi Ügyészséghez nevezték ki alügyésznek. 1894. október 15-i kinevezését követően az Egri Királyi Törvényszék bírója, 1896-tól vizsgálóbíró-helyettes is. Az első világháborúban a nagyváradi 4. honvéd gyalogezrednél főhadnagyként szolgált.

⁵⁶¹ Csanády bíró öngyilkos kísérlete. *Pesti Napló*, 1908. (július 28.) 180. sz. 7. p.

⁵⁶² JÓNÁS Andrea: Az egri királyi törvényszék a történelem tükrében. In BOHUS Nóra Klaudia – ERDÉLYI Anna – HAJDÚNÉ RUZSICS Gabriella – HUNYADI-BUZÁS Ágnes – JÓNÁS Andrea – NYÍRI Beáta (szerk.): *Az egri királyi törvényszék története (1869–1945)*. Eger, 2019. Egri Törvényszék, 46. p.

⁵⁶³ Csanády bíró öngyilkos kísérlete. *Pesti Napló*, 1908. (július 28.) 180. sz. 7. p.

⁵⁶⁴ *gé.*: A bíró tragédiája. *Pesti Napló*, 1908. (július 26.) 179. sz. 7. p.

mondván: „Ilyen emberrel nem ülünk egy tanácsban.” Csanády erre izgatottan távozott a tereméből, hazament és öngyilkosságot kísérelt meg.⁵⁶⁵ (Csanády Ákos végül 1908 novemberében nyugdíjba vonult.)

3. 8. „Járásbíró a főnöke ellen”

Lestyánszky Pál és Zamaróczy István titeli királyi járásbírók között 1911 végétől munkájuk során számos személyes és hivatali „differencia” merült fel. Kölcsonösen vádolták egymást „hivatali hanyagsággal és felületességgel”. A felettes bíróság, az Újvidéki Királyi Törvényszék elnöke, Csarsch Dezső a panaszok nyomán vizsgálatot rendelt el a Bács-Bodrog vármegyei Titelen.

A törvényszéki elnök a járásbírók vezetőjénél, Lestyánszkyknál mindent rendben talált, Zamaróczy esetében viszont többrendbeli mulasztást tapasztalt, és a járásbírókat megintette. A vizsgálat lezárását követően Zamaróczy feljelentést tett a törvényszéki elnök és a vezető járásbíró ellen a felettes Szegedi Királyi Ítéltábla elnökénél, Kray Istvánnál.

Csarsch Dezsőt azzal vádolta, hogy bár jól ismeri a Titeli Királyi Járásbírók bajait és nehézségeit, ezeket igyekszik eltussolni, a vezető járásbíró ellen pedig „botrányos részegség”, hivatali hatalommal való visszaélés, sőt zsarolás volt a vád. A feljelentésben úgy nyilatkozott, hogy „ha volt lelke megalázni engem, aki két év óta fáradhatatlanul dolgozom e helyen, ha volt bátorsága ezek után engem fegyelmi és felügyeleti úton meghurcoltatni, most feleljen az illető akár büntető úton is”.⁵⁶⁶ Lestyánszky Pálról azt írta, hogy néhány évvel korábban Kabol községben részegen, muzikaszó mellett vonult végig az utcán, lövöldözött, és mindezt még „szeméremsértő cselekedet” elkövetésével is tetézte. Egy másik alkalommal pedig, Mozsor községben egy baráti társaságban olyan szeméremsértő módon beszélt egy közeli rokonáról, hogy a társaság egyik tagja felháborodásában elhagyta a helyiséget.⁵⁶⁷

Miután a szegedi királyi ügyész a feljelentésben foglalt cselekményeket fegyelmi vétségnek minősítette, Zamaróczy ellen fegyelmi eljárás indult. Ennek során a járásbíróháza uralkodó, nem éppen fényes állapotokról is tudomást szerezhettek a hatóságok. Kiderült, hogy a segédhivatalokban rendszeresen tűntek el akták, iratok, így több esetben helytelen végzés született, hiszen az eljáró bírák csak a rendelkezésükre álló töredékes adatok, hiányos információk alapján hoztak döntést egy-egy ügyben. Megállapítást nyert az is, hogy

⁵⁶⁵ A bírói függetlenség a kórházban. *Népszava*, 1908. (július 26.) 178. sz. 8. p.

⁵⁶⁶ A titeli táblabíró. Bírák harca. *Világ*, 1912. (június 29.) 153. sz. 6. p.

⁵⁶⁷ A titeli járásbíróháza botránya. A szegedi tábla fegyelmi ítélete. *Pesti Hírlap*, 1912. (április 2.) 79. sz. 23. p.

a járásbíróóság megnövekedett ügyforgalmával az ott dolgozó kis létszámú járásbírói kar képtelen volt megbirkózni. A döntésre váró ügyek jó részét az 1907. évi pénzügyi válságban tönkrement kereskedők perei jelentették. A járásbíróóság működéssel Titel lakói is elégedetlenek voltak, és az ítéletábla ítéletétől várták a tűrhetetlen állapotok megszüntetését.

Az 1912. március 30-án lefolytatott fegyelmi tárgyalásról részletes tudósítást közölt a *Délmagyarország*. A fegyelmi bíróság elnöke Kray István ítéletáblai elnök, a tanács tagjai Kecskeméthy Dániel, Raskó István, Longauer Ferenc és Polgár Sándor táblabírák voltak. A vádhatóságot Eördögh Árpád királyi ügyész képviselte. Zamaróczy járásbíró védelmét Szemző Dezső ügyvéd látta el. A vádirat szerint Zamaróczy István több hivatali mulasztást is elkövetett, valamint Csarsch Dezső törvényszéki elnökkel és Lestyánszky Pál vezető járásbíróval szemben sértő és tiszteletlen kifejezéseket használt.

A Zamaróczyt terhelő hivatali mulasztások között szerepelt, hogy figyelmetlenségének köszönhetően egy végrehajtási perben ügygondnokot jelölt ki egy már elhunyt személynek. Egy másik esetben végrehajtást tűzött ki egy olyan ingatlanra, amelyt már elárvereztek.

A vádirat ismertetése után a járásbíró adta elő védekezését. A hivatali mulasztásokat részben annak tudta be, hogy a járásbíróóság jelentős ügyforgalma miatt rá „különösen nagy munka nehezedett”. Állítása szerint évente hat-hétezer telekkönyvi ügyet intézett, ötszáz büntetőügyet tárgyal, ő rendelte el a nyomozásokat, és ő vette fel a panaszokat is. Sérelmezte, hogy bár meglátása szerint munkáját mindig „rendesen” elvégezte, a vezető járásbíró indokolatlanul „zaklatta” őt írásban és szóban egyaránt. Zamaróczy úgy látta, hogy ez már a „személyes bosszú” következménye volt, mert ő nem szívelte Lestyánszky „fennhéjázó természetét”, „pökhendiségét és önkényeskedését”. Védekezésében előadta azt is, hogy az iratsomókat számos alkalommal hiányosan kapta kézhez, így az ügyeket nem tekinthette át megfelelően. Csarsch törvényszéki elnökkel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy nem akarta őt megsérteni, a tiszteletlen kifejezéseket „fölizgatott kedélyállapotban” intézte hozzá.

A fegyelmi tárgyaláson előkerült egy több tanú által aláírt és hitelességét esküvel bizonyított írás, amely szerint Torszky Pál, Bács-Bodrog vármegye tisztii főorvosa – aki egyébként Lestyánszky jó barátja volt – kijelentette, hogy Lestyánszkyról bármikor, nyugodt lelkiismerettel kiállíthat orvosi bizonyítványt arról, hogy a vezető járásbíró „bolond”.

Eördögh Árpád ügyész egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett fegyelmi véttség elkövetésével vádolta Zamaróczyt, és büntetésként feddést indítványozott. A vádak Zamaróczy védője „tartalmas beszédben” igyekezett cáfolni.

Az ítéletábla fegyelmi tanácsa első fokon a törvényszéki elnök és a vezető járásbíró elleni tiszteletlenség miatt rosszallásra ítélte a járásbírókat. Az ítélet indokolásában a fegyelmi bíróság kitért arra is, hogy az ítéletábla gondoskodni

fog arról, hogy a Titeli Királyi Járásbíróságon uralkodó tarthatatlan állapotokat megszüntessék.⁵⁶⁸

Az ítélet ellen Zamaróczy István fellebbezett. A Kúria kisebb fegyelmi tanácsa 1912. június 28-án foglalkozott az ügygel. A Vavrik Béla vezette fegyelmi tanács Zamaróczyt felmentette az ellene felhozott valamennyi vádpont alól. Mivel azonban az igazolási iratban használt kifejezéseket illetlennek és gorbának találta, az ügy aktáit „a fennforogni látszó kisebb fegyelmi vétség” elbírálása érdekében az újvidéki királyi törvényszék elnökéhez terjesztette fel.⁵⁶⁹

A felmentő ítéletet és Zamaróczyt örömmel üdvözölte Titel, a járásbíró a közösség legnépszerűbb tagja lett, míg Lestyánszky vezető járásbíró már-már kirekesztették.

A Kúria megkeresésére Csarsch Dezső hivatalos átiratban közölte a Szegedi Királyi Ítéltábla elnökével, hogy indokoltnak tartja Zamaróczy járásbíró áthelyezését bírói tekintélyt sértő viselkedése miatt. A törvényszéki elnök véleményét fontolóra véve, 1912. október 26-án – a Szegedi Királyi Főügyészség indítványára – a fegyelmi bíróság zárt ülésen úgy határozott, hogy az egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról szóló 1912. évi VII. tc. 9. §-a értelmében áthelyezési eljárást indít Zamaróczy ellen.

Az ítéltábla fegyelmi bírósága Ringhoffer Lajos tanácselnök vezetésével 1912. november 16-án tárgyalta az áthelyezésről. Az ügy előzményeit Polgár Sándor táblabíró ismertette, aki kitért arra is, hogy a főügyészség indítványa „nem büntetésből”, hanem „hivatali érdekből” fakad. Zamaróczy járásbíró az áthelyezést elfogadta, de azt kérte a bíróságtól, hogy ítéletének indokolásában rögzítse, hogy a két bíró közti viszálykodás nem Zamaróczy István hibájából kezdődött, illetve, hogy a járásbíróságon a bírói, hivatali tekintélyt nem a járásbíró magaviselete csorbította, valamint, hogy számára „az áthelyezés elégtétel”.

A járásbíró célja az volt, hogy a fegyelmi bíróság tagjai számára is bizonyítsa, hogy Lestyánszky vezető járásbíró tekintélye a titeliek körében erősen megrendült, a helyiek már-már kirekesztik maguk közül, amelyet durva modorának, „gőgös” és „lehetetlen” viselkedésének köszönhet.⁵⁷⁰

A fegyelmi bíróság rövid tanácskozás után döntött az áthelyezésről, de Zamaróczynak az indokolásra vonatkozó előterjesztését elutasította. A járásbíró emiatt fellebbezést nyújtott be.⁵⁷¹ A Kúria a fegyelmi bíróság döntését helybenhagyta, és felhatalmazta Balogh Jenő igazságügy-minisztert az áthelyezés elrendelésére. A *Budapesti Közlöny* 1913. április 27-i száma közölte, hogy az

⁵⁶⁸ A titeli járásbíróság botránya. A szegedi ítéltábla fegyelmi ítélete. *Délmagyarország*, 1912. (március 31.) 76. sz. 7. p.

⁵⁶⁹ Járásbíró a főnöke ellen. *Pesti Hírlap*, 1912. (június 29.) 154. sz. 21. p.

⁵⁷⁰ Bírák egymás között. Egy igazságügyi regény vége. *Pesti Hírlap*, 1913. (május 3.) 104. sz. 6. p.

⁵⁷¹ Bírák harca. Ítélt a szegedi tábla fegyelmi bírósága. *Délmagyarország*, 1912. (november 17.) 82. sz. 4. p.

igazságügy-miniszter Zamaróczy Istvánt az 1912. évi VII. tc. 9. §-a alapján áthelyezte a Kőrösbökényi Királyi Járásbírósághoz. Ez volt az első olyan eset a magyar bírói fegyelmi jogban, amikor egy bírót nem a saját kérelmére, hanem a fegyelmi bíróság határozata alapján – a közszolgálat érdekében – az igazságügy-miniszter helyezte át.

Lestyánszky Pált pedig a miniszter felszólította, hogy nyújtsa be nyugdíjazása iránti kérelmét. Az ítéldbírói címmel és jelleggel felruházott titeli vezető járásbíró 1913 augusztusában nyugalomba vonult.⁵⁷²

3. 9. „Szerelem és bor iránti szenvedély”

A Debreceni Királyi Ítéltábla fegyelmi tanácsa 1912 januárjában tárgyalta Szabó János fehérgyarmati királyi aljárásbíró ügyét, aki már nem először állt a fegyelmi bíróság előtt. A több mint tizenöt éve bírói szolgálatot teljesítő Szabót felügyeleti hatósága korábban már többször megintette, fegyelmi úton már hatszor volt büntetve. 1912-ben botrányos részegeskedései és szemérmert sértő cselekményei miatt indult ellene fegyelmi eljárás. A fegyelmi bíróság első fokon nyolc rendbeli fegyelmi vétség miatt hivatalvesztésre ítélte.⁵⁷³

A Kúria fegyelmi tanácsa 1912 júniusában tárgyalta a bíró ügyét másodfokon. A tárgyaláson elhangzott, hogy Szabó sohasem nézte, hogy rangjához és bírói tekintélyéhez méltó társaságban tölti-e szabadidejét, hanem „mindig arrafelé vitte szenvedélye”, ahol ittak, hívatlanul szegődött ismeretlen társaságokhoz, és ott kínálatlanul itta a bort. Sokszor kocsisokkal múlatta az időt, és nem egyszer rajtakapták, amikor részegen szerelmeskedett.

A Kúria az első fokon eljáró fegyelmi bíróság ítéletét helybenhagyta. Ugyanakkor az 1912. évi VII. tc. 8. §-ára tekintettel kimondta, hogy a bíró és hozzátartozói a nyugdíjtörvényben meghatározott ellátásra igényt tarthatnak. A Kúria a vádlott ártatlan családját nem kívánta a nyugdíjigény elvesztésével sújtani.⁵⁷⁴

3. 10. A fiumei kártyaper

Pancera István „az örök jókedv és tréfa mestere” a budapesti tudományegyetemen kezdte meg jogi tanulmányait, 1879-ben. Az egyetem elvégzése után joggyakornok lett a Budapesti Királyi Törvényszéken, majd a Fiumei Királyi

⁵⁷² *Igazságügyi Közlöny*, 1913. 8. sz. 440. p.

⁵⁷³ Hivatalvesztésre ítélt aljárásbíró. *Pesti Hírlap*, 1912. (január 30.) 25. sz. 21. p.

⁵⁷⁴ Hivatalvesztésre ítélt bíró. *Pesti Hírlap*, 1912. (június 18.) 144. sz. 23. p.

Járásbíróság, utóbb a Fiumei Királyi Törvényszék jegyzőjeként, albírájaként, ezt követően bírójaként teljesített szolgálatot. 1900-ban a Kúriához osztották be tanácsjegyzői szolgálatra. Bírói pályájának következő állomása a Fiumei Királyi Egyesbíróság volt, ahol járásbírósági vezetőként működött. 1905-ben ítélőtáblai címmel és jelleggel ruházták fel.

Pancera István éveken keresztül „elkeseredett harcot folytatott” Fésűs György fiumei közjegyzővel, aki ellen 1911 tavaszán rágalalmazás miatt pert indított. A per előzménye az volt, hogy 1910-ben Pancera 40 korona pénzbüntetésben elmarasztalta a közjegyzőt, mivel az két hagyatéki ügyben a táblabíró által kért határidőre nem intézte el az ügyet. Fésűs ez ellen fellebbezést nyújtott be, amelyben a táblabírót súlyos vádakkal illette.

A Budapesti Királyi Törvényszék Hajós Károly vizsgálóbírót küldte Fiumébe 1911 áprilisában az eset kivizsgálására, aki tíz nap alatt közel kétszáz tanút hallgatott meg.

Az ügyben első fokon – „költségekímélés szempontjából” – mint delegált bíróság a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék tanácsa járt el Baloghy György elnökletével. A tárgyalást, amely „az olasz körök észrevehetően élénk nehezítésére magyar nyelvű” volt, és ahonnan „az olasz lapok tudósítói tüntetően távolmaradtak”,⁵⁷⁵ 1912. március 18-ára tűzték ki Fiumében. A tárgyalásra 65 tanút idéztek.

A közjegyző vádjai részben a bíró hivatali működésére, részben magánéletére vonatkoztak. A tanúvallomások igazolták a vádakot. Beigazolódott, hogy Pancera István hivatali kötelességét hanyagul és pontatlanul teljesítette, jegyzői és joggyakornokai az ő távollétében a feleket eskü alatt kihallgatták, sőt helyszíni bírói szemlét is foganatosítottak, amelynek jegyzőkönyvét ő utólag, az adatok valódiságának ismerete nélkül írta alá. Előfordult az is, hogy a becsomózott pereket csak 9–10 hónapnyi „hevertetés után” intézte el.⁵⁷⁶

Pancera a bíróság elnökének kijelentésére („Az a vád ön ellen, hogy nem járt rendesen a hivatalába.”) elmondta, hogy az igaz, mivel „krónikus influenzám volt, s ilyenkor három-négy napig nem mentem be”. Hozzáfüzte azt is, hogy „egy esetben elmentem két hétre a milánói kiállításra, de akkor egy régebben kapott szabadságomat használtam föl”. A főtárgyalás során több okiratot is bemutatott annak bizonyítására, hogy ha hivatalából távol maradt, az azért történt, mert „egyrészt a minisztériumba, másrészt a Kúriához volt szolgálatételre berendelve, továbbá orvosi bizonyítvánnyal igazolta, hogy már évek óta krónikus influenzában szenved”.

Arra az elnöki kérdésre, hogy a róla, a *Zeitben*, illetve a *Berliner Zeitungban* megjelent híresztelések miatt miért nem indított sajtópert a két újság ellen,

⁵⁷⁵ Közjegyző és táblai bíró. Az *Ujság*, 1912. (március 19.) 67. sz. 20. p.

⁵⁷⁶ A Fésűs–Pancera-ügy. *Budapesti Hírlap*, 1912. (március 29.) 76. sz. 14. p.

Pancera úgy válaszolt, hogy „csak hosszú idő múlva értesültem e támadásokról s kértem felhatalmazást a minisztertől a pör megindítására, de nem kaptam meg. Erre elküldtem megbízottaimat Bécsbe és Berlinbe s a két lap bocsátnatkérő nyilatkozatot közölt.”⁵⁷⁷

Nem tagadta, hogy kávéházakban és egyéb nyilvános helyeken hazardjátékot játszott, azt azonban igen, hogy „inkorrektül” játszott volna.

A büntetőtörvényszék megállapította, hogy a sértett bíró hivatali hanyagsága folytán többször is kimerítette az 1871. évi VIII. tc.-be foglalt fegyelmi vétségeket.

Pancera magánélete is „kihívta a legszigorúbb kritikát”. Közel húsz éve ismert hamiskártyás hírében állt Fiumében, rendszeresen játszott hazardjátékot nyilvános helyen, kávéházakban (elsősorban a Casino Patriotticóban, amely ma a Radio Rijekának ad otthont) jövedelmének gyarapítása céljával.

A *Pesti Hírlap* tudósított arról, hogy fiumei kormányzóságának (1906. május–1909. december) utolsó heteiben, 1909 vége felé Nákó Sándor az egyik abbáziai szállodában heves kártyapartit vívott Pancera táblabíróval és egy Berzeviczy Gergely nevű kaszinótaggal. A kormányzó veszett, és akkortájt azt rebesgették, hogy épp emiatt mondott le kormányzói állásáról. A kártyapartiról a helyi lapok részletesen beszámoltak, kommentálva a történeteket.⁵⁷⁸

Írtak arról is, hogy „az elegáns monoklis bíró látszólag legjobb barátja volt Fiumében” Nákó Sándornak. Fény derült egy olyan esetre is, amikor egy bizonyos B. György egykor gazdag, ám az idő tájt már csak kártyázással foglalkozó földbirtokos Pancerával együtt kopasztotta meg a kormányzót. B. György neve egyébként nem volt ismeretlen külföldön sem, megfordult Karlsbadban, de még Londonban is, adósságait „nem tartotta szükségesnek kiegyenlíteni”, így kitiltották többek között a Magyar Lovaregyesület valamennyi pályájáról.⁵⁷⁹

A tanúk között szerepelt a Fiumei Királyi Törvényszék valamennyi bírása és tisztviselője, több ügyész, ügyvédek és magánszemélyek egyaránt.

Thierry Alajos kúriai bíró, a fiumei törvényszék elnöke elmondta, hogy több ízben tett panaszt Pancera ellen, mivel engedély nélkül hagyta el hivatalát, sőt előfordult az is, hogy több napig be sem járt a bíróságra, amely „nagyon alkalmas arra, hogy a jogszolgáltatás komolyságába vetett bizalmat megrendítse”. Hasonlóan nyilatkozott néhány további tanú is, ám a bírák megegyeztek abban, hogy mindenki úgy osztja be hivatali működésének idejét, ahogy azt az ügykezelés munkarendje „a legjobban megengedi”. Pancera pedig elmondta, hogy ha „későn érkezett a hivatalba, a délutáni és esti munkával pótolta a hiányt”.

⁵⁷⁷ Táblabíró és közjegyző pöre. *Pesti Hírlap*, 1912. (március 17.) 66. sz. 35. p.

⁵⁷⁸ Egy kártyapartie következményei. *Pesti Hírlap*, 1911. (április 21.) 94. sz. 22. p.

⁵⁷⁹ A fiumei kártya-affér. *Pesti Napló*, 1911. (április 23.) 93. sz. 18. p.

Egy másik tanú (Frankovics Imre tisztviselő, Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Rt.) „szenzációs” vallomást tett. E szerint a táblabíró néhány évvel korábban egy nyári nap délutánján hivatali helyiségébe hívta őt, azzal, hogy meg akarja vele beszélni a nővére házának a terveit. A tervekről aztán szó sem esett, mert Pancera elővett egy csomag francia kártyát és „makaót ajánlott” a tanúnak. Játsszani kezdtek, és eleinte ő nyert 400 forintot, később aztán fordult a szerencse és a táblabíró nyert 3000–4000 forintot ellenfelétől, aki aztán annyit visszanyert belőle, hogy csak 1200 forinttal tartozott. Kiderült, hogy később is zajlott közöttük kártyacsata, amelyek egy része Frankovics vereségével végződött, aki sokszor nem tudott azonnal fizetni és halasztást kért. A tanú elmondta azt is, hogy egy alkalommal, amikor nem tudott fizetni, Pancera elvette a pénztárcáját, és kivett onnan 100 forintot, felszólítva ellenfelét, hogy „A többit hozd el!”.

Pancera aztán annyit helyesbített a vallomáson, hogy nem hivatali helyiségében, hanem lakásán zajlottak az említett kártyapartik. Hozzátette azt is, hogy Frankovicsot *Wahrheitsblind*nek nevezik Fiumében, akit ő „konfuzus és a tényeket összetévesztő egyénnek” ismer.⁵⁸⁰

Frankovics beszélt még arról is, hogy Pancera egy ízben a budapesti Hungária Szállóban Nákó Sándor vendége volt. Itt találkozott össze Frankovics a táblabíróval, aki egy vadonatúj pénztárcát vett elő, amelyben „egész csomó érintetlen, új ezresbankó” volt.

- „– Mennyit adnál ezért a tárcáért? – kérdezte Pancera.
- Húsz-harmincezer koronát – felelte Frankovics.
- Annyiért nem adom oda – felelte a táblabíró.”⁵⁸¹

Terny Ágost trieszti fanagykereskedő és építési vállalkozó azt vallotta, hogy 1898-ban a Casino Patriotticóban makaót játszott Pancerával, aki elnyerte a nála lévő készpénzt, és még 800 korona tartozásról (Pancera szerint csak egy húsz koronás követelésről) is kellett neki névjegyget adnia. Játék közben többször figyelmeztette Pancerát, hogy tévedett, és ő ilyenkor vissza is adta a nyereményt. Terny aztán másoknak is beszélt kártyaadósságáról, és a társaságban lévők figyelmeztették, hogy miért játszik olyan hírhedt kártyással, mint Pancera. A táblabíró „hamissága abban nyilvánul, hogy lopva megnézi a leadott és levett kártyát”.⁵⁸² A fanagykereskedő még arról is beszámolt, hogy Pancera könyörögve kérte őt, hogy bírói állására tekintettel, Terny állítson ki egy nyilatkozatot, amelyben „kifogástalan úriembernek ismeri el” őt. Terny ezt

⁵⁸⁰ Táblabíró és közjegyző. *Az Ujság*, 1911. (április 25.) 97. sz. 15. p.

⁵⁸¹ A fiumei kártya-affér. *Pesti Napló*, 1911. (április 23.) 93. sz. 18. p.

⁵⁸² Táblai bíró és közjegyző. *Az Ujság*, 1911. (április 30.) 102. sz. 16. p.

némi vonakodás után megtette. Az eset azonban ezzel nem ért véget, mert néhány hónappal később a fanagykereskedő és a táblabíró között majdnem párbajra került sor, amelyet csak az akadályozott meg, hogy Pancera eltörte a karját. Pancera szerint azonban azért maradt el a trieszti becsületbíróság által meghatározott párbaj, mert Terny megtagadta az elégtételadást.⁵⁸³

1912. március 25-én „Fiume városának egész közönsége nagy feszültséggel várta a szenzációs pörben az ítéletet. A tárgyaló terem padsorai zsúfolásig megteltek előkelő fiumei urakkal és hölgyekkel.”⁵⁸⁴

A büntetés kiszabásánál Fésűs Györgyre nézve a bíróság terhelő körülményt nem rótt fel, enyhítő körülményként értékelték, hogy a vádlott a rágalmazást közérdekből, „jogos magánérékének és közjegyzői reputációjának megvédése közben követte el”.⁵⁸⁵ Fésűst a büntetőtörvényszék egyrendbeli rágalmazásért (jöllehet az ügyészség kétrendbeli rágalmazás vétségével vádolta) hétszáz korona pénzbüntetésre ítélte.⁵⁸⁶ A bíróság azért nem állapított meg kétrendbeli rágalmazást, mert a vádlott „két beadványát egy napon adta be és így a bíróság ezt egy akarathatározással elkövetett cselekménynek minősítette”.

Az ítélet ellen a vád képviselője a minősítés, az anyagi halmazat meg nem állapítása miatt, valamint a büntetés súlyosítása végett fellebbezett. Fésűs György és védője szintén fellebbezett.

A bíróság ítéletével nem értett egyet „a fiumei közönség” sem: „kedden [1912. április 2.] este nagy bankettet rendeztek Fésűs dr. tiszteletére”.

„[...] a bankettezők között képviselve volt mindenféle politikai párt, megjelentek a legkülönbözőbb foglalkozású emberek, magyarok, olaszok és horvátok vegyest; olyanok is, a kik Fésűst azelőtt nem is ismerték: tehát nem »barátai« rendezték Fésűs számára a bankettet, hanem a szó igazi értelmében Fiume közönsége tüntetett mellette. [...] nem annyira a bíróság ítéletét bírálta fölül a Fésűs-banketten Fiume közönsége, mint inkább méltóan elítélte demonstrációjával a fiumei törvényszéken uralkodó léha állapotokat”.⁵⁸⁷ Fésűs fellépése nélkül Pancerát törvényszéki elnökké nevezték volna ki.

Másodfokon 1912 szeptemberében a Budapesti Királyi Ítéltábla tárgyalta a Pancera–Fésűs ügyet Ráth Zsigmond elnökletével. Az ítéltábla Fésűs Györgyöt felmentette, döntését azzal indokolva, hogy bizonyítottan találta a vád tárgyává tett azon állítást, hogy Pancera István bírói hivatali kötelességeit súlyosan megszegte, különösen azzal, hogy nem jelent meg a kítűzött tárgyalásokon, vagy éppen a tárgyalások és a tanúkihallgatások lefolytatását és az eskükívételt

⁵⁸³ Uo.

⁵⁸⁴ Közjegyző és táblai bíró. Az *Ujság*, 1912. (március 26.) 73. sz. 5. p.

⁵⁸⁵ Uo.

⁵⁸⁶ A Fésűs–Pancera ügy. *Budapesti Hírlap*, 1912. (március 29.) 76. sz. 14–15. p.

⁵⁸⁷ Fiume és egy bírói ítélet. Az *Ujság*, 1912. (április 5.) 82. sz. 14. p.

jegyzőire, sőt esetenként joggyakornokaira bízta, valamint „engedelem nélkül távozott bírói székhelyéről”. A másodfokon eljáró bíróság szerint kétségtelen tény, hogy Pancera bíró folyamatosan és nagyobb összegekben nyilvános helyeken hazárdjátékot játszott. Fésűs György az ítéletben megnyugodott, ám az ügyész és Pancera István semmisségi panaszt nyújtott be az ítélet ellen.⁵⁸⁸

A Kúria 1913 novemberében helybenhagyta a másodfokú bíróság ítéletét.

Az ügy érdekessége, hogy a rágalalmazási perben beigazolódott vádak alapján Pancera István ellen fegyelmi eljárás indult, amely 1913. november 8-án felmentéssel végződött. „A megokolás az, hogy Pancera Fiumében csak olyan szabálytalanságot követett el, a minők ott gyakran előfordultak.” A bírói állással össze nem férő viselkedésre vonatkozó vádak pedig nem nyertek igazolást.

A döntés nem hagyta nyugodni Fésűs György közjegyzőt, és több napilapban nyilatkozatot tett közzé (1913. november 14-i keltezéssel), amelyben pontról pontra felsorolta azokat a mulasztásokat és kötelességszegéseket, amelyeket az első és a másodfokon eljáró bíróságok jogerős ítéletei rögzítettek. „Hogy mind eme bíróság megállapított tények ellenére a Kúria mégis miért mentette fel Pancera Istvánt, azt én nem tudom.” – zárta sorait.⁵⁸⁹

Fésűs nyilatkozatában a következő, a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék (15612/1912. sz.) és a Budapesti Királyi Ítéltábla (7121/1912. sz.) ítéleteiben jogerősen megállapított tényeket ismertette:

- „1. 1897 vége óta számtalanszor és pedig sokszor több napon keresztül is igazolatlanul távol maradt hivatalától;
2. rendszeresen későn jelent meg ott, még ha tárgyalásai voltak is kitűzve, amelyek vezetését jegyzőire bízta;
3. megrogzött szokása szerint az ítéleteket jegyzőivel foglaltatta írásba, és egyéb olyan bírói funkciókat is végeztetett velük, mint a tanúk megesketeése, helyszíni szemlék foganatosítása, amelyeket csak magának a bírónak szabad foganatosítania;
4. számos becsomózott perben, amelyek az ítélethozatalra meg voltak érve, az ítéletszerkesztést indok nélkül halogatta, és egy felügyeleti vizsgálat előtt az ily módon felgyülemlett ügyekben mintegy 80 ítéletet gyárilag foglaltatott írásba;
5. a közönségnek nyitva álló, tehát nyilvános helyeken, kávéházakban nemcsak battót, hanem más hazárd kártyajátékot, úgymint makaót és ferblit is gyakran játszott, amely szokása a bizonyító eljárás adatai szerint nemcsak baráti s szűkebb társadalmi körben volt ismeretes, hanem Fiumében szinte majdnem általános szóbeszéd tárgya volt, s miként az ide vonatkozó tanúvallomásokból is kitűnik, habár nem is kimutatható alappal, de

⁵⁸⁸ Közjegyző és táblabíró. Az *Ujság*, 1912. (szeptember 14.) 218. sz. 14. p.

⁵⁸⁹ Pancera ur – feddhetetlen. *Népszava*, 1913. (november 21.) 273. sz. 13. p.

mégis olyan következtetésekre, mendemondákra adott alkalmat, amelyek Pancera jó hírnevét, már bíró állásánál fogva is csorbíthatták.

Pancerának ez a szinte szenvedéllyé fajult, a nyilvános helyeken is űzött kártyázása tehát, amely büntetendő cselekményt is foglal magában, mert a Kbt. 88. §-ába ütközik, nyilvánvalóan alkalmas volt arra, hogy közmegebotránkozást szüljön, és őt, mint bírót, a tiszteletre és bizalomra méltatlan színben tüntesse fel;

6. saját beismerése szerint is Frankovics Imrétől hazárd kártyajátékban egy alkalommal rövid idő alatt valóban tetemes összeget elnyert, és ennek a nyereségnek részbeni kielégítése fejében a Blau-féle 900 forintos követelést magára engedményeztette, és a Frankovics Imre pénztárcájában volt 100 forintot, úriemberhez és bíróhoz nem méltó és nem illő kapzsisággal önhatalmúlag elvette, ami kétségkívül olyan botrányos, s a bíró tisztességével s méltóságával össze nem egyeztethető magatartás volt, amely alkalmas arra, hogy őt a bizalomra és tiszteletre méltatlanná tegye.”⁵⁹⁰

A *Népszava* szerint: „Mi tudjuk, hogy miért mentette föl a Kúria Pancerát. Hát egyszerűen azért, mert, amint a nép mondja, varjú a varjúnak szemét nem vájja, és Pancera úrnak bizonyára elég előkelő összeköttetései vannak arra, hogy a Kúria előtt most a nép szava isten szava legyen.”⁵⁹¹ A közvélemény mindenestre elszomorítónak tartotta az ügy illetén kimenetelét, hiszen az Fiumében „minden irányban megingatja a bizalmat a magyar intézmények iránt”.

A felmentő fegyelmi ítéletet követően Pancera Istvánt – saját kérelmére – áthelyezték a Nagykanizsai Királyi Törvényszékre.⁵⁹²

A fiumei botrányos éveket maga mögött hagyva megbecsült polgára lett Nagykanizsának, és amikor 1915 októberében nyugalomba vonult, a *Zalai Hírlap* így búcsúzott tőle: „Távozása érzékeny vesztesége a város társadalmának, mely meglehetősen híjával van azoknak a minden hétköznapiságtól ment, mindig igazán emberien és par excellence úrián gondolkodó egyéniségeknek, aminek dr. Pancera István mindenkor bizonyult. Lehetetlen rövid jellemzést adni az ő világrészeket átfogó és emberek százazreinek kvalitásain felülemelkedő zseniális egyéniségéről, de legjobban jellemzi talán az az igazi, nemcsak szavakban, hanem tettekben is minduntalan megnyilatkozott szintiszta liberalizmusa, mellyel mindenkit lebilincsel, aki vele akár hivatalosan, akár a magánéletben csak egyszer is érintkezett.”⁵⁹³

⁵⁹⁰ Uo.

⁵⁹¹ Uo.

⁵⁹² Pancera István áthelyezése. *Budapesti Hírlap*, 1912. (november 12.) 267. sz. 18. p.; *Budapesti Közlöny*, 1912. (november 10.) 256. sz. 1. p.

⁵⁹³ Dr. Pancera István – nyugalomban. *Zalai Hírlap*, 1915. (október 27.) 245. sz. 2–3. p.

3. 11. Hivatalvesztésre ítélt büntetőtörvényszéki tanácselnök

Fayl Ivor⁵⁹⁴ egyike volt „a legjellegzetesebb igazságszolgáltatónak, akinek nemcsak ítéleteiben, hanem tárgyalási modorában és általában egész egyéniségében megnyilatkozott a mai idők szelleme”. 1919 után egyike volt a legfoglalkoztatottabb bírónak, a legnagyobb politikai perek ítélkező tanácsának tagjaként, illetve a népbiztosok perének egyik szavazóbírájaként is működött. Ezt követően egyesbíróként járt el büntetőperekben. „A vádlottak rettegtek tőle és nem egyszer volt tárgyalóterme hangos botrányoknak színhelye.”⁵⁹⁵ Tárgyalási modora miatt gyakorta került összetűzésbe a védőkkel. Számos fegyelmi feljelentést tettek ellene, főként azzal vádolták, hogy szabálytalanul vezeti a tárgyalásokat. Emiatt néhány alkalommal megintésben részesült, 1927 novemberében pedig hivatalvesztésre ítélték.

1926 nyarán két budapesti ügyvéd, Parragh Sándor és Hernád Henrik tett fegyelmi feljelentést Fayl ellen, akik elsősorban a tanácselnök tárgyalási modorát sérelmezték, valamint azt kifogásolták, hogy „túlságosan egyéni módon bánik az ügyvédekkel és túlságosan szigorú hangú a vádlottakkal szemben”. A terjedelmes beadványt megfogalmazó Parragh Sándornak egy Fayl Ivor vezette büntetőper tárgyalása során „rendkívül kínos incidensei voltak” a tanácselnökkel. Az ügyvéd és a tanácselnök között éles szóváltás bontakozott ki az egyik tárgyalási napon, mivel a védő többszöri figyelmeztetés ellenére is megsértette a tárgyalás rendjét. A vita hevében Fayl kizárta az ügyvédet a tárgyalásról. Amikor a következő tárgyalási napon Parragh ismét megjelent, a tanácselnök detektíveket rendelt a tárgyalóterembe, akik – az elnök utasítására – az ügyvédet kivezették a tárgyalóteremből. A következő tárgyalási napon nagyjából ugyanez a jelenet ismétlődött meg, és a szokatlanul viharos összeszólalkozás után a tanácselnök ismét detektívekkel vezettette ki a renitens Parraghot.⁵⁹⁶

Az eset után az ügyvéd feljelentést tett Fayl Ivor ellen. Az ügyészség azonban nem vállalta a tanácselnökkel szemben a vád képviselését, így Parragh pótmagánvádlóként lépett fel. A vizsgálat lefolytatását követően a budapesti királyi ítélőtábla mint fegyelmi bíróság Faylt felfüggesztette állásából. Fegyelmi

⁵⁹⁴ *Fayl Ivor Emil* (Budapest, 1876 – Budapest, 1940. május 1.) jogi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen folytatta, majd 1902-től a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, utóbb a VII. kerületi királyi járásbíróság joggyakornoka lett. 1905-től aljegyzőként, 1909-től jegyzőként, 1913-tól albíróként, 1915-től bíróként teljesített szolgálatot a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéken, 1924-ben tanácselnöki címmel ruházták fel. 1928-tól a Balassagyarmati Királyi Törvényszék bírója, 1939-től tanácselnöke.

⁵⁹⁵ Fayl bírót hivatalvesztésre ítélték. *Népszava*, 1927. (november 6.) 252. sz. 9. p.

⁵⁹⁶ Két ügyvéd offenzívája Fayl Ivor tanácselnök ellen. *Az Est*, 1926. (június 2.) 122. sz. 14. p.

ügyét 1927 februárjában tárgyalták, a hivatalvesztést – a nyugdíjigény épségben tartása mellett – kimondó marasztaló ítélet 1927. november 5-én született meg.⁵⁹⁷ Az elsőfokú ítéletet 1928. február 4-én a bírói testület legfelsőbb tanácsa megsemmisítette, Fayl Ivort 1000 pengő pénzbüntetésre ítélte, és állásába visszahelyezte.⁵⁹⁸

Parragh Sándor az igazságügy-miniszternél is feljelentette Faylt, méghozzá kivezetetése miatt személyes szabadság megsértésének büntette, hivatali hatalommal való visszaélés, becsületsértés és rágalmozás címén. Az Igazságügyminisztériumból a feljelentés az ügyészségre került, és a vádhatóság 1926. május 24-én bűncselekmény hiányában megszüntette az eljárást.⁵⁹⁹

3. 12. A mulatozó járásbíró

1930 őszén B.[alog] K.[ároly] szolnoki járásbíró azzal vádolták, hogy özvegyember létére huzamosabb időn át a Szolnoki Törvényszék épületében, majd a városban közös lakásban lakott egy nővel, akiről bírótársai és mások előtt is azt állította, hogy a nővére. A járásbíró „nem illő, túl hangos éjszakai életmódot folytatott”, amikor táncolt, sőt „teljesen ruhátlanul dévajkodott” a nővel. Mivel a lakás ablakai a törvényszéki fogház épülete felé nyíltak, botrányos mulatozásai a fogházi letartóztatottak között is szóbeszéd tárgyává váltak.

Amikor a törvényszéki elnök felelősségre vonta a járásbíró, az úgy nyilatkozott, hogy a nő az unokanővére, és csak később vallotta be, hogy a barátnője. Megígérte, hogy a nőt „eltávolítja lakásáról”. Ez azonban nem történt meg. Ezt követően a Budapesti Ítéletábla elnöke vonta felelősségre, amit Balog azzal utasított vissza, hogy „magánéletéről nem tartozik számadással”, később azonban ígéretet tett arra, hogy a vele közös háztartásban élő nőt 1930. április 1-jéig feleségül veszi. De ezt az ígéretét sem váltotta be.

A vádirat szerint Balog Károly „az állása iránt tartozó tiszteletre és bizalomra méltatlanná vált”, mert a bírónak „az erkölcsi szempontokat magánéletében sem szabad soha szem előtt tévesztenie”. A Budapesti Ítéletábla fegyelmi tanácsa hosszas tanácskozás után feddésre és büntetésből való áthelyezésre ítélte.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ Hivatalvesztésre ítélték egy bírót. *Budapesti Hírlap*, 1927. (november 6.) 252. sz. 25. p.

⁵⁹⁸ Dr. Fayl Ivor törvényszéki tanácselnököt a Kúria visszahelyezte állásába. *Pesti Hírlap*, 1928. (február 5.) 29. sz. 18. p.

⁵⁹⁹ Két ügyvéd offenzívája Fayl Ivor tanácselnök ellen. *Az Est*, 1926. (június 2.) 122. sz. 14. p.

⁶⁰⁰ Bíróhoz nem illő életmód. 8 *Órai Ujság*, 1930. (november 8.) 255. sz. 4. p.

4. Jogeset a bírói vagyoni felelősség köréből

Az alábbi, 1903. szeptember 21-én hozott ítéletet a *Jogtudományi Közöny* közölte. „A budapesti kir. ítélő tábla mint elsőfokú fegyelmi bíróság: A panasznak elutasításával a kártérítési kereshetőség megállapítása céljából kért fegyelmi eljárás megindítását mellőzi.

Indokok: A panasz szerint a panaszlott albiró terhére eső mulasztás az, hogy a K. D. ellen folytatott végrehajtási ügyben 1903. évi február 6-ára kitűzött árverésnek meg nem tarthatásáról a panaszosokat, mint a végrehajtási eljáráshoz csatlakozókat nem értesítette, aminek következtében a panaszosok károsodtak. E kár pedig előállott akként, hogy sürgősen fizették az árverési hirdetésménynek a *Budapesti Közönyben* történt közzétételéért a 20 K 75 fillér díjat; továbbá 100 K napi s fuvar költségét fizettek hiába, mert ügyvédjük az árverés megtartására S-ba utazott. A végrehajtási ügyiratok igazolják, hogy K. D. ellen a losonczy takarékpénztár és hitelbank javára, valamint több csatlakozott végrehajtató javára a panaszlott albiró 1902. évi február hó 6-ik napjára árverést tűzött.

Az árverési hirdetésmény ellen K. D. felfolyamodást nyújtott be. Minthogy pedig a kir. ítélő tábla ezt a felfolyamodást csak az 1903. február 17-én intézte el, a február 6. napjára kitűzött árverés megtartható nem volt. Hogy a panaszlott a felfolyamodás beadásáról a panaszosokat nem értesítette, ez a mulasztása a panaszlott részéről is fennállónak elismert gyakorlattal ellenkezik. Azonban ez azért nem képezheti az eljárás megindításának alapját, mert a panaszosok kárúknak felmerülését még valószínűvé sem tették. Ugyanis az árverési hirdetésmény kivonatát a *Budapesti Közönyben* a panaszosok ügyvédje közzététetni köteles nem volt, hanem e kötelezettség a végrehajtató képviselőjét terhelte. [...]

A végrehajtási ügyiratokból kitűnik továbbá, hogy a meg nem tartott árverés napján a panaszosok ügyvédének helyettese, aki az említett árverés megtartására a helyszínre utazott, az árverés helyéhez közel fekvő községben a panaszosok javára ugyancsak K. D. ellen kielégítési, illetve ezzel együttesen biztosítási végrehajtás foganatosításánál közbenjárt, amely közbenjárásért fuvar- és napidíjait felszámította s a bíróság ezeket 32 K 93 f.-ben meg is állapította. Nyilvánvaló tehát, hogy a panaszosok képviselője a helyszínen sürgősen és díjazatlanul időt nem vesztett, mert más ügyből kifolyólag költség- és díjmegtérítésben részesült. Kár felmerülése tehát ezen az alapon sem látszik kimutathatónak.”⁶⁰¹

⁶⁰¹ A bíró kártérítési felelősségéhez. *Jogtudományi Közöny*, 1903. 50. sz. 427–428. p.

VIII. ÖSSZEGLZÉS

Az 1871 és 1954 közötti évtizedek bírói felelősséget rendező szabályai magukon viselték a korszak politikai és társadalmi viszonyainak jellegzetességeit, és ezzel együtt a bíróságok és a bírói kar erkölcsi és ideológiai megítélésének változásait. Az 1871. évi VIII. tc., az 1936. évi III. tc. és az 1954. évi II. törvény vonatkozásában egyaránt megállapítható, hogy a bírák és a bírósági hivatalnokok (tisztviselők) és az e törvények hatálya alá tartozó személyi kör a felelősségi szabályok megállapítását kizárólag a bírói (szakmai) függetlenség alapelveire figyelemmel tartotta elképzelhetőnek. Számos alkalommal hangsúlyozták, hogy a bírói függetlenség az 1869. évi IV. tc.-ből és a későbbi kapcsolódó jogszabályokból fakadóan nem jelent és nem is jelenthet egyet a bírói felelőtlenességgel.

A bírói felelősségre vonatkozó szabályok a gyakorlatban akkor működhetnek, akkor szolgálhatják a jogkereső közönség érdekét és az igazságszolgáltatás „jóságát”, ha a jogalkotó nem téveszti szem elől az egyensúly megteremtését a függetlenség és a számonkérhetőség között. Ehhez kapcsolódik az a követelmény is, hogy az ítélkező testületek és a felügyeleti hatóságok teljes mértékben különüljenek el egymástól. Az elhatárolás nem könnyű, hiszen adott esetben nehéz eldönteni, hogy hol ér véget a magasabb fokú bíróság ítélkező tevékenysége, és hogy hol kezdődik a felügyeleti hatóság beavatkozási köre. A 19–20. században a bíróságok felett a legfőbb felügyeleti jogot – igazságügy-minisztere útján – a király gyakorolta. De a bíró felett felügyeleti jogot gyakorolt saját ítélkező fórumának elnöke, valamint a szervezetben felette álló bíróság elnöke is, aki kisebb szabálytalanságokért rendreutasíthatta, meginthe a bírót. Az igazságügy-miniszter felügyeleti jogán a bíróságok általános működése felett a bírói szervezeti törvények változtattak. A Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló 1954. évi II. törvény is megerősítette, hogy „a bíróságok működése felett a felügyeletet az igazságügy-miniszter látja el”.

A bírót és bírósági hivatalnokot (tisztviselet) nemcsak a felügyeleti úton érvényesített felelősség, hanem bűnvádi (büntető), fegyelmi és vagyoni (kártérítési) felelősség is terhelte.

Az 1871. évi VIII. tc. úgy rendelkezett, hogy hivatali büntettek elkövetése esetén rendes bíróság járjon el „a szokott bűnvádi eljárás mellett”. Az esetlegesen kárt szenvedett peres fél pedig magánkereset útján kártérítési igényt nyújthatott be a bírósághoz. A hivatali büntettet elkövető bíróval szemben 1880. szeptember 1-jétől, a Csemegi-kódex hatálybalépésétől kezdve már nem a fegyelmi törvény, hanem a büntető törvénykönyv szabályai szerint kellett fellépni. A jogalkotó a bíró által elkövetett egyes hivatali büntetteket – vesztegetés, hivatali hatalommal való visszaélés – külön minősített vagy súlyosabban büntetett. A bíró bűnvádi felelősségét megalapozhatta még a hivatali sikkasztás, az okirat-hamisítás, a hivatali működés során elkövetett tetteleges bántalmazás, továbbá valakinek jogtalanul valaminek az eltűrésére vagy elhagyására kényszerítése, a hivatali titok elárulása, valamint a hivatali kötelesség teljesítésének a megtagadása.

A fegyelmi felelősség az alapjául szolgáló kötelességszegés jogi természetén és csekélyebb súlyán kívül leginkább a gyakorlati alkalmazásban tért el a bűnvádi felelősségtől, amennyiben más bíróság más eljárás keretében állapította meg, valamint más jellegű büntetéseket vont maga után.

Az 1871. évi VIII. tc. értelmében fegyelmi vétséget követett el az a bíró, aki hivatali kötelességét vétkesen, de „nem azon bűnös czélből” szegte meg, hogy magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen vagy valakinek jogtalan kárt okozzon, továbbá az, aki botrányos magaviselete miatt „tiszteletre s bizalomra méltatlanná” vált. A fegyelmi vétség tehát csak vétkesen elkövetett kötelességszegés lehetett.

Az 1871. évi törvény alapján a fegyelmi vétség büntetése a vétség nagyságához, ismétléséhez és az abból származó hátrányokhoz képest rosszallás, feddés, pénzbüntetés vagy hivatalvesztés lehetett. A pénzbüntetés a bírák (bírósági hivatalnokok) évi fizetésének egyharmadánál nem lehetett magasabb összeg. A fegyelmi határozatban kimondott hivatalvesztés maga után vonta az illető címének, fizetésének, valamint nyugdíjának és „mindazon előnyöknek elvesztését is, melyeket az szolgálata alapján” az államtól igényelhetett volna. Rosszallás, feddés, illetve pénzbüntetés kiszabása esetén a fegyelmi büntetés erkölcsi hatályának időtartama alatt az elmarasztalt bíró (bírósági hivatalnok) nem tölthetett be magasabb hivatali állást, illetve nem lehetett magasabb fizetési fokozatba sem előléptetni. „Csekélyebb rendetlenségek” esetén fegyelmi eljárás nélkül a bírósági elnök hivatalosan meginthette a törvényszéknél vagy annak területén alkalmazott bírákat és bírósági hivatalnokokat.

A fegyelmi vétségek felett fegyelmi bíróság, gyakorlatilag minden bíró felett a nála egy fokkal magasabb bíróság ítél. Az 1871. évi VIII. tc. értelmében a

királyi törvényszékeken alkalmazott bírósági hivatalnokok és szakértők felett az elsőfokú királyi törvényszékek mint fegyelmi bíróságok jártak el. Az elsőfokú bíróságok elnökei és ítélobírói felett annak a királyi ítélőtáblának öttagú fegyelmi bírósága járt el, amelynek területén a bíróság székhelye volt. Az elsőfokú királyi törvényszékek elnökei, valamint a királyi ítélőtáblák bírói felett a legfőbb ítélőszék héttagú fegyelmi bírósága gyakorolta a fegyelmi jogot.

A királyi ítélőtáblák elnökeinek és alelnökeinek, a Kúria elnökeinek, másodelnökeinek és ítélobíróinak fegyelmi ügyeit külön fegyelmi bíróság tárgyalta. Ez a külön fegyelmi bíróság 36 rendes és 12 póttagból állt, tagjainak felét az országgyűlés felsőházából, felét pedig a Kúria alelnökei és bírói közül választották. Az országgyűlés felsőházáról szóló 1926. évi XXII. tc. annyiban egészítette ki ezt a rendelkezést, hogy kimondta, a legfőbb fegyelmi bíróságha a felsőházi tagokat lehetőleg a felsőház bírói, ügyvédi vagy jogtanári képesítésű tagjai közül kell megválasztani.

A bírákat (bírósági hivatalnokokat) terhelő vagyoni (kártérítési) felelősség tekintetében az 1871. évi VIII. tc. szerint a bírák és a bírósági hivatalnokok felelősséggel tartoztak azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak. A vagyoni felelősséget csak akkor lehetett megállapítani, ha a vétség károsító eredményét a törvényben szabályozott perorvoslatokkal nem lehetett elhárítani. Ahhoz tehát, hogy a bírót vagy a bírósági hivatalnokot felelősségre lehessen vonni valamely kárt okozó cselekményért vagy mulasztásért, szükséges volt az is, hogy a károsult a maga részéről mindent megtegyen a kár elhárítása vagy megszüntetése érdekében. A fegyelmi törvény továbbá kimondta, hogy mindazon károkért, amelyeket az 1869. évi IV. tc. értelmében kinevezett bírák és bírósági hivatalnokok hivatalos minőségükben elkövetett sikkasztással okoztak a magánfeleknek, az állam felel.

Hatvanöt évvel az 1871. évi VIII. tc. hatálybalépése után új fegyelmi törvényt fogadott el az országgyűlés. Az 1871 és 1936 közötti évtizedek magyar bírósági szervezetében és a bírói karban olyan lényeges változások történtek, amelyek elengedhetetlenné tették a felelősségi szabályok korszerűsítését.

Az új fegyelmi törvény, az 1936. évi III. tc. nem tartalmazta a bírók büntetői felelősségét, hiszen az 1878. évi V. tc. hatálybalépésével a büntetőjogi felelősség részletes szabályait a büntető törvénykönyv tartalmazta. A bíró vagyoni felelősségére vonatkozó korábbi törvényszakaszokon sem változtatott a jogalkotó, mondván, ezek a rendelkezések „teljesen megfelelőek és olyan joggyakorlatnak szolgálnak alapjául, amelynek egyöntetűsége érdekében ezeknek a szabályoknak még szerkezeti jelentőségű érintése sem kívánatos”. A vagyoni felelősség esetleges későbbi újraszabályozását ez idő tájt a közszolgálati alkalmazottak „egyéb körét” érintő vagyoni felelősség rendezésétől és a magánjogi törvényjavaslat (Mtj.) alapelveivel való összhang kialakításától tették függővé.

Az 1936. évi III. tc. szerint fegyelmi vétséget követett el a bíró, ha hivatali kötelességét gondatlanságból súlyosan vagy szándékosan megszegte, illetve ha életmódjával vagy magaviseletével állásának, illetve alkalmazásának tekintélyét szándékosan vagy gondatlanságból súlyosan megsértette vagy veszélyeztette. A korábbi szabályozáshoz hasonlóan tehát az új törvény is fenntartotta azt az alapelvet, hogy fegyelmi vétség csak vétkesen elkövetett kötelességszegés lehet, továbbá eltekintett a fegyelmi felelősséget megalapozó tényállási elemek taxatív felsorolásától.

Az 1936. évi III. tc. az addig kiszabható négy fegyelmi büntetés helyett, „az azonos erkölcsi tartalmú” rosszállás és feddés „egybefoglalásával” csak három büntetési nemet – feddést, pénzbírságot és hivatalvesztést – állapított meg. Ennek magyarázata a korábbi törvény hatálybalépését követő évek gyakorlati tapasztalataiban rejlett, miszerint a szabálytalanság, a kötelességszegés és a kifogásolható magaviselet „megnyilatkozásának változatai” jelentőségüket, illetve súlyukat tekintve „legfeljebb kétféleképpen értékelhetők”, ennek megfelelően vagy a felügyeleti jog keretében kiszabott megintéssel, vagy a legenyhébb fegyelmi büntetéssel büntethetők. A törvényhozó azt az alapgondolatot követte, hogy a legcsekélyebb súlyú „rendetlenségeket” a felügyeleti jog keretei között kell elbírálni, míg „ezt a jelentőséget meghaladó”, de csekély súlyú kötelességszegések mint a fegyelmi vétség legenyhébb esetei, feddéssel büntetendők.

A bírói függetlenség alapelvét tiszteletben tartva – a korábbi szabályozáshoz hasonlóan – az ítélobírák felett általában a közvetlen magasabb fokú bíróság keretében felállított fegyelmi bíróság járt el. Emellett érvényesült az az alapelv is, amely szerint a fegyelmi bíróság tagjai rangban a fegyelmi felelősségre vont személy felett álljanak. Fontos szempont volt az is, hogy a fegyelmi bíróság annak a bíróságnak a keretében kerüljön megalakításra, amelynek vezetője a fegyelmi felelősségre vont személy felett a felügyeleti jogot gyakorolja.

Az 1871. évi fegyelmi törvényhez képest viszont eltérést jelentett többek között, hogy az ítélotáblai bírói címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bíró és járásbíró a királyi ítélotábla fegyelmi tanácsának fegyelmi joghatósága alá tartozott az új szabályozás szerint, kikerülve a Kúria kisebb fegyelmi tanácsának fegyelmi joghatósága alól. Jelentős változás volt az is, hogy míg korábban az Országos Földbirtokrendező Bíróság fogalmazószemélyzetének tagjai (tanácsjegyzők) fegyelmi bíráskodás tekintetében a bíróság fegyelmi tanácsának joghatóságába tartoztak, addig az új törvény szerint a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa járt el fegyelmi ügyekben. Meg kell jegyezni azt is, hogy a fegyelmi bíróságok hatásköre nemcsak a szűkebb értelemben vett fegyelmi ügyekre terjedt ki, hanem felölelte a vagyoni felelősség érvényesítésével kapcsolatos, az 1871. évi VIII. tc. 68. §-ában szabályozott esetet, a kártérítési igény érvényesítését is.

Lényeges eltérést jelentett a régi és az új szabályozás között, hogy az 1936. évi III. tc. szakított a fegyelmi bíróság megalakításának korábbi módjával, azaz a sorshúzással, és úgy rendelkezett, hogy a fegyelmi tanács tagjait az illető bíróság teljes ülése a bíróságnál alkalmazott és ott ténylegesen szolgálatot teljesítő tanácselnökök és bírók sorából titkos szavazással választja.

1945 után az egypártrendszer kiépítésével és az állami élet totális átalakításával egyidejűleg sor került a bírói kar függetlenségét garantáló jogszabályok megszüntetésére, valamint a bíróságok személyi állományának megváltoztatására. A tisztesség, a kötelességtudat, a kiemelkedő munkavégzés, a kifogástalan életmód jogszabályi szinten is megfogalmazott korábbi követelményeinek helyét átvette az ideológiai hűség, amelynek folytán a bírói függetlenség megszűnt, és megjelent a bírók állam általi szinte korlátlan számonkérhetősége. Ennek a folyamatnak az első elemét az ítéldbírák áthelyezésének, úgyszintén az ítéldbírák és az államügyészeti tagok végelbánás alá vonásának átmeneti szabályozásáról szóló 1948. évi II. törvény jelentette, amelynek indokolása ugyan a bírói függetlenség elismerését és tiszteletben tartását hangsúlyozta, ám szellemiségében, ideológiájában már egy, a korábbitól teljesen különböző új korszak kezdetét jelezte. A törvény ugyanis – az 1869-ben a bírói függetlenség egyik garanciájaként megfogalmazott áthelyezhetetlenséggel szemben – kimondta, hogy az igazságügy-miniszter a főfelügyelete alá tartozó bármely bíróság bíróját (kivéve a Kúria elnökét és másodelnökét, továbbá az ítéltábla elnökét és alelnökét), annak beleegyezése nélkül is (!), más bírósághoz áthelyezheti.

Az 1954. évi II. törvény hatálybalépésével az 1936. évi fegyelmi törvény hatályát veszítette. Az új törvény kimondta, hogy a Magyar Népköztársaság bírójának politikailag és erkölcsileg feddhetetlennek kell lennie, és hivatali kötelességét „mindenkor becsületesen, éberén és gondosan” kell ellátnia.

Fegyelmi vétséget követett el az a bíró, aki kötelességét hanyagul vagy felelőtlenül látta el, a hivatali munkafegyelmet megsértette, továbbá „a Magyar Népköztársaság bírójához méltatlan, a népi igazságszolgáltatás tekintélyét sértő magatartást” tanúsított.

Az 1954. évi törvény alapján fegyelmi büntetésként feddést, megrovást vagy szigorú megrovást szabhatott ki az ügyben eljáró fegyelmi bíróság. Emellett a fegyelmi tanács indítványozhatta a bíró visszahívását, ha büntettet követett el, vagy kötelességét hanyagul vagy felelőtlenül látta el, vagy ha egyébként olyan magatartást tanúsított, amely sértette „a népi igazságszolgáltatás tekintélyét”.

A bírósági elnökök és a hivatásos bírák fegyelmi ügyeiben a megyei bíróságok, a budapesti fővárosi bíróság és a Legfelsőbb Bíróság mellett működő fegyelmi tanácsok jártak el.

A törvény végrehajtására vonatkozó bírói fegyelmi szabályzat [1.051/1954. (VI. 30.) MT számú határozat] kitért a bíró vagyoni felelősségére is. Kimondta,

hogy a fegyelmi tanács a bírót a Munka Törvénykönyvének (1951. évi 7. tvr. 121–123. §) szabályai szerint kötelezheti a fegyelmi vétséggel az államnak okozott kár megtérítésére.

Az 1954. évi II. törvény és a végrehajtására kiadott jogszabályok 1973. január 1-jén hatályukat veszítették. A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény a bíró fegyelmi felelősségének alapvető kérdéseit is tartalmazta. A törvény 82. § (1) bekezdése kimondta, hogy a bírákra vonatkozó fegyelmi eljárás részletes szabályait a Népköztársaság Elnöki Tanácsa állapítja meg. A kizárólag a bírakat érintő fegyelmi szabályzatot az Elnöki Tanács 1/1973. számú határozatával bocsátotta ki.

Az államigazgatási és az igazságszolgáltatási dolgozók munkaviszonyának egyes kérdéseiről szóló 38/1973. (XII. 27.) MT számú rendelet és ennek végrehajtási rendelete, a 16/1973. (XII. 27.) MüM számú rendelet 1974. július 1-jén lépett hatályba. A bírósági dolgozókra is vonatkozó jogszabály a fegyelmi felelősség körében mindössze két kérdést szabályozott. Egyfelől a fegyelmi elbocsátás egyik jogkövetkezményét, amely szerint az érintett három évig államigazgatási, illetve igazságszolgáltatási szervnél vezetői és ügyintézői munkakörben nem alkalmazható. Emellett kimondta, hogy az államigazgatási jogkörben okozott kár alapos gyanúja esetén az ügyet ki kell vizsgálni, és annak eredményétől függően kell gondoskodni a felelősségre vonásról.⁶⁰²

⁶⁰² Утто 2011. 584. p.

IX. IRODALOM

1. Források

Döntvénytárak

GRECSÁK Károly – GYOMAI Zsigmond (szerk.): *Magyar döntvénytár*. XII. kötet. 1905. Budapest, 1907. Grill Károly Könyvkiadóvállalata

GRECSÁK Károly – GYOMAI Zsigmond: *Grill-féle döntvénytár*. XV. kötet. 1908. Budapest, 1909. Grill Károly Könyvkiadóvállalata

MÁRKUS Dezső (szerk.): *Felsőbíróságaink elvi határozatai. A M. Kir. Kuria és a Kir. Ítéltő Táblák elvi jelentőségű döntéseinek rendszeres gyűjteménye*. XV. kötet (1903–1904). Budapest, 1905. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata

SZLADITS Károly – FÜRST László (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat. Magánjog*. II. kötet. Budapest, 1935. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata

TATICS Péter – SÁNDOR Aladár (szerk.): *Összefoglaló döntvénykönyv. A felsőbírói határozatokban levő elvi kijelentések rendszeres foglalata. A közhasználatú gyűjteményes munkák alapján, a forráshelyek részletes megjelölésével*. IV. kötet. Budapest, 1911. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata

VAVRIK Béla – GYOMAI Zsigmond (szerk.): *Grill-féle döntvénytár. Közjog és közigazgatás*. Budapest, 1906. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata

Felsőházi napló

1935. I. kötet, 1935. április 29.–1936. június 26. Ülésnapok 1935–17.

Főrendiházi napló

1869. I. kötet, 1869. április 24.–1870. augusztus 3. Ülésnapok 1869–24.

Képviselőházi napló

1865. IV. kötet, 1865. március 22.–július 2. Ülésnapok 1865–141.

1869. III. kötet, 1869. október 16.–december 2. Ülésnapok 1869–58., 1869–61., 1869–71.

1869. VIII. kötet, 1870. április 8.–június 21. Ülésnapok 1869–169.

1875. XV. kötet, 1878. február 5.–22. Ülésnapok 1875–356.

1887. XXIII. kötet, 1891. április 13.–június 4. Ülésnapok 1887–479.

A bírói és ügyési szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása.

1887. XXIII. kötet, 1891. április 13.–június 4. Ülésnapok 1887–480.
A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat általános és részletes tárgyalása.
1892. XXXIII. kötet, 1896. május 11.–június 30. Ülésnapok 1892–637.
1910. II. kötet. 1910. szeptember 27.–december 10. Ülésnapok 1910–38., 1910–40., 1910–41.
1935. III. kötet, 1935. június 14.–november 8. Ülésnapok 1935–44., 1935–45., 1935–46.
- Stenographische Protokolle* über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichrathes (Österreich)
- Legislaturperiode 79. Sitzung der 4. Session (20. Mai 1867–15. Mai 1869) am 18. März 1868. 2213–2217. p.
- Országgyűlési napló*
1947. III. kötet, 1948. február 16.–március 5. Ülésnapok 1947–60.

Felsőházi irományok

1935. II. kötet, Irományszámok 1935–82.
- A felsőház közjogi és törvénykezési bizottságának jelentése a kir. ítélőbíráknak és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről szóló 60. számú törvényjavaslat tárgyában.

Főrendiházi irományok

1869. II. kötet, Irományszámok 1869–155.

Képviselőházi irományok

1869. I. kötet, Irományszám 1869–1.
1875. XXIII. kötet, Irományszámok 1875–765.
- Törvényjavaslat, az 1875:XXXVI. t.-cikk hatályon kívül tételéről, valamint az 1871:VIII. és IX. t.-cikkek némely intézkedéseinek módosításáról.
1875. XXIII. kötet, Irományszámok 1875–765.
- Indokolás, az 1875:XXXVI. törvénycikk hatályon kívül tételéről, valamint az 1871:VIII. és IX. törvénycikkek némely intézkedéseinek módosításáról szóló törvényjavaslathoz.
1887. IX. kötet, Irományszám 1887–305.
- Törvényjavaslat a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról.
1887. IX. kötet, Irományszámok 1887–305.
- Indokolás „a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról” intézkedő törvényjavaslathoz.
1887. XXVI. kötet, Irományszámok 1887–995.
- Indokolás „a bírói és ügyészi szervezet módosításáról” szóló törvényjavaslathoz.
1935. I. kötet, Irományszámok 1935–11.

Indokolás „a kir. ítélőbíráknak és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről” szóló törvényjavaslatához.

1935. II. kötet. Irományszámok 1935–102.

A képviselőház igazságsügyi bizottságának jelentése „a kir. ítélőbíráknak és a kir. ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a kir. bírósági és kir. ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről” szóló 11. számú törvényjavaslat tárgyában.

Jogszabályok

A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete.

Első szöveg. Budapest, 1900. Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése
Ausztiai általános polgári törvénykönyv / Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch.

Első rész / Erster Theil. Bécs / Wien, 1853. A cs. kir. udvari és álladalmi nyomda
/ Die kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei
Bürgerliches Gesetzbuch für das Königreich Sachsen (1865).

In HATTENHAUER, Christian – SCHÄFER, Frank L. (hgg.): *Materialien zum Bürgerlichen Gesetzbuch für das Königreich Sachsen.* www.saechsisches-bgb.de
Code de procédure civile.

Édition de l'imprimerie ordinaire du corps législatif. Paris, 1806. Chez Rondonneau, au dépôt des lois

Décret sur la mise à la Retraite et la Discipline des Magistrats.

Bulletin des lois de la République Française. Premier semestre de 1852 contenant les lois et décret d'intérêt public et général publiés depuis le 1er janvier jusqu'au 30 juin 1852. N° 495. N° 3709. Paris, 1852. Imprimerie Nationale

DURAND, A[uguste]. – PEDONE LAURIEL [Luigi] (éd.):

Loi du 30 août sur la réforme de l'organisation judiciaire. Texte officiel annoté avec tous les tableaux annexés. Paris, 1883. Libraires de la Cour d'Appel et de l'Ordre des Avocats

Gesetz vom 21. Mai 1868

betreffend die Disciplinarbehandlung richterlicher Beamten und die unfreiwillige Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand.
RGBl. 46/1868

Gesetz,

betreffend die Dienstvergehen der Richter und die unfreiwillige Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand vom 7. Mai 1851 (Preußen)

Gesetz,

betreffend einige Abänderungen des Gesetzes über die Dienstvergehen der Richter vom 7. Mai 1851, vom 26. März 1856 (Preußen)

Kaiserliche Verordnung vom 12. März 1859,

betreffend die Haftung für das Verschulden der Gerichtsbeamten und die Behandlung der Syndikatsbeschwerden. *RGBl. 46/1859*

KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.):

A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I. kötet. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1885. M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága

KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.):

A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. III. kötet. A tiszántúli törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1892. M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága

KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.):

A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. IV. kötet 2. fele. A Dunán inneni törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1897. M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága

Legge 6 dicembre 1865, n. 2626 sull'ordinamento giudiziario

Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia, 12 dicembre 1865, n. 320–322.

Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867

über die richterliche Gewalt. *RGBL. 144/1867*

A fegyelmi törvény módosítása. 1. rész. Az *Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 4. sz. 35–36. p.

A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. 2. rész. Az *Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 5. sz. 44. p.

A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügy-miniszter úrhoz. 3. rész. Az *Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 6. sz. 59–60. p.

A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. 4. rész. Az *Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 8. sz. 72. p.

A fegyelmi törvény módosítása. Az egyesület előterjesztése az igazságügyminiszter úrhoz. 5. rész. Az *Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítője*, 1910. 9. sz. 84–86. p.

A felsőház házszabályai. 1936. évi hivatalos kiadás. Budapest, 1936. Athenaeum Irod. és Nyomdai R.-t.

Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületnek előterjesztése „a bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és az ügyészségek szervezetéről” készült törvénytervezet módosítása iránt. *Bírák és Ügyészek Lapja*, 1917. 69–70. sz. 531–547. p.

Fogolytörzskönyvek és -nyilvántartások, VII.101.d – A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. HU BFL – VII.101.d – rab. IV – 3698.

Jegyzőkönyve a kir. Curiának 1911. ápril hó 3-án – visszaállításának 50-ik évfordulója megünneplésére – tartott teljes üléséről. *A m. kir. Kúriának és a m. kir. Kúria polgári szakosztályának az 1909–1917. évben tartott teljes üléseiről készült jegyzőkönyvek*, 306–307. p.

VARGA Endre: *Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek*. Budapest, 1958. Akadémiai Kiadó

2. Monográfiák, gyűjteményes munkák

A bírói parancsok eltörléséről. In KÖNYI Manó (összegyűjtötte): *Deák Ferencz beszédei*. I. kötet (1829–1847). Budapest, 1882. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 47. p.

ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1890 és 1914 között. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből I.* Budapest–Szeged, 2014. OBH – Magyar Igazságügyi Akadémia

ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1914 és 1921 között. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből II.* Budapest–Szeged, 2015. OBH – Magyar Igazságügyi Akadémia

ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Dél-alföldi Évszázadok* 23. Szeged, 2006. Csongrád Megyei Levéltár

BALOG Arnold: *Törvény és bíró. Dolgozatok az igazságügy köréből*. Budapest, 1905. Politzer-féle Kiadóvállalat

BELLÉR Judit: *A bíró hatalma és felelőssége a késő-feudális jogtudományban. A jogi felelősség- és szankciórendszer elméleti alapjai* 5. Budapest, 1989. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

BENTHAM, Jérémié: *De l'organisation judiciaire et de la codification*. Paris, 1828. Librairie de Hector Bossange

BINDING, Karl: *Grundriss zur Vorlesung über Gemeines Deutsches Strafrecht*. Leipzig, 1879. Verlag von Wilhelm Engelmann

BIONDI, Francesca: *La responsabilità del magistrato. Saggio di diritto costituzionale*. Milano, 2006. Giuffrè Editore

Bírói felelősség. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. II. kötet. Budapest, 1899. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 14–17. p.

BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest, 2023. Kúria–Prime Rate Kft.

BOGNÁR Iván (összeáll.): *Igazságügyminisztériumi levéltár. Repertorium*. Budapest, 1962. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya – Levéltárak Országos Központja Budapest

BOHUS Nóra Klaudia – ERDÉLYI Anna – HAJDÚNÉ RUZSICS Gabriella – HUNYADI-BUZÁS Ágnes – JÓNÁS Andrea – NYÍRI Beáta (szerk.): *Az egri királyi törvényszék története (1869–1945)*. Eger, 2019. Egri Törvényszék

- BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, 1996. Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete
- BÓNIS György: *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után. 1686–1708*. Budapest, 1962. Akadémiai Kiadó
- BÓNIS György: *Középkori jogunk elemei*. Budapest, 1972. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- CSÁNK Béla: *A bírói függetlenség hazánkban és a külföldön*. Budapest, 1942. Urbányi István Könyvnyomdai Műintézete
- CSATSKÓ Imre: *A francia polgári törvénykezés, különösen a bírósági szervezet és annak alapelvei*. Pest, 1867. Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda (Fanda és társai)
- CSEMEGI Károly: *A bírói fegyelmi törvény és a bírói függetlenség*. In EDVI ILLÉS Károly – GYOMAI Zsigmond (sajtó alá rend.): *Csemegi Károly művei*. I. kötet. Budapest, 1904. Franklin Társulat
- D'AGUESSEAU, Henri François: *La censure publique (Deuxième Mercuriale)*. In PARDESSUS, Jean-Marie (éd.): *Œuvres complètes du chancelier d'Aguesseau*. Tome I (Nouvelle édition). Paris, 1819. Fantin et Compagnie, Libraires
- Discipline judiciaire. In DALLOZ, Désiré – DALLOZ, Armand: *Répertoire méthodique et alphabétique de législation, de doctrine et de jurisprudence*. Tome XV. Paris, 1849. Au bureau de la jurisprudence générale, 620–687. p.
- EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra*. II. kötet (Ötödik könyv XI. Egy legfőbb törvényszék szükségése). Budapest, 1870. Ráth Mór
- FIDLER, Franz: *Der Amtsrichter in Preußen. Darstellung der Amtsgerichtsverfassung, der Stellung des Amtsrichters und des Verfahrens*. 1. Bd. h. n. 1881.
- FLECK Zoltán: *Bíróságok mérlegen*. Budapest, 2008. Pallas Kiadó
- GAÁR Vilmos: *Igazságügyi szervezet. Telekkönyvi eljárás*. Budapest, 1929. Grill Károly Könyvkiadóvállalata
- GUMFLOWICZ, Ludwig: *Das Österreichische Staatsrecht. Verfassungs- und Verwaltungsrecht*. Wien, 1907. Manz'sche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung
- HÄLSCHNER, Hugo: *Das gemeine deutsche Strafrecht*. II. Band 2. Abtheilung. Bonn, 1887. Verlag von Adolf Marcus
- HEFFTER, A(ugust) W(ilhelm): *Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts*. 5. Aufl. Braunschweig, 1854. C. A. Schwetschke und Sohn
- HELIGE, Barbara – OLECHOWSKI, Thomas (Hrsg.): *100 Jahre Richtervereinigung. Beiträge zur Juristischen Zeitgeschichte*. Wien, 2007. Linde Verlag
- KARDOS Kálmán (összeáll.): *Az Igazságügyminisztériumi Levéltár. Repertórium*. Budapest, 1993. Magyar Országos Levéltár
- KELETI Ferenc: *Fegyelmi bíróság*. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. III. kötet. Budapest, 1900. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 461–469. p.
- KELETI Ferenc: *Fegyelmi büntetés*. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. III. kötet. Budapest, 1900. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 470–478. p.

- KIRÁLY János: *Pozsony város joga a középkorban*. Budapest, 1894. Magyar Tudományos Akadémia
- KOHL, Gerald – REITER-ZATLOUKAL, Ilse (Hrsg.): *RichterInnen in Geschichte, Gegenwart und Zukunft. Auswahl, Ausbildung, Fortbildung und Berufslaufbahn*. Wien, 2014. Verlag Österreich
- KOTULA, Michael: *Deutsches Verfassungsrecht 1806–1918. Eine Dokumentensammlung nebst Einführungen*. 2. Bd. (Bayern). Berlin–Heidelberg, 2007. Springer Verlag
- LABAND, Paul: *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*. I. Band. Freiburg i. B. und Leipzig, 1895. Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr
- MÁRKUS Dezső: *Az államszolgálat reformkérdései. Bürokratizmus, illetmények, végellátás, fegyelmi eljárás*. Budapest, 1911. Franklin-társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda
- MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875*. Budapest, 1982. Akadémiai Kiadó
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: *Az egri Törvényszék. The Eger Courthouse*. Budapest–Eger, 2018. Országos Bírósági Hivatal
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: *Epizódok a Pestvidéki Királyi Törvényszék történetéből 1872–1944. Episodes from the History of the Royal Pest Environs Regional Court 1872–1944*. Budapest, 2019. Budapest Környéki Törvényszék
- METZ, Matthias: *Das bayerische Beamtengesetz*. Berlin, 2021. De Gruyter
- MIKÓ Zsuzsanna: *Államszervezet és közigazgatás Magyarországon 1945-től napjainkig*. Budapest, 2017. Dialóg Campus Kiadó
- NAVRATIL Szonja: *A jogászi hivatásrendek története Magyarországon. 1868/1869–1937*. Budapest, 2014. ELTE Eötvös Kiadó
- PÁSZTOR Mihály: *Buda és Pest a törökuralom után. Budapesti Statisztikai Közlemények*, 1935. 73/1. sz.
- PIGEAU, Eustache-Nicolas: *La procédure civile des tribunaux de France*. Paris, 1819. Chez Garnery, Libraire
- POMOGYI László: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár*. Budapest, 2008. M-érték Kiadó
- SÓLYOM Andor: *Fegyelmi jog az igazságügyi szakban*. Budapest, 1901. Grill Károly Cs. és Kir. Udvar. Könyvkereskedése
- SÓLYOM Andor: *Megintés*. In MÁRKUS Dezső (szerk.) *Magyar Jogi Lexikon*. V. kötet. Budapest, 1904. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 380–382. p.
- STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1997. Multiplex Media – Debrecen U. P.
- SZÉKELY Miksa: *A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat. Magyar Jogászegyleti Értekezések, XLIII. V. kötet 2. füzet*, Budapest, 1889. Franklin-Társulat Könyvnyomdája
- THILO, Gustav: *Das Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich nebst Einführungsgesetz vom 27. Januar 1877*. Neunter Teil. Reichsgericht. Berlin, 1879. Carl Heimann's Verlag

- VUCHETICH, Matthias: De potestate iudicis circa poenas irrogandas (Caput VIII.). 86. § In specie circa legum interpretationem. In VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis hungarici in usum academiarum Regni Hungariae*. Budae, 1819. Typis Regiae Universitatis Hungaricae
- ZINNER Tibor: *Gyorstalpaló, elvtársaknak. A bírói és ügyészi akadémia, 1949–1954*. Budapest, 2023. Nemzeti Emlékezet Bizottsága Hivatala

3. Tanulmányok, szakfolyóiratcikkek

- A bíró kártérítési felelősségéhez. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 50. sz. 427–428. p.
- A bírói felelősség rendszere. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 50. sz. 406–407. p.
- A bírói hatalomról szóló törvénytervezet és a bírák. *Jogtudományi Közlöny*, 1917. 13. sz. 123. p.
- A kir. Curia fegyelmi judikaturájából. *Jogtudományi Közlöny*, 1896. 24. sz. 192. p.
- ABRAVANEL, Philippe: La déontologie du juge. *Aktuelle Juristische Praxis / Pratique Juridique Actuelle*, 1995. 4. sz. 421–424. p.
- ANTAL Tamás: A bírói jogviszony reformja Magyarországon a dualizmus korában (1891). *Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica. Publicationes doctorandorum iuridicorum*, 2003. 3. k. 5–32. p.
- ANTAL Tamás: A magánjogi községi bíráskodás Magyarországon, különös tekintettel Hódmezővásárhelyre 1877–1944. *A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2011*. Hódmezővásárhely, 2012. 25–40. p.
- B.[ALOG] A.[rnold]: A fegyelmi judikatura és a bíróságok feletti felügyelet. *Jogtudományi Közlöny*, 1902. 8. sz. 69. p.
- BALOGH Judit: A bírák jogállása az állami (királyi) bíróságokon. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest, 2023. Kúria–Prime Rate Kft. 171–182. p.
- BALOGH Judit: A felügyeleti vizsgálatok funkciója és módja a két világháború közötti magyar igazságszolgáltatásban. In KARLOVITZ, János Tibor (szerk.): *Jogok és lehetőségek a társadalomban*. Komárno, 2020. International Research Institute, 7–24. p.
- BEÉR János: A községi bíráskodás ügyéről. *Állam és Igazgatás*, 1966. 2. sz. 105–114. p.
- BÍRÓ Vilmos: A kártérítési igény és kereset elévülése a fegyelmi eljárásból folyóan. *Jogtudományi Közlöny*, 1902. 1. sz. 8–9. p.
- BOROSS Dezső: A bírósági fegyelmi eljárás köréből. *Magyar Jogi Szemle*, 1926. 4. sz. 154–155. p.
- ČEPULO, Dalibor: Organisation und Unabhängigkeit des Gerichtswesens in Kroatien und Slawonien 1848–1918. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs (BRGÖ)*, 2017. 1. sz. 5–41. p.
- CŠÓRE Eszter: A bírósági jogkörben okozott kár néhány alapkérdése Cottely István: „A bírák magánjogi felelőssége – Különös tekintettel a középeurópai jogfejlődésre és a középeurópai államok érvényes jogára” c. művének újraolvasása kapcsán. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae*, Budapest, Tom. XLV. 2008. 235–250. p.

- FARKASHÁZI FISCHER Hugó: A vagyoni felelősség a törvénykezés terén II. *Ügyvédek Lapja*, 1900. 10. sz. 5–6. p.
- Felügyeleti jog gyakorlása és – banket. *Ügyvédek Lapja*, 1891. 47. sz. 1. p.
- FODOR Ármin: Az állam vagyoni felelőssége a bírák és bírósági hivatalnokok által okozott károkért I. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 48. sz. 390–391. p.
- FODOR Ármin: Az állam vagyoni felelőssége a bírák és bírósági hivatalnokok által okozott károkért II. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 51. sz. 418–419. p.
- Grecsák Károly igazságügyminiszter programbeszéde. *Jogtudományi Közlöny*, 1917. 35. sz. 314–315. p.
- GRECSÁK Károly: A fegyelmi törvény revíziója. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 11. sz. 93–94. p.
- HAJDU Gyula: A bírák áthelyezésének és végelbánás alá vonásának szabályozásáról szóló törvény körül. *Jogtudományi Közlöny*, 1948. 5–6. sz. 63. p.
- HARMATHY Attila: Jogrendszerünk átalakulásáról. In KESERŐ Barna Arnold – KÓHIDI Ákos (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, 2015. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, 154–163. p.
- HOEFLICH, M[ichael]. H.: Regulation of Judicial Misconduct from Late Antiquity to the Early Middle Ages. *Law and History Review*, No. 1. 1984. 79–104. p.
- HOMOKI-NAGY Mária: A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján. *Acta Universitatis Szegediensis. FORVM. Acta Juridica et Politica*, Szeged, 2017. 1. sz. 45–68. p.
- IMLING Konrád: Észrevételek a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslatra. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 48. sz. 389–390. p.
- IMLING Konrád: Igazságszolgáltatásunk és ennek javítása. *Jogtudományi Közlöny*, 1881. 45. sz. 374–376. p.
- JUHÁSZ ANDOR: A bírói és ügyési szervezetről. *A Jog*, 1890. 50. sz. 427–429. p.
- KARTAL Ignác: Módosító indítvány a bírák áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslatához. *Jogállam*, 1935. 3. sz. 119–124. p.
- KONCZ Mihály: A bírói pragmatika alapelveiről. Felügyeleti és fegyelmi eljárás. *A Jog*, 1908. 11. sz. 91–93. p.
- KRENEDITS Ernő: Bírói függetlenség és fegyelmi hatáskör. *Jogtudományi Közlöny*, 1906. 44. sz. 375–377. p.
- M. T.: A felső bíróságok felügyeleti jogához. *Jogtudományi Közlöny*, 1886. 21. sz. 169. p.
- MÁTHÉ Gábor: A bírói felelősség és a bírákra vonatkozó főbb rendelkezések törvényi szabályozása a dualizmus első éveiben. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Tomus XIV. Separatum*, Budapest, 1972. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 175–187. p.
- NYEVICZKEY Antal: Melyik a kisegítő bírák illetékes fegyelmi bírósága? *A Jog*, 1889. 38. sz. 319–320. p.
- NYEVICZKEY Antal: Melyik a kisegítő bírák illetékes fegyelmi bírósága? *A Jog*, 1889. 47. sz. 394–396. p.

- PATYI Zsófia: A bírák fegyelmi felelősségének bő évszázados alakulása 1868–1954. *Acta Universitatis Szegediensis. FORVM. Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, Szeged, 2016. 147–164. p.
- PÉCS Imre: A bírói és az ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslatához. *A Jog*, 1891. 15. sz. 113–114. p.
- POLDEN, Patrick: Judging judges. The reputations of nineteenth-century judges and their sources. In MUSSON, Anthony – STEBBINGS, Chantal (ed.): *Making Legal History. Approaches and Methodologies*. Cambridge, 2012. Cambridge University Press, 53–71. p.
- REINER Ignác: A bírói és ügyészi szervezet módosítása. *Jogtudományi Közlöny*, 1890. 37. sz. 291–293. p.
- SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírák fegyelmi felelőssége 1936 és 1948 között. In JAKAB Éva – MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.): *XXIV. Jogász Doktoranduszok Konferenciája*. Jog és Állam 45. sz. Budapest, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 279–286. p. [SCHLACHTA 2023a]
- SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírói felelősség egyes kérdései jogtörténeti nézőpontból (1936–1954). In JAKAB Éva – MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.): *XXV. Jogász Doktoranduszok Konferenciája*. Jog és Állam 46. sz. Budapest, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 343–351. p.
- SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírói hivatással szembeni elvárások a fegyelmi szabályozás tükrében (1944–1954). In FURKÓ Péter – PÉNZES Martin (szerk.): *Fiatal kutatóink. ÚNKP a Károlin 2022/2023*. Budapest, 2023. Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, 119–127. p. [SCHLACHTA 2023b]
- SCHLACHTA Boglárka Lilla: A bírák személyi táblázatainak szabályozása 1872 és 1900 között. In MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.) *XXII. Jogász Doktoranduszok Konferenciája*. Budapest, 2022. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 171–184. p.
- SCHLACHTA Boglárka Lilla: Szemelvények a Budapesti Királyi Ítéltábla fegyelmi ügyeiből (1938–1944). *Jogtörténeti Szemle*, 2022. 3. sz. 46. p.
- SINGER Ignác: A fegyelmi törvény hiányai. *Jogtudományi Közlöny*, 1875. 45. sz. 385–386. p.
- SÓLYOM Andor: Új fegyelmi törvény. *Jog*, 1934. 1. sz. 3–9. p.
- STILLER Mór: A bírói felelősség új rendezése. *A Jog*, 1888. 46. sz. 379–381. p.
- SZABÓ Győző: Az alkotmányozás és az igazságszolgáltatás. *Társadalmi Szemle*, 1996. 5. sz. 22–35. p.
- SZEIFFERT Ede: Az 1878. évi VIII. t. cz. a vagyoni felelősség tekintetében. *Magyar Igazságügy*, 1879. 12/1. sz. 59–61. p.
- SZÉKELY József: A fegyelmi törvény revisiójának szükségessége. *Magyar Igazságügy*, 1874. 2/1. sz. 4–5. p.
- Szemle. A bírák áthelyezésének és végelbánás alá vonásának szabályozásáról szóló törvény körül. *Jogtudományi Közlöny*, 1948. 5–6. sz. 60–62. p.
- TÖREKY Géza: A bírósági fegyelmi törvény vádrendszeréről. *Magyar Jogi Szemle*, 1920. 6. sz. 345–350. p.
- Törvényszéki fegyelmi tanács tagja. *Igazságügyi Közlöny*, 1897. 2. sz. 93. p.

- UTTÓ György: Az igazságügyi alkalmazottakkal szembeni fegyelmi eljárás múltja, jelene és jövője. *Magyar Jog*, 2011. 11. sz. 583–588. p.
- VASDÉNYEY Géza: Melyik a kiegészítő bírák illetékes fegyelmi bírósága? *A Jog*, 1889. 40. sz. 337–338. p.
- VAVRIK Béla székfoglaló beszéde. *Jogtudományi Közlöny*, 1910. 15. sz. 127–128. p.
- VIMMER Imre: A semmítőszék a törvény felett. *Jogtudományi Közlöny*, 1874. 29. sz. 189–190. p.
- WLASSICS Gyula: Az 1871:VIII. t.-cz. a vagyoni felelősség tekintetében. *Magyar Igazságügy*. 1879. 12/3. sz. 196–201. p.
- ZEHÉRY Lajos: A bírói fegyelmi jog reformja. In *Polner Ödön-émlékkönyv: dolgozatok Polner Ödön egyetemi ny. r. tanár születésének 70. évfordulójára*. II. kötet. Szeged, 1935. Szegedi Városi Nyomda és Kiadó, 319–336. p.
- ZEHÉRY Lajos: Fegyelmi jogunk legújabb alkotásai a büntetőjogi reformtörekvések tükrében. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1940. 29–30. sz. 101–120. p.

4. Napilapok

- A „szegedi cikk”. Egy táblabíró fegyelmi ügye. *Pesti Hírlap*, 1892. (május 8.) 128. sz. 11. p.
- A bírák áthelyezése és nyugalomba küldése. Fontos módosításokat fogadott el a Ház igazságügyi bizottsága. *Az Est*, 1935. (február 28.) 49. sz. 4. p.
- A bírói és az ügyészi kar személyzeti ügyeinek rendezése. *Budapesti Hírlap*, 1935. (január 29.) 24. sz. 2. p.
- A Bírói és Ügyészi Egyesület a bírák fegyelmi felelősségéről szóló törvényjavaslatról. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 6.) 30. sz. 6. p.
- A bírói és ügyészi javaslat bizottsági tárgyalása. *Budapesti Hírlap*, 1935. (február 5.) 29. sz. 6. p.
- A bírói fegyelmi eljárásról szóló javaslatot elfogadta a képviselőház bizottsága. *Budapesti Hírlap*, 1935. (február 28.) 49. sz. 2. p.
- A bírói függetlenség a kórházban. *Népszava*, 1908. (július 26.) 178. sz. 8. p.
- A bírói függetlenség végzete. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 8.) 32. sz. 1–2. p.
- A bírót vesztegető Schwarcz Ádám ma reggel bevonult a fogházba. *Friss Ujság*, 1930. (november 12.) 257. sz. 4. p.
- A Fésűs–Pancera ügy. *Budapesti Hírlap*, 1912. (március 29.) 76. sz. 14–15. p.
- A fiumei kártya-affér. *Pesti Napló*, 1911. (április 23.) 93. sz. 18. p.
- A főrendiház új elnökei. *Vasárnapi Ujság*, 1883. (június 3.) 22. sz. 350. p.
- A járásbíró találmánya. *Budapesti Hírlap*, 1908. (március 22.) 72. sz. 20. p.
- A kényszeregyezségi bírák gyakorlatáról vallott Nagy István egyik bírótársa. *Budapesti Hírlap*, 1929. (március 15.) 62. sz. 20. p.
- A képviselőház ülése. Elismerés a magyar bírói és ügyészi testületnek. *Budapesti Hírlap*, 1935. (október 16.) 236. sz. 5. p.
- A Kúria felemelte Nagy István büntetését. *Budapesti Hírlap*, 1930. (október 29.) 247. sz. 7. p.

- A letartóztatott Nagy István bíró felesége Olaszországba költözött. *Friss Ujság*, 1927. (június 1.) 123. sz. 5. p.
- A megügyelés. *Pesti Hírlap*, 1904. (október 23.) 293. sz. 10. p.
- A megvádolt bíró. *Budapesti Hírlap*, 1903. (február 11.) 41. sz. 7–8. p.
- A Nagy István elleni pletykák forrása egy törvényszéki díjnok. *Pesti Hírlap*, 1929. (január 17.) 14. sz. 23. p.
- A Nagy István-féle bűnügyben újabb letartóztatás történt. *Budapesti Hírlap*, 1927. (június 18.) 136. sz. 13. p.
- A Nagy István-ügy a Kúrián. *Az Est*, 1930. (október 22.) 240. sz. 4. p.
- A Nagy István-ügy egyetlen bűnjele – két szappanbárányka, amelyeket egy fodrász ajándékozott Nagy István jegyzőjének. *Pesti Napló*, 1928. (november 20.) 263. sz. 15. p.
- A nyelvújító albíró. *Budapesti Hírlap*, 1904. (április 24.) 114. sz. 34. p.
- A pécsi kir. tábla elnöke Nagykanizsán. *Budapesti Hírlap*, 1891. (november 27.) 326. sz. 7. p.
- A titeli járásbírótság botránya. A szegedi ítélőtábla fegyelmi ítélete. *Délmagyarország*, 1912. (március 31.) 76. sz. 7. p.
- A titeli járásbírótság botránya. A szegedi tábla fegyelmi ítélete. *Pesti Hírlap*, 1912. (április 2.) 79. sz. 23. p.
- A titeli táblabíró. Bírák harca. *Világ*, 1912. (június 29.) 153. sz. 6. p.
- A törvényszék elnökének tanúvallomása Nagy István és társai bűnperében. *Budapesti Hírlap*, 1929. (március 29.) 72. sz. 19. p.
- A törvényszék Nagy Istvánnal és társaival szemben néhány vádpontban megszüntette az eljárást. *8 Órai Ujság*, 1929. (április 13.) 83. sz. 1. p.
- A vádtanács Nagy István dr., Sellő V. István és Gazda György letartóztatását jóváhagyta. Hamis tanuzás, hivatalos hatalommal való visszaélés és sikkasztás bűncselekményei forognak fenn a döntés szerint. *8 Órai Ujság*, 1927. (április 1.) 74. sz. 1. p.
- A vizsgálóbiztos terhelő vallomása Nagy István ellen. *Budapesti Hírlap*, 1929. (március 20.) 65. sz. 12. p.
- A volt bírót megint elítélték. *Népszava*, 1933. (október 24.) 243. sz. 10. p.
- Az albíró fegyelmiije. *Pesti Napló*, 1904. (április 24.) 114. sz. 18. p.
- Az aranylánc. *Budapesti Hírlap*, 1903. (június 17.) 165. sz. 13. p.
- Az igazságügyi bizottság elfogadta a bíróságok és ügyészségek fegyelmi ügyeiről szóló törvényjavaslatot. *Budapesti Hírlap*, 1935. (június 28.) 145. sz. 8. p.
- Az ügyészség összeállította Nagy István és társai bűnlajstromát. *Pesti Hírlap*, 1927. (április 15.) 86. sz. 14. p.
- Bécsben elfogták dr. Nagy Istvánt, akit sorozatos csalások miatt köröztek. *Esti Kurir*, 1935. (november 6.) 252. sz. 5. p.
- Beszélgetés Nagy Istvánnal és második feleségével. *Esti Kurir*, 1930. (január 30.) 24. sz. 5. p.
- Bírák egymás között. Egy igazságügyi regény vége. *Pesti Hírlap*, 1913. (május 3.) 104. sz. 6. p.
- Bírák harca. Ítélt a szegedi tábla fegyelmi bírósága. *Délmagyarország*, 1912. (november 17.) 82. sz. 4. p.

- Bíró agitálhat-e magyar tisztviselői párt alakítása érdekében. *Jogtudományi Közlöny*, 1907. 28. sz. 233–234. p.
- Bíróhoz nem illő életmód. *8 Órai Ujság*, 1930. (november 8.) 255. sz. 4. p.
- Bírói felelősség. *Budapesti Hírlap*, 1888. (november 7.) 308. sz. 1–2. p.
- Börtönre ítélték Nagy István volt bírót. *Budapesti Hírlap*, 1936. (szeptember 24.) 218. sz. 8. p.
- Csanády bíró öngyilkos kísérlete. *Pesti Napló*, 1908. (július 28.) 180. sz. 7. p.
- Csöndélet a szegedi kir. táblánál. *Pesti Hírlap*, 1891. (szeptember 6.) 244. sz. 12–13. p.
- DOLESCHALL Alfréd: Pro memoria. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 17.) 48. sz. 3. p.
- Dr. Fayl Ivor törvényszéki tanácselnököt a Kúria visszahelyezte állásába. *Pesti Hírlap*, 1928. (február 5.) 29. sz. 18. p.
- Dr. Nagy István törvényszéki bírót előállították a rendőrségre. *Az Est*, 1927. (március 16.) 61. sz. 3. p.
- Dr. Nagy István törvényszéki bírót ma éjjel előzetes letartóztatásba helyezték. *Pesti Hírlap*, 1927. (március 16.) 61. sz. 2. p.
- Dr. Nagy István volt kényszerigezveségi bírót kilencrendbeli megvesztegetéssel, tizenháromrendbeli hivatali visszaéléssel, okirathamisításokkal, hamis tanuzásra való rábírással vádolja az ügyészség. *Pesti Napló*, 1928. (november 6.) 251. sz. 7. p.
- Dr. Pancsera István – nyugalomban. *Zalai Hírlap*, 1915. (október 27.) 245. sz. 2–3. p.
- Egy bíró fegyelmi ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (január 20.) 20. sz. 12. p.
- Egy bíró fegyelmi ügye. *Pesti Hírlap*, 1907. (július 14.) 167. sz. 20. p.
- Egy fáradt ember pihenni tért. *Az Ujság*, 1911. 301. sz. 11. p.
- Egy kártyapartie következményei. *Pesti Hírlap*, 1911. (április 21.) 94. sz. 22. p.
- Egy kis botrány. *Pesti Hírlap*, 1891. (szeptember 6.) 244. sz. 1. p.
- Egy tanú, aki látta, hogy Nagy István osztozkodott a szakértővel. *Budapesti Hírlap*, 1928. (december 1.) 273. sz. 6. p.
- Elkészült a vizsgálati indítvány Nagy Istvánék bűnperében. *Nemzeti Ujság*, 1927. (április 15.) 86. sz. 7. p.
- Erőteljes akcióra készülnek a hadviselt ügyvédek a sérelmes tömeggondnoki kinevezések miatt. *Az Ujság*, 1925. (január 24.) 19. sz. 4. p.
- Fayl bírót hivatalvesztésre ítélték. *Népszava*, 1927. (november 6.) 252. sz. 9. p.
- Fehérmegye rendezése. *Politikai Ujdonságok*, 1861. (január 10.) 2. sz. 22. p.
- Fiume és egy bírói ítélet. *Az Ujság*, 1912. (április 5.) 82. sz. 14. p.
- g.é.: A bíró tragédiája. *Pesti Napló*, 1908. (július 26.) 179. sz. 7. p.
- Hadviselt ügyvédek panasza a vagyonfelügyelői kinevezések rendszertelensége miatt. *Az Ujság*, 1925. (március 6.) 53. sz. 6. p.
- Három évi fegyházra ítélte a Tábla dr. Nagy István volt törvényszéki bírót. *Pesti Hírlap*, 1930. (január 29.) 23. sz. 5. p.
- Háromévi fegyházra kapott Nagy István. *Budapesti Hírlap*, 1930. (január 29.) 23. sz. 4. p.
- Hivatalvesztésre ítélt aljárásbíró. *Pesti Hírlap*, 1912. (január 30.) 25. sz. 21. p.
- Hivatalvesztésre ítélt bíró. *Pesti Hírlap*, 1912. (június 18.) 144. sz. 23. p.
- Hivatalvesztésre ítélték egy bírót. *Budapesti Hírlap*, 1927. (november 6.) 252. sz. 25. p.

- Huczik Elemér zavaros karrierje a fogházig. *Ujság*, 1930. (április 16.) 87. sz. 2. p.
- Huczik Elemért és Márk István dr.-t szabadon bocsátották. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 27.) 70. sz. 23. p.
- Járásbíró a főnöke ellen. *Pesti Hírlap*, 1912. (június 29.) 154. sz. 21. p.
- JUHÁSZ Andor: A bírói fegyelmi törvényjavaslatról. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 12.) 35. sz. 5. p.
- Készülő igazságügyi törvényjavaslatok. Pesthy Pál igazságügyminiszter nyilatkozata. *Budapesti Hírlap*, 1927. (október 7.) 227. sz. 2. p.
- Két ügyvéd offenzívája Fayl Ivor tanácselnök ellen. *Az Est*, 1926. (június 2.) 122. sz. 14. p.
- Ki volt Lubik Júlia protektora? *Budapesti Hírlap*, 1928. (március 29.) 73. sz. 12. p.
- Kihirdették a Kuria ítéletét Nagy István előtt és nyomban letartóztatták. *Magyar Jövő*, 1930. (december 6.) 278. sz. 3. p.
- Közjegyző és táblabíró. *Az Ujság*, 1912. (szeptember 14.) 218. sz. 14. p.
- Közjegyző és táblai bíró. *Az Ujság*, 1912. (március 19.) 67. sz. 20. p.
- Közjegyző és táblai bíró. *Az Ujság*, 1912. (március 26.) 73. sz. 5. p.
- Lázár Andor igazságügyminiszter a bírói függetlenségről és a bíróságok kitűnő munkájáról. *Budapesti Hírlap*, 1935. (június 1.) 124. sz. 4. p.
- Lázár Andor igazságügyminiszter: Csak jó igazságszolgáltatással lehet nemzetépítő munkát folytatni. *Budapesti Hírlap*, 1935. (május 9.) 105. sz. 3–4. p.
- LÁZÁR Andor: Ósi alkotmányunk és a bírói fegyelmi törvényjavaslat. *Budapesti Hírlap*, 1935. (február 6.) 30. sz. 1–2. p.
- Legfelsőbb kézirat. *Politikai Ujdonságok*, 1861. (január 17.) 3. sz. 36. p.
- Lényeges módosításokat fogadott el a Ház bizottsága a bírák áthelyezése és nyugdíjazása kérdésében. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 28.) 49. sz. 2. p.
- Letartóztatták dr. Nagy István törvényszéki bírót. *Friss Ujság*, 1927. (március 16.) 61. sz. 4. p.
- Letartóztatták Nagy István sógorát. *Budapesti Hírlap*, 1927. (július 5.) 149. sz. 13. p.
- Lubik Juci selyemharisnyái. *Friss Ujság*, 1928. (december 1.) 273. sz. 7. p.
- Ma estére újabb szenzációs letartóztatások várhatók Nagy István dr. bíró bűnügyében. *8 Órai Ujság*, 1927. (március 17.) 62. sz. 1. p.
- MAGYAR István: Bírói fegyelmi felelősség. *Pesti Napló*, 1935. (február 2.) 28. sz. 15. p.
- Meg kell óvni a bírói függetlenséget. *Friss Ujság*, 1935. (február 13.) 36. sz. 6. p.
- Megvesztegetéssel, hamis tanúzásra való rábírással és hivatalos hatalommal való visszaéléssel vádolják Nagy István bírót. *Ujság*, 1927. (március 22.) 66. sz. 4. p.
- Mi van a sokat támadott bíró-törvény javaslatban? *Az Est*, 1935. (február 1.) 27. sz. 1. p.
- NÁDOR Jenő: Rendet teremt a vagyonszerelőségek körül Pesthy Pál igazságügyminiszter. *Ujság*, 1926. (március 28.) 71. sz. 5. p.
- NAGY Emil: Bírói függetlenség. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 7.) 31. sz. 4. p.
- Nagy harc indult meg a bírói függetlenségért. *Ujság*, 1935. (február 13.) 36. sz. 2. p.
- Nagy István aránytalan nagy díjakat állapított meg. *Budapesti Hírlap*, 1928. (december 11.) 280. sz. 19. p.

- Nagy István bíró felesége Portoroséba költözött. *Budapesti Hírlap*, 1927. (június 1.) 123. sz. 10. p.
- Nagy István bírót újra letartóztatták. *Budapesti Hírlap*, 1933. (november 21.) 264. sz. 9. p.
- Nagy István büntetését négyévi fegyházra emelte fel a Kuria. *Esti Kurir*, 1930. (október 29.) 247. sz. 2. p.
- Nagy István dr. és Sellő V. István mai szembesítésükkor nyugodtan mentegették egymást. *8 Órai Ujság*, 1927. (március 18.) 63. sz. 1–2. p.
- Nagy István előtt kihirdették a Kúria jogerős ítéletét. *Budapesti Hírlap*, 1930. (december 6.) 279. sz. 5. p.
- Nagy István és társai ügye. *Budapesti Hírlap*, 1927. (április 15.) 86. sz. 12. p.
- Nagy István mint tanu. *Budapesti Hírlap*, 1928. (március 3.) 52. sz. 15. p.
- Nagy István olaszországi kéjutazásai. *Budapesti Hírlap*, 1928. (november 17.) 261. sz. 6. p.
- Nagy István törvényszéki bíró a vádlottak padján. *Budapesti Hírlap*, 1928. (november 6.) 251. sz. 6. p.
- Nagy István törvényszéki bíró vagyonának jogos szerzéséről tett vallomását társai beismerésükkel megdöntötték. *Pesti Hírlap*, 1927. (március 20.) 65. sz. 6. p.
- Nagy István törvényszéki bíró vagyonára bűnügyi zárlatot rendeltek el. *Budapesti Hírlap*, 1927. (április 24.) 92. sz. 25. p.
- Nagy István volt bíró rabdarócban a törvényszék előtt. *Budapesti Hírlap*, 1936. (március 25.) 71. sz. 10. p.
- Nagy István volt bírót felmentették az újabb vádak alól. *Budapesti Hírlap*, 1933. (augusztus 24.) 192. sz. 7. p.
- Nagy István, Sellő Vilmos és Gazda György fogva maradnak. *Budapesti Hírlap*, 1927. (április 1.) 74. sz. 13. p.
- Nagy Istvánt negyedfélvi fegyházra ítélték. *Budapesti Hírlap*, 1929. (május 5.) 101. sz. 6. p.
- Nagy Istvánt szabadlábra helyezték. *Friss Ujság*, 1928. (december 22.) 290. sz. 2. p.
- Ne korlátozzák a magánfél perorvoslati jogát. *Friss Ujság*, 1935. (február 5.) 25. sz. 9. p.
- Nessi Pál megszökött. *Pesti Napló*, 1907. (május 12.) 113. sz. 7. p.
- Országbírói kinevezés. *Politikai Ujdonságok*, 1860. (november 29.) 48. sz. 751. p.
- Pancera István áthelyezése. *Budapesti Hírlap*, 1912. (november 12.) 267. sz. 18. p.
- Pancera úr – feddhetetlen. *Népszava*, 1913. (november 21.) 273. sz. 13. p.
- Párbaj egy bíró szobájából. *Pesti Napló*, 1903. (május 19.) 136. sz. 11. p.
- Rágalmazó aljárásbíró. *Pesti Hírlap*, 1887. (január 8.) 7. sz. 11. p.
- RÁTH Zsigmond: A bírói felelősség. *Ujság*, 1935. (február 20.) 42. sz. 1. p.
- Rosszallásra ítélt bíró. *Alkotmány*, 1904. (január 20.) 17. sz. 8. p.
- SOLTÉSZ Imre: Meg kell szüntetni a hadviselt ügyvédek sérelmét a vagyongazdálkodók kirendeléseknél. *Reggeli Hírlap*, 1925. (február 7.) 5. p.
- Soós bíró a törvényszék előtt. *Pesti Napló*, 1904. (február 13.) 44. sz. 14. p.
- Soós bíró elítélése. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 16.) 47. sz. 15. p.
- Soós bíró megszökött. *Budapesti Hírlap*, 1904. (október 23.) 293. sz. 9. p.

- Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 9.) 40. sz. 13–14. p.
- Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 12.) 43. sz. 13. p.
- Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (február 13.) 44. sz. 12–13. p.
- Soós bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1904. (június 24.) 174. sz. 11–12. p.
- Soós bírót elítélték. *Pesti Napló*, 1904. (február 16.) 47. sz. 14. p.
- Soós bírót újra elítélték. *Pesti Napló*, 1904. (július 1.) 181. sz. 16. p.
- Soós Kálmán bíró ügye. *Budapesti Hírlap*, 1903. (október 14.) 282. sz. 12. p.
- Soós Kálmán dr. szabadon. *Budapesti Hírlap*, 1903. (november 14.) 313. sz. 12. p.
- Soós Kálmán meghalt. *Pesti Napló*, 1911. (december 20.) 301. sz. 8. p.
- Soós Kálmán newyorki közjegyző. *Budapesti Hírlap*, 1910. (július 31.) 181. sz. 13. p.
- Súlyos vádak egy bíró ellen. *Pesti Napló*, 1903. (február 10.) 40. sz. 10. p.
- Súlyos visszaélések gyanúja miatt letartóztatták Nagy István dr. törvényszéki bírót. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 16.) 61. sz. 3. p.
- Szókimondó eljárásbíró. *Pesti Napló*, 1907. (július 14.) 167. sz. 19. p.
- Táblabíró és közjegyző pöre. *Pesti Hírlap*, 1912. (március 17.) 66. sz. 35. p.
- Táblabíró és közjegyző. *Az Ujság*, 1911. (április 25.) 97. sz. 15. p.
- Táblai bíró és közjegyző. *Az Ujság*, 1911. (április 30.) 102. sz. 16. p.
- Terhelő vallomások Nagy István ellen. *Budapesti Hírlap*, 1929. (január 1.) 1. sz. 21. p.
- Törvényjavaslat a bírák és ügyészek áthelyezéséről. Módosítják a bírói fegyelmi eljárást is. *Szabad Nép*, 1948. (február 5.) 29. sz. 2. p.
- Tudom, de nem mondom meg, hogy kinek a protekciójára neveztem ki Siemensék vagyonfelügyelőjét – jelentette ki Nagy István. *Magyarország*, 1928. (november 6.) 251. sz. 2. p.
- Új költségvetés tavalyi számokkal. *Az Est*, 1934. (április 8.) 78. sz. 3. p.
- Újabb fontos adatok Nagy István vagyonának keletkezéséről. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 19.) 64. sz. 7. p.
- Újabb három letartóztatás és két őrizetbe vétel Nagy István ügyében. *Budapesti Hírlap*, 1927. (március 17.) 62. sz. 6. p.
- Ügyvédek sérelme az ügygondnoki kinevezések körül. *Az Ujság*, 1924. (október 18.) 220. sz. 10. p.
- Ügyvédek, igazgatók vallomása Nagy István bűnperében. *Pesti Napló*, 1929. (január 10.) 8. sz. 11. p.
- Vácra vitték hátralévő büntetésének kitöltésére Nagy István volt törvényszéki bírót. *Pesti Napló*, 1930. (december 6.) 278. sz. 13. p.
- Vád alá helyezték Nagy Istvánt és bűntársait. *Budapesti Hírlap*, 1928. (június 10.) 130. sz. 14. p.
- Vád egy képviselő ellen. *Budapesti Hírlap*, 1905. (július 6.) 184. sz. 9. p.
- Vádak egy bíró ellen. *Budapesti Hírlap*, 1903. (február 10.) 40. sz. 7. p.
- Vádirat Soós bíró ellen. *Pesti Napló*, 1903. (október 14.) 281. sz. 15. p.
- VARCHA Ferenc: Újfajta kényszernyugdíjazás és bírói függetlenség. *Pesti Hírlap*, 1935. (február 10.) 34. sz. 4. p.
- Visszahelyezett eljárásbíró. *Mohács és Vidéke*, 1887. (május 1.) 18. sz. 3. p.

5. Digitális adatbázisok. A felhasznált jogszabályok, dokumentumok forrásai

adtplus.arcanum.hu

(Arcanum Digitális Tudománytár)

alex.onb.ac.at

(Reichs-, Staats- und Bundesgesetzblätter, Österreich)

archive.org

(Internet Archive: Digital Library of Free & Borrowable Books)

digital-beta.staatsbibliothek-berlin.de

(Preussische Gesetze. Digitalisierte Sammlungen der Staatsbibliothek zu Berlin)

digitale-sammlungen.de

(Münchener Digitalisierungszentrum. Bayerische Staatsbibliothek)

digithemis.be

(Système numérique d'information historique sur la justice, Belgique)

dlib-pr.mpiar.mpg.de

(Digitale Bibliothek des Max-Planck-Instituts für europäische Rechtsgeschichte)

gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32726274t/date

(Bulletin des lois de la République Française. 1789–1931)

legifrance.gouv.fr

(Légifrance. Le service public de la diffusion du droit)

legilux.public.lu

(Journal officiel du Grand-Duché du Luxembourg)

library.hungaricana.hu/hu/collection/ogyk_rendeletek_tara/

(Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1944)

net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei

(Corpus Juris Hungarici)

normattiva.it

(Il portale della legge vigente)

openedition.org

(OpenEdition Books, OpenEdition Journals)

opinioius.de

(Die freie juristische Bibliothek)

saechsisches-bgb.de

(Materialien zum Bürgerlichen Gesetzbuch für das Königreich Sachsen)

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

(alapította Kovács Kálmán)

1. RÉVÉSZ Tamás: *A központi állami ellenőrzés szervezetének kialakulása Magyarországon 1867 után*. Budapest, 1971
2. BUZÁS József: *Székesfehérvár és Fejér vármegye közigazgatása az 1918–1919. évi polgári demokratikus forradalom idején*. Budapest, 1971
3. MÁTHÉ Gábor – RÉVÉSZ Tamás: *Az esti- és levelező tagozatú oktatás fejlődése az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán (1945–1970)*. Budapest, 1972
4. RÁCZ Lajos: *A polgári házasság intézményének megvalósulása Magyarországon*. Budapest, 1972.
5. BUZÁS József: *Veszprém vármegye közigazgatása az 1918–1919. évi polgári demokratikus forradalom első két hónapjában*. Budapest, 1973
6. KOVÁCS Kálmán (hrsg. und eingeleitet von): *Rechtsgeschichtliche Studien zum Zivilrecht. Studienband*. Budapest, 1974
7. NAGYNÉ SZEGVÁRI Katalin: *A jogtörténet-tudomány kutatási eredményei és perspektívái a felszabadulás után (helyzetelemzés)*. Budapest, 1975
8. DEGRÉ Alajos: *A magyar gyámügyi jog kialakulása a dualizmus korának gyámügyi kódexéig*. Budapest, 1977
9. RÉVÉSZ T. Mihály: *A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után*. Budapest, 1977
10. KOVÁCS Kálmán (szerk. és előszó): *A tanács hatalom jogpolitikája 1919-ben*. Tanulmánykötet. Budapest, 1979
11. MEZEY Barna: *A Rákóczi-szabadságharc országgyűlései*. Budapest, 1981
12. KOVÁCS Kálmán (szerk. és előszó): *A magyar politikai és jogi gondolkodás történetéből. XVIII–XIX. század*. Tanulmánykötet. Budapest, 1982
13. KOVÁCS Kálmán (szerk. és előszó): *Az állami és jogintézmények változásai a XX. század első felében Magyarországon*. Budapest, 1983
14. KOVÁCS Kálmán (szerk. és előszó): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. Tanulmánykötet. Budapest, 1984
15. KOVÁCS Kálmán (szerk. és előszó): *A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon. 19–20. század*. Tanulmánykötet. Budapest, 1986
16. KOVÁCS, Kálmán – RÉVÉSZ, T. Mihály (hrsg. und eingeleitet von): *Zu den gegenwärtigen rechtsgeschichtlichen Forschungen*. Studienband. Budapest, 1987

17. MEZEY Barna: *A magyar polgári büntönügy kezdetei*. Budapest, 1995, Osiris–Századvég Kiadó
18. POMOGYI László: *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon*. Budapest, 1995
19. MEZEY Barna (szerk.): *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Tanulmánykötet. Budapest, 1998. Osiris Kiadó
20. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEZEY Barna (szerk.): *A magyar büntönügy kutatásának alapjai*. Tanulmánykötet. Budapest, 1997 (2. kiadás, Budapest, 2000. Gondolat Kiadó)
21. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEZEY Barna (hrsg.): *Strafrechtskodifikation im 18. und 19. Jahrhundert*. Studienband. Budapest, 1997
22. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *Tanulmányok a magyar büntönügy történetéből*. Tanulmánykötet. Budapest, 1998. Gondolat Kiadó
23. GÖNCZI Katalin: *Magyarok az amerikai Legfelsőbb Bíróság előtt*. Budapest, 2000. Osiris Kiadó
24. POMOGYI László: *Szegényügy és közösségi illetőség a polgári Magyarországon*. Budapest, 2001. Osiris Kiadó
25. FÖGLEIN Gizella: *Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944–1949*. Budapest, 2001. Osiris Kiadó
26. MEZEY Barna (szerk.): *A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére (1826–1899)*. Budapest, 2001. Osiris Kiadó
27. MEZEY Barna (hrsg.): *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Studienband*. Budapest, 2003. Gondolat Kiadó
28. MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004. Gondolat Kiadó
29. HAJNAL Hugó: *Csemegi Károly*. Budapest, 2003. Gondolat Kiadó
30. KÉPES György: *A tökéletesebb unió: az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya*. Budapest, 2003. Gondolat Kiadó
31. MEZEY Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kovács Kálmán egyetemi tanár emlékére*. Budapest, 2005, Gondolat Kiadó
32. BECCHI, Paolo – SEELMANN, Kurt: *Gaetano Filangieri és az európai felvilágosodás*. Budapest, 2005. Gondolat Kiadó
33. HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, 2006. Gondolat Kiadó
34. LADÁNYI Andor: *Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890–1944*. Budapest, 2007. Gondolat Kiadó
35. CHAUVEAU, Adolphe – HELIÉ, Faustin: *A bűnrészesség*. Budapest, 2008. Gondolat Kiadó
36. HORVÁTH Attila – KOLTAY András – MÁTHÉ Gábor (szerk.): *Sapientia iniuria non potest fieri. Ünnepi tanulmányok Zlinszky János tiszteletére*. Budapest, 2009. Gondolat Kiadó
37. KÉPES György: *Dánia alkotmánytörténete a 13. század végétől napjainkig*. Budapest, 2009. Gondolat Kiadó

38. MEZEY Barna (szerk.): *Szimbolikus kommunikáció. A jog színházától a jogi rituáléig*. Budapest, 2011. Gondolat Kiadó
39. MEZEY Barna (szerk.): *Bor és jogtörténet*. Budapest, 2011. Gondolat Kiadó
40. BRAUNEDER, Wilhelm – KOHL, Gerald: *A jogtörténet-tudományi kutatások Ausztriában*. Budapest, 2011. Gondolat Kiadó
41. KÉPES György (szerk.): *Az abszolút monarchia*. Budapest, 2011. Gondolat Kiadó
42. ROKOLYA Gábor: *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban*. Budapest, 2013. Gondolat Kiadó
43. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Szuverenitáskutatás*. Budapest, 2020. Gondolat Kiadó
44. STIPTA István: *A magyar történelmi alkotmány és a hazai közjogi-közigazgatási jogvédelem*. Budapest, 2020. Gondolat Kiadó
45. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – GOSZTONYI Gergely (szerk. és előszó): *A rendszerváltás harminc éve, avagy determinált volt-e a jogrendszer transzformációja?* Budapest, 2020. Gondolat Kiadó
46. NAGY Noémi (szerk. és előszó): *Nemzetiségi-nyelvi szuverenitás a hosszú 19. században*. Budapest, 2020. Gondolat Kiadó
47. KARÁCSONY András (szerk. és előszó): *Szuverenitáskérdések. Elméletek, történetek*. Budapest, 2020. Gondolat Kiadó
48. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: *Hivatás és függetlenség*. Budapest, 2020. Gondolat Kiadó
49. RAYMUNDUS PARTHENOPEIS: *A törvények rövid, könnyű és hasznos foglalata*. (Fordította, sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta és a bevezető tanulmányt írta BLAZOVICH László) Budapest, 2021. Gondolat Kiadó
50. MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, 2021. Gondolat Kiadó
51. MÁTHÉ Gábor: *Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemi forrásai. 16–20. század*. Budapest, 2021. Gondolat Kiadó
52. HORVÁTH Boldizsár: *Emléktöredékek köz- és magánéletemből*. (Sajtó alá rendezte CIEGER András és MATOLCSI Réka) Budapest, 2021. Gondolat Kiadó
53. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk. és előszó): *Ábrázolt és épített jog*. Budapest, 2021. Gondolat Kiadó
54. GOSZTONYI Gergely (szerk. és előszó): *A velünk élő történelmi cenzúra*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó
55. LÁSZLÓ Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkérdés-javaslat*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó
56. NAGY Janka Teodóra – BÉLI Gábor (szerk.): *A jog kulturális holdudvara*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó
57. KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő (szerk. és előszó): *Kihívások a büntetőjogi jogalkotás terejében a 19–21. században. Külföldi minták és nemzeti megoldások*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó
58. BEKE-MARTOS Judit (szerk. és előszó): *Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó

59. KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „*Csalfa áméttások által többeket megkárosított*”. *A stellionatus a 18–19. századi magyar jogban*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó
60. KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina – MÁTHÉ Gábor – MEZEY Barna (szerk.): *A közép-európai régió és a nyugati hatások. A tradicionális jog alakváltozásai*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó
61. KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó
62. HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *A magyar liberalizmus gyökerei és a rendszeres bizottsági munkálatok. Adalékok az operátumok történetéhez*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó